Vereš

o. dr. Jordan Kuničić O.P.

P R E G L E D

K A T O L I Č K E

D R U Š T V E N E N A U K E

KNJIŽNICA ZAGREB

Zagreb, 1957.

S a d r ž a j

Uvod 1
Uvod u katoličku društvenu nauku 1
§ 1. Pozitivna društvena nauka (sociologija). . . 2
§ 2. Filozovska društvena nauka 4
§ 3. Katolička društvena nauka 6
§ 4. Teološka društvena nauka 9
§ 5. O potrebi učenja kat. dr. nauke. 11
§ 6. Dioba kat. dr. nauke 12

PRVA KNJIGA

OPĆA KATOLIČKA DRUŠTVENA NAUKA
Prvi dio: O pojedincu napose. 13
Prvo poglavlje: Čovječja osobnost. 13
Drugo poglavlje: Čovječje dužnosti 19
§ 1. Čovječje dužnosti prema Bogu 20
§ 2. Imanentne čovječje dužnosti (prema sebi) . .23
Treće poglavlje: Čovječja prava 25

Drugi dio: Pojedinac prema društvu 28
§ 1. Čovječja društvenost 28
§ 2. Bitni elementi svakog društva 32
A) Vlast 32
B) Zajedničko dobro 34
§ 3. Kreposti društvenog života 36
A) Društvene kreposti niječno izražene. 37
B) Društvene kreposti jesno izražene 38
Z a k l j u č a k 40

DRUGA KNJIGA

POSEBNA KATOLIČKA DRUŠTVENA NAUKA

Prvi dio: Obiteljsko društvo 41
Prvo poglavlje: Definicija obiteljskog života . . .42
Drugo poglavlje: Podaci pozitivne nauke o obitelji. . .43
Treće poglavlje: Prva obiteljska veza ili ženidba. . .43
Četvrto poglavlje: Odnosi muža i žene 51
Peto poglavlje: Odnosi roditelja prema djeci 53
Šesto poglavlje: Odnosi djece prema roditeljima . . .56
Sedmo poglavlje: Odnosi kućegospodara i posluge. . . .58
Osmo poglavlje: Sakramentalni karakter ženidbe. . . .58
Deveto poglavlje: Napadaji na ženidbu (Brak, obitelj) .59
Deseto poglavlje: Obitelj i država 62
Jedanaesto poglavlje: Idejno - praktični program obnove braka i obitelji 63
Z a k l j u č a k 64

Drugi dio: Državno društvo - U v o d 65
Prvo poglavlje: Pitanje o državi napose. 67
§ 1. Pojam i definicija državnog društva 67
§ 2. O sastavnim elementima (komponentama) države.70
§ 3. O porijeklu države općenito 72
§ 4. O porijeklu pojedinog drž. društva (države). .74
§ 5. O svrsi drž. društva (države) 75
§ 6. O državnoj vlasti - upravljanja 78
A) Potreba državne vlasti 79
B) Porijeklo ili izvor državne vlasti. 80

C) Osobne vlastitosti nosioca vlasti 35
D) Promjene državne vlasti. 85
E) Izborima se označuju nosioci vlasti 86
F) Struktura ili oblici vladavine (ustrojstva vlasti) 87
G) Kako se prosuđuje tzv. "činjenična vlast"?. . 90
H) O primjeni državne vlasti 91
I) O granicama državne vlasti. 92
J) Sudjelovanje u državnoj vlasti. 94
§ 7. O dužnostima države 94
§ 8. O pravima države 96
§ 9. O državnom indiferentizmu 98
Drugo poglavlje: O državljanima (podanicima) napose. . 98
§ 1. Patriotizam ili ljubav prema domovini 99
§ 2. Dužnosti prema nosiocima drž. vlasti 100

Treći dio: Zajednička pitanja države i državljanja. . . .105
Prvo poglavlje: Pitanja o radu 105
§ 1. Pojam rada 105
§ 2. Dostojanstvo rada 106
§ 3. Pregled pojma rada kroz povijest. 107
§ 4. Društvena vrijednost rada 108
§ 5. Dužnost rada 111
§ 6. Pravo rada 111
§ 7. Radni ugovor. 112
§ 8. Pitanje o nadnici 114
§ 9. O radnicima 116
§10. O gospodarima (poslodavcima). 118
§11. Udruženja 119
Drugo poglavlje: Pitanja o vlasništvu 122
§ 1. Što nas uči povijest? 123
§ 2. Što naučava Crkva? 123
§ 3. Zakonitost i prirodnost privatnog vlasništva.125
§ 4. Veliko vlasništvo - kapital 126
§ 5. Društvena uloga privatnog vlasništva. 127
§ 6. Uloga države u pitanju privatnog vlasništva .127
§ 7. Što drži kat. dr. nauka o sistemu skupnog vlasništva 129
Treće poglavlje: O ekonomskim pitanjima. 130
§ 1. Općenito o ekonomskoj problematici. 130
§ 2. Ekonomska nauka Crkve 133
§ 3. Pitanja proizvodnje 134
§ 4. Pitanja podjele ili razdiobe. 136
§ 5. Pitanja potrošnje 136
§ 6. Neka posebna ekonomska pitanja. 137
Četvrto poglavlje: Moralna obnova svih ljudi 138
Peto poglavlje: Najviša dužnost države i državljana. .139

Četvrti dio: Međudržavno (međunarodno) društvo 140
§ 1. Pojam međunarodnog društva. 140
§ 2. Pojam međunarodnog prava 141
§ 3. Dužnosti pravde među državama 144
§ 4. Dužnosti ljubavi među državama. 144
§ 5. Zajednička pitanja među državama. 144
§ 6. Najveće međunarodno zlo 146
§ 7. Sredstva međunarodnog zbližena 147
§ 8. Odnosi državnog i crkvenog društva. 148

B i b l i o g r a f i j a 151

- I -

U V O D

Kard. Maglione u pismu od 11.VII.1939. upotrebljava izraz "Katolička sociologija", dok Montini u pismu od 15. IX. 1947. općenitije piše o "Kršćanskoj sociologiji". Prvi je izraz uzet u sporedbi s nekatoličkom sociologijom, drugi pak više u sporedbi s nekršćanskom time i nekatoličkom. U govorima pak i pismima papa nije mi poznat ni jedan ni drugi izraz već općenito sv.oci Pape govore o "Društvenoj nauci Crkve". Bez sumnje ovaj je način izražavanja točniji, koliko je naime izraz "sociologija" izvrgnut vrlo različitim i oprečnim shvaćanjima, n.pr. govore o zoosociologiji i sl.

U svakom je slučaju nauka o društvenim pitanjima teška, vrlo teška, jer je to nauka o eminentno životnom pitanju. Život je u trajnom kolanju snaga. Zato je najbolje upotrebljavati što više izvorne riječi Crkvenog Učiteljstva. To je želja Crkve, koja je mnogo puta oštrim riječima osudila one, koji preziru tradicionalnu terminologiju. To je korist i za čitače, da se naime upoznadu s izvornim stilom Crkve.

Uostalom ovo je formalno ekspozitivna nauka. Ovdje se izlažu načela te se daje opći prikaz katoličke društvene nauke. Koja je glavna zadaća takvog izlaganja? Pogoditi, obrazložiti i obraniti izvorni smisao iznesene kat.društvene nauke. Ako se izlažu nauke svih filozofa i teologa zašto se ne bi izložila nauka Crkve? Zar joj božansko poslanje i dvadesetvjekovni opstanak ne daju pravo, da reče svoju misao?

Netko bi mogao reći, da se radi o politici. Ne, ako se radi o modernom značenju toga izraza, t.j. politika - strančarstvo, Crkva ne zalazi na to polje, jer se tu lako nađu svađe, sukobi i ratovi. Ako pak izrazu damo klasični smisao (od grčke riječi polis-grad, država), t.j. smisao znanja i umijeća u vođenju društveno-državnog života, onda se idejno ili teoretski Crkva može i mora baviti politikom, jer svaka, pa i društvena djelatnost katolika, spada pod "res fidei et morum", a to je objekt Crkvene nauke. Gdjegod je pitanje istine i interesa duša Crkva je pozvana da reče svoju riječ.

Danas se sinteza kat. dr. nauke može učiniti oko jedne vrhovne ideje, naime oko dostojanstva čovječje osobe, jer je čovjek nosilac društvenog uređenja i društvenih djelatnosti, on je subjekt prava i dužnosti, te ga se nigdje i nikada ne smije smatrati prostim objektom ili neživom tvari. U tome ide historijska zasluga Piju XII., koji je zbilja stekao pravo naziva velikog katoličkog sociologa.

Ljudi se u nazorima razilaze. Radi se o idejama i teorijama. U praksi, životu, u svakidašnjici svi su ljudi pozvani da budu svijesni solidarizma, osjećaja humanosti, kršćanske ljubavi. Raznolikost mišljenja ne smije uroditi nikakvim drugim osjećajem nego onim najglavnijim, da su svi ljudi, napose oni koji sačinjavaju jednu obitelj ili jednu državu, braća, prema tome dužna na osobit način poštivati najveću i najuzvišeniju krepost, naime krepost međusobne sloge, ljubavi, suradnje.

UVOD U KATOLIČKU DRUŠTVENU NAUKU

1) Što označuje izraz "društvo"

U najširem smislu označuje "više ljudi združenih u vidu neke svrhe", kako govorimo o prijateljskom, lovačkom, prosvjetnom, trgovačkom društvu. Tako sv.Toma: "Adunatio hominum, ad unum aliquid communiter agendum" ("Contra inpugnantes" cap.3.). Društvo je plod razuma, koji uočuje svrhu društva; plod osjećaja, koji po naravi teži za društvenim životom; plod samoodređenja, jer je čovjek u stanju i ne stupati u pojedina društva. Ako pak stupi u takvo društvo dužan je i na opsluživanje pravila, koja su potrebita za postizavanje određene svrhe. Dakle s pojmom "društvo" vezan je i pojam "dužnosti", jer je opsluživanje pravila, odnosno vršenje dužnosti, sredstvo za postizavanje svrhe društva i života.

Izraz "društvo" i "zajednica" često se upotrebljavaju kao sinonimi, ali "zajednica" označuje nešto više. U zajednici opstoji neka intimna veza; ona posjeduje više zajedničkih elemenata misli, želja, osjećaja, krvi. Tako govorimo o obiteljskoj, redovničkoj, kućnoj, duhovnoj zajednici.

Bilješka: Dvije vlasti stoje na čelu dvaju savršenih društava, Crkve i Države, kojima je Bog povjerio vodstvo ljudskoga roda. Svako je od njih na svom području neovisno. Zovu se "savršena", jer posjeduju svoju svrhu, svoja sredstva, vlast i svoje zakone. To je u duhu Kristovih riječi o Cezaru i o Bogu (Mat 22,21; isp.Denz.1866). Unutar ovih najviših društava mogu opstojati uža društva, koja će biti više manje savršena, koliko su više ili manje na svom području neovisna od drugih, viših društava.

2) Što označuje izraz "nauka"? (znanost!)

Taj izraz nam stavlja pred oči pojam, koji uključuje: 1) neka općenita načela; 2)iz njih izvedene zaključke; 3) sve svedeno u naučnu sintezu; 4) takva načela i zaključci sposobna da se primijene na životne pojave ili potrebe, što 5) uključuje oznaku neke praktičnosti.

3) Što je naravna, što nadnaravna društvena nauka?

Pijo XII. odgovara, da kat.dr.nauka kao nadnaravna, u primjenama naravne dr. nauke ima u vidu nadnaravno čovječje određenje, time da naravnu usavršava i podiže (govor 21.II. 1948.). Pod izrazom naime "naravno" razumijevamo ono, što je prirođeno, sastavno, bitno, dakle na dohvatu razuma, u vidu svrhe u granicama naravi, kao plod upotrebe naravnih sredstava i t.d. (I.P. 29. 1 ad 4).

Nadnaravna je spoznaja milosti i vjere savršenija nego naravna spoznaja razuma, jer se po milosti vjere jača naravna spoznaja, objavljuju se i vjerniji izrazi, oblikuju se kadkada novi oblici ili predmeti kao pri krštenju Kristovu, predočuju nam se uzvišeniji učinci i t.d. (I.P. 12.13).

Nadnaravna dakle društvena nauka jest ona, koja crpi svoja načela iz Objave, i koja ima pred očima nadnaravnu svrhu života, dosljedno računa i na nadnaravna sredstva za postizavanje te svrhe.

4. Da li je društvena nauka oduvijek?

Može se reći, da su ljudi iznašli i primjenili neka društvena načela netom su počeli živjeti u društvu, jer Tvorac je naravi dao čovjeku naklonost, da živi u društvu, prema tome sam naravni razum uči čovjeka ono "što spada na ovu naklonost, kao to da izbjegava neznanje, da druge ne vrijeđa i drugo, što amo spada" (I-II.94.2).

Herodot u V.stoljeću prije Krista opisuje razne društvene običaje, zakone i predaje naroda. Također Cezar u "Bellum Gallicum", Tacit u djelu "Germania", Marko Polo (1254-1323) i drugi sakupljaju podatke, koje bismo mi danas nazvali počecima pozitivne sociologije.

Kod starih Grka nalazimo radije filozofsku dr. nauku, jer njihovi idejni vođe traže uzroke, opisuju kreposti, podređuju društveni život zasadama morala. Tako čini Plato u "Respublica" i u "Leges"; slično Aristotel u djelu "Politica", osobito u djelu "Ethica ad Nicomachum" i t.d.

§ 1. Pozitivna društvena nauka (sociologija)

5) Koji je predmet pozitivne sociologije?

Društvene pojave na pr. pojava samoubojstava, denataliteta, mortaliteta, kriminala maloljetnika, čedomorstva i t.d.

6) Koja je njezina metoda?

Zovu je "znanstvenom", a sastoji se u tome, da se te društvene pojave opažaju, bilježe, verificiraju, klasificiraju, izvode zaključci u obliku konstantnih zakona. Ona tim pojavama traži neposredne uzroke, pokretne sile i zakone. Postupa na temelju opažanja, analize, statistike i sl., a nema normativnog obilježja. Takva se sociologija uči na lajičkim školama, a od velike je koristi i za filozofsku i za katoličku društvenu nauku, jer im služi kao pomoćnica, da iz prakse potvrdi ispravnost njihovih načela.

7) Koje su glavne faze razvoja te sociologije?

Ona je, rekli bi stari, znanost o "quia", t.j. ona, koja konstatira da je nešto tako, ali ne traži z a d n j e uzroke, ne traži "propter quid". Njezin je dakle razvoj započeo najviše onda, kada je ljudska misao počela silaziti s vrhunca umovanja, s visine umnih sinteza, t.j. njezin je razvoj osobito započeo poslije srednjega vijeka.

Ona dakle nastupa kao induktivna, analitična, iskustvena na mjesto deduktivnih, sintetičkih, teoretsko-spekulativnih nauka.- U to doba humanizam stavlja u centar pažnje čovjeka, mjesto Boga, time antropologija svojata sebi mjesto teologije; ono, što je pozitivno nastoji istjerati ono, što je spekulativno. - Javlja se naturalizam, da izbaci religijski obzir iz svih životnih područja.- Machiavelli stvara novo "božanstvo", naime civilnu vlast, koju emancipira od pravila morala. U svom djelu "Il Principe" brani politiku apsolutne vlasti, apsolutizam vladara, u kojemu svrha posvećuje svako

sredstvo, zato se u politici zabacuje obzir na moral. - Pseudoreformacija prekida vjersko jedinstvo.

Roger Bacon (1214-1294.), franjevac, ističe važnost iskustva i pokusa, te utire put prirodoslovnim naukama.

Frano Bacon (1561-1626) jedino insistira na induktivnoj metodi. On označuje svrhu života najprije u zemaljskoj koristi, a prezire predaju i auktoritet. Zazire od metafizike, te zastupa geslo: "De metaphisica ne sis sollicitus".

Ivan Altusen (1556-1617.) i Hugo Grotius (1582-1646.) smatraju se začetnicima modernog prava. Vrhovno pravo nalaze kao u izvoru: u narodu, vlastodršci su samo narodni povjerenici (mandatari). Država prema tome nastaje na temelju ugovora tako, da narod može opozvati vlast kad ushtjedne. Narod nije kovač morala, zato je pravo neovisno od morala ili etike, još više od nadnaravne religije.

Rousseau (1713-1778.) naučava, da su ljudi po prirodi dobri te da su bili sretni, dok su bili samci. Kada su se udružili na bazi kontrakta, sebe su pokvarili, te je nastupilo doba despotizma, doba zakona, nejednakosti, robstva i t.d. Ideal je dakle u tome, da se vrati primitivnom stanju.

August Comte (1798-1857) se zove ocem znanstvene, t.j. pozitivne sociologije. Njena je dužnost, prema Comtu, proučavati temeljne zakone društvenih pojava. Zato treba doći do neposrednih uzroka tih pojava. Može se reći, da je Comte izraz "sociologija" volio i odabrao, ali ne stoji, da bi on bio utemeljiteljem pozitivne sociologije, jer je pokupio o njoj ideje svojih predšasnika, kao Hobbes-a (1588-1679.), Locke-a (1632-17o7.), Spinoze (1632-1677.) i drugih.

Herbert Spencer (182o-19o3.) brani ideje pozitivizma i zastupa evolucionizam u biologiji. Koncem XIX. stoljeća sve više prodire ideja o poimanju države kao nekog živog organizma, i taj nam je sistem poznat pod imenom organicizma. Time se država zamišlja kao neko zasebno, realno biće, obdareno autonomnim funkcioniranjem, dosljedno kao neko biće za sebe, ona može biti i predmet znanosti.

Emile Durkheim (1858-1917.) zamišlja neku skupnu svijest kao neko više biće, kao neku nadrealnost. Spajanje posebničkih svijesti stvara jedno psihičko biće, društveno biće, državu. Država je dakle jedno više, kolektivno, pa i normativno biće.

Ludvig Gumplovicz (1838-19o9.) tumači društvo evolucionistički, jer povijest je svijeta, po njemu, povijest robske podložnosti slabijih jačima, nižih višima.

Ako pozitivna dr.nauka sebi svojata isključivo pravo društvene nauke, onda je karakteriziramo kao pozitivističku. Pozitivisti promatraju čovjeka kao neku "stvar" a ne kao svijesno-voljno biće ili osobu, kao subjekt prava i dužnosti. - U stvarnosti možemo reći, da i ekonomski liberalisti, prema kojima je čovjek bitno "homo oeconomicus" promatraju također čovjeka samo kao stvar, proizvodnu mašinu, koja je podložna idealu: što manje utroška - što više dobiti, ili: toliko vrijediš, koliko koristiš.

Sve što nam pozitivisti i ekonomisti (induktivci i apriorni deduktivci) iznose o društvu tiču se okvira, spoljašnosti društvene problematike. Ova je u suštini pitanje svrhe života, norme djelovanja, pravo shvaćene slobode, dostojanstva čovječje osobe kao subjekta prava i dužnosti, jer čovjek nije "stvar" ili samo "nešto", već netko, t.j. OSOBA.

8. Da li je pozitivna sociologija autonomna?

Bez sumnje svaka pozitivna znanost uživa autonomiju u primjeni svoje metode, u granicama svojih spoznaja, ali za katolika ne može opstojati apsolutna autonomija takve sociologije s dva glavna razloga: 1)jer izdignutost vjere traži, da ona i čisto naravnom razumu, na njegovu području, bude barem kao "norma negativa" (Denz. 1681; 1714), što znači, da razum svoje zaključke mora kontrolirati u svijetlu objavljene nauke; 2) jer, makar metode bile različite, čovjek, kao društveno biće, ipak je jedan i jedinstven, te se njegova podložnost moralu proteže na sve pojave i na sve odnose društvenog života (Pijo XII. radioporuka dne 23.III.1952; govor 14. V.1953).

9. Kako prosuđujemo "prirodno" i "patološko" u društvenim odnosima?

Po Durkheimu bi prirodno bilo ono, što se događa redovito, ili, kako bi rekli stari "ut in pluribus", patološko pak ono, što se događa "ut in paucioribus".

Mi pak prirodnim ili naravnim zovemo ono, što odgovara elementima naravi, razumu, razumskoj svrsi, naravnim zakonima, pa makar se to događalo "ut in paucioribus". Iako naime većina ljudi slijedi zahtjeve sjetila ipak naravnim i normalnim za čovjeka prosuđujemo ono, što traži razum a ne sjetila. U stvarnosti dakle čovjek konstatira pesimističke pojave, ali načela, osnovni faktori su dobri (I.P.49. 3 ad 5). "Čovječje" ili "naravno" je za čovjeka ono, što odgovara razumu, naravnim zahtjevima razuma, iako je čovječja narav oslabljena iskonskim grijehom (Pijo XII. govor 25.IX.1949). "Patološko" bi dakle označivalo nenormalno, što je često i nemoralno, jer bolest ne tumači sve crne strane društvenog života, dapače čovjek je odgovoran samo za one čine, kojih je svijestan i koje voljno čini.

§ 2. Filozofska društvena nauka

10) Koji je predmet te društvene nauke?

"Ordo actionum voluntariarum secundum quod sunt ordinatae ad invicem et ad finem" (Eth. Ar. br.2), to je objekt etike uopće, prema tome i društvene etike. Ta veza ili usmjerenost specifično ljudskih čina međusobno i u odnosu prema zadnjoj svrsi ispituje se u svijetlu najviših uzroka, odgovara se na prvi "otkud" i zadnji "kamo", na pr. otkud proizlazi civilna vlast, dokle se proteže, koje su granice očinske vlasti, koja je prava mjera patriotizma i t.d.

11) Koji je izvor te društvene nauke?

a) Ljudski razum, koji po prirodnoj sklonosti traži najviše uzroke i ne miruje dok ih ne nađe; b) potreba svakidašnjeg društvenog života, u kojemu treba naći, što je dozvoljeno, što nije, jer bi taj život bio nemoguć; c)želja za opravdanjem zastupanih misli, uvedenih običaja, prakticiranih postupaka.

12) Mora li opstojati filozofska društvena nauka?

De iure mora radi navedenih razloga pod prošlim brojem, a de facto i opstoji, jer su je prvaci ljudske misli od Grka pa dalje neprestano gojili. Dapače nema pozitivističkog sociologa, koji ne bi predložio norme društvenog djelovanja, sredstva društvene obnove, dakle postupao normativno.

U suštini je naime društvena problematika pitanje svrhe života, dozvoljenosti ili nedozvoljenosti djelovanja, ispravnog shvaćanja slobode, dostojanstva ljudske osobe i sl. Moderni ovu normativnu ulogu sociologije pripisuju sociologiji, koju zovu "političkom sociologijom" (Leclerq: "Intr. a la soc." Louvain god.1948. str.86-87).

13) Gdje se ta nauka obrađuje?

Obrađuje se u etici pod naslovom "Ius naturae" ili "Posebna etika". Tu posebnu etiku dijele obično na dužnosti i prava pojedinca (prema Bogu, sebi, bližnjemu), te na društveno pravo (obitelj, država, međudržavno pravo, odnosi Crkve i države). To je u stvari ona klasična: "monastica, oikonomica, politica".

14) Može li opstojati bez teodiceje?

Čovjek pojedinac i čovječanstvo u svojoj cjelini u bitnim su odnosima podložnosti Bogu. Porijeklo i bitna svrha društvenog života sastoji se u sačuvanju, razvijanju i usavršavanju čovječje osobe, a ova se ne može razviti bez ovisnosti s Bogom. Tko niječe ili zanemaruje ovu bitnu vezu s Bogom, hoda krivim putem i, što gradi s jednom rukom, ruši s drugom, kako naglasuje Pijo XII. (govor na radiju 24. XII. 1942).

Logika naime uči, da zadnje opravdanje moralnosti tražimo u Bogu kao samostojnom dobru u sebi; ontološki je izvjesno, da Bog ne može sebe dati ljudima za svrhu, ako prije on sebe i u sebi beskrajno ne ljubi; niti moralnost ima svoj čvrsti oslon osim u Bogu. Društveni bi dakle laički moral kao obaveza bio po naravi nepotpun, kriv i neefikasan (Merkelbach I. str. 230-231, ili br.248.).

15) Je li filozof.dr.nauka nužno povezana s etikom?

Jest: a) jer etika raspravlja o svrsi života i o sredstvima, kojima moramo težiti k toj svrsi bilo pojedinačno bilo skupno; b) jer se sklad društvenog života sastoji u skladu prava i dužnosti, a to je dužnost etike, koja idejno usklađuje te temelje društvenog života; c)jer rastava društvene nauke od etike vodi do sloboština, koje su, pod zastavom libe-

ralizma, upropastile društveni život; d) jer tako misle katolički sociolozi, a Pijo XII. to osobito dokazuje uzimajući u obzir nauku o čovjeku, koji predstavlja nešto jedinstveno, živo, što se ne da cijepati (govor od 23.III.1952.)

Iako dakle razlikujemo metodu pozitivnih znanosti od metode spekulativnih, također metodu naravne društvene nauke od nadnaravne ili objavljene, ipak ta razlika metode ne smije cijepati čovjeka, koji je u svim vrstama djelatnosti jedan i jedinstven subjekt tako, da svi njegovi čini padaju pod kvalifikaciju morala (Pijo XII. radioporuka 23.III.1952), te je svim svojim bićem određen zadnjoj svrsi života.

16) Da li je filozof. dr. nauka praktične naravi?

Jest, jer je usmjerena prema praksi, zato je i zovemo normativnom, jer je svrha praktične spoznaje usmjerivanje prema djelovanju (I.P.14.16; in Boethium de Trinit.5.1), ali ne tehničko vodstvo samog djelovanja.

17) Da li je naravna društvena nauka dovoljna?

U sadašnjem stanju naravi ne može opstojati praktična nauka na bazi samog razuma, jer je de facto čovjek uzdignut na nadnaravni red. Ne može se naime apstrahirati niti u društvenom životu od nadnaravne svrhe, niti se u konkretnom životu može djelovanje emancipirati od usmjerenja prema toj svrsi. Teoretski pak ili spekulativno može se apstrahirati naravni red od nadnaravnog (Maquart "Elemen.philosoph." I.str.243).

§ 3. Katolička društvena nauka

18) Ima li Crkva pravo predlagati svoju društvenu nauku?

1) Ima, jer se u Objavi nalaze mnoga načela za društveni život, a Crkva je "custos et magistra verbi revelati"; 2) jer je služba Crkve voditi ljude k vječnoj sreći, a u društvenom životu može za to čovjek naći mnogo koristi i mnogo štete; 3) jer iako čisto stručna, tehnička pitanja društvenog uređenja ne spadaju na Crkvu, ipak "Nama je Bog povjerio čuvanje istine kao i preznamenitu službu da cjelokupni ćudoredni zakon rasprostranjujemo i tumačimo i ljude na njegovo obdržavanje upućujemo u svakoj zgodi i nezgodi" (QA br. 41-44; Pijo XII.radioporuka 11.III.1951); 4)jer ljudi okupljeni u nekom društvu nijesu manje pod vlasti Kristovoj nego ako žive zasebno, govori Pijo XI (Denz.2196); 5)jer je Crkva čuvarica nadnaravnog kršćanskog reda, gdje se sastaju narav i milost, dosljedno ona ima pravo i dužnost formirati savjesti upravo na području društvenih obaveza i društvenih prava (Pijo XII. u radio-poruci 1.VI.1941).

19) Koji su izvori kat. dr. nauke?

U strogom smislu mora se reći, da za svaku objavljenu istinu opstoje samo dva izvora: sv.Pismo i Predaja (bilo pismena bilo usmena) tako, da je vjerska nauka nepromjenljiva, iako raste te se uvijek usavršava spoznaja objavljene istine, kako se uči na drugim mjestima teologije (Denz. 783, 2021 te Index I f).

Ako pak kat.dr. nauku uzmemo i kao nauku ili naučni sistem, onda moramo reći, da su baze te nauke: Evanđelje te naravni zakon (naravno pravo, temeljna prava osobe, nepovredivost osobe, nadnaravna pomoć: Pijo XII.radio-poruka 1. IX. 1944; Pismo 1.XI.1945).

Zato se može reći, da su toj nauci zasade definitivno fiksirane, ali je elastična, te se može primijeniti promjenljivoj sudbini vremena. Ona je jasna i obvezatna, uvijek posvećena pitanju podređenosti vjeri i moralu (Pijo XII. govor 29.IV.1945). Ona je plod prokušanog iskustva i energičnih odluka za provedbu ideja u djelo, ali nije za nasilna obaranja (2.VI.1948); ne zastupa mišljenje pasivnog promatranja pastira-najamnika, već traži pozitivno i radikalno ostvarenje ideja za obnovu društva (21.III.1949); ona počiva na trima stupovima morala: istini, pravednosti i ljubavi (4.IX.1949); počiva na zakonu naravi (25.IX.1949), te obuhvata sve što je ispravno u drugim sistemima (11.III.1951); zadruge i razna udruženja su plodovi te nauke (11.IX.1949); ne predlaže samo zahtjeve pravednosti već i ljubavi, zato ima odlike općenitog lijeka (23.IX.1950).

Ako dakle uzmemo u obzir samo filozofsku društvenu nauku kako se nalazi kod Aristotela na pr. u knjizi Nikomahu, i kod sv.Tome u komentaru iste knjige, kod sv.Tome ćemo je nazvati da je u savršenom stanju, jer kršćanska Objava pozitivno jača i usavršuje tu nauku tako, da, kako govorimo o kršćanskoj filozofiji tako možemo govoriti i o kršćanskoj društvenoj filozofiji (isp.R.G.Lagrange "De Deo Uno" str.41).

2o) Opstoji li de facto kat.dr.nauka?

"Po određenju božanske Providnosti kat.je Crkva proglasila svoju društvenu nauku. Ona označuje put, kojim se mora ići, i nikakav strah da će se izgubiti zemaljska dobra ili vremeniti probici, da će izgledati manjim patriotima ili manje društvenim bićima ne može ovlastiti prave kršćane, da se udalje pa ni za korak od ovog puta" (Pijo XII.u govoru sv.Zboru 2. VI. 1947). Vidi kod Mar.Clement I.str.61. Isp. QA br.2o.

21) Koje su glavne crte povjesnog razvoja te nauke?

U St.Zavjetu nalazimo osobito naglasivanu krepost pravednosti kao slogu u pokoravanju Božjim zapovijedima, a to je uvjet mirnog i sretnog društvenog života. Iako sudske ili društvene zapovijedi St.Zavjeta ne vežu podanike N.Zavjeta, ipak u njima ima mnogo mudrih uputa, koje vežu po snazi razuma, jer reguliraju odnose pojedinih društvenih slojeva (I-II. 1o4. 4 i 1o5.pitanje).

N. Zavjet obiluje uputstvima i zapovijedima za uređenje društvenog života. Osobito se ističe prvenstvo duha, ideja bratstva, slobode u kreposti, savjesnog vršenja dužnosti, isticanje kršćanskog duha i t.d. Iako je naime Kristova misija bila prvenstveno religiozna i duhovna, ipak njegova nauka sadrži sjemenke prave društvene nauke (isp. Marcellus "Phil. mor. et soc." str.544).

Sv.Pavao uspoređuje društveni život u Crkvi organizmu, tijelu. Ova je ideja ušla u baštinu čovječanstva, ali kasnije, izvučena iz kršćanske sredine, doživjela je mnoga kriva tumače-

nja, jer su mnogi sličnost pretvarali u jednakost te izvodili krive zaključke. Pijo je XII.često upozorio na to krivo tumačenje na pr. u govoru 12.XI.1944.

Između sv.Otaca ističe se osobito sv.Augustin sa svojom knjigom "De civitate Dei", koja crta povijest svijeta i izvor zala nalazi u neurednoj ljubavi samoga sebe, jer ljubav sebe do prezira Boga stvara zemaljski Babilon, ljubav pak Boga do prezira sebe stvara nebeski Jeruzalem (isp. Ench.Patr.br.1763).

Pape ističu društvenu nauku sv.Tome kao sredstvo sretnijeg društvenog uređenja. To osobito ističu Lav XIII. u "Aeterni Patris" i Pijo XI. u "Studiorum ducem" gdje piše, da se u moralci sv.Tome nalazi sigurna nauka o obitelji i državi, a nalaze se i načela međunarodnog prava.

Pijo XII. u radio-poruci od 24.XII.1953. oštro odvraća napadaje nekih protivnika, da bi u katoličkoj nauci opstojala praznina u društvenim idejama te veli, da se ta praznina nalazi u duši tužitelja (neki naime predlažu, da se ta praznina ispuni revolucijom kršćanskih savjesti). Ipak je razumljivo, da oni, što su bili uzroci socijalnog pitanja, da su ti isti potaknuli Crkvu, da na rane stavi novi lijek. O tim uzrocima govori enciklika RN br.1., a kao idejne uzroke navodimo filozofsko-političke ideje Rousseau-a, pokret pseudoreformacije, ideju sloboština.

22) Kada je započela novija povijest kat.dr.nauke?

Kao utemeljitelj kat.dr.nauke navodi se obično biskup Ketteler (1811-1877). Uz njega stoje Mermillod, apostolski vikar u Ženevi od god.1864; Manning, westminsterski nadbiskup od god.1865. U enciklici RN nalazi se nekako baština i ovih prvaka kat.dr.nauke. Za njima su slijedili razni kod razmih naroda, a kod nas je najistaknutiji mislilac na polju društvene nauke bio bez sumnje Aleksij Ušeničnik.

Novija povijest kat.dr.nauke počinje oko 185o.godine. Svakako pojava enciklika označuje početak razvoja tih novih misli. Prvenstvo spada na Lava XIII.

Lav XIII.piše: "Quod apostolici muneris" 28.XII.1878; "Arcanum" 1o.II.188o; "Diuturnum illud" 29.VII.1881; "Immortale Dei" 1.XI.1885; "Libertas" 2o.VI.188; "Sapientiae christianae" 1o.I.189o; "Rerum novarum" 15.V.1891; "Praeclara" 2o.VI.1894; "Graves de communi" 18.I.19o1.

Pijo X. piše: "De actione populari" 8.XII.19o3; "Pascendi" 8.IX.19o7; "Vehementer nos" 11.II.19o6.

Benedikt XV. piše: "Ad beatissimi" 1.XI.1914.

Pijo XI. piše: "Ubi arcano" 23.XII.1922; "Quas primas" 11.XII.1925; "Rite expiatis" 3o.IV.1926; "Divini illius magistri" 31.XII.1929; "Casti connubii" 31.XII.193o; "Quadragesimo anno" 15.V.1931; "Divini Redemptoris" 19.III.1937.

Pijo XII: "Summi Pontificatus" 2o.X.1939; "Communium interpres" 15.IV.1945; "Summi moeroris" 19.VII.195o; "Humani generis" 12.VIII.195o; "Mirabile illud" 6.XII.195o. Od prvotne su važnosti premnogi govori Pija XII.o svim pitanjima društvene nauke, jer, kako je rekao 17.X.1953., u posljednje vri-

jeme nema predmeta, kojemu Crkva posvećuje veću pažnju do društvene nauke.

Nijesu sve spomenute enciklike direktno o društvenim pitanjima, ali u svakoj se nalaze podaci o tim pitanjima. Kao okosnicu i kao najvažnije spominjemo "Rerum novarum" Lava XIII., o kojoj je u spomen 40-godišnjice Pijo XI. objelodanio "Quadragesimo anno"; u spomen 50-godišnjice Pijo XII. održao radio-poruku 1.VI.1941. pod nazivom "La Solennita"; a u spomen 60-godišnjice držao govor pred skupinom radnika dne 13.V.1951.

23) Kako je još Crkva pomogla i pomaže rješenju društvenih pitanja?

a) Svojom općom naukom o svijetu i životu, osobito načelom o neizbježivim nejednakostima u društvu, o boli kao posljedici iskonskog grijeha, naukom i primjerom o obvezatnosti kreposnog života, isticanjem društvenih kreposti, dužnosti bogataša, naukom o dostojanstvu rada, o općem bratstvu i t.d.

b) Dokazima plodnosti svoje nauke u praksi bilo u promicanju radničkih udruženja (cehovi), bilo u podizanju bolnica, sirotišta, domova i ostalih karitativnih ustanova, kako iznosi RN br.13-24.

Može se reći, da je Crkva upravo svojom naukom i svojim djelima na društvenom području velik i trajan motiv vjerodostojnosti i neporecivo svjedočanstvo svoga božanskog poslanja (Denz. 1794).

§ 4. Teološka društvena nauka

24) Što razumijevamo pod tim izrazom?

To je ona ista kat.dr.nauka, koliko je shvaćamo kao integralni dio teološke sinteze. Ne smatramo dakle dovoljnim utvrditi da se sociologija mora "naslanjati na moral" (Živković "Osn.moral.bog." str.10) već zastupamo mišljenje, da se katolička dr.nauka mora smatrati dijelom teološke sinteze, integralnim dijelom teologije, iako se, radi opsežnosti gradiva kao i radi osobite važnosti predmeta te razvoja prilika, ta nauka posebno predaje. Dokazi za našu tvrdnju su ovi:

1) Povijesno je očito, da su se sva glavna pitanja društvene nauke raspravljala u moralci, na pr. u traktatu o zakonima i u traktatu o kreposti pravednosti, kako se može vidjeti i danas po priručnicima moralke.

2) Predmet Crkvene nepogrešivosti su "res fidei et morum", prema tome Crkva ne bi imala pravo izlagati "svoju" društvenu nauku da ova ne spada u to područje. Ako Crkva ima "svoju" društvenu nauku to čini zato, što je smatra, i koliko je smatra, povezanom s pitanjima vjere i morala.

3) Jedna je zadnja svrha čovjekova bio on samac ili u društvu, a ta je nadnaravna svrha, prema kojoj mora i društveno težiti, zato društvena nauka po naravi spada na onaj dio

teologije, u kojemu se raspravlja o zadnjoj svrsi čovjekovoj i o sredstvima, koja k njoj vode.

4) Božja se prava protežu na sve vrsti čovječje djelatnosti, te Bog traži od čovjeka vršenje dužnosti nalazio se on kao samac ili kao član društva, a o pravima i dužnostima raspravlja upravo moralka (C.G.III.128; govor Pija XII. dne 22. I.1947). Laicizacija društvene nauke cijepa ono nužno jedinstvo života između religije i života, nadnaravnoga i naravnoga, Crkve i svijeta.

5) Crkva tvrdi, da je Objava prvotni izvor kat.dr.nauke, time predmet društvene nauke svrstava pod onaj formalni objekt teologije, koji toj nauci daje jedinstvo (I.P.1.3). Društveno dakle čovječje vladanje spada pod formalni objekt teologije, koliko ova o njemu raspravlja u svijetlu virtualne objave, t.j. koliko se nauka o tome izvodi iz formalno objavljenih istina. Bez ovog svijetla Crkva ne bi imala pravo govoriti o "svojoj" društvenoj nauci, kako ne govori o "svojoj" botanici.

6) Lav XIII. zove društveno pitanje u prvom redu moralnim i religioznim pitanjem, koje se ponajprije mora rješavati po načelima vjere i morala ("Graves de communi") Glavne su zasade te nauke već u djelima sv.Tome i to u teologiji. Zato Lav XIII. piše: "Domestica vero, atque civilis ipsa societas, quae ob perversarum opinionum pestem quanto in discrimine versetur, universi perspicimus, profecto pacatior multo et securior consisteret, si in Academiis et scholis sanior traderetur, et magisterio Ecclesiae conformior doctrina, qualem Thomae Aquinatis volumina complectuntur" ("Aeterni Patris"). Papa nabraja pojedina pitanja na pr. o pojmu slobode, o porijeklu vlasti, o zakonima i t.d. Sva je ta pitanja raspravio sv.Toma u teološkoj sintezi kao njena sastavna pitanja. - Pijo XI. hvali moralku sv.Tome, u kojoj je Akvinac dao pouku ne samo pojedincima nego i domaćem i građanskom društvu ("Studiorum ducem").- Pijo XII. kao i njegovi predšasnici povezuje društvenu nauku s moralom i to bitnom vezom (govor 29.IV.45); ne smije se, veli Pijo XII. cijepati pitanje morala od pitanja društvenog života, jer je čovjek jedan i jedinstven (14.V.1953); kat.dr. nauka primjenjuje naravnu društvenu nauku, koja je djelo razuma, usmjerujući je nadnaravno (22.II.1948).

7) Ako kat.dr. nauci hoćemo dati karakter znanosti moramo je pripojiti zgradi, koja počiva na osnovnim, općenitim načelima, po kojima je izgrađena teološka sinteza. Sv.Toma zamišlja moralku kao "motus rationalis creaturae in Deum", a na to je dužan čovjek i u svojim društvenim odnosima, a dužno je i samo društvo, jer je i ono od Boga bitno ovisno.

8) Ovo mišljenje zastupaju najmoderniji katolički sociolozi kao na pr. Marcel Clement u djelu "L' economie sociale selon Pie XII" str.58-59. Osobito to mišljenje zastupa i uvjerljivo ga izlaže Renard u djelu "L'Eglise et la question sociale" str.15.

25) Možemo li kat.dr.nauku nazvati subalteriranom teološkoj moralci?

Pod izrazom "subalternata" razumijevamo onu nauku ili znanost, koja polazi od načela poznatih u višoj znanosti ili nau-

ci, kako teologiju zovemo da je subalternata znanju Božjem i znanju blaženika, ili perspektivu geometriji, glazbu matematici i t.d.

Pozitivna sociologija, razumije se, nije dio teologije niti joj je subalterirana, iako joj je nekako podređena, jer u sadanjem stanju ljudske naravi svakomu je potrebito neko svijetlo vjere i neka blizina D.Svetoga za razumijevanje životnih istina ("Humani generis"). Dakle samo za katoličku društvenu nauku tvrdimo, da je integralni dio teologije, i to onog dijela, koji zovemo moralkom. Prema tome kat. dr. nauka jest primjena moralke na društveni fenomen ili na društveni život, to je društvena moralka.

26) Kako možemo definirati kat.dr.nauku?

Onaj dio teološke moralke, koji raspravlja o specifično ljudskoj djelatnosti u njenim društvenim odnosima, ili: primjena načela teološke moralke na čovječje društvene odnose prema Objavi i Crkvenoj nauci.

§ 5. O potrebi učenja kat.dr.nauke

27) Da li Crkveno Učiteljstvo nameće tu dužnost?

Potrebito je, veli Pijo XI. ("Div.Redempt."), da ljudi iz svih društvenih slojeva budu poučavani i to svaki dan u pitanjima društvene nauke.- Pijo XII. tu zapovijed primjenjuje osobito na svećenike, kojima piše: "Neka odlučno i nepokolebljivo iznose pravilno ona katolička načela o pravu vlasništva, o bogatstvu, o pravednosti i ljubavi među različitim društvenim slojevima; svojim pak primjerom neka pokazuju, kako se ova načela najprikladnije provode u životu" (poruka svećenstvu od 23.IX.1950.). U istoj "Poruci" piše, da "naše vrijeme naročito traži poznavanje socijalnih problema", iako uvijek najveću važnost treba pridati filozofiji i teologiji.

28) Kako zapovijed obvezuje?

Obvezuje u ime poslušna, koji dugujemo redovnom Crkvenom Učiteljstvu; obvezuje teže, jer je volja Crkve izražena u strogoj formi; obvezuje dakle u savjesti, jer je kat. dr. nauka talent, koji Gospodin danas povjerava svima katolicima, crkovnjacima i laicima, i nitko mu ne može izbjeći, a da ne zavrijedi strogu kaznu određenu za zle i lijene sluge u evanđeoskoj prispodobi, kako piše Montini 15.IX.1947.(Mar.Clement vol.II.str.131).

Obvezuje tako, da se ni za korak ne smije udaljiti od te nauke (Pijo XII.govor 7.IX.1947.). Ta je naime nauka izvedena iz naravnog zakona i objave (govor Pija XII.25.IX.1949.), nalazi se u dokumentima sv.Stolice t.j. u enciklikama, nagovorima i Papinskim pismima (govor 17.X.1953.), zato sva pitanja treba rješavati u svijetlu evanđelja i nauke sv.Stolice (pismo od 18.X.1940).

Obvezuje tako, da se ostave pokušaji traženja nekih "novih" načela, ciljeva i planova (govor 10.II.1952); vrijeme je

teoretiziranja prošlo, nadošao je čas djelovanja ili primjene u praksi (govor 7.IX.1947); važno je, da društvena nauka postane općom baštinom kršćanskih svijesti i da one tu nauku pretvore u djelo (govor 4.IX.1o49); svi vjernici neka toj nauci dadu maksimum djelotvornosti, maksimum ostvarenja (pismo 19.VII.1947).

Zaključak: Za ispravno prosuđivanje predmeta i cjelovitosti kat.društvene nauke moramo držati pred očima, da je čovjek jedan i jedinstven subjekt, koji ne trpi cijepanja. Ekonomika je na pr. po svom objektu i po svojoj metodi zasebna znanost, ali ni nju ne smijemo cijepati od moralke, jer ekonomska su pitanja dio društvenih pitanja, ova pak su pitanje specifično čovječje djelatnosti, u kojoj samoodređenje igra odgovornu ulogu (Pijo XII.govor 7.III.1948). Sve nas to vodi na jedinstvo subjekta i na jedinstvo kat.dr.nauke u vezi s teološkom moralkom.

Pozitivizam je urodio mnogim zlim plodovima, a među njima je atomiziranje znanosti, cijepanje na sitne dijelove, pri čemu se gubi sinteza. Ne niječe se, veli Pijo XII. kolike je zasluge stekla analitička metoda, ali sadašnje vrijeme traži osobito sinteze (govor 21.XI.1946). Zato upozoruje na pogibelj specializacije. Specializacija je u teologiji, piše G. Lagrange, pogibeljnija nego drugdje te ta specializacija "ducit quandoque in theologia ad cognitionem nimis materialem et superficialem, quae non amplius attingit ipsam animam hujusce corporis doctrinalis" (De Deo Uno str.51).

§ 6. Dioba kat. dr. nauke

29) Kako ćemo razdijeliti kat.dr. nauku?

Budući kat.dr. nauka promatra čovjeka u njegovim društvenim odnosima i to kao svijesno-voljni subjekt moramo reći, da i ovdje treba najprije promatrati čovjeka u tim odnosima općenito, kasnije pojedinačno, kako piše sv.Toma (I-II.Prol.VI.; II-II.Prol.1).

Čovjek je naime kao osoba porijeklo, tvorni uzrok i svrha društvenih odnosa, i zato ćemo u prvoj knjizi promatrati općenito čovječja prava i dužnosti bilo u sebi bilo prema društvu, odnosno prema društvima.

U drugoj ćemo knjizi promatrati napose obitelj, državu, međudržavno društvo, Crkvu i državu i na taj ćemo način primjeniti načela, koja se izlažu u prvoj knjizi.

Bilješka: Iz ovako općenito označenog uvida u ovo djelo može se izvesti vrlo zamašan zaključak, naime: pojedinac, obitelj i društvo ne sačinjavaju neko jedinstvo kao što udovi sačinjavaju tjelesni organizam. Među njima je samo jedinstvo reda i neke djelatnosti. Individuum se ne smije utopiti u Državi, kako bi htjeli apsolutiste, niti se obitelj smije utopiti u Državi, kako je na pr. mislio Platon. Budući pojedinac ima prava neovisno od obitelji, obitelj opet neovisno od Države, a pojedinac sa svoje strane neovisno od obitelji i od Države, to moramo uvijek spasavati individualni moral, obitelj-

ski moral od pretjerane ingerencije Države u obitelj i u pojedinca. S druge strane opet ne smijemo pojedinca emancipirati potpuno od društvenih obzira. Prema tome moramo se čuvati individualizma (osobnog, obiteljskog, regionalnog) i etatizma (Sertillanges "La phil. mor. de s. Th.d Aquin" str.lo).

...===...

P R V A K N J I G A

OPĆA KATOLIČKA DRUŠTVENA NAUKA

PRVI DIO: o pojedincu zasebno

Prvo poglavlje: čovječja osobnost

30) Otkuda izvire dostojanstvo ljudske osobe?

Jer je čovjek jedino biće u svemiru obdareno razumom i slobodnom voljom; nadalje čovjek je pozvan prema nadnaravnoj svrsi i zato obdaren nadnaravnim sredstvom milosti; konačno čovjek je zato i otkupljen krvlju Kristovom. Zato govori Pijo XII.: "Čovjek je slika jedno-trojnog Boga, prema tome, on je osoba, brat Bogočovjeka - Isusa Krista i s njim i po njemu baštinik vječnog života: eto u čemu je njegovo pravo dostojanstvo (govor 31.X.1948).

31) Koju vezu ima ova istina s društvenim životom?

Čovječja se osoba sa svim svojim atributima mora smatrati izvorom, tvornim uzrokom i svrhom svega društvenog života (Pijo XII. govor 2o.V.1948). "Porijeklo i bitna svrha društvenog života jest sačuvanje, razvijanje i usavršavanje čovječje osobe, kojoj ovaj društveni život dozvoljava da primijeni pravila i vrednote religije i kulture, određena od Stvoritelja svakom čovjeku i čitavom čovječanstvu, bilo u njegovoj cjelini bilo u prirodnim razgranjenjima" (Pijo XII. radio-poruka 24.X.1942). Vratiti čovječjoj osobi dostojanstvo, to je sveta dužnost, to je obaveza. Razvijati to dostojanstvo to mora biti zadatak svih društvenih promjena (Pijo XII.radio-poruka 24.XII.1942). Sa svakim se pojedincem mora postupati tako, da ovaj ne bude kao prosti objekt, lišen svakog prava i izložen eksploataciji, već da sudjeluje u izgradnji društvenog reda, u miru i u radu, u

okviru općeg dobra i u skladu s dostojanstvom čovječje osobe (Pijo XII. dne 24.XII.1948.). Ljudska je osobnost, veli Pijo XII. ranjena i ubijena silom nad pravom (24.XII.1941), i tu osobnost može više uništiti svemoć države nego sila pojedinca, pa bio on i kapitalist; ne smije se čovjeka odveć utapati u masu već mu posvuda omogućivati osobnu odgovornost. Uime dostojanstva čovječje osobe, veli opet, treba pridizati proletarijat; omogućiti čovjeku privatno vlasništvo (1.IX.1941); treba ga staviti mjerilom ekonomije (14.VII.1945); visoko cijeniti čovječji rad, jer u radu je založena osoba (31.X.1948); treba čovjeka smatrati iznad tehničkog napretka, čuvati ga od totalitarizma i depersonalizacije (24.XII.1952); povećati proizvodnju, ali je proporcionirati dostojanstvu čovjeka (5. XII.1952); čuvati čovjeka od posvemašnjeg udruštvovljivanja (14.IX.1952); i čuvati čovjeka od loših strana tehnokracije (24.XII.1953).

32) Je li se Crkva i prije rukovodila tim zadatkom?

Neosporna je zasluga kršćanstva, da je čovjeku idejno i praktično stavilo pred oči njegovo dostojanstvo. Propovijedalo je i provodilo oslobođenje robova. Otimalo je čovjeka iz okova slijepe sile i združivalo u bratsku zajednicu. Kršćanskim solidarizmom ili ljubavlju prema bližnjemu stavilo je na svoje čelo glavnu zaslugu u društvenim pitanjima.

33) Tko se je Crkvi u početku suprotstavljao?

Poganstvo je apsorbiralo pojedinca i činilo ga žrtvom svemoćne države. Pojedinac skoro nije opstojao, jer je imao samo ona prava, koja mu je davala država.- Grčki je humanizam bio pokrenut samo nekim formalizmom, bez cijene prema čovječjoj osobi. - Stoički je kozmopolitizam završavao u ciničko-epikurejskom egoizmu.- Praksa je robstva trovala društvene odnose i spremalo društvu rasulo (isp.Weiss I.12.12).

34) Koji je glavni zaključak iz nauke o dostojanstvu čovječje osobe?

"Est enim homo, quam respublica, senior: quocirca ius ille suum ad vitam corpusque tuendum habere natura ante debuit, quam civitas ulla coisset" (Lav XIII.isp.Denz.1938). Otud izlazi osuda svake apsorbcije, svake substitucije, jer "non civem, non familiam absorberi a republica rectum est... Velle ut pervadat civile imperium arbitratu suo usque ad intima domorum, magnus ac perniciosus est error" (ibidem).

Čovjek je dakle stanica društvenog organizma. O njenom zdravlju ovisi zdravlje ljudskog društva. Intelektualci, finansieri, političari, t.j. knjiga, kapital i stranke se natječu tko će prije osvojiti čovjeka. Što pak ostaje od čovjeka pod tom neobuzdanom konkurencijom za osvajanjem čovjeka to zorno prikazuje Pijo XI. u "Ubi arcano" od 22.XII.1922.

35) Kako možemo definirati čovječju osobnost?

Klasična je metafizička definicija čovjeka-osobe dana od Boecija, naime, da je čovjek "naturae rationalis individua substantia". Kraće s istim elementima definira je sv. Toma:

"Distinctum subsistens in natura intellectuali" (I.P. 29; De Potentia 9.4.).

Budući se moralni red sastoji u djelovanju to iz ove definicije izvodimo pojam čovječje osobe za moralni red, koliko čovjeka shvaćamo kao subjekt prava i dužnosti. Ostaje dakle netaknuta metafizička definicija, samo joj treba dati smjer na temelju prava i dužnosti, a u vezi drugim bićima, u vezi također s ljudskim društvom.

36) Koji se elementi nalaze u spomenutoj definiciji?

a) Individualitet ili zasebnost, koju uništuju sistemi substitucije, društvene apsorbcije, sistemi panteizma, monizma i pseudomisticizma. Po ovom zadnjem čovjeka nestaje u božanstvu, dok kat.nauka iznosi, da će čovjek sačuvati svoj individualitet i u slavi nebeskoj.

b) Samostojnost ili samostalnost, t.j. da je odgovorni subjekt za svoja djela i nedjela. Ne smije se čovjeka vezati kao privjesak uz drugo biće, niti ga učiniti nesvijesnom granom stabla već smatrati kao biće od drugoga čovjeka u svojim ljudskim pravima neovisno, samostalno, samoodgovorno. Iz ovoga će Pijo XI. reći: Civitas homini, non homo Civitati existit" u velikoj enciklici "Div.Redemptoris".

c) Razumnost, shvaćena integralno, potpuno. Ovaj element traži da čovjek i postupa kao razumno biće. Razumnost je specifični čovječji element, ali taj traži i tijelo, materijalni element. Tako nam se čovjek prikazuje kao "quidam horizon et confinium corporeorum et incorporeorum, in quantum est substantia incorporea, corporis tamen forma" (CG II.68). Kada rečemo razumnost razumijevamo i osjećajnost, voljnost i sl., to jest, sve što je potrebito za integralno shvaćenu osobnost.

37) Koje vlastitosti možemo označiti ovako shvaćenoj osobnosti?

a) Proti egoizma i individualizma ističemo prvu vlastitost čovječje osobe, naime, da je "otvorena" i stavljena u vezu najprije s Bogom; s ljudima, s kojima sudjeluje u vrsti; s obitelju, u koju najprije čovjek ulazi; s drugim društvima, u kojima se razvija i usavršuje; s nadnaravi, za koju je obdaren vezom posluha, neopiranja (potentia oboedientiali); s puninom svoga bivstva, jer je čovjek po naravi pozvan da se razvija i usavršava.

b) Proti pasivizma i kvietizma ističemo drugu vlastitost, naime: unutarnju razvojnu snagu, dinamiku. Čovjek je "na sliku i priliku Božju" pa u takvom izražavanju vidi sv.Toma bitnu čovječju nesavršenost, ali i poziv na usavršavanje, približavanje prema idealu (I P.93.1). Čovjek crpi dostojanstvo u tome, što je "suorum operum principium" (Prol. in I-II), ali mu je veliki izvor časti u tome, da može biti izvorom bivstvovanja za druge na pr. kao otac, učitelj, upravitelj (I P. 94. 3). Proti pasivizma izriče sv.Toma radikalne riječi: "Expectare a Deo subsidium in quibus se aliquis potest per propriam actionem iuvare, praetermissa propria actione, est insipientis et Deum tentantis" (CžG. III.135; II-II.97).

c) Proti naturalizma ističemo, da se u čovjeku kriju neke antinomije, neka prividna protuslovlja, koja se najbolje

mogu riješiti pozivom na nadnaravnu nauku o iskonskom grijehu. Čovjek je kao neki detronizirani kralj i opet pozvan na vječno kraljevstvo u nebu, zato u čovjeku nalazimo, da se mjeri vremenom, a teži prema vječnosti; ovisi o pojedinostima, a izdiže se do općenitosti; ograničen po tijelu, neograničen u duši; tijelo ga privlači dole, ideali gore; sjetila ga snižuju, duh uzdiže i t.d.

38) Koje su glavne idejne zablude o čovječjoj osobnosti?

Općenito se može reći da svaka idejna zabluda o životu i o čovjeku znači ujedno zabludu o čovječjoj osobnosti. Na pr.

Naturalizam zatvara čovječje dostojanstvo u granice naravi, kozmičkog zbivanja, ovoga svijeta i ostavlja ga trajno nemirnim.

Humanizam je vikao: "homo homini deus", ali smo kasnije od predstavnika na stranputici misli i osjećaja mogli čuti: "homo homini lupus".

F.Bacon čovjeka pojedinca potpuno stavlja u mašinu države i žrtvuje ga državi, kako su riječima i djelima činili na pr. velmože orijenta u staroj povijesti ili pak poganstvo na istoku i na zapadu.

Hobbes je nijekao da je čovjek otvoren, odnosno usmjeren da živi u društvu, time je ograničio otvorenost čovječje osobe.

Locke je tvrdio da se osobnost sastoji u svijesti, prema tome djeca i luđaci ne bi bili osobe, time drugi ne bi bili obvezani prema njima računati na čovječja naravna prava.

Spinoza svojim monizmom ruši u čovjeku samostalnost, individualitet, čini ga kotačićem u jednom višem organizmu ili stroju.

Racionalizam je htio čovjeku dati slobodu umovanja, ali rezultat je bio taj, da je taj čovjek pao u skepticizam i proglasio bankrot razuma.

Kod enciklopedista ćemo moći čitati o čovjeku-mašini, biljci, bez svijesti, bez kreposti, čovjeku životinji.

Hume niječe da čovjek ide prema nekoj svrsi, za njega opstoji u svijetu jedno poslije ili prije drugoga, ali ne opstoji jedno u vidu drugoga.

Za Kanta čovjek je svrha sebi, time je autonoman, što se lako izrodi u samovolju i samoobožavanje. Kod Hegela čovjek je bog, koji postaje svijestan svoga "božanstva". Za Fichte-a čovjek je centar svega.

Comte smatra, da je sociologija pozvana da kao kraljica svih znanosti određuje pravila života. Time se čovjek usmjeruje na društvo kao da prije društva on nije za sebe osoba, stariji od društva porijeklom i svrhom.

Hartman otkriva čovjeku nesvijesne i nerazumne dijelove, a Dostojevski se naslađuje u opisivanju abnormalnih, patoloških tipova ljudske naravi.

Nietzche prezire moralne ideje, čovjeka smatra bogom, neovisnim i samostalnim u svemu.

Determinizam niječe slobodu samoodređenja, tehnicizam čovjeka snizuje do dijela mašine, sensualizam do životinje, automizam do automata i t.d.

39) Koja je najgora idejno-praktična zabluda o čovječjoj osobi?

Robstvo, u kojemu je potpuno lišen slobode samoodređenja, rada i kretanja ili je ta sloboda svedena na minimum.

1) Povijesno. Robstvo je vladalo kod pogana, jer nije bilo poštivanja čovječje osobnosti niti je vladala krepost ljubavi.- Osim toga je trebalo, da znatan dio ljudi bude posvećen ručnom radu, koji je poganstvo smatralo nedostojnim višeg čovjeka.- Nadalje i ratovanje je umnažalo broj robova, jer je pobjednik pobijeđene pretvarao u robove.- Konačno opstojala je i nečasna praksa robskog nasljedstva, t.j. od roba se smatralo da se rađaju samo robovi.- Merkantilizam pak s robovima je također pogodovao uzdržavanju te sramotne društvene pojave.

U srednjem vijeku je opstojao neki oblik nepotpunog robstva. Bilo ih je na pr. koji su trajno bili u službi gospodara. Kmetovi i "glebae adscripti" uživali su veću slobodu. Bilo je i vazala, t.j. onih, koji su stanovali na posuđenim dobrima.

U 15. stoljeću se robstvo razmahalo radi provale Saracena.- Od 16 do 19. stoljeća Amerika je mnogo prakticirala robstvo s crncima.- U 19. je stoljeću počela trgovina robljem opadati, te je konačno robstvo ukinuto u Engleskoj i kolonijama god. 1840., a u USA god. 1865.

Kako je danas? Prema podacima UN danas još ima oko desetak milijona otvorenih ili prikrivenih robova, na pr. u saudijskoj Arabiji još se otvoreno prodavaju; u nekim zemljama J.Amerike postoji sistem peonstva ili najgoreg kmetstva; kod nekih plemena u Africi postoji sistem kupovanja nevjesta, kada otac nevjestu prodaje mladoženji; opstoji i dječje robstvo ili prodavanje djece bogatašima; postoji i prisilni rad u korist bogataša ili magnata (isp."Vjesnik" od 22.X.1956).

2) Zašto Crkva nije odmah ukinula robstvo? To pitanje proizlazi iz krugova neprijateljskih tabora, jer se može punim pravom postaviti pitanje: zašto danas državne vlasti po svijetu kao i međunarodni forumi, koji imaju u svojim rukama potpunu vlast, kakvu Crkva nije nikada imala, ne dokinu robstvo, a toliko se hvastaju sa svoga napretka?

Crkva je uvijek osuđivala onu skrajnu formu robstva ili potpuno robstvo, a ono nepotpuno se nije moglo odmah dokinuti, a da se ne pomuti opći društveni uređaj.- Crkva je odmah počela barem ublaživati robstvo naukom o jednakosti svih ljudi, pozivom na vršenje dužnosti gospodara prema slugama, brinula se da se broj robova smanji, da im se olakoti stanje, da im se omogući osamostaljenje, da im se omogući udovoljiti naravnim pravima na pr. vršenje vjerskih dužnosti, prava na ženidbu i t.d. Ne zaboravimo da su dva Reda ustanovljena sa zadatkom otkupa robova, Trinitarci naime i družba sv.Petra Nolasko.

3) Po kojim načelima prosuđujemo robstvo sa stanovišta naravnog zakona?

Prvo načelo: Apsolutno ili potpuno robstvo, t.j. lišenje

vanjske slobode i lišenje naravnih prava bez krivnje tako osuđenog, protivi se naravnom zakonu. Ova je vrst robstva bila zastupana od nekih veleuma kao od Platona i Aristotela i drugih. Amo spada trgovanje s crnim robljem, koje se prevozi i prodaje bez razloga ili nekog opravdanja. Time se griješi proti osnovnih prava ljudske osobnosti.

Drugo načelo: Umjereno ili ograničeno robstvo, t.j. neko ograničenje slobode ili vlasništva, iako se prosuđuje kao nezgodno, ne može se reći da se protivi osnovnim i neotuđivim pravima naravi, jer: a) čovjek ima vlast staviti na raspoloženje svoju radnu snagu komu hoće i za koliko vremena hoće; b)tko pođe tako u službu drugom čovjeku lišen je brige za sebe i za svoje, a to je neki plus; c)predpostavlja se da takav oblik služenja ne lišava čovjeka svojih neotuđivih, prvotnih, naravnih prava na pr. prava na ženidbu i na ostale naravne službe i dužnosti.

Treće načelo: Dužnost trajnog služenja može nastati iz zakonitih razloga, kao iz zločina koji se tim radom ispašta; moglo bi se, govoreći po naravnom pravu, tražiti od pobijeđenoga radnu snagu. Razumije se, da uvijek budu zagarantirana osnovna prava čovjeka. Razumije se također, da ovo nije dozvoljeno, ako to osuđuju civilni zakoni, ili ako bi time slijedile velike neugodnosti na pr. odjeljivanje muža od obitelji.

Četvrto načelo: Osuđuje se nauka o nasljednom robstvu, jer se svi ljudi rađaju jednakih naravnih prava. Može se jedino tražiti neka naknada za eventualne troškove odgoja, prehrane i stanovanja tako odraslih bića, ali narav nikoga ne osuđuje samim rađanjem na robstvo.

Peto načelo: Ako se kolonizacija vrši u skladu s naravnim zakonima ne bi se moglo a priori taj postupak osuditi, ali je dužnost kolonizatora da osposobi podložnike na samostalno življenje ili samoupravljanje, odnosno na neovisnost. Ta neka opravdanost se temelji na činjenici, da ima još ekonomski, društveno, moralno i religiozno nerazvijenih naroda. Još više može biti opravdano stanje protektorata, dominiona, povjereništva, ali uvijek uz poštivanje naravnih prava te uz spomenute dužnosti sa strane nadređenoga (Fanfani II.str.371).

Šesto načelo: Treba osuditi također onaj prisilni rad po kolonijama, kada bilo vlast ili pojedinci nepravedno i bezrazložno nameću rad ljudima i ženama, daleko od obitelji, bez osvrta na dobro tih bijednika.

Bilješke: 1)Moderni je život unio mnogo vrsti uglađenog robstva na pr. u modi, lozinkama, stranci i t.d. U tom smislu govori Pijo XII.: "Da li robstvo čovječje osobe izvire iz privatnog kapitala ili iz svemoći države, učinak je isti; dapače gore je, ako dolazi sa strane države, jer je pojedinac u većoj ovisnosti prema državi nego prema kojemu kapitalisti" (24.XII.1942).

2) O robstvu isporedi: "Esclavage" u Dict.Apol. vol.I. col.1457 i slijed.; Marcellus a Puero Jesu "Ph. mor. et soc." str.654; Weiss vol. I. 11. br. 13; 13.br.9; vol. II.17. br. 10 i t.d.

40) Koje su glavne zablude o pojedincu prema društvu?

Svode se na dvije: a) Egoistički individualizam ili liberalizam, koji pojedincu daje odveć slobode, a državi poklanja samo dužnost nijemog promatrača; b) despotizam države ili apsolutizam, koji pojedinca čini robom, jer državu čini bogom. Tako je bilo u starom Rimu, Grčkoj, na istoku, u humanizmu, tako u hipernacionalizmu i sl. (isp.Weiss I.str.394; IV.str. 463).

Drugo poglavlje: čovječje dužnosti

41) Nameće li narav čovjeku neke naravne, osnovne dužnosti?

Pobornici t.zv. "iuris novi" zastupaju mišljenje, da je čovjek samo subjekt prava, a da nije podložan dužnostima. To je rodilo autonomizmom, koji je preko enciklopedista i racionalista došao do anarhizma.- Slično odgovaraju racionalisti i legalisti, koji tvrde, da je dužnost pravu regulirati samo vanjske čine, a da moral nema posla sa zakonima ni s pravom.

Mi na ovo odgovaramo, da ono što je doista pravo spada pod dobro, pod krepost, time je pravo u odnosu prema kreposnom ili poštenomu kao manje općenit pojam prema općenitijem pojmu.

Autonomizmu odgovaramo, da je čovjek i preveć svijestan svoje ovisnosti i svoje bijede, pa da bi se mogao pustiti sanjama autonomije. Osim toga žalosne posljedice autonomije na polju ekonomije i morala osjećaju pojedinci, epohe i pokoljenja.

Ako dignemo iz života dužnosti digli smo svaku sigurnu smjernicu, svaki oslon mira i reda, svaku polugu napretka, svaki naslov čovječjeg dostojanstva.

42) Koja je prvotna čovječja i naravna dužnost?

Budući je čovjek stvorenje time uključuje bitnu fizičku i moralnu ovisnost o Stvoritelju. Čovjek je po naravi dužan težiti Stvoritelju kao svojoj odlaznoj i dolaznoj točci.

Ovoj dužnosti odgovara pravo opstanka, djelovanja svega onoga, što mu je potrebno, da polući spomenutu svrhu. Sva prava u čovjeku izviru iz prvotne dužnosti teženja prema zadnjoj svrsi, u kojoj je sreća života.

43) Koji su izvori čovječjih dužnosti?

Njegovi bitni odnosi prema Bogu, sebi i bližnjemu ujedno su i izvori njegovih naravnih, osnovnih dužnosti (C.G.III. 129).

44) Koja su načela o naravnim čovječjim dužnostima?

Treba se više pokoravati Bogu nego ljudima, prema riječima sv.Apostola u Dj.Ap. 5.29.- Ontološki govoreći pravo je prije nego dužnost, jer je Bog subjekt prava ali ne dužnosti.- U čovjeku je prije dužnost nego pravo, jer sva čovječja prava izviru iz osnovne njegove dužnosti, kako je rečeno u prošlom

broju.- Čovjek ne može svoje naravne dužnosti prema Bogu ustupiti drugima ili prenijeti na drugo biće.- Prava su šira nego dužnosti, jer na pr. imamo pravo znati, što nemamo dužnost učiti.- U koliziji prava i dužnosti prevladava ono, koje je, ako su ostale stvari jednake, uzvišenije ili korisnije za postizavanje zadnje svrhe, dakle naravno je, caeteris paribus, više od pozitivnog, opće je iznad pojedinačnog i t.d.- Pozitivno ili jesno izražene dužnosti ne obvezuju za svaki slučaj, negativno ili niječno izražene zabranjuju uvijek i zauvijek ili za svaki slučaj.- Dužnosti koje izviru iz pozitivnih zakona ne obvezuju sa znatnom smetnjom ili štetom.- Pisana dužnost niti umanjuje niti učvršćuje naravnu dužnost, kao što čovječja volja ne može mijenjati narav stvari (II-II.6o.5 ad 1).

45) Koja je zasluga Crkve u ovom pitanju?

Najprije se kršćanstvo pojavljuje kao oprečno formalizmu i legalizmu te traži obnovu čovjeka iznutra i vršenje dužnosti u savjesti.

Crkva se općenito izdiže kao ona snaga ili svjetionik "mutua inter se officia iuraque concilians atque componens" (Pijo XI. "Div.Redempt.") na pr. slobodu s auktoritetom, dostojanstvo pojedinca s dostojanstvom Države, posluh s vlasti, ljubav prema sebi i svojima s ljubavlju prema bližnjemu i t.d.

Za Pija XII. napose možemo istaknuti, da je njegova velika zasluga u razvoju društvene misli, što je naglasio čovjeka kao subjekt prava u društvenom životu, a s moralne strane, što je naglasio, da je čovjek obvezan i na dužnosti prema društvu.

Tako se sastaju dužnosti i prava kao dvije najvažnije snage života i djelovanja, o kojima ovisi mir i red u društvu. Kada se usklade te dvije snage ostvariti će se onaj društveni ekvilibrij, onaj mir Kristov u kraljevstvu Kristovu, još više život će kulminirati u uzvišenju čovječje osobe u mističnom tijelu Kristovu, u kojemu osoba pojedinca s Kristom čini jedan organizam (isp.Clement Marcel "Intr.a la doctr. soc.cath." pag. 23,44,178).

§ 1: čovječje dužnosti prema Bogu

46) Jesu li te dužnosti prije od ostalih?

Jesu: a) jer je ovisnost o Bogu prva i temeljna; b)jer krepost religioznosti ima svoje neposredne čine kao: prinos žrtve, molitvu i sl., ali ima i svoje posredne čine, a u te možemo ubrojiti razne čine društvenog života, na pr. posjećivati bolesnike, dijeliti milostinju i t.d. (II-II.81.1 ad 1); c)krepost religioznosti ima prvenstvo, jer je njezin objekt kult Boga, dok druge kreposti moralnoga reda imaju za predmet neku djelatnost u sferi ljudskih, stvorenih, zemaljskih čina; d) po njoj se mjeri stupanj kreposti, svetosti, kulture.

47) Dužnost teženja prema Bogu (kao svrsi)

Razum uviđa, da je čovjek dužan dokazati svoju ovisnost o Bogu podlažući sebe i svoju djelatnost Bogu prema Božjoj namisli, i to shvaća ne kao nešto slobodno već obvezatno.- Psihološki se lako osjeti, da čovječje srce ne miruje, dok se ne upokoji u Bogu.- Obaveza osobito veže na početku razumskog života, kada se čovjek mora orijentirati za život.- Obvezuje snagom raznih kreposti na pr. vjere, ljubavi i sl. kako se uči u traktatu o pojedinim krepostima.- Nema li i za društveni život važnosti izreka neumrlog Beethovena, naime: "Ništa nema uzvišenijega nego li se približiti Bogu više od ostalih ljudi, pak iz te visine sipati Božje zrake ljudima" (Vl. Vrutický "Beethoven" str.3).

48) Dužnost štovanja Boga

Ova spada na krepost religioznosti (II-II.81.1). U njoj naziremo spoznajni, voljni i osjećajni element. Svakako u nemirnom društvenom životu štovanje je Boga mnoge utješilo, smirilo i smiruje, jer da nema zadnje svrhe i usmjerenosti prema njoj "nihil appeteretur, nec aliqua actio terminaretur, nec etiam quiesceret intentio agentis" (I-II.1.4). To je potrebito isticati proti pristaša "beskrajnog napretka". Sve je to potrebito isticati i proti onih, koji religioznost svode na nesvijesno i na sentimentalno.

Društvena je činjenica, da čovječanstvo iskazuje Božanstvu štovanje na bezbroj načina, ali ipak iskazuje. Možda 1% ne iskazuje Bogu nikakvo štovanje ("Initiation thomiste" I. str.395). Pozitivisti i materijalisti, koji se toliko razbacuju sa svojom "znanstvenošću", neka i tu činjenicu uzmu kao činjenicu i neka je "znanstveno" kao i druge iznose i tumače.

49) Dužnost unutarnjeg štovanja Boga

Kršćanstvo ističe ovu dužnost proti formalizma, legalizma, farizeizma. Dužnost uključuje podložnost pameti, predaju volje i posvetu srca, t.j. da čovjek mišlju, htijenjem i ljubavlju dokaže prvenstvo Boga, na koje Bog ima pravo.

Velika je u tome zasluga kršćanstva za društveni život. Ljubav prema novcu, vlasti, seksusu, strankama i t.d. izaziva svađe, ratove, dok "charitas schisma non habet, charitas seditionem non movet, charitas omnia in concordia facit" govori sv.Klement (Ench.Patrist.br.26). Društvenu ulogu štovanja Boga označio je sv.Toma ovako: "In hoc quod homo servit Deo, includitur quod unicuique reddat quod debet" (II-II 58. 1 ad 6).

Jasno je da gdje vlada ljubav prema Bogu i bližnjemu, da tu nema grijeha, time nema društvenih zala. Osim toga krepostan život izaziva i blagoslov od Boga ne samo na pojedince nego i na društvo prema onoj: "Beata gens, cuius Dominus Deus eius" (Ps 32.12).

5o) Dužnost štovanja Boga nekim posebnim činima

To su na pr. odanost Bogu, koja je korisna, kako piše sv. Pavao, i za zemaljski i za nebeski život (I.Tim 4,8).

Molitva je čin, koji se nalazi kod svih naroda, kao zahtjev

naravi, koja molitvom iskazuje štovanje Bogu.- Samo molitva isposluje od Boga blagostanje, koje će trajati (Mt 15,13).- U povijesti se mnogih naroda jasno vidi blagoslov Božji, jer je Bog obećao pomoć skupnoj molitvi (Mt 18,2o).-. Bog je davno rekao, da uzaludno grade države i gradove, ako Bog ne blagoslivlja (Ps 126.1).- Kršćanstvo je za društveni rad zaslužno i s ove strane, jer je usvojilo lozinku "ora et labora", da niti zanemari zemaljsko niti zapostavi nebesko.

51) Dužnost vanjskog štovanja

Ova izvire iz činjenice, da je Bog počelo ne samo čovječje duše nego i čovječjeg tijela.- Čovjeku je i prirodno očitovati svoje misli i osjećaje na vidljiv, vanjski način; također mu je prirodno preko vidljivih znakova uzlaziti mišlju do nevidljivih, do Boga (II-II.83.12; 84.2; 85.1 i t.d.).

Vanjsko štovanje Boga znak je unutarnje sloge štovatelja, ujedno je i faktor bratske veze. Zajednica, koja moli ili se klanja, dokazuje svoje jedinstvo i ujedno ga učvršćuje. Nijesu li prvi kršćani dokazivali jedno srce i jednu dušu? Nije li istina, da oni narodi, koji su u pitanju vjere homogeni, dokazuju veću slogu?

52) Koji su posebni čini vanjskog štovanja Boga?

Osim klanjanja, prinosa darova, zakletve i sl. osobito treba spomenuti prinos žrtava. Nalazi se kod svih naroda, predstavlja dakle činjenicu, koju pozitivistički sociolozi ne smiju mimoići.

Nije li kršćanstvo zaslužno, što je uklonilo toliko sujevjerja, toliko okrutnosti u pitanju poganskih prinosa žrtava?

Možemo reći, da se i svetkovanje blagdana, aktivno sudjelovanje Misi, uzdržavanje od rada i sl. mogu punim pravom nazvati društveni čini religioznosti, jer se društveni život obitelji i civilnih zajednica tim činima očituje, promiče, unapređuje i podiže.

53) Dužnost prihvaćanja objavljene religije

Historijska je činjenica, da je Bog čovjeka uzdignuo na nadnaravni red, te da je, dosljedno, čovjeku neophodno nužno da mu Bog objavi istine o toj nadnaravnoj svrsi, ali donekle je potrebito da Bog objavi također istine, koje su na dohvatu razuma, jer "ratio humana infirmis suis confisa viribus licentius excurrens turpissimos in errores lapsa est... quique in religionis et civilis rei detrimentum illudque maximum redundarunt" (Denz. 1642, 17o3).

Doista vjera je dar Božji, ali u čovječjoj je moći oduprijeti se istini, ne prihvatiti vjeru (II-II. 1o.1 ad 1). Dužan je dakle tražiti objavljenu religiju, jer će naći nepobitne dokaze, da je ta religija božanskog porijekla. Uostalom, ako hoće Boga štovati, najprije ga mora štovati na način, kako Bog hoće, a to se nalazi u objavljenoj religiji.

Sociolozi bi morali na temelju činjenica priznati, da "Ecclesia per se ipsam, ob suam nempe admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis

foecunditatem, ob catholicam unitatem invictamque stabilitatem magnum quoddam et perpetuum est motivum credibilitatis et divinae suae legationis testimonium irrefragabile" (Denz. 1784).

Kada se na kat.Crkvi nađu te oznake, posve je razumljivo, da "neminem extra catholicam Ecclesiam posse salvari, et contumaces adversus eiusdem Ecclesiae unitatem atque a Petri successore Romano Pontifice, cui vineae custodia a Salvatore est commissa, pertinaciter divisos aeternam non posse obtinere salutem" (Denz.1677).

Zaključak: Punim pravom Pijo XII. ističe, da kat. dr. nauka izvire iz nepromjenljivih izvora, naime naravnog zakona i Objave, ali to su dva konvergentna pritoka iz istog izvora, naime iz Boga (govor 1.VI.1941). Pa i naravna sociologija prima viši auktoritet, svijetlo i snagu, ako se njeni principi i glavni zaključci podlože Objavi. Osim toga kršćanska civilizacija ulijeva nadnaravne pomoći za dužnosti društvenog života, podiže vrijednost svih, pa i najmanjih poslova u društvu, te vrijeme upućuje prema vječnosti, blagostanje ovog života prema sreći vječnog života (radio-poruka od 1.IX.1944).

§ 2. Imanentne čovječje dužnosti (prema sebi)

54) Je li čovjek vezan dužnostima i prema sebi?

U čovjeku možemo promatrati nižu i višu sferu, pa je razumljivo, da i u čovjeku govorimo o dužnosti, da niža bude podređena višoj (II-II.58.2).

Ne opstoji normalan čovjek posve samac, ali kada bi i opstojao, ipak ne bi bio vrhovni sudac o dobru i zlu. "Naturalis ratio dictat homini quod alicui superiori subdatur, propter defectus quos in se ipso sentit, in quibus ab aliquo superiori eget adjuvari et dirigi" (II-II.85.1).

Uostalom povijest uči kako su zablude pojedinaca imale sudbonosne posljedice za ljudsko društvo. Pojedinac je dakle dužan i sam za sebe opsluživati zakone, kojima je podložan Bogu, naravnom zakonu i svojoj savjesti.

Zato govori Pijo XII.: "Čovjek je potpuno osobno dužan usčuvati i usavršiti što je više moguće svoj vlastiti materijalni i duhovni život, da polući religioznu i moralnu svrhu, koju je Bog označio svima ljudima te im je dao kao neku vrhovnu normu, obvezujući ih na to uvijek i u svim slučajevima, prije svih drugih njihovih dužnosti" (1.IV.1941).

55) Smijemo li izolirati potpuno pojedinca od društvenih odnosa?

"Est considerandum quod unusquisque in aliqua societate vivens, est aliquo modo pars et membrum totius societatis. Quicumque ergo agit aliquid in bonum vel malum alicuius in societate existentis, hoc redundat in totam societatem, sicut qui laedit manum, per consequens laedit hominem... Cum vero aliquis agit quod in bonum proprium vel malum vergit, etiam debetur ei retributio, in quantum etiam hoc vergit in commune, secundum quod ipse est pars collegii" (I-II.21.3).

Ako na pr. uočimo zle posljedice alkoholizma ili razvratnosti, koje se odrazuju na porodici najbolje ćemo uvidjeti istinitost riječi sv.Tome. Čovjek pojedinac tako je usko vezan s društvom, tako je "otvoren" t.j. bitno usmjeren prema društvu, da između njih vlada nužan zakon međuovisnosti, kako smo vidjeli gore pod br. 37.

NB! U riječima sv.Tome budno pazi na izraze "aliquo modo", jer se ne smije nikada zaboraviti, da "homo non ordinatur ad communitatem politicam secundum se totum et secundum omnia sua" (I-II.21.4 ad 3).

56) Uredno ljubi samoga sebe!

Tko sebe pravilno ljubi želi sebi prava dobra (II-II. 25. 7). Zli ljudi ljube tijelo i strasti. Iz te ljubavi ne može a da se ne pojavi nered kod pojedinca i kod društva. Povijest pojedinaca, pojedinih država i čovječanstva služi kao komentar klasičnim riječima sv.Augustina: "Fecerunt itaque civitates duas amores duo: terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum Dei, caelestem vero amor Dei usque ad contemptum sui" (De civ.Dei - Ench.Patr.br.1763). Zar dovoljno to ne potvrđuju egoizmi, etatizmi, hipernacionalizmi itd.?

57) Dužnost znanja i kreposnog djelovanja

U prvom redu znanje životne mudrosti, razumnosti ili razboritosti, jer je to za čovjeka prava mudrost.- Za društvenu nauku od presudne su važnosti riječi Vat.Sabora: "Tantum abest, ut Ecclesia humanarum artium et disciplinarum culturae obsistat,ut hanc multis modis iuvet atque promoveat. Non enim commoda ab iis ad hominum vitam dimanantia aut ignorat aut despicit; fatetur immo, eas, quemadmodum a Deo scientiarum Domino profectae sunt, ita, si rite pertractentur, ad Deum iuvante eius gratia perducere" (Denz.num.1799). Isporedi Pija XII.radio-poruku 24.XII.1941.

Kršćanstvo ipak više cijeni krepost nego znanje, jer je ovo bez kreposti uzrok nesreće. Kršćanstvo ima svoju ljestvicu vrednota, koje se ne može odreći, a koja označuje smisao, svrhu i mjeru kulture (C.G.III.141). Ono je najvrijednije, što nas brže i sigurnije vodi zadnjoj svrsi, a to je krepost. Za prosuđivanje vrednota ovoga života uvijek držimo pred očima glavno načelo: "Ea quae sunt ad finem, sortiuntur bonitatem ex ordine in finem; et ideo quanto sunt fini propiuquiora, tento sunt meliora" (II-II 81.6).

Uz koji je dakle Crkva pojam napretka? Uz onaj koji ne odbija pojam Boga, jer okrenuti svoj pogled prema materiji rađa rivalstvom, nemirom, ekspansijom, tiranijom jačih nad slabima i t.d. (radio-poruka 24.XII.1941). Napredak koji u čovjeku vidi nešto više nego tehničkog radnika, a koji tehnici daje pravo mjesto (radio-poruka 25.XII.53). Ne smije se ići u pitanju napretka proizvodnje samo za što većom dobiti već za tim da se poboljšaju uvjeti radničkog života (govor 13.VI.1943.).

58) Dužnosti prema svome tijelu.

a) Zabranjuje se samoubojstvo. Mnogi su razlozi koji tu zabranu opravdavaju, ali u društvenoj nauci treba istaknuti,

da svaki samoubojica nanosi nepravdu društvu, jer ga lišava jednog člana (II-II.64.5).

Sociologija mora zabilježiti kao činjenicu, da su i poganski narodi osuđivali samoubojice. Kod Grka su se tjelesa samoubojica vukla kao nečist. Kod Rimljana je bilo naređeno, da se tjelesa samoubojica objese, da ih zvijeri i ptice raskomadaju (isp.Eth.ad Nicomachum br.1095; Marcelus a Puero J. "Ph.mor.et soc." str.493). Razumljivo da i Crkva nastoji suzbijati samoubojstvo raznim mjerama pa i kaznama (kan.985,1240, 2352 i t.d.).

b) Čovjek ne smije sebe mutilirati bez opravdanih razloga, naime čuvanja zdravlja (II-II.65.1). Time se također čini usluga društvu, jer ni društvo od sakatih nema koristi.

c) Čovjek je dužan na krepost umjerenosti, a njeno preziranje nanosi društvu neprocjenjive štete u duši i u tijelu. Ne samo ova nego i ostale kreposti odmah su na početku kršćanstva sjale na čelima prvih kršćana, što su opažali pogani i divili se.

Treće poglavlje: čovječja prava

59) Koji je ispravan pojam prava?

Sa strane objekta zakon je temelj prava. Možemo reći, da se metafizika prava sastoji u tome, da je nešto u srazmjeru, u odnosu proporcije s nekim (II-II.57.2). Naravno se pravo osniva na naravnom zakonu, pozitivno na pozitivnom.- Ono što je kao objekt meni srazmjerno, što je sa mnom vezano, na to ja imam subjektivno pravo, t.j. vlast moralnoga reda da s tim predmetom postupam kao sa svojinom, te da me u tome nitko ne smeta.

Danas je potrebno taj pojam prava dobro isticati, jer je ta vrednota iskvarena od pozitivizma, utilitarizma, napose od sistema sile, koji misli, da je pravo u sili (Denz. 1759,1761; govori Pija XII. dne 24.XII.1941. i 24.XII.1942). Isp. Denz. 1691.

Prava i dužnosti su u čovjeku korelativni, t.j. svakom pravu odgovara neka dužnost, koju nameće zakon. Proti naturalizma ističemo, da treba pozitivno pravo staviti u ovisnost i podređenost naravnom i božanskom pravu. Gdje se to ne čini, tamo i samo pozitivno pravo gubi snagu obaveze, nema oslona, ne može tražiti žrtava ("Summi Pontificatus" Pija XII. od 20. X.1939). Uzrok je, veli isti Papa, svih društvenih zala u tome, što "ipsa videlicet naturalis lex detrectatione oblivione neque obruitur" (Denz.2279).

60) Koje su najpoznatije deklaracije čovječjih prava?

Na početku moderne ere nalazimo ona prava iz mjeseca kolovoza god.1789. Ta se prava sastoje od 17 članaka, a poznata su po svom slobodarskom, pozitivističkom i lajičkom duhu.

Ujedinjene Nacije su izglasale novi sporazum o čovječjim pravila god.1949., koji je potpuniji i ispravniji, te koji odgovara društvenim prilikama našega vijeka.

U isto vrijeme sastali su se istaknuti katolički međunarodni umovi u San-Sebastiano te su raspravljali o pravima i dužnostima čovjeka. Iz nekih akata toga sastanka najbolje se vidi koliko katolička dr.nauka želi unijeti dopuna u spomenuta prava čovjeka, kako ih donosi UN. (Isporedi o ovomu "La Documentation catholique" 1949. stupac 4o2-429; 477-49o).

61) Koja su to osnovna prava čovječja po kat.dr.nauci?

Općenito možemo reći, da su to prava, koja se odnose na unutarnji čin volje, kojim je čovjek podložan samo Bogu. Prava, koja izviru iz same naravi, a "omnes homines natura sunt pares" (II-II.lo4.5), zato čovjek ima neovisna prava u pitanju samoodržanja i u pitanju ženidbe-udaje.

Iz raznih enciklika nabrajamo ova prava: na samoodržanje ili na život, na integritet tijela, na istinsko bogoštovlje, na ženidbu-udaju, na obiteljski život, na odgoj djece, pravo na razboritu slobodu u izboru zvanja, pravo teženja prema zadnjoj svrsi, pravo posjedovanja izvanjska dobra kao privatno vlasništvo, pravo na udruženja, pravo na čast i dobar glas, pravo roditelja na odgoj djece, pravo na pristojnu plaću, pravo na rad i t.d.(Isp. RN br.38; "Div.Redempt."; Pijo XII. u govorima 24.XII.1942; 5.VIII.195o i t.d. pod riječi "droit" kod Clement "Doc.Pont." str.32o-21).

62) Kada čovjek stiče ta prava?

Netom je čovjek postao subjektom ljudske naravi, prema tome, kada čovjek ulazi u ljudsko društvo po rođenju, on je već obdaren od Stvoritelja ovim pravima (Pijo XII. u govoru kat.liječnicima u rujnu 1956). Pojedinac ih prima u sebi i za sebe, te u odnosu prema drugim ljudima i prema društvu, za sadašnjost i za budućnost. Pojedinac je naime porijeklom i svrhom prije društva.

63) Koja je snaga ovih prava?

Tako su nepovredive, da nad njima nema vlasti ni država ni zajedničko dobro. Ta su prava ono, što je u zajedničkom dobru najdragocjenije. Da se ovaj princip poštivao bilo bi se zaštedilo toliko katastrofa, a lice bi se društvenog reda bilo izmijenilo. "Ali tko će bezuvjetno poštivati čovječja prava, ako ne onaj koji je svijestan da djeluje u očima osobnog Boga?" (Pijo XII. 25.IX.1949). Sistemu sile i nasilja Crkva suprotstavlja pravo, prije svega sva čovječja prava, izvjesna prava pojedinca i obitelji. Ta su prava naravna i neotuđiva, neovisna od svake zemaljske vlasti pa i od Crkve. Država ih je dužna priznati i braniti. Ona ne mogu s nikojega razloga biti žrtvovana zajedničkom dobru, jer su ona sama po sebi integralni dio zajedničkog dobra. To je katolička nauka (lo.VIII.1952).

64) Koja je zasluga kršćanstva u pitanju tih prava?

Kršćanstvo je odbijalo rigorizam zakonskog formalizma, jer je pravo stavljalo uvijek u podložnost moralu, osobito razboritosti. Nečuveno bi bilo za kršćanstvo, da se na pr. dužnik, ako ne može isplatiti svojim vjerovnicima, od ovih raskomada. Nije li ispod časti čuti, da čovjek ne pripada sebi već državi, kako je učio Platon? Kršćanstvo je odbacivalo robstvo, ono je naučavalo, da i u posluhu treba spasavati ponos, da treba slušati ne u duhu robstva već u duhu savjesti. Možemo reći, da se društvena pozornica počela mijenjati netom je kršćanstvo počelo naučavati, da čovjek nosi u sebi neotudivu vrijednost čovjeka, kršćanina, sveca, posinka Božjega, otkupljenog krvlju Sina Božjega (isp.Weiss I. str. 393-395; IV. 2o2-2o3).

65) Tko pretjeruje ova čovječja prava?

Individualistički liberalizam. Moderno je pravo stvorilo autonomnog čovjeka, neovisnog zakonodavca, bezobzirnog prema drugima, podložnog strastima, isticatelja pojedinih klasa i t.d. (Pijo XII. u radio-poruci od 23.XII.49.).

66) Koji je izvor toga liberalizma?

Ako promatramo taj fenomen psihološki, onda možemo reći, da se rađa iz pretjerane ljubavi prema sebi, na što je čovjek sklon osobito poslije iskonskog grijeha. Rađa se iz krivo shvaćene slobode, kao da bi sloboda bila samo izvor prava a ne i dužnosti (isp.sv.I.br.19).

U povijesti je čovjek našao mnogo poticaja, da taj egoizam razvije. Humanizam je isticao čovjeka općenito; racionalizam razum; autonomizam čovječju samovolju; pseudoreformacija odbacuje duhovni auktoritet; mamona je uvijek sebi prikupljala poklonike; a kapitalizam je postao prirodnim utočištem samoživih egoista.

67) Kako razlikujemo liberalizam?

Razlikujemo gospodarski, politički i vjerski liberalizam prema tome da li zastupa posvemašnju slobodu na polju trgovine, državnog upravljanja ili ispovijedanja vjere.

Neki ubrajaju amo i liberalni katolicizam, koji se boji odviše isticati katolička načela, da ne povrijedi duh slobodarstva. Ti katolici odvajaju ideju od prakse, načela od života te misle, da mogu javno nastupati kao liberalci, privatno pak živjeti kao katolici. Po njihovu mišljenju vjera nema posla s pitanjima javnog života. Krivo misle neki katolici, govori Pijo XII., da će ublažiti antiklerikalizam i antikatolicizam, ako se kao katolici povuku samo na područje privatnog života, jer taj će minimizam pružiti protivnicima još jaču ispriku za napadaj (19.VII.1947.).

68) Koje su posljedice liberalizma?

Lav XIII. na početku RN. br. 2. ističe, da je liberalizam ukinuo cehove u ime slobode trgovanja, da je proširio bezvjerstvo i prepustio se lihvi. To je na gospodarskom polju

urodilo velikim brojem siromaha, neuposlenih, te izazvalo ono društveno neravnovjesje poznato pod imenom društvenog pitanja, za koje su napisane mnoge enciklike.

Pijo XI. u QA najprije ističe okolnosti, u kojima je nastala RN (br.3-15), ali se osobito obara na zle posljedice kapitalističkog gospodarstva, koje je urodilo prevlašću kod nekolicine. Moć se i sila nagomilala u rukama nekolicine, a to je urodilo trovrsnim suparništvom, naime borbom za gospodarsku prevlast, borbom za dominacijom u državi i borbom među državama (br.109).

Isti Papa ističe posljedice, naime: iz slobodne konkurencije nastala je gospodarska prevlast, borba o prevlast; gospodarstvo je postalo neumolno i okrutno; državna vlast je postala poprište strančarstva, robinjica pohlepe; narodi su se pak razdijelili u tabore nacionalizma ili imperijalizma te internacionalnog imperijalizma, kojemu je domovina "gdje mu je dobro" kako piše Pijo XI. u QA br.110.

Pijo XII. oštroumno upozorava kako je liberalizam bio prožet supersticijom slobode u XIX. vijeku, ali da ga je Lav XIII. upozorio da mora gledati na prava radnika, koje je taj liberalizam pretvorio samo u proizvađačku mašinu (1.VI.1941).- Ističe kako je Pijo XI. nastojao uspostaviti udruženja po strukama, da se osujete planovi gospodarskog liberalizma;osim toga hvali kako je Pijo XI. zagovarao statut javnog prava upravo na temelju udružene odgovornosti između svih onih, koji sudjeluju u proizvodnji (7.V.1949).

Osobito je zaslužan Pijo XII. u tome, što je ekonomski život točno uklopio u moralni red. Ekonomska, društvena djelatnost, govori on, jest specifično ljudska djelatnost, ova se pak ne može zamisliti bez slobode, ali pojam slobode mora biti ispravan (7.III.1948). Osobito u radio-poruci od 24. XII.1951. govori o kršćanskom poretku kao poretku ostvarenja prave slobode udruženja, samoodređenja i t.d.

Crkva je morala mnogo puta intervenirati u određivanju pojma slobode i određivanju njenih granica. Vidi Denz. Index syst. I d, XI o.

DRUGI DIO: pojedinac prema društvu

§ 1. Čovječja društvenost

69) Koji je metafizički pojam društva?

U formalnom smislu društvo označuje odnos, jer je veza nekolicine ili mnoštva. Taj je odnos stvaran, ali ta je stvarnost s područja morala, te se pojavljuje kao sraz dužnosti i prava.

7o) Ima li svako društvo teološki motiv?

Antifinalistička manija zamišljala je i zamišlja čovjeka u društvu kao jedan kamen na gomili ili zrno pijeska na hrpi,

međutim pravi se pojam društva nužno stvara na bazi neke svrhe, jer općenito svako je društvo ljudi "adunatio hominum ad unum aliquid communiter agendum" (Sv.Toma "Contra impugnantes" cap.3). Zašto bi se ljudi skupljali u neko društvo, ako ih ne bi vabila i držala u društvu snaga neke svrhe? Pojam dakle društva nužno uključuje moralnu, organsku vezu većeg broja ljudi u vidu neke svrhe, koju nastoje postići zajedničkim sredstvima.

71) Je li čovjek po naravi društven?

Klasična je izreka, da je čovjek po naravi društveno biće ("nagon stada"), t.j. da po naravi teži da živi u obiteljskom i građanskom društvu (Eth. br.4, 112,1391, 1719, 1891). Tako i sva manja društva imaju svoju odlaznu točku u tome, što "homines sunt natura congregabiles" (Lav XIII.isp. Denz.1856).

72) Kako se tumači ovaj fenomen?

Pozitivistički sociolozi navode jedan ili drugi razlog, na pr. tumače fenomen društvene čovječje naravi pozivom na nuždu obrane, na stečenost navike i t.d., međutim treba reći, da tom fenomenu ima više razloga. Svakako fenomen društvenosti: a)predstavlja činjenicu, koja se opaža kod svih ljudi, svih vremena, dakle predstavlja neki naravni zakon; b) činjenica je, da čovjek nalazi u društvu mnogo pomoći; c) čovjek rado saopćuje drugima ono što ima u duši na pr. misao, želju, osjećaj te rado sklapa prijateljstva; d) sklon je po naravi da bude nad drugim uzročnikom ili nekim pokretačem, nekim agensom; e) raznolikost spolova ga upućuje na društvenost; f) sam se ne osjeća ni u sreći sretnim, ni u nesreći tako nesretnim. Isporedi kod sv.Tome "De reg.Principium" lib.1.cap.1.

73) Koja je katolička ideja čovječje društvenosti?

Neprocjenjivu je uslugu razvoju misli i kulture učinilo kršćanstvo upravo svojom naukom o solidarizmu, odnosno o ljubavi prema bližnjemu. Sv.Pavao je iznio nauku o mističnom tijelu Kristovu, označio podlogu za nauku o međusobnom pomaganju, o međuovisnosti u tom duhovnom organizmu (I.Kor 12. 12 i slijed.). Tolika je veza udova toga organizma, da čovjeka zove dijelom ili udom drugog čovjeka (Rim 12,15). To nam tumači sv.Toma ovako: "Membrum enim quodlibet proprium actum habet et virtutem; inquantum ergo unum membrum sua virtute et actu alteri prodest, dicitur membrum alterius, sicut pes dicitur membrum oculi, inquantum oculum defert, et oculus dicitur membrum pedis, inquantum dirigit pedem (in hunc locum). U ovim je riječima dobro istaknuta dvostruka ideja, ideja pojedinačnosti i ideja međuovisnosti ili solidarizma.

74) Koje su glavne zablude u pojimanju društva?

U vezi onoga što je rečeno gore pod br. 4o. možemo reći, da liberalistički individualizam zamišlja čovjeka svojim zakonodavcem te ljudi žive u društvu kao komadi pijeska u gomili bez međusobne veze (Pijo XII. u "Summi Pontificatus" od 2o.X.1939).

S druge strane zabluda je etatizma ili totalitarizma, da pojedinac postaje mrtvom točkom u državnom stroju (Pijo XII. u radio-poruci od 23.XII.1949), u kojemu se osobnost pojedinca utapa, te pojedinac ne uživa osnovnu slobodu niti se poštuju njegova osnovna, neotuđiva prava.

Ako se previše ističe pojedinac, ako se pobožanstvenjuje njegov razum te mu se pušta pretjerana sloboda, uništuje se društvena solidarnost. Ako se pak deificira Država, njezina zakonodavna vlast ili njena neograničena moć, uništuje se ljudska osobnost. "Samo božanski zakon dozvoljava društvima da izbjegnu samovolji pojedinca i samovolji Države" kako jezgrovito piše Marcel Clement u "L' economie soc.selon Pie XII." str.143).

Da se izbjegnu spomenute dvije pogreške treba raskrstiti s racionalizmom, priznati Božji suverenitet, obdržavati zasade naravnoga zakona, objektivne razlike dobra i zla (Lav XIII. "Libertas", Pijo XII. "Humani generis").

75) Koja dakle kriva pojimanja društva kat.dr.nauka zabacuje?

a) Zabacuje se pojimanje društva kao nekog fizičkog organizma, jer je fizički dio absorbiran od cjeline i bez nje ne opstoji.

b) Zabacuje se princip totaliteta t.j. kao da bi pojedinac bio upućen na društvo "secundum se totum et totaliter". Pojedinac je naime upućen na društvo koliko dozvoljavaju njegova neotuđiva osobna, naravna prava, i koliko mu naređuju dužnosti. "Društvo nije neko fizičko biće, koje bi pojedinci sačinjavali kao dijelovi već je (moralna) zajednica svrhe i djelovanja; s tog naslova društvo može tražiti od onih koji ga sačinjavaju i koji se zovu njegovi članovi, sve što traži pravo zajedničko dobro" (Pijo XII. dne 12.XI.1944).- Ovaj se princip totaliteta zabacuje i onda, ako bi se tvrdilo, da čovjek ne može ostvariti razvoj pune naravi osim ako se potpuno podredi društvu, konačno Državi, jer osnovna prava naravi čovjek ne smije nikomu ustupiti, kako je rečeno gore pod br. 63 (Pijo XII. u govoru prema "L' Osser.Rom" od 12. IX. 1956).

c) Zabacuje se pozitivizam, koji društvo zamišlja samo povezano pozitivnim zakonima bez zakona morala; osobito se zabacuje t.zv. "juridički instinkt" t.j. samopozvanost nekih, da oni ili njihove klase imaju kao neko više poslanje izdavati zakone (Pijo XII. 24.XII.1942).

d) Zabacuje se sistem umasovljivanja ili uklapanja u društvo bez duše; sistem ekonomske, društvene, političke, intelektualne i moralne nesigurnosti; sistem beznačelnog života i djelovanja, podavanja hirovima i momentalnim uzbuđenjima (Pijo XII. dne 24.XII.1942).

76) Posjeduje li društvo ipak neko prvenstvo?

Zabacuje se ono prvenstvo, prema kojemu bi društvo bilo neko apsolutno i vrhovno biće, poviše svake kontrole i nepodložno kritici. Ipak se mora reći, da "pojedinac razvija svoju djelatnost davajući i primajući, te, surađujući s drugim lju-

dima, stvara vrijednosti i polučuje rezultate, koje samac ne bi mogao postići i kojih on kao posebna osoba ne bi mogao biti nosilac. Ove nove vrijednosti dokazuju da društvo posjeduje vlastitu preeminenciju i vlastito dostojanstvo" (Pijo XII. dne 12.IX.1956). Svakako uvijek društvo ima svrhu, koja se razlikuje od svrhe pojedinaca, prema tome i djelatnost na pr. vođenje rata za državu.

77) Što je sistem substitucije?

To je u stvari sistem državnog totalitarizma, po kojemu država upravlja sa svim, ravna područjem javnog i privatnog života, prodire u područje ideja i uvjerenja savjesti, uzurpira neotuđiva prava pojedinca, u jednu riječ sistem, po kojemu se društvo substituira ili stavlja na mjesto pojedinca (Pijo XII. dne 24.XII.1942). Isporedi 14.VII.1954.

78) Je li čovjek prije društva?

Čovjek je pojedinac u odnosu prema društvu prije i porijeklom i po svrsi (Pijo XII. dne 12.IX.1956. i na mnogo mjesta).

Genetički ili porijeklom je prije, kao što je stanica prije organizma, jer je organizam skup stanica. Društvo nastaje združivanjem pojedinaca u društvo.

Metafizički je prije, jer množina nastaje zbrajanjem jednine ili mnoštvo zbrajanjem pojedinaca.

Teološki je prije, jer pojedinac ima nadnaravnu svrhu, koju mora vlastitim radom uz milost zaslužiti, a društvo kao takvo nema te svrhe. Društvo je radi pojedinaca, a ne obratno, to je stara baština katoličke društvene nauke.

Uvijek dakle treba spasavati ovo dvoje:ne smije se ustvrditi, da je društvo izvor svih čovječjih prava i dužnosti (Denz. 1739), ali opet se mora braniti to, da čovjek u društvu bude pod vodstvom vlasti, da nastoji postići u isto vrijeme vremenitu i vječnu sreću (Denz. 227o).

Bilješka: Društvo je prije ovog ili onog pojedinca, jer redovito pojedinci ulaze u već formirana društva, ali to je samo sporedna strana pitanja, prvenstvo vremena.

79) Da li se čovjek u društvu odriče naravnih prava?

To je krivo mišljenje Hobbes-Rousseau, ali ga kat. dr. nauka zabacuje: a) jer je to samo nedokazana tvrdnja; b) jer nije dokazano, da je čovjek u početku provodio lutalački život; c) nigdje nema dokaza o tom nekom odricanju prava sa strane pojedinca; d) za sklapanje ugovora traži se viši stupanj kulture; e) ako se slobodno odrekao onda bi se sada mogao slobodno odreći i tog odricanja i vratiti se u lutalački život, zar ne? f) etnologija dokazuje, da se faktički čovjek uvijek pojavljuje u društvu.

8o) Da li čovjek ulazi u društvo silom udesa?

Evolucionisti tvrde, da čovjek ulazi i živi u društvu, jer da ga na to nagoni fatalna, neodoljiva sila zakona evolu-

cije, ali kat.dr.nauka ni to ne prihvaća, jer:a) to mišljenje počiva na panteizmu i transformizmu, za koje se na drugim mjestima dokazuje neispravnost; b) pa da se tijelo čovječje i razvilo iz životinjskog, zar se juridička činjenica društvenog života mora smatrati djelom nužde kao i tobože ta biološka? c) po tom bi mišljenju čovjek bio kao neki kotačić u stroju društva, bez duše i bez prava; d) neznanstveno je tvrditi nešto kao znanstveno, što se ne može dokazati.

81) Čovjek ulazi u društvo svijesno i voljno

Ne smijemo dakle reći da je čovjek instinktivno društven kao životinja, koja se združuje u stado ili čopor. Čovjek je u svim svojim specifičnim činima svijesno-voljno biće, prema tome iako po naravi ili po prirodi možemo i njega zvati da je "društven" ili "udružljiv", ipak razum je onaj faktor ili ona snaga, koja mu otkriva sve svrhe života u društvu. Kako ga razum i samoodređenje vodi da uđe u društvo, tako ga taj isti razum i samoodređenje vodi, da ostavi pojedina društva.

Kada rečemo da je čovjek po naravi više sklon obiteljskom društvu nego drugim društvima (Eth. br. 1719-1722) ipak i tada podrazumijevamo, da je čovjek pod vodstvom razuma i samoodređenja.

§ 2. Bitni elementi svakog društva

A) Vlast

82) Što je vlast?

Općenito govoreći to je neko pravo i dužnost voditi društvo prema njegovoj svrsi. Čovjek naime osjeća naklonost i uviđa potrebu stupanja u društvo. Udružuje se u vidu neke svrhe. Vlast je tu, da kao neka snaga usmjeruje i ujedinjuje razne članove prema jednoj svrsi u slozi djelovanja.

Činjenica je, koju pozitivistički sociolozi ne mogu mimoići, da nema društva, a da s njim ne upravlja neka vlast. Proti idejnih anarhista i proti praktičnih nepodložnika mora se isticati potreba i zakonitost vlasti. Ima ih koji uviđaju da i provalnici moraju imati nekog "vođu", ako se slože da izvrše neku provalu, a ne uviđaju, da u zakonitim društvima mora opstojati neka vlast. To neznanje može biti znak nerazvijenosti, znak niskog stepena kulture i znak zlobnog raspoloženja.

83) Koja je zasluga kršćanstva općenito u pitanju vlasti?

Razumije se, da kršćanstvo gleda u prvom redu savršena društva, naime Crkvu i Državu, ali proporcionalno to vrijedi za svako organizirano društvo.

Zasluga se dakle njegova može svesti na ove točke: a) vlast mora biti svijesna svoje podložnosti višim zakonima naravi i Božjim, dosljedno nikada ne smije preći u samovolju; b) vlast mora gledati na podložnike kao na osobe s istim naravnim pravima kao što su nosioci vlasti; c) vlast mora gledati na zajedničko dobro; d) način vlasti bi morao biti takav,

da svako društvo imitira obiteljsko društvo.

Kratko rečeno: kršćanstvo svakoj vlasti stavlja pred oči podložnost prema Bogu i poštovanje čovječje osobnosti kod podanika.

84) Zašto je vlast potrebita?

a) To traži sama narav svakog društva, jer "si naturale est homini quod in societate multorum vivat, necesse est in hominibus esse per quod multitudo regatur. Multis enim existentibus hominibus et unoquoque id, quod est sibi congruum, providente, multitudo in diversa dispergeretur, nisi etiam esset aliquis de eo, quod ad bonum multitudinis pertinet, curam habens" (Sv.Toma "De reg.princ." lib.1.cap.1). I ljudsko bi se tijelo raspalo, kada ne bi opstojala neka sila, koja razne dijelove drži na okupu.

b) Metafizički razlozi isto dokazuju, jer vlast je kao snaga koja ujedinjuje, a "per se unius unum est causa, et multa non sunt causa unius nisi per accidens, in quantum scilicet sunt aliquo modo unum" (I.P.11.3).

c) Sa strane svrhe zaključujemo također na potrebu vlasti, jer svrha označuje nešto određeno, ona je kao neka određena luka, u koju plovi lađa. Lađa ne može doći u određenu luku, ako nije određen pravac. Taj pravac daje određena snaga, a ta je vlast (I-II.1.4: "De reg.princ." lib.1.cap.1).

d) U svakom je društvu potrebit nadzor i vlast kažnjavanja nepokornika. To mora pripadati određenim licima, t.j. nosiocima vlasti, i tako je vlast pozvana, da "humanae societatis tranquillitati et saecularibus negotiis prospiciat" (Denz. 1841).

85) Ne protivi li se vlast naravnoj jednakosti između ljudi?

U stvorenim se bićima po naravi opaža mnogostrukost i nejednakost, da bolje odskoči savršenstvo Božje, koje nije moguće prikazati u jednom ili u malom broju stvorova (I.P.47.1; C.G.III.97).

Tko bi htio među ljude uvesti potpunu jednakost taj bi uništio ljudski rod. U mnoštvu i raznolikosti je neka ljepota. Pomaganje je moguće upravo u tome, što jedan daje, što ima, drugi prima, što nema. Dakle bez nejednakosti društvo bi bilo nemoguće.

Moramo dakle reći, da "inaequalitas iuris et potestatis ab ipso auctore naturae dimanat" (Denz.1849). Jednakost se prava odnosi samo na ona osnovna, naravna prava čovjeka kao čovjeka. Gdje su jednake dužnosti, jednaka su prava i obratno.

86) Koji je izvor vlasti?

Tvorac je naravi usadio u narav sklonost na društveni život. Isti je čovjeka odredio kao nosioca dužnosti u društvu, bio on podanik ili vlastodržac. Prema tome izvor je vlasti u Bogu, koji po naravi uči svakog čovjeka da nije moguće društvo bez vlasti.

Kada se u savršenom društvu, na pr. državi, bira nosilac vlasti, označenom ili označenim nosiocima vlasti sam Bog daje vlast toliko, koliko "lex aeterna praecipit, in principe, non in populo, inesse debere perfecte et stabiliter auctoritatem seu potestatem supremam" (Gredt "Elemen.ph." god. 1956. str. 1o34). U izbornicima je dakle nesvršeno i prolazno ta vlast. To se ne protivi načelima razuma, jer je moguće da "idem effectus ab inferiori gente et a Deo, ab utroque immediate, licet alio et alio modo" bude u prirodi ostvaren (C.G.III.7o).

Vlast se mora svesti na Boga, jer ako je vlast biće, Bog je prvo Biće; ako je vlast neko gospodstvo, Bog je gospodar svega; ako je vlast neko pravo, u Bogu je izvor svega prava; ako je u vlasti neka moć pokretanja ljudskog zbivanja, u Bogu je izvor svakog kretanja, svake promjene; ako vlast upravlja prema svrsi, Bog je svrha svega (Balmes).

Ova nauka podiže vrijednost vlasti; ona je sposobna da stavi uzde vlasti, a posluh podložnika postaje lak, čvrst i uzvišen (Denz. 1849); ona je najefikasnija, jer vezuje podanike u savjesti; ona raspolaže sa sankcijama naravi i nadnaravi.

87) Dostojanstvo i odgovornost svake vlasti

Metafizički se razlog dostojanstva vlasti nalazi u tome, što je svaka vlast kao faktor u upravljanju svijeta pod vrhovnom upravom Božjom. Zato piše sv.Toma, da Bog upravlja nižim bićima preko viših, da "dignitatem causalitatis etiam creaturis communicet" (I.P.32.3; 1o3.6; 1o4.2).

Iz ovoga slijedi, da onaj koji je sposoban, da je taj i pozvan, da razborito i mudro pomogne u upravljanju (Lav XIII. kod Denz.1882-3; 1887;1935).

Odgovornost je također očita, jer podanici su ljudi, a s ljudima se ne upravlja kao s nerazumnim bićima. Nosioci vlasti moraju znati i biti kreposni tako, da mogu znanjem i primjerima doista odigrati ulogu, koja im je namijenjena. Kada uočimo interese duše, važnost prenosa tekovina na budućnost, onda najbolje možemo procijeniti odgovornost upravljanja.

B) Zajedničko dobro

88) Što je to zajedničko dobro?

To je svrha, za kojom ide društvo kao takvo. Svako naime društvo ima svoju posebnu svrhu i nju postizava za to određenim sredstvima. Pri tom pojedinac ne smije gledati svoju ličnu korist, ne smije se rukovoditi svojim, ličnim pogledima već u poslušnosti vlasti težiti k ostvarenju zajedničkog dobra, zajedničke svrhe.

Zajedničko je dobro obuhvatnije nego pojedinačno. Razlikuju se vrsno, kvalitativno a ne samo kvantitativno. Kao što se razlikuje cjelina i dio razlikuje se svrha cjeline i svrha dijela (II-II.58.7 ad 2). Zato društvo ima svrhu i odgovarajuću djelatnost, koja nije svrha pojedinca. Društvo naime ozna-

čuje samo jedinstvo nekog reda, ono ne označuje potpuno jedinstvo. Zato pojedinac kao takav može imati neku svoju svrhu, ali i društvo ima svoju, koja nije svrha pojedinca, na pr. vojnik u vojsci može kao privatnik imati neku svoju svrhu, može i vojska, recimo vođenje rata (sv.Toma u "Eth.ord.Nic." br.5).

89) Koji je odnos privatnog i zajedničkog dobra?

Društvo uključuje "solam unitatem ordinis" (Eth.br.5), prema tome se pojedinac ne smije utopiti potpuno u društvo. Pojedinac ima ona osnovna, naravna prava, koja ne može dokinuti nikakav obzir prema zajedničkom dobru, jer je čovjek prije svega osoba (Pijo XII.dne 23.IX.1949). Zato je rekao sv.Toma "secundum ordinem finis nihil homine existit altius nisi solus Deus" (C.G.IV.54).

Pojedinac je ipak član društva, zato proti individualizma se mora reći, da pojedinac mora promicati svoje dobro u skladu s dobrom društva, jer je dio društva, te nema zajedničkog dobra ili sreće bez pojedinačnog i obratno. Zato piše sv.Toma, da pojedinac mora promatrati svoje dobro po tom "quod sit prudens circa bonum multitudinis..." jer "bonum proprium non potest esse sine bono communi vel familiae vel civitatis aut regni" (II-II.47.1o ad 1).

Društvo se i pojedinac obzirom na svrhu ipak slažu, jer konačna svrha pojedinca, nalazio se on u društvu ili ne, kao i zadnja svrha društva ili udruživanja ljudi, ne može biti nego "vivere secundum virtutem" ("De reg.princ." lib.I.cap. 14), to je specifična svrha udruživanja ljudi. Još dalje možemo reći, da je ta svrha "fruitio divina". Zato je sv.Toma napisao, da "idem oportet esse iudicium de fine totius multitudinis et unius" (l.c.).

Zemaljska, za razliku od duhovne vlasti, ima kao neposrednu svrhu zemaljsku, ovozemnu, u podređenosti vječnoj. Zemaljska dakle društva imati će svoju neposrednu svrhu neku ovozemnu. Zajedničko će dobro biti rezultat svih dobrih uvjeta na dobro članova, za razvoj njihovih sposobnosti, njihovih funkcija, njihovog materijalnog, intelektualnog i religioznog života, kako govori Pijo XII. (24.XII.1942).

9o) Kako se postizava ovo zajedničko dobro?

Ako se po snazi legalne pravednosti dade društvu, što je njegovo. Ta je pak pravednost općenita, jer po njoj čovjek živi u slozi sa zakonom, koji usmjeruje čine svih kreposti prema zajedničkom dobru (II-II.58.5). Zato piše Pijo IX., da je Crkva uvijek upućivala na opsluživanje prava zemaljske vlasti (Denz.1841). Crkva traži, da pojedinac vrši sve svoje dužnosti, koje mu nalaže njegova služba (Denz.227o).

Zajedničko dobro ipak nije rezultat samo opsluživanja dužnosti pojedinaca prema društvu već i obratno društva prema pojedincu, zato mudro piše Pijo XII.: "Non vi, non tumultibus, sed rectis legibus oportere omnino ad illam devenire iustitiam, quam christiana praecepta postulent, et quae ad sanam conferat ordinum aequilibritatem et ad mutuam fraternamque concordiam" ("Anni sacri" od 12.III.195o).

C) Društvena pravednost

91) Što je ta društvena pravednost?

Svakako društvena pravednost mora biti rezultat pravednih odnosa između pojedinaca, društva i pojedinaca, te pojedinaca i društva. Sami pak odnosi pravednosti nijesu dovoljni, da uspješno vode članove društva prema svrsi društva.

Integralno dakle shvaćena društvena pravednost jest združena uloga skupne razboritosti te zakonske, razdiobne i uzajamne pravednosti, kako smo iznijeli u sv.II.br.275.

92) Da li je društvena pravednost isto što i legalna ili zakonska?

"Pravo shvaćena nije drugo nego zakonska pravednost" piše Živković (sv.II.str.283).

Na ovo moramo primijetiti, da su Lav XIII., Pijo XI. te Pijo XII. njoj dodijelili i službe drugih kreposti pravednosti. Njoj stavljaju u zadatak pravedno odmjerivanje poreza, a to je služba razdiobe; dužnost da radnici i poslodavci sebe ne oštećuju izmjenično, a to je služba zamjenične pravednosti; da jedni i drugi plaćaju poreze, a to je služba legalne ili zakonske pravednosti. Možemo dakle reći da se društvena pravednost poistovjetuje s općim blagostanjem pojedinaca i društva.

§ 3. Kreposti društvenog života

93) Gdje se nalazi tajna svega društvenog uređenja?

U krepostima, jer: a) društveno je pitanje u svojoj suštini etičko ili moralno pitanje, a ovomu je ključ rješenja u kreposnom djelovanju; b) jer su kreposti one snage i ona mjerila, koja uređuju čovječje djelovanje bilo pojedinačno bilo skupno; c)jer su se kroz vjekove pitanja društvene nauke najviše obrađivala u traktatu o krepostima, osobito u traktatu o pravednosti, razboritosti i ljubavi; d)volja je pokretna snaga ljudske djelatnosti, krepost pak upravlja s voljom, prema tome krepost je pozvana da riješi pitanja društvenih odnosa.

94) Mogu li se i ekonomska pitanja svesti na pitanje kreposti?

Mogu i moraju. Tri su obično stožerna pitanja ekonomije: pitanje proizvodnje, u kojemu glavno mjesto zauzimaju pitanja rada, kapitala, udruženja, ekonomske slobode i sl.; pitanje razdiobe, gdje se raspravlja o vlasništvu, prihodima, rentama, nadnicama i sl.; pitanje potrošnje, gdje se raspravlja o luksusu, alkoholizmu i t.d.

Tko ne vidi da je intimna snaga tih pitanja u etičko-moralnim snagama ili krepostima? Posjednici lako pređu u lakomost i egoizam; u radnim se odnosima povređuje pravednost i ljubav; ekonomska se sloboda izrodi u gaženje osnovnih čovječjih prava, osobito u gaženje zapovijedi kreposti ljubavi; kapitalisti postanu samoživi; rente se pretvore u moloha radi

nezasitnosti ili lakomosti kapitalista; luksus se protivi umjerenosti; alkoholizam zasijeca na područje mnogih krepo-sti. Pitanje dakle društvenih odnosa jest pitanje čovjeka, a ovo je pitanje kreposti. (Pijo XII. dne 24.XII.1941).

95) Koja je zasluga kršćanstva?

Za društvenu je nauku kršćanstvo zaslužno upravo u tome, što je težište odgoja stavilo u volju i krepost proglasilo najvišom vrednotom na zemlji (sv.I.br.16; sv.II.br.257). Za-sluga je kršćanstva kršćanski moral, koji rješava sva pita-nja društvenog života. Možemo reći, da je plod tih zasluga onaj pravi "društveni duh" t.j. duh sloge, ljubavi, praved-nosti i t.d. (Pijo XII.često govori o tom "društvenom duhu" ili "smislu" na pr. 13.VI.1943; 2o.VI.1948; 21.IX.1952).

A) Društvene kreposti niječno izražene

96) Ne laži!

Romanopisci, novinari, političari preziru ovu zabranu, ali gorki se plodovi laži posvuda opažaju. "Quia homo est animal sociale, naturaliter unus homo debet alteri id sine quo societas humana servari non potest. Non autem possent homines ad invicem convivere nisi sibi invicem crederent, tamquam invicem veritatem manifestantibus" (II-II.1o9. 3 ad 1). Zato Pijo XII. suprotstavlja ovoj mani laži, iz koje se u međunarodnim odnosima rađa neiskrenost, nepovjerenje i strah, onu istinu Evanđelja: "Istina će vas osloboditi" (24. XII.1947).

97) Ne sablažnjuj bližnjega!

Činjenica je, da primjeri privlače na oponašanje. Tako-đer je činjenica, da su ljudi skloni drugoga oponašati. Isto tako ljudi vole, da ih drugi kao uzore oponašaju.

Sve ovo nameće strogu dužnost, da se druge ne kvari zlim primjerima, jer se tako kvari društvo i unesrećuju po-jedinci i društvo.

98) Ne ubij!

"Quaelibet pars id quod est, est totius. Quilibet autem homo est communitatis: et ita quod est, est communitatis; unde in hoc quod seipsum interficit, injuriam communitati fa-cit" (II-II.64.5). Napose tko ubije nevinoga "privat communi-tatem majori bono" (ibid. 6 ad 2).

99) Ne ruši dobar glas bližnjega!

U dobru glasu čovjek kao da gleda sebe, svoj rad, trud, stečeni stupanj savršenstva. Dobar glas čovjeka potiče na bo-lje. Dobrim glasom čovjek odgaja druge i potiče ih na to, da ga slijede. Ozloglasitelj "occasionaliter est homicida, in quantum scilicet per sua verba dat alteri occasionem ut pro-ximum odiat vel contemnat" (II-II.73.3 ad 2).

loo) Ne_kradi!

Lupež lišava druge njihova truda. U društvu gdje se krade gubi se volja za sticanjem i za radom. Lupeština sprječuje napredak, izaziva svađe, mržnje, ratove.

lol) Ne_budi odviše_strog!

Potrebno je naime uočiti, da ima mnogo prestupaka, koji proizlaze iz čovječje slabosti. Blagost i epikeja potrebne su u ljudskom društvu, ako uočujemo prestupke iz slabosti (II-II.157.3 ad 1). "Mansuetudo maxime facit hominem compotem sui"..... "clementia vero in hoc quod diminuit poenas, maxime videtur accedere ad charitatem, quae est potissima virtutum, per quam bona operamur ad proximus, et eorum mala impedimus" (II-II.157.4).

Razumije se, da razboritost mora naći uvijek onu zlatnu sredinu, jer ima zločinaca koji tako škode društvenom životu, da ih vrhovna vlast "laudabiliter et salubriter" ukloni, da ne kvare ili upropaste društvo (II-II.64.2).

B) Društvene kreposti jesno izražene

lo2) Koja_je_zasluga_kršćanstva?

"Qui doctrinam Christi adversam dicunt reipublicae dent exercitum talem quales doctrina Christi esse milites iussit, dent tales provinciales, tales maritos, tales coniuges, tales parentes, tales filios, tales dominos, tales servos, tales reges, tales iudices, tales denique debitorum ipsius fisci redditores et exactores, quales esse praecipit doctrina christiana, et audeant eam dicere adversam esse reipublicae; immo vero non dubitent eam confiteri magnam, si obtemperetur, salutem esse reipublicae" (sv.Augustin: "Ad Marcellinum").

lo3) Na_kojim_krepostima_počiva_društveni_red?

"Društveni program kat.Crkve počiva na trima moćnim moralnim stupovima: istini, pravednosti i kršćanskoj ljubavi" (Pijo XII. 4.IX.1949).

lo4) Koja_je_prva_društvena_krepost?

To je zakon kršćanske solidarnosti i ljubavi (Pijo XII. u "Summi Pontificatus" od 2o.X.1939). Taj se osniva na tome, da su svi ljudi članovi iste naravi, da su svi pozvani na istu svrhu, svi otkupljeni, svi imaju ista sredstva spasenja.

Ne radi se samo o nekom posluhu civilnim vlastima već o zahtjevu savjesti vezane zapovijedi ljubavi prema Bogu i bližnjemu (Pijo XII. 1.IX.1944). Iako će uvijek u ljudskom društvu biti nejednakosti i neke suprotnosti, ipak ova je dužnost pozvana da složi ljude u bratsku zajednicu, dok poklonici sile i materije, ili općenito poklonici ovoga svijeta i tijela čine, da nestane sloge, ljubavi i pravednosti (24.XII.1942).

Potrebno je dakle da solidarnost postane temelj novog i boljeg ekonomskog reda tako, da postepeno otvori put, da i

radnici uzmu dio odgovornosti u vođenju narodne imovine (11. III.1945).

lo5) Da li je dovoljan negativan, defensivan način apostolata?

Ne, glasno dovikuje Pijo XII., već treba pozitivno zahvatiti tako da kršćanske kreposti, načela Evanđelja prožmu sve slojeve, sve ljude. U tome je pozitivna, jesna, konstruktivna uloga kršćanskih kreposti, napose kršćanske ljubavi (21.III.1949).

lo6) Ljubi bližnjega!

Na to potiče i sama narav, jer je i bližnji čovjek; ima istog Stvoritelja; s njim moraš živjeti; ima istu svrhu; osjećaš se sigurnijim, mirnijim.

Krist je izdao ovu zapovijed kao "svoju" i "novu". Odtada je započela povijest svoj novi kurs te se može reći, da je kršćanstvo najviše preobrazilo svijet upravo s tom zapovijedi. Njezin je učinak za društvo od neprocjenjive koristi. Kakvo bi izgledalo društvo, koje bi bilo doista prožeto tom snagom? "Ljubav je strpljiva, dobrostiva, ljubav ne zavidi, ljubav se ne hvasta, ne nadima se; ne čini, što je nepristojno, ne traži svoje, ne razdražuje se, ne misli o zlu; ne raduje se nepravdi, a raduje se istini, sve podnosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi" (I.Kor 13.4-8).

lo7) Čini bližnjemu dobro!

Po svijetu danomice nastaju razna društva, dobrotvorne ustanove, kojima je svrha duhovno ili vremenito dobro potrebnih. Ova su društva veoma korisna zato, da se pokaže kršćanska ljubav.

Razumije se, da kršćanski duh mora prožeti ta djela, te bez njega se slabo održe. Gdje nema toga kršćanskog duha lako se uvuče strančarski duh, koji postepeno uništi svako društvo.

Iz kršćanske ljubavi svaki je čovjek dužan pomagati ova društva, kao što je dužan pomoći bližnjemu u običnoj potrebi, ali možda i manje, jer je veća dužnost pomoći onomu koji se sada nalazi u nevolji nego li onomu, koji će se naći, ili koji bi se mogao naći u nevolji (Fanfani II.str.174-175). Ipak treba nastojati, da se takva društva posvuda podignu.

lo8) Dijeli milostinju!

To je obaveza koja obvezuje iz ljubavi i milosrđa, kako je rečeno u traktatu o ljubavi prema bližnjemu u sv.II. br. 86-94. (Pijo XII.dne 2o.VI.1948).

lo9) Budi pravedan!

Povijest nas uči, da su pravednost i istina najbolji temelji napretka i kulture jedne države. Kada nestane pravednosti, državni uređaj počinje popuštati u solidnosti i počne se raspadati (Weiss II.str.5o5; I.472 i slijed.).

Razum nas uči, da je pravednost za društvo najpotrebitija krepost. Legalna je pravednost tako odlična, kako je zajed-

ničko dobro odličnije nego pojedinačno. Općenito govoreći i zamjenična je pravednost iznad svih drugih kreposti moralnoga reda, jer ona uređuje odnose pojedinca prema drugomu, prema općem dobru (II-II.58.12).

11o) Odano poštuj roditelje, starije i domovinu!

U njima se naime nalaze počela čovječjeg života i odgoja, zato sam razum uči, da ih se poštuje, odano ljubi, te prema njima goji zahvalnost. Svaki se učinak, piše sv.Toma, vraća svome izvoru, svom djelatnom uzroku. Zahvalnost je ona snaga, koja drugomu vraća od nas ono, što nam je on dao (II-II.1o6. 3). Zahvalnost je pak naređena i u svrhu društvenog života, jer zahvalnost izaziva radost pri davanju ili dijeljenju dobročinstava, potiče na ustrajnost u dobru.

111) Budi ugodan u društvu s drugima!

Mnogi su skloni nekoj melankoliji, mnogi pod teretom nevolja ne pokazuju dovoljno jakosti. Ljubav nam dakle naređuje, da im olakotimo breme života vedrim raspoloženjem. "Sicut non posset homo vivere in societate sine veritate, ita nec etiam sine delectatione... et ideo homo tenetur ex quoddam naturali debito honestatis, ut aliis delectabiliter convivat" kako piše sv.Toma (II-II.114. 2 ad 1).

112) Drži se mjere u svemu!

Društveni je život kao neki organizam, a u svakom organizmu treba gledati proporciju ili mjeru pojedinih dijelova, da ne nastane nakaza ili monstrum.

Zlatna sredina je zahtjev kreposti (II-II.168.4). Društveni život ne bi bio u skladu ako bi ljubav prema domovini prešla u šovinistički nacionalizam, ali ne bi bio u redu ni onda, kada bi ta ljubav pala na neki blijedi ili bezbojni kozmopolitizam ili internacionalizam; isto tako bi društvo trpjelo radi luksusa, ali bi izgubilo čar i radi nemarnosti; rasipni bi uništili imanje, škrti ga paraliziraju i time štetuju društvu i prometu dobara (isp.sv.II.br.259).

Zaključak:

Suvišno je označivati pojedine kreposti u njihovim društvenim ulogama, jer svaka krepost ima svoju društvenu vrijednost. Usavršavanje čovjeka znači promicanje dobrobiti društva. Zdrav pojedinac, zdravo društvo, jer je pojedinac kao stanica društva.

Pojedinac, koji je pozvan obnavljati i spasavati društvo jest pojedinac koji je ukrašen krepošću i milošću. "Sve je vaše, a vi ste Kristovi, a Krist je Božji" (I.Kor 3,23).

.....

D R U G A K N J I G A

POSEBNA KATOLIČKA DRUŠTVENA NAUKA

PRVI DIO: obiteljsko društvo

113) Koje su glavne ideje-smjernice u ovoj raspravi?

Promotrili smo čovjeka kao pojedinca, u sebi i u odnosu prema društvu. Sada ga promatramo kao člana prve, obiteljske zajednice, kao stvaraoca novog naraštaja (I-II.1o5.4). Iz ove prve, obiteljske zajednice, nastaje šira, državna zajednica. O prvoj ovisi druga. Zato se kat.dr.nauka mora zanimati za obiteljsko društvo (PIJO XII. 25.III.1949).- Među mnogim načelima kao smjernicama ističemo ove:

1) Možemo govoriti o obiteljskoj moralci, jer se kao takva smatra integralnim dijelom opće moralke. Po staroj terminologiji zvali bismo je "oikonomica"-oeconomica, od grčke riječi "oikia"-kuća.

2) Čovjek je osoba, sa svim pravima i dužnostima, što mu kao osobi pripadaju. Dostojanstvo se osobe lako krnji, na pr. ako bijednik robuje kapitalu, podanik svemoći države, ženska bijedi, član stranke svojoj stranci i sl. Ne zaboravimo, da, ako promatramo i ovaj dio dr.nauke, da članovi obitelji ne predstavljaju apsolutno jedinstvo već samo "unitatem ordinis" (Eth.br.5). Ne smije dakle pojedinac kao osoba biti apsorbiran niti od obitelji tako, da mu obitelj zaniječe osnovna prava ili onemogući osnovne dužnosti, o kojima smo govorili u Prvoj Knjizi.

3) I obiteljsko društvo smatramo hierarhijski uređeno, što uključuje podređenost i nadređenost. Potreba je zakona ili naredaba gdjegod ima ljudi, još više gdje su u zajednici (C.G.III.128). I u St.Zavjetu su od Boga dani zakoni, koji su regulirali obiteljske odnose (I-II.1o5.4). Muž je glava obitelji, žena je srce, dostojanstvo i prava osobe moraju uvijek ostati netaknuta (Denz. 2233; 2248).

4) Opstanak i uređaj obitelji ne smije se prosuđivati samo po civilnom pravu, kako bi htio naturalizam (Denz.1694), već po naravnom (Denz. 22o3; 22o7) i po božanskom zakonu, jer ne samo da je Bog izdao zakone o obitelji, napose o ženidbi, već o samom pojmu ženidbe "inest sacrum et religiosum quiddam" (Lav XII "Arcanum").

5) Obitelj "natura sua, adeoque iuribus sibi propriis, civili societati antecedit" (Denz.22o3). Ne smije se dakle usvojiti načelo substitucije, jer bi država absorbirala obitelj te bi prikaza Leviatana postala užasna stvarnost (Pijo XII. 14.IX.1952). Pojedincu kao osobi i obitelji Stvoritelj je udijelio snagu i prava, pomoću kojih se ima pravo sačuvati i razvijati (ženidbena prava, odgojna, upravna, vlasnička i t.d.). Pijo XII. pravo zove obitelj "nenadomjestivom stanicom naroda" (24.XII.1942) ili "stanicom-majkom" (1o. VII. 1946).

6) Društvena obnova mora polaziti iz sigurne točke, da je zdrava obitelj uvjet zdravlja države, te da država počiva na pravilnom razvoju obitelji (Pijo XII. 2.XI.195o). Doista obitelj u sebi posjeduje prirođenu snagu (predaja, ljubav, posluh i t.d.), ali je činjenica, da "totus homo" ne spada samo na obitelj već i na državu i Crkvu (Denz. 22o3), te da suradnja tih triju društava može biti uvjetom pravog blagostanja.

114) Koji su glavni izvori crkv.nauke o obitelji?

Dovoljno je spomenuti: Pijo IX sa "Quanta cura" od 8. XII.1864; Lava XIII. sa "Arcanum divinae sapientiae" od 1o. II.188o; Pija XI. sa "Divini illius magistri" od 31.XII.1929.

Posebno o kršćanskom braku nalazimo na pr. kod Pija XI. u enciklici "Casti connubii" od 31.XII.193o; o vezi privatnog vlasništva i sačuvanja obitelji kod Pija XII.u govoru na Duhove 1941; kod istog Pape nalazimo razna druga pitanja obitelji kao stanbeno pitanje, pitanje emigracije, emancipacije i t.d. u raznim govorima o društvenim pitanjima.

Crkva nije nikada prestala govoriti o obitelji, jer je svijesna njene temeljne uloge u čovječjem životu. Dobro piše jedan kat.sociolog: "Kao što se teorija o staničju nalazi u centru opće biologije, tako se teorija o obitelji nalazi u temelju opće društvene nauke" (Clement "Introduction" 1951. str.71). Prvotna je stanica društva osoba čovjeka pojedinca, iz nje nastaje elementarni organizam obitelji, kojemu je svrha širenje i sačuvanje života, i zato taj organizam mora osobito posjedovati plodnost i stalnost.

Prvo poglavlje: definicija obiteljskog društva

115) Što je obiteljsko društvo?

Obitelj je "društvo", t.j. veza nekih osoba, koje pod jednom vlasti teže k jednom cilju.

Osobe, što sastavljaju obitelj, mogu se grupirati u tri poddruštva, naime društva: muža-žene, roditelja-djece, kućegospodara-služinčadi.

Obitelj je nepotpuno društvo, jer "non omnibus iis rebus est praedita, quibus nobilissimum propositum suum perfecte assequatur" (Denz. 22o3).

Sa stanovišta cilja ili svrhe obitelj je društvo, koje je od samoga Boga ustanovljeno, da se brine oko rađanja i odgajanja djece" (Denz. br.22o3).

S pravne strane obitelj predstavlja subjekt neotuđivih prava u raznim sektorima društvenog života.

S društvene strane obitelj predstavlja ekonomsku, pravnu, moralnu i vjersku jedinicu i kao takva mora dati svoj glas u raznim društvenim ustanovama. Također, kao takva, mora biti priznata na narodnom i međunarodnom području.

Konačno možemo reći, da obitelj teži za tim, da čovjek razvije svoju osobnost i svoju posebnu životnu misiju bilo kao muž ili žena ili dijete, ali u zajednici obiteljskog života.

Pojam je dakle obitelji usko povezan s društvenim pitanjem, jer obitelj je kolijevka djece, naroda, čovječanstva. Obitelj je snaga naroda i njegova slava. Takva je država, kakve su obitelji, a obitelji kakvi su ljudi koji je sačinjavaju, kao što je takvo tijelo kakvi su mu organi (Pijo XI. "Casti con."; Pijo XII. 14.V.1942).

Drugo poglavlje: podaci pozitivne nauke o obitelji

116) Koji su glavni podaci o obitelji iz pozitivne sociologije?

Još danas ima najprimitivnijih naroda, skitalačkih lovaca. Sele iz mjesta do mjesta; hrane se korijenjem, voćem, mesom; stanuju u špiljama i kolibama. Ima ih osobito na južnoj polukugli, u ognjenoj zemlji. Među te ubrajamo: Botokude u brazilskim šumama, južno-afričke Bušmane, afričke i azijske Pigmejce, neke australske crnce, Eskime, središnje Kalifornijce. Kod ovih se naroda jasno vidi, da obitelj nije tvorevina društva već djelo razumske čovječje naravi. I kod ovih je obitelj izričito monogamijsko, nerazrješivo, jednakopravno udruženje muža i žene u svrhu rađanja i odgajanja djece s izrazitim religijskim karakterom (Lemonnyer: Precis.." str. 23-89).

Postepeno se obitelj rastvara i iskrivljuje. Tu nastaje tiranski klan totemističkih lovaca, Kod nomadskih pastira nastaju velike obitelji ili obiteljske zadruge, gdje je obiteljska atonomija svedena na minimum. U matrijarhalnoj obitelji obitelji nižeg poljodjeljstva obitelj se još više raspada.

U staroj Grčkoj i Rimu, a i kod drugih starih naroda prije kršćanstva, obitelj je trpjela od mnogih zala, osobito od robstva u strogom smislu, zatim od poligamije, rastave, državnog apsolutizma, koji je zalazio u neotuđiva prava bračnih drugova, kao u prava prema djeci (Weiss vol.I.str.319-338, odnosno kon.XI.br.11)

Kršćanstvo je obitelj vratilo svom naravnom porijeklu, t. j. onoj čistoći, kakvu nalazimo u početku. Razumljivo, da i ovdje vrijedi ona istina, da se razum ne može protiviti istini objavljenoj od Boga (C.G.I.7).

Istina je, da je razvoj prilika prenio mnoge ekonomske i političke funkcije obitelji na šire društvo, ali glavne funkcije ostaje uvijek pravo i dužnost obitelji. U tome je uloga kršćanstva neosporna.

Treće poglavlje: prva obiteljska veza ili ženidba

117) Da li je potrebito proučavanje ženidbe u službi naravi?

Ovo promatranje ženidbe koliko je "officium naturae" potrebno je iz teoretskih i apologetskih motiva. Teoretskih, jer razum traži uzroke; apologetskih, jer je današnji mentalitet tuđ nadnaravnim obzirima.

U ime naravnog razuma čovjek ima pravo na ženidbu, čovjek osjeća naklonost za obitelju bilo preko spolne sklonosti bilo

preko naklonosti za razvojem svojih specifičnih vlastitosti spola na pr. kod muškarca naklonosti za stvaralaštvom, kod ženske za majčinstvom.

U ime iste naravi opravdano je upotrebljavanje moći rađanja jedino tako, da iz te uporabe "sequi possit et generatio conveniens et geniti educatio" (C.G.III.122; Merkelbach III.str.742-771). Uporaba naime spolne sposobnosti samo je dio čovječje sposobnosti, a i taj dio mora imati djelatnost u smislu postizavanja neke svrhe (isp.De malo 15.1 i 2; II-II.154.2). Tu određujemo granice dobra i zla, jer dobro je, što postizava svrhu, zlo pak je ono, što se protivi postizavanju razumske svrhe. Dakle obitelj je djelo ženidbenog kontrakta, za kršćanina pak k tome i sakramenta, koji taj kontrakt podiže i usavršuje.

U ime istog naravnog razuma ženidba je nerazrješiva. To se zaključuje po samom razumu; po zakonu osjećaja, koji, ako je iskren, želi biti trajan: to pogoduje društvenom miru, slozi, radu, zadovoljstvu i t.d. (C.G.III.123).

Iz osnovnih se zasada naravi zaključuje i na jedinstvo, jer u poliandriji nema sigurnosti za oca; u poligamiji nema sloge ni jedinstva ni mira ni u životu ni u odgajanju djece (ibidem).

A što nam narav govori u slučaju da je žena neplodna ili ako je sama sposobna hraniti i odgajati dijete? "Rectitudo naturalis in humanis actibus non est secundum ea quae per accidens contingunt in uno individuo, sed secundum ea quae totam speciem consequuntur" (C.G.III.122).

Bilješka: Razumije se, da kada katolički sociolog govori o "naravi" da to nije ona niža, životinjska, nagonska narav; prava je, specifična ljudska narav ona, kojoj je na čelu razum. Kršćanstvo je postulate razuma usvojilo i s vjerskim motivima podiglo (Lavaud "Le monde moderne et le mariage chretien" str.367).

118) Što je dakle ženidba?

Rimsko je pravo definiralo ženidbu: "Coniunctio viri et mulieris individuam vitae consuetudinem retinens". Izraz "coniunctio" označuje ne samo ugovornu vezu ili sklapanje ugovora već i zajednički stalni život t.j. ženidbu "in fieri et in facto esse". Izraz "individuam" uključuje jedinstvo i nerazrješivost. Izraz "consuetudinem" označuje stalnost, obaveznost po snazi morala. "Viri et mulieris" označuje subjekte ili tvorce toga ugovora.

Kanonsko pravo u kan. 1081 § 2 i kan.1128. ističe pravo supruga na čine, koji su po naravi određeni za rađanje djece te na neko životno upopunjavanje obih članova te veze.

119) Odakle izvire ženidba?

Njezino je porijeklo u naravi, odnosno "brak nije od ljudi ustanovljen niti preobnovljen, nego od Boga, koji je početnik naravi, i od Krista Gospodina, koji je tu narav obnovio. Zato ovi zakoni ne mogu biti podvrgnuti nikakvim čovječjim

prohtjevima, pa ni protivnom sporazumu istih supruga" ("Casti connubii").

Ženidba dakle služi naravi. Tko preuzme na sebe dužnost oca ili majke taj u tom trenutku kada ih preuzme postaje službenik naravi i mora se držati njenih propisa, koji idu za tim da se djeca rode i pravilno odgoje. Država prema tome ne može zadirati u osnovna prava obitelji, koja nastaje prije države. Civilno pravo ne može lišiti čovjeka prava, kojima ga je obdarila priroda.

Toliko je naravna sklonost na ženidbu prvotna i temeljita, da je Aristotel davno ustvrdio, da je čovjek po naravi upućen na ženidbu i obitelj većma nego na ijedno drugo društvo. Rekao je naime, da je čovjek više "animal conjugale quam politicum" (Eth.n.1719). Prije je naime dio nego cjelina, a obitelj je dio države; prije je i glavnije roditi se i odgojiti, nego stupiti u šira društva na pr. u državno društvo.

12o) Da li je ženidba predmet slobodna izbora?

"Nema dvojbe, da je svaki čovjek slobodan u izabiranju načina života. Svako se po svojoj uviđavnosti može odlučiti za jedno ili za drugo, ili da slijedi savjet Isusa Krista o djevičanstvu, ili da se veže ženidbenim vezom" ("Rerum nov." br.9).

"Dočim je sama narav braka posve izuzeta od čovječje slobode. Stoga, kad je netko jedanput sklopio brak, već je podvrgnut njegovim božanskim zakonima i bitnim vlastitostima" ("Casti..." str.6-7).

Sv.Toma piše, da je brak obaveza vrste a ne pojedinca. Neka se nitko ne boji da bi moglo nestati onih, koji će se posvetiti brizi braka, jer u svijetu ima među ljudima mnogo raznolikosti u naklonostima, te "ex hac diversitate simul cum divina providentia, quae omnia moderatur, contingit, quod unus eligit unum officium, ut agriculturam, alius aliud. Et sic etiam contingit, quod quidam eligunt matrimonialem vitam et quidam contemplativam. Unde nullum periculum imminet" (IV. Sent. d.26 q.1.a.2 ad 4; Suppl.41.2 ad 4; C.G.III.136).

121) Je li bilo i prije protivnika celibata?

Bilo ih je i ima ih i to s različitih razloga: N e k i su naime proti celibata, jer imaju krive pojmove o naravnim sklonostima, o moralnoj dužnosti svladavanja nagona; tako ustaju proti celibata pseudoliberalci, materijalisti, novelisti, Montesquieu, Zola i drugi; n e k i su proti neženja-parasita, koji ne će da se žene radi komoditeta ili da mogu slobodnije živjeti, i to je stanovište anticelibatno opravdano; n e k i su proti celibata iz želje, da se vlastita rasa što više širi, tako je u naše doba bio nacionalsocializam, u staro doba pak znamo, da je i August bio izdao zakone "Iuliam et Pappiam Poppeam", koji su obvezivali na ženidbu i kažnjavali neženje. Ovi su Augustovi zakoni bili proglašeni zato, što je rastavljanje brakova i nemoralan život građana prijetio rasulom države. Taj je zakon išao dotle, da je dozvoljavao suložnice, samo da se stane na put opadanju poroda (Marcellus a P.Iesu: "Ph.mor. et soc." str.616).

122) Da li se rast pučanstva stavlja u vezu s celibatom?

Činjenice dokazuju, da među njima nema veze. Celiba je bilo uvijek. Ne govorimo o prisilnim celibima već o onima, koji su voljno izabrali celibat u više svrhe. Jedna je konstatacija dovoljna, da nas pouči, da o rastu pučanstva prvotno odlučuju drugi faktori.

Godine 1800. računaju da je na zemlji bilo oko 900 milijuna ljudi; godine 1900. bilo ih je oko milijardu i 600 milijuna; godine 1955. statistika je donijela oko dvije milijarde i 300 milijuna; za godinu 2000. proračunavaju žiteljstvo zemaljske kugle na 3 milijarde i 300 milijuna. ("Infor.cath. internat." 1.I.1957.br.39). Među zemljama, u kojima je vrlo znatan porast ubrajaju se Brazilija, Kolumbija i neke druge, dakle u prvom redu zemlje latinske Amerike.

123) Koji razlozi opravdavaju celibat?

a) Stupiti u ženidbu to je dužnost vrste a ne pojedinca, te se vrsta doista i uzdržava, iako svi pojedinci ne stupaju u ženidbeni stalež.

b) Zakon je stupanja u brak bio proglašen samo u početku ljudskoga roda, kada se radilo o početku povijesti, a vrijeme je taj zakon po sebi učinilo bespredmetnim;

c) U celibatu je čovjek nekako u časnijem stanju, jer "per continentiam homo redditur habilior ad mentia elevationem in spiritualia et divina, et quodammodo supra statum hominis ponatur in quadam similitudine angelorum" (C.G. III. 137);

d) Celibat predstavlja jedno životno stanje ili stalež, a ljudsko društvo, koje je sastavljeno od mnogostrukosti i raznolikosti, traži i predstavnike toga staleža, jer niti su svačije sposobnosti iste, niti su svačije želje iste (C.G. III.136);

e) Bračni život uključuje teškoću, jer čovjeku čini teškim djelovanje za opće dobro radi brige za obiteljskim dobrom; također mu čini teškim zanimanjem za višim duhovnim vrednotama, jer apsorbira njegove snage duše i tijela;

f) Čovječanstvo je od celiba primilo najznačajnije usluge na polju kulture i civilizacije, kako dokazuje povijest Redova u Crkvi, na pr. Benediktinaca i ostalih za zapadnu kulturu.

g) Celibat predstavlja također žrtvu, a prinošenje te žrtve mora se ubrajati u umnažanje zasluga u riznici dobrih djela. Celibat je čin kreposti religioznosti, i čovjek u celibatu revnije služi Bogu, jer se ne zapliće u obiteljske brige (I.Kor 7,32).

Zaključak: Svima nije dano razumjeti (Mat 19,11), ali Krist nije ni predpostavljao, da će svi to odobriti. Crkva je također odlučila: "Si quis dixerit, statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel coelibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut coelibatu, quam iungi matrimonio: A.S." (Denz.980). Isporedi: Pijo IX.

"Qui pluribus" 9.XI.1846; "Multiplices inter" 10.XI.1851; Pijo XII. "Sacra virginitas" 25.III.1954.

124) Koji su ciljevi ženidbe?

Bitni i prvi cilj jest rađanje i odgajanje djece, te ne bi uopće sklopio ženidbe, tko bi pozitivno ovaj cilj isključio.

Bitni, ali drugi cilj ženidbe jest međusobna pomoć, utjeha, upopunjavanje bračnih drugova, te užitak i stišavanje požude. Ovaj cilj vrijedi ovisno o prvomu, pomaže prvomu, da se bolje ostvari.

Sporedni ili pripadni cilj ženidbe može biti mnogostruk, na pr. mir raznih obitelji, čast, ekonomski razlozi, potreba starijih godina i t.d. "Infinitae tales causae possunt esse in matrimonio, quarum sunt quaedam honestae et quaedam inhonestae" (Suppl. 48.2).

125) Da li se o ciljevima ženidbe nalazi u Objavi?

O prvom cilju čitamo na prvim stranicama Objave: "Rastite i množite se" (Gen. 1,28). To je sv.Pavao izrazio odlučnim riječima: "Hoću, dakle, da se mlađe udaju, djecu rađaju, kuću kuće" (I.Tim 5,14).

O drugom bitnom cilju isto nam pruža pouku, jer konstatira, da nije dobro, da čovjek bude sam (Gen 2,18). Sv.Pavao i tu misao razvija: "Zbog bludnosti, neka svaki ima svoju ženu" (I.Kor 7,2), jer je "bolje ženiti se, nego li gorjeti" (I. Kor 7,9).

Predaja je sintetizirana u klasičnim riječima sv.Augustina, prema kojima je ženidba dobra, opravdana, uzvišena, naime, jer je usmjerena prema cilju poroda, osnovana na zakonu vjernosti, uzvišena na čast sakramenta. Ovaj je izraz "bonum prolis,fidei, sacramenti" nalazi u djelu "De nuptiis et concupiscentia" (Ench.Patr.br. 1869).

126) Da li je i ljubav cilj ženidbe?

Ljubav je ujedno uzrok i učinak, jer se na ljubavi mora ženidba oslanjati, a s druge pak strane, ženidba će tu ljubav usavršavati i učvršćivati. O takvoj ljubavi ovisiti će i sreća ženidbe, sreća ljudskog društva. Ali, o kojoj se ljubavi radi?

"Govorimo o onoj ljubavi, koja se ne oslanja samo na putenu sklonost štono preveć brzo isčezava; niti se sastoji od laskavih samo riječi, nego i od osjećanja duboko u srcu, dokazana vanjskim djelima: jer djelom se dokazuje ljubav.- Ovo pak djelo u obiteljskoj zajednici obuhvata ne samo uzajamnu pomoć, nego treba da se i na to proteže, dapače da to u prvom redu namjerava, kako će se supruzi međusobno ponagati, te uzmognu danomice sve potpunije u sebi izrađivati i usavršavati nutarnjega čovjeka. Tako će po zajedničkom življenju iz dana u dan u krepostima više napredovati, i rasti osobito u pravoj ljubavi prema Bogu i bližnjemu, o kojoj napokon visi sav Zakon i Proroci" ("Casti con." str.16).

127) Da li su spomenuti ciljevi zaključak naravnog razuma?

To je očito: a) jer sam razum opaža kod muškarca i kod ženske različitu fiziološku konstrukciju u svrhu rađanja; b) jer razum opaža, kako je narav obdarila ljude velikom sklonošću, nekim nagonom na ženidbu; c) razum konstatira, da ljudi ne odustaju od ženidbe usprkos ekonomskih i drugih neprilika; d) razum opaža da se i u naravi nižih bića nalazi jako naglašena ova orijentacija, ovaj biološki fenomen, naime fenomen umnažanja, donekle i odgajanja; e) razum uviđa, da se iz mnoštva glasova, koji rađanjem dolaze na svijet, uzdiže pjesma Stvoritelju, kojom slave Boga; f) razum otkriva u roditeljima stvaralačko dostojanstvo, u djeci otkriva nagradu roditeljskih patnja, u zajedničkom obiteljskom životu konstatira neku utjehu i slast (Pijo XI. "Casti con." str.9).

128) Koja je prva bitna vlastitost ženidbe?

Jedinstvo ili monogamija, ženidbena veza jednog muškarca s jednom ženom.- Poliandrija označuje vezu jedne žene s više muškaraca.- Poligamija ili poliginija označuje vezu jednog muškarca s više žena.

129) Što je u ženidbi proti naravi?

"Omni illud quod actionem inconvenientem reddit fini, quem natura ex opere aliquo intendit, contra legem naturae esse dicitur" (Suppl. 65.2; isp. u "Casti con." str. 14-15 o zabrani nedopuštenih želja prema osobama izvan braka). Prema tome protivi se naravi sve ono što uništuje brak ili njegov bitni cilj: rađanje, odgajanje, zajednički život i sl. Što je proti razumske naravi, to je zlo, grijeh.

130) Da li se poliandrija protivi naravi?

Protivi se prvotnim zapovijedima naravnog zakona, jer: a) se plodnost žene s više muškaraca ili diže ili barem umanjuje; b) otac ostaje neizvjestan, pa se onemogućuje pravilan odgoj; c) uništuje se mir, sloga i ljubav u obitelji; d) otvaraju se vrata zavisti, jer "innatum est mentibus omnium animalium quae coitu utuntur quod consortium in compari non compatiuntur" (C.G.III.124); e) nije moguća jednaka osjećajna veza s obe strane, dosljedno nije moguće pravo prijateljstvo, jer žena mora dijeliti osjećaje između mnogih.

Zaključak je očit: "Nulla lege vel consuetudine est permissum unam mulierem nubere plures viros" (Suppl.65.1 i 8).

131) Da li se i poligamija protivi naravi?

Ne protivi se prvotnim zapovijedima naravi, kao poliandrija, jer bi jedan muž mogao s više žena rađati i odgajati djecu, ali se protivi drugotnim zapovijedima naravnog zakona, jer: a) nije moguće ostvariti životno jedinstvo i intimnost s mnogima; b) prva ljubav i intimnost traže punu predaju, a ova se ne može ostvariti između mnogih, koje izjeda suparništvo; c) u množtvu žena mužu pohota raste, a žene se potpuno ne mogu zadovoljiti; d) žena postaje lako robkinjom; kuća postaje mjestom svađa i zavisti, time nepravilna odgoja (C.G. III. 124; Suppl. 65.1).

Budući poligamija ne vrijeđa prvotne zapovijedi naravnog zakona Bog je u njoj bio za neko vrijeme dispensirao radi interesa vrsti, jer "semper principalis finis magis observandus est quam secundarius" (Suppl. 65.2).

Slijedno pak, t.j. kad bračni drug umre, preživjelom je dozvoljeno preći na drugu ženidbu, dapače sv.Pavao koji put na to upućuje (I.Kor 7.8 i 39; Rimlj. 7,3; I.Tim 5,14).

132) Koja je druga bitna vlastitost ženidbe?

To je nerazrješivost, koja traži, da oboje ostanu vjerni i da žive zajedno do groba. Razlozi su: a) jer i sama pomisao uništuje trajnu ljubav, o kojoj su sanjali i koju su predali; b) onemogućuje se pravilan odgoj djece, za koji su potrebita oba člana, koji upopunjuju odgoj, na pr. otac auktoritetom, majka nježnošću; c) umanjuje se i uništuje briga za djecom, jer rastavljena osoba često se lišava djece; d) otvaraju se vrata svađama, mržnji, omogućuju se druge rastave i t.d.; d) ruši se jedinstvo i povjerenje te sloga naroda; e) rastava osobito štetuje ženskoj osobi, jer su često takve pripuštene sebi, bez pomoći i utjehe; f) između muža i žene mora vladati najuže prijateljstvo, a zakon je prijateljstva, da "quanto maior est, tanto debet esse firmior et diuturnior" (C.G.III.123).

133) Opstoji li mogućnost da se bračni drugovi rastanu?

Ima slučajeva kada je moguća i potpuna rastava, još više ona nepotpuna ili "a toro et mensa". Opstoje zabrane i zapreke, te se dogodi, da Crkvena Vlast proglasi neki brak nevaljanim, ako su mu nedostojali bitni uvjeti. O svemu tome u sakramentalci i u kan.Pravu.

134) Može li se zakonita, sakramentalna ženidba razriješiti?

Za vjernike vrijedi odlučna Kristova riječ: "Što je Bog združio, čovjek neka ne rastavlja" (Mat 19,6; Marko 10,9). Podložnici naime nemaju vlast nad nadležnima, pa ni čovjek nad Bogom i nad naravi.

Istina je, da ima slučajeva, kada bi bilo možda uputno da se bračni drugovi raziđu, ali pravilo je općenito, vrijedi za svakoga, te vjernik mora shvatiti Kristove riječi kao potpunu zapovijed. O civilnoj rastavi ne govorimo.

Može se na pr. dogoditi da je ženska neplodna, međutim rađanje djece nije jedini bitni cilj ženidbe, jer ženska je potrebita pomoći i zaštite osobito u starosti.

135) Da li iz čestih rastava slijede zla po društvo?

Neka govori Lav XIII., a svakomu potvrđuje iskustvo, naime: "Quanti materiam mali in se divortia contineant, vix attinet dicere; eorum enim causa fiunt maritalia foedera mutabilia; extenuatur mutua benevolentia; infidelitati perniciosa incitamenta suppeditantur; tuitioni atque institutioni liberorum nocetur; dissuendis societatibus domesticis praebetur occasio; discordiarum inter familias semina sparguntur; minuitur ac deprimitur dignitas mulierum, quae in periculum veniunt ne,

cum libidine vitiorum.inservierint, pro derelictis habeantur. Et quoniam ad perdendas familias frangendasque regnorum opes nihil tam valet quam corruptela morum, facile perspicitur prosperitati familiarum ac civitatum maxime inimica esse divortia" ("Arcanum"; blagodati nerazrješivosti vidi kod "Casti con." str. 23-24).

136) Kako je Crkva u tome postupala kroz povijest?

Odgovara isti Lav XIII.: "Fatendum de communi omnium populorum bono meruisse optime Ecclesiam catholicam, sanctitati et perpetuitati coniugiorum tuendae semper intentam; nec exiguam ipsi gratiam deberi quod legibus civilis centum iam annos in hoc genere multa peccantibus palam reclamaverit; quod haeresim deterrimam Protestantium de divortiis et repudiis anathemate perculerit; quod usitatam graecis diremptionem matrimoniorum multis modis damnaverit; quod irritas esse nuptias decreverit, ea conditione initas ut aliquando dissolvantur; quod demum vel a prima aetate leges imperatorias repudiarit, quae divortiis et repudiis perniciose favissent.

Pontifices vero maximi quoties restiterunt principibus potentissimis, divortia a se facta ut rata Ecclesiae essent minaciter petentibus, toties existimandi sunt, non modo pro incolumitate religionis, sed etiam pro humanitate gentium propugnavisse. Quam ad rem omnis admirabitur posteritas invicti animi documenta a Nicolao I. edita adversus Lotharium; ab Urbano II et Pascali II adversus Philippum I regem Galliarum; a Caelestino III et Innocentio III adversus Philippum II principem Galliarum; a Clemente VII et Paulo III adversus Henricum VIII; denique a Pio VII sanctissimo fortissimoque Pontifice adversus Napoleonem I secundi rebus et magnitudine imperii exultantem" ("Arcanum").

137) Što donosi statistika o rastavi brakova?

Općenito se može reći, da je registrirano, da u svijetu na tri braka dolazi jedna rastava (Clement "Introduction" str. 74).

U Americi iznose godine 1929, da je bilo 2ol.468 rastava. U novije doba se iznosi, da je broj rastava narastao do 2ooo%. U jednoj je pokrajini zabilježena jedna rastava na dva braka (Clement ist.mj.; Felicinović II str.44).

U jednom polugodištu sudske godine 1952. Okružni sud u Zagrebu riješio je 1176 brakorazvodnih sporova ("Vjesnik" 17. II.1953). Od 1947-1954. razvedeno je u Jugoslaviji 139.336 brakova, a na Hrvatsku otpada 29.669. U godini 1956. razvedeno je 13% brakova. Ako uzmemo jednu godinu n.pr. 1955. u Srbiji je bilo razvedeno 15.84%, u Hrvatskoj 11.48%, dok u Crnoj Gori 5.6o%. Ako uzmemo gradove: Beograd 3o,13%, Zagreb 24.85%, Skoplje 12.71% ("Vjesnik" od 25.IX.1957).

Godine 1932. bilježe u Njemačkoj 41.ooo rastava; u Moskvi godine 1935. na 4381 vjenčanja bilo je 2o4o rastava.

Kod nekih se država natalitet ipak povećao na pr. u Francuskoj, u kojoj je do 1939. rastao mortalitet, od godine 1945-1948. natalitet se povećao za milijon u tri godine.

Četvrto poglavlje: odnosi muža i žene

138) Da li muž ima prvenstvo?

To traži struktura obitelji; tako glase naravni zakoni; takva je Božja volja.

Psihološki se ova istina temelji na predpostavci, da je u muškoj osobi istaknutiji razum, veća jakost, stvaralaštvo, borbeni duh spreman za obranu, objektivnije prosuđivanje i t. d. (C.G.III.122; 123; I.P. 92.1 ad 2). Muž, odnosno otac, može se nazvati upravitelj ili djelitelj, jer svakom članu obitelji dijeli posao i pruža mu uvjete za život (I-II 97.4; II-II 32.8 ad 2; Eth. 1682-1687).

139) Kakvo mora biti to prvenstvo?

Da muž poštuje prava žene, osobito jednako pravo u pitanju bračnih odnosa, što je potrebno naglasivati danas, kada se naglasuje neki dvostruki moral, po kojemu bi muž imao prava (na pr. izživljavati se van braka) dok žena ne bi imala to pravo.

Da se to prvenstvo ne shvati apsolutno već tako, da žena, koja je u obitelji kao srce, bude uvijek s mužem, koji je kao razum. To je dakle prvenstvo popunjavanja, prvenstvo integralnosti.

Da to prvenstvo uvijek u ženi poštuje ljudsku osobnost, njenu žensku čast, njena prava životne drugarice. Ljubav je pak ona snaga, koja brani da muž to prvenstvo shvati kao samovolju, a žena kao poniženje.

140) Da li je nauka o tom prvenstvu u Objavi?

Sv.Toma je nalazi na prvoj stranici sv.Pisma: "Inter virum et mulierem debet esse specialis coniunctio; neque enim mulier debet dominari in virum, et ideo non est formata de capite; neque debet a viro despici, et ideo non est formata de pedibus" (I.P. 92.3).

Sv.Pavao sočno izriče to prvenstvo: "Muž je glava ženi kao što je i Krist glava Crkvi" (Ef 5,23). Učiteljstvo je Crkve tu istinu uvijek isticalo. Žena se neka pokorava ne kao služavka nego kao drugarica, a "neka božanska ljubav sveudilj rukovodi dužnošću i kod onoga koji stoji na čelu obitelji, i kod ove koja se pokorava, jer njih obadvoje izrazuju sliku, jedan Krista, druga Crkve" (Lav XIII u "Arcanum"; Pijo XI. u "Casti"; Denz.2231).

141) Što dakle možemo držati o ženskoj emancipaciji?

Za staro i moderno poganstvo, žena je, u jednoj ili u drugoj formi, više ili manje oruđe naslade, igračka hirova, robkinja samovolje muža, ostavljena poslije nego je iskorištena.

Kršćanstvo je ne smatra anđelom, ali niti robkinjom, već najprije u njoj poštuje prava ljudske osobe i prava jednakopravnog člana obiteljske zajednice. Bilo je i kod nekih pseudokršćana odveć inferiorno mišljenje o ženskoj, a nisko smatranje

o ženi odražavalo se duže vremena u povijesti kao plod poganskih i židovskih nazora. Tako se postavljalo pitanje: da li ženska posjeduje dušu (Isp."Dict.apol." I.stup.1897 i sl.).

O emancipaciji smo raspravili u moralci sv.III.br. 283-285. O radikalnoj ili potpunoj emancipaciji neka nam posluže riječi Pija XI: "Ali ovo niti je prava emancipacija žene, niti je ona razumna i časna sloboda, koja pravom pripada plemenitoj zadaći kršćanske žene i supruge; nego je prije kvarenje ženske duše i materinskog dostojanstva, kao i rušenje čitave obitelji, budući da se time muža lišava žene, djecu majke, a kuća i čitava obitelj ostaje bez uvijek budne čuvarice. Dapače se ova lažna sloboda i neprirodna jednakost s mužem i za samu ženu okreće u propast; jer ako žena sađe s one kraljevske stolice, na koju je unutar kućnih zidova od Evanđelja podignuta, ubrzo će biti skučena u staro robstvo, ako ne vanjštinom, ali zazbilja, i postat će pukim oružjem muža, kako je bila kod pogana" ("Casti con.").

142) Što moramo držati o izvan-obiteljskom radu žene?

Taj rad se a priori ne osuđuje, ali ne smije škoditi jedinstvu i intimnosti obiteljskog života i mora biti podređen dužnostima majke i supruge.

Mora se više, i to stvarno, priznati vrijednost majčina rada unutar obitelji i s ekonomskog i s moralnog stajališta.

Kad žena radi i izvan kruga obitelji, taj rad mora poštivati njenu fizionomiju, njenu posebnu misiju, da iz tog i obitelj bude crpla koristi. Svakako bi država i ljudsko društvo uopće više imalo koristi od ženina rada, koji odgovara njenim sposobnostima i njenim sklonostima nego li od rada, na pr. na polju ili u tvornici, koji ne odgovara njenom stanju.

Proti raznih vrsta ženske eksploatacije treba dignuti glas na obranu ženske časti i njene uzvišene misije (isp. Socijalni Tjedan u Pizi 19-25 septembra 1954 u "Docm.cath." 1954.st.1494).

143) Kako prosuđujemo prostituciju?

S moralnog smo stajališta govorili u obradbi šeste zapovijedi t.j. u sv.III.br.18, ovdje je dosta reći, da prostitucija predstavlja veliki društveni problem, koja se prvotno rješava krepošću umjerenosti ("Seksualni problemi" str. 151-167). Prostitutka duševno slabi, mlitavi, postaje lijenom; postaje nesposobnom zarađivati svoj kruh ozbiljnim radom; često pada u rasulo duše i tijela, iz kojega skoro nema izlaza; postaje tuđa onim plemenitim osjećajima kojima je obdarena od naravi kao što je osjećaj majčinstva; lako da širi bolest, pogoduje raspaljivanju muške pohote i t.d. Prostitucija kao i uopće bacanje žene iz njezina naravnog kruga dovodi društvo do štetnog neravnovjesja u životu, djelovanju, kulturi i civilizaciji ("Morale sex. et diffic.contem." 1953.str.409-433).

144) Koje su dužnosti muža i žene međusobno?

Međusobno se istinski, isključivom ljubavlju ljubiti, pomagati i sl. Razlozi su očiti: ljubav ih je združila; na tu ljubav potiče i sama narav, jer ona upućuje muškarca prema ženskoj; na tu ljubav ih potiče njihov zajednički, svakidašnji, intimni život; ta ljubav razvija taj zajednički život; porod će tu ljubav još više učvrstiti; tu ljubav naređuje kršćanska vjera; sam razum tu ljubav otkriva i naređuje, kako osuđuje platonsku ljubav prema drugoj osobi, preljubničku ljubav, slijepu i nerazumnu ljubav.

145) Koje su posebne dužnosti i prava muža?

Muž kao glava obitelji i glava žene mora svoju ženu braniti; mora se brinuti za njezin pristojan stan, hranu i odijelo; postupati s njom kao drugaricom života i prijateljicom; upravljati vremenitim stvarima obitelji, kućom, imetkom, ali u sporazumu sa ženom.

146) Koje su posebne dužnosti i prava žene?

Žena je dužna: poštivati muža kao predstavnika obitelji i kao svoju glavu; pokoravati mu se u ljubavi i slozi; voditi brigu za obitelj i za djecu; prednjačiti dobrim primjerom; biti anđeo mira i ljubavi u obitelji.

Žena ima pravo na pristojno uzdržavanje, na odgoj djece, na savjetovanje s mužem, na opominjanje i karanje muža gdje to razboritost naređuje.

Zaključak: U kršćanskom braku ljubav ima prvenstvo plemstva, a ta ljubav sublimirana kršćanskom milošću daje braku veličinu, uzvišenost, čvrstoću i toplinu. Zato Pijo XI. uzima nauku rimskog Katekizma i u ovoj ljubavi zamišlja brak kao "zajednicu, povjerljivost, drugovanje čitava življenja" ("Casti con.").

Peto poglavlje: odnosi roditelja prema djeci

147) Odakle izvire očinska vlast?

Ne izvire, kako bi htio Hobbes iz prava pobjede ili posjeda, kao da bi djeca bila stvar najprije okupirana od roditelja. Niti izvire, kako bi htio Puffendorf iz nekog ugovora između roditelja i djece; niti ta vlast izvire iz civilne vlasti, već vlast je u svakom društvu bitni elemenat potrebit za opstojanje društva (vidi gore br.82).

Očinska vlast izvire dakle iz naravi: a)jer"pater est principium et generationis, et educationis, et disciplinae, et omnium quae ad perfectionem humanae vitae pertinent" (II-II.lo2.1); b)dok djeca nijesu punoljetna, a i kasnije, nekako se smatraju kao "dio roditelja" (II-II.57.4), a dio po naravi teži prema onomu, na što spada, što dijete može ostvariti posluhom; c)obitelj je kao neko kraljevstvo, pa je potrebita vlast, i zato "Homerus Iovem, propter regiam potestatem, appelavit patrem. Principatus enim patris in domo est quasi

quoddam regnum" (Eth.1682); d)potrebita je ta vlast da ujedini i usmjeri sve snage obiteljskog društva; da se ovo ne raspadne; e)narav je obdarila čovjeka sklonošću ili silom da se brine za samoodržanje, za sačuvanje vrste i da živi u društvu .(I-II.94.2), a bez nekoga reda, odnosno vlasti, u obitelji, ta bi naravna sklonost bila besmislena.

148) Kako postavljamo dužnosti roditelja prema djeci?

Najprije odbijamo skrajnosti. I neki veleumi, kao Aristotel i Plato, smatrali su, da se vlast očeva proteže dotle, da može ubojstvom ograničavati porod. "Abolendis autem alendisque foetibus esto lex: nihil alatur mancum et debile" (Polit.8.14).- Drugi pak smatraju da roditelji nemaju ni prava ni dužnosti osim onih, koje im naredi zemaljska i to civilna vlast, jer da je obitelji jedini izvor civilno pravo (Denz. 1694).

Dužnosti se dakle i prava roditelja mjere prema ovom principu: "Filius in quantum filius est aliquid patris... prout consideratur ut quidam homo, est aliquid secundum se subsistens ab aliis distinctum" (II-II.57.4 ad 2). Roditelji dakle ne smiju djecu lišiti onih osnovnih čovječjih prava (vidi gore br.61).Imaju pak pravo i dužnost odgoja, prehrane i t.d.

149) Koje su to dužnosti?

Dužni su roditelji svoju djecu:

LJUBITI, i to onom pravom, iskrenom, osjećajnom, razumom reguliranom ljubavlju, dokazanom u stvari, na djelu. Roditelji po naravi više ljube djecu nego li djeca ljube roditelje, jer roditelji ljube djecu kao "dio sebe", kao svoje djelo, svoj život ili dio svoga života (II-II.26.12 in c. et ad 3);

ODGAJATI, t.j. "gravissima obligatione tenentur prolis educationem tum religiosam et moralem, tum physicam et civilem pro viribus curandi et etiam temporali eorum bono providendi" (CIC 1113).

15o) Da li je dužnost odgajanja utemeljena na naravnom pravu?

Da, i to je osnovna točka, na koju kat.dr.nauka insistira. Razlozi su jasni: a)roditelji su po naravi izvor djece, a "eiusdem est rem producere et ei perfectionem dare" (I.P.1o3. 5); b)roditelji se trude oko djece od rođenja, zato je posve opravdano, da sebi prisvajaju i pravo odgoja djece netom ta djeca postanu sposobna odgoja; c)roditelji osjećaju po naravi poziv, dužnost, čast i slast odgajanja djece; d)i kod životinja opažamo, da ne napuštaju svoj porod već se za nj brinu, a čovjek to čini za duže vremena upravo odgojem i brigom za opstanak djece; e)obitelj je u zamisli i stvarno prije državnog ili drugog društva, prema tome po naravi roditelji imaju pravo na odgoj djece prije drugih društava pa i prije države.

151) Može li se država substituirati roditeljima u pitanju odgoja?

Budući je obitelj "u zamisli i stvarno" prije države, dosljedno obdarena prije svojim naravnim pravima "nulli in terris potestati illud infringere licet" (Denz.22o7). Prava su obitelji starija i u neposrednoj vezi s naravi (Lav XIII. u RN br.1o-11). Mišljenje koje zastupa protivnu tezu "u kontradikciji je s naravnim pravom i u svojoj intimnoj bitnosti nemoralno" (Pijo XI.katolicima Njemačke 14.III.1937; isp. ASOP od 1937 str.251).

152) Kakva je uloga države u odgoju?

Imajući u vidu obitelj, Crkvu i državu piše Pijo XI.: "Consequens est educationem, quae ad totum respicit hominem, qua hominem singillatim quaque societatis humanae participem, sive in naturae sive in divinae gratiae ordine constitutum, ad necessarias has societates tres, fini cuiusque proprio congruenter, pro praesenti ordine divinitus constituto aequabiliter pertinere" (Denz.22o3).

Državi je dužnost nastojati oko toga, da roditelji uzmognu imati javna sredstva, da djecu pravilno odgoje. Mora se brinuti, da roditelji odgovore toj svojoj dužnosti. "Ako roditelji zanemaruju dužnost odgoja, onda je pravo države ili da roditelje na to prisili ili da ona sama preuzme odgoj koliko je potrebito, da joj takva djeca ne budu poslije na štetu ili propast. Osim toga država može uvijek narediti takvu početnu izobrazbu, kakvu traži zajedničko dobro (Donat "Ethica spec." str.1o9).

Država se dakle ne smije direktno miješati u odgoj, niti smije sebi prisvajati pravo odgoja kao monopol, jer Bog daje roditeljima, da oni prenose "principium vitae ideoque principium educationis ad vitam, una simul cum auctoritate, quae est ordinis principium" (Denz.22o7).

153) Koji je glavni predmet roditeljskog odgoja?

Osim hrane, stana, odjeće i obuće dužni su učiti djecu i pisati, koliko to ne preuzme država. Osobito su dužni odgajati djecu u krepostima, jer je taj odgoj važniji, od većeg upliva na život. Djelovanje u životu ovisi više o volji nego o kulturi uma. Težak je analfabetizam, ali je teži kriminalizam za svako društvo.

Ne smiju čekati odrasle godine, da djeci progovore o religijskim predmetima, jer: a)narav je de facto sklona na zlo, kojemu se religija protivi, zato je potrebito da se djetetu odmah predoče sankcije religije proti zla; b)prvi utisci ostaju čovjeku duže utisnuti, i po njima čovjek najprije oblikuje svoj život; c)doba je djetinjstva pogibeljno i najvažnije, zato je dijete dužno što prije usmjeriti svoj život prema Bogu; d) mišljenje da se djetetu ništa ne govori o religiji redovito se propovijeda od onih, koji nastoje djetetu odmah usaditi protivne misli (Isp.Marcellus "Phil.mor.et soc." str.692).

Osobit je predmet odgoja taj, da djecu uputi u život. Zato će im roditelji savjetovati pri izboru zvanja. Roditelji će

paziti na to, da doznaju koje zvanje njihovoj djeci najbolje odgovara. Uputiti će u prvom redu majka kćer, otac pak sina u pravo vrijeme i o spolnom pitanju, da ih ulica ili pokvarene knjige u to ne upute.

154) Što je kršćanstvo zaslužno za društvo u pitanju odgoja?

Prije svega, načelno gledajući pitanje, moramo istaknuti, da je kršćanstvo glavno težište odgoja stavilo u volju a ne u razum, zato je naglasivalo da je glavnije za čovjeka odgajati mu volju nego li mu napunjati pamet prekomjernim znanjem.

Kršćanstvo je zaslužno za oslobođenje djeteta. Nekada prije kao i danas poganski roditelji misle, da im je slobodno ubijati djecu u utrobi majčinoj. Spomenuli smo, da je i Aristotel i Plato zastupao mišljenje ubijanja slabe djece, ali je na pr. Aristotel držao, da je kod fetusa za neko vrijeme samo vegetativni život, a moderni znaju obratno, a ipak počinjaju čedomorstva.

Također je kršćanstvo zaslužno, što se borilo proti t. zv. izlaganja djece (Weiss II.17.br.9). Borilo se načelno, a pomagalo je praktični time, što se brinulo, da se nađena djeca smjeste u prikladne zavode (Isp. također Weiss I. 9. br.16).

Kršćanstvo nije malo zaslužno i time, što je šireći evanđelje odbacivalo okrutne načine idolopoklonstva u prinošenju djece bogovima. Taj se okrutni način sujevjerja još danas nalazi kod nekih divljih plemena, pa se i civilne vlasti osjećaju prinukanima upotrebljavati proti toga stroge mjere kažnjavanja.

Šesto poglavlje: Odnosi djece prema roditeljima

155) Na čemu se temelje ovi odnosi?

Odgovara sv. Toma: "Secundario vero nostri esse et gubernationis principia sunt parentes et patria, a quibus et in qua nati et nutriti sumus. Et ideo post Deum est homo maxime debitor parentibus et patriae... In cultu parentum includitur cultus omnium consanguineorum... in cultu autem patriae intelligitur cultus omnium concivium, et omnium patriae amicorum" (II-II.lol.1). Odnosi se dakle temelje na činjenici, da su roditelji počelo života svoje djece. Taj je odnos stvaran, i nitko ga ne može zanijekati, te je izvor neotuđivih roditeljskih prava.

156) Da li su ti odnosi psihički isti?

Po naravi roditelji više ljube djecu nego li djeca roditelje. Roditelji naime ljube djecu kao dio sebe, prema tome ta je ljubav slična i najbliža ljubavi, kojom čovjek ljubi sebe, dakle prvoj ljubavi. Djeca pak ljube roditelje kao da rečemo, da dio ljubi cjelinu, od koje je otrgnut.

Roditelji više poznaju uzrok te ljubavi, proces rađa-

nja i tegobe nošenja i odgoja te poznaju djecu kao svoj plod, - djeca pak ne znaju taj proces, zato ga manje i cijene.

Roditelji su kao neko stablo, neki vrutak, djeca su kao grane toga stabla ili voda iz tog vrutka. Stablo sadrži grane, vrutak sadrži vodu pritoka, ali se ne može reći i obratno. Više su dakle roditelji povezani s djecom nego djeca s roditeljima.

Roditelji su svijesno vezani s djecom od začeća i rođenja, djeca su pak svijesna kasnije te veze s roditeljima. Razumljivo je dakle, da je veza roditelja prema djeci jača, trajnija (Eth.17o6-1718).

157) Koje su dakle dužnosti djece prema roditeljima?

Za ljudsko društvo je odgoj djece jedan od najvažnijih poslova, a njegovu važnost najbolje dokazuje težina kriminaliteta maloljetnika. Dužnosti djece prema roditeljima predstavljaju važan predmet svakog društvenog uređenja, jer su te dužnosti jedna strana istog odgoja.

Djeca su dakle dužna: a)ljubiti roditelje i to pravom, osjećajnom, tvarnom, unutarnjom i vanjskom ljubavi tako, da za dobro duše i tijela roditelja mole i rade, te im sve to i na vanjski način iskazuju; b)roditeljima priskočiti u pomoć u teškim potrebama, što je po naravnom zakonu tako obvezatno, da sv.Toma tvrdi, da djeca moraju odgoditi ženidbu ili ulazak u samostan, da ispune tu zapovijed naravnog zakona (II-II.lol. 4 ad 3 et 4); c)iskazati roditeljima čast, priznati ugled i dostojanstvo, iskazivati poštovanje riječima i djelima; d)slušati roditelje u granicama podložnosti t.j. što se tiče kućnog zapta, doklegod su pod vlasti očevoj u kući, a što se tiče odgoja sve do punoljetnosti. Može se reći da su djeca po naravi podložna roditeljima onoliko, koliko roditelje veže pravo i dužnost djeci zapovijedati i sve dotle, dokle se ta prava i dužnosti protežu.

158) Koja je uloga učitelja?

Učitelji su zamjenici ili povjerenici roditelja. Ako učitelji pučavaju djecu proti onoga na što ih roditelji odgajaju, takvi učitelji uzurpiraju tuđa prava. Za maloljetnika se može reći, da je "naturaliter aliquid patris" (II-II.lo.12). I u doba razuma dijete je još podložno sugestiji, zato je odgovornost učitelja i odgojitelja vrlo teška i pred roditeljima i pred djecom i pred ljudskim društvom. Nije uzalud rekao Krist: "Tko sablazni jednoga od ovih malenih, koji vjeruju u mene, bolje bi mu bilo, da mu se objesi mlinski kamen, što ga vrti magare, o vratu njegovu i da potone u dubini morskoj" (Mat 18.6).

159) Koja je društvena korist religijskog odgoja?

Djeca, koja primaju i ostvaruju religijski odgoj mogu samo društvu koristiti. Povjesna činjenica dokazuje koliko je koristi za kulturu i za sreću čovječanstva donio religijski odgoj, ali o tome se uči na drugim mjestima (isp. "Divini illius magistri" gdje raspravlja o naturalizmu i laicizmu).

Sedmo poglavlje: Odnosi kućegospodara i posluge

160) Koja su osnovna načela kat.dr.nauke o pitanju?

Ona se mogu ovako sažeti: a)kućna posluga ili pomoćnik-ica u radu zadržavaju sva prava čovjeka, a ta prava gospodar mora poštivati; b)posluga može u granicama ugovora gospodara i mijenjati; c)posluga ili pomoćno osoblje neka bude smatrano kao dio kućne cjeline, kao da su članovi kuće tako, da između gazde i posluge ne vladaju kruti zakoni pravde već barem donekle da budu na snazi odnosi nekog obiteljskog duha.

161) Koje su dužnosti gospodara?

S poslugom lijepo postupati: poučavati, do potrebe karati, upućivati na put kreposti; pravedno plaćati; nagrađivati i t.d.

162) Koje su dužnosti posluge?

Slušati gospodara u granicama službe; priznati gospodaru starješinstvo u riječima i djelima; vjerno pomagati; ne oštećivati već surađivati (isp.sv.Pavla I.Tim 5,18; 6,1).

163) Kakav je dakle idealan odnos gospodara i pomoćnika?

Odnos prijateljstva, koje počiva na zajednici života i djelovanja (Eth. 1659-1662). Gospodar i pomoćno osoblje sastaju se u "pacto vel promisso. Et secundum hunc modum potest esse amicitia domini ad servum inquantum homo" (Eth.1700).

Društveno je pitanje nastalo velikim dijelom radi toga, što između poslodavaca i radnika nije opstojalo neko društvo već je vladao odnos tirašina i roba. Naprotiv iz prijateljskih odnosa slijedi: "Unusquisque amicus primo quidem vult suum amicum esse et vivere; secundo vult ei bona; tertio operatur bona ad ipsum; quarto convivit ei delectabiliter; quinto concordat cum ipso, quasi in eisdem delectatus et contristatus" (II-II.25.7; Eth. 1797-1819).

Da se pak ostvare prijateljski odnosi mora vladati kreposno raspoloženje s obe strane, i tako će se i pitanje poslodavaca i radnika riješiti to prije i temeljitije, što prije i temeljitije zavlada krepost među ljudima. Društveno je pitanje prvotno pitanje morala.

Osmo poglavlje: Sakramentalni karakter ženidbe

164) Otkriva li i naravni razum u ženidbi nešto sveto?

Pozitivna sociologija raspolaže s podacima, da se kod svih naroda ženidba smatra nešto usko povezano sa svetošću, s religijom, te da se sklapa uz neke religijske obrede. Doista po naravi "inest eo sacrum et religiosum quiddam, non adventitium, sed ingenitum, non ab hominibus acceptum sed natura insitum" ("Arcanum"). Razumljivo, da sveta vlast, Crkva, traži u ženidbi da reče svoju riječ.

Roditelji su kao pomoćnici Božji u osnovi razvoja čovječanstva. "Bog se je u svojoj dobrostivosti htio poslužiti ljudima kao svojim pomoćnicima u raspladivanju života. Iz ovoga se lako razabire, koliki je to dar božanske dobrote, i kako odličan plod ženidbe, što se uz sudjelovanje roditelja iz nje po svemogućoj Božjoj snazi, rađa potomstvo" ("Casti con. str. 9-lo).

165) Koja korist od ovog karaktera?

Kršćani ženidbu smatraju sakramentom "ob hanc causam, quia est sacrum signum et efficiens gratiam et imaginem referens mysticarum nuptiarum Christi cum Ecclesia" ("Arcanum"). Ovo promatranje spada direktno na sakramentalku.

I društvena nauka iz ovog promatranja ženidbe crpi korist. Time što je ženidba podignuta na čast sakramenta porasla je njena cijena, podignuta joj je čast, a od cijene ženidbe ljudsko društvo može samo crpsti koristi. Osim toga bračni drugovi primaju milost s neba, da uzmognu teret braka jače nositi. Ugledavajući se u ljubav Krista prema Crkvi oplemenjuje se i produhovljuje ljubav u braku. Sankcije sakramenta učvršćuju i samu bračnu vezu, garantiraju nerazrješivost i t.d. Zato je i s društvenog gledišta važno upućivati mladiće i djevojčice na zrelu pripravu te na ozbiljnost i svetost bračnog života.

Deveto poglavlje: napadaji na ženidbu (brak, obitelj)

166) Što treba držati o hipotezi promiskuiteta?

Prema ovoj hipotezi, ili bolje apriornoj predrasudi, opstojao je promiskuitet ili seksualna zajednica života tako, da su žene mogle i seksualno pripasti tuđim muževima a muževi tuđim ženama, drugim riječima, da brak nije bio diferenciran.

Odgovaramo: a)ova se hipoteza protivi činjenicama, jer etnolozi uče da je monogamija primitivca jedan od najvažnijih fenomena društvenog života u povijesti čovječanstva; b)pozivaju se na opstanak seksualnih perverzija kod primitivaca, ali to ne stoji, jer takvih perverzija ima i kod kulturnih naroda i to možda još u većem stupnju; c)navode matrijarhat ili prvenstvo majke, ali taj je kućni sistem dolazio osobito kod lovačkih naroda, kod kojih je muž odsutan, a majka ostaje na polju i kod kuće kao gospodarica polja, kuće i centar obiteljskog života; uostalom sistem matrijarhata bio je samo djelomičan i ograničen; d)navode da su opstojale t.zv. grupne ženidbe, kada bi općilo nekoliko braće s nekoliko sestara, ali to nije dokazano, a da se i dokaže odnosilo bi se samo na izuzetne slučajeve, koji bi samo dokazali izopačenost a ne opću baštinu naravi; e)navode, da se nalaze ista imena kojima se označuje otac i očeva braća i sl., ali i danas se nalazi slična stvar, na pr. muž zove ženina oca ocem, njenog strica stricem i t.d.; uostalom značenje izraza nije uvijek isto (isp. Donat "Eth.spec." str.95).

167) Što o mišljenju evolucionista?

Za ove je ženidba prošla razne faze, prvotnu naime ili

životinjsku, u kojoj je vladao instinkt, zatim nasilna otmica, konačno kupnja, dosljedno u pitanju braka odlučivao je nagon, jakost, ponuda. Opstojao je, vele oni, najprije matrijarhat, zatim poligami patrijarhat, konačno monogamija.

Odgovaramo: a) to su hipoteze i neosnovane generalizacije; b) pozitivna sociologija dokazuje čistoću prvotne ženidbe pa i kod najprimitivnijih naroda, kako je rečeno gore pod br. 116; c)treba dobro lučiti autentično, iskonsko stanje od depravacije ili iskvarenja; d)neodređenost ili promiskuitet se protivi naravnom zakonu, pa ne može biti općom praksom; e)oblik je ženidbe odmah u početku stalan bez tračka evolucije; f)ni matrijarhat nije vladao kod najprimitivnijih naroda, naime kod skitalačkih pa ni organiziranih ili viših lovaca; g)nasilna je otmica znak degeneracije, a opstoji gdjegdje i danas, kada bi navodno evolucijom opstojala ustaljena forma ženidbe ili braka; h)kupnja se nije odnosila na ženu već je smatrana kao neka nagrada ili se odnosila na imovinu (isp. Merkelbach III.str.742; 748-749).

167) Što o mišljenju naturalista?

Za njih je narav dobra, zato joj treba puštati uzde. Cilj je ženidbe u nasladi. Rastava se mora omogućiti, poro ograničavati i sl. Sam čovjek stavlja zakone braka i može ih po volji dokidati i t.d.

Odgovaramo: a) pojedine su ove tvrdnje zabačene u toku ove rasprave; b)po ovim načelima "raspuštenost besramne ženske uživa gotovo iste prava, kao i čisto materinstvo zakonite supruge" ("Casti con." str.31).

168) Što o teoriji privremenog-pokusnog braka?

Odgovaramo: a)i to je jedan primjer degeneracije, kojemu je bilo sličnih i u povijesti; b)razlika je u tome, što današnji čovjek nastoji svoju protunaravnost još i opravdati i dokazati; c)to su nakazni primjeri, koji kulturu bacaju do stepena divljih plemena ili životinja; d)sve što je do sada rečeno o ženidbi odbacuje ovu hipotezu i pogibeljnu predrasudu.

169) Koja je dužnost svakog katolika, napose svećenika?

Što se tiče zabluda o ženidbi "treba ih prije razotkriti, te je stoga veoma korisno, neopre-znima njegove laži očitovati" ("Casti con." str.29-3o).

Što se tiče istine o ženidbi treba nastojati i moliti, da pravu nauku o braku "svi razumom shvate, spremnom voljom prigrle, i uz pomoć milosti Božje u život privedu" (ibidem str.78).

17o) Kako ocjenjujemo napadaje na porod?

Ti dolaze s raznih strana na pr. sa strane onanizma, antikoncepcionizma, abortiranja, steriliziranja, neomaltuzionizma i t.d.

Kat.dr.nauka odgovara: a)ti se sistemi, općenito govoreći protive zakonu Božjemu, zakonu naravi, pozitivnim zakonima kulturnih naroda; b)ovaj sistem ili način postupanja lišava društvo novih članova, nebo novih sretnika; c)s čovjekom postupaju

kao pustim oruđem, lišavaju ga prava ljudske osobe; d)povlađuju panseksualizmu, koji ispunja bolnice zaraženima, a lišava roditelje slasti roditeljske službe; e)uništuju pojedine narode; f)stvaraju nesmirenost, nezadovoljstvo, neuroze i očaj u dušama i muških i ženskih osoba; g)uvode sve katastrofe prostitucije; h)osiromašuju obiteljsko ognjište i t.d. ("Casti con." str.32-41).

171) Kako ocjenjujemo napadaje na bračnu vjernost?

Ovamo ubrajamo nedopuštene sloboštine, preljub, potpunu emancipaciju žene, rušenje auktoriteta u obitelji, poživinčeno shvaćanje ljubavi i t.d.

Odgovaramo: a)na pojedine zablude odgovoreno prigodice; b)treba isticati podložnost bračnih drugova naravnom i Božjem zakonu; c)dužnost širenja vrsti i služenja toj svrsi; d)naglasivati veličinu i korist vjernosti; e)podizati čovječju samosvijest ("Casti con." str.41-46).

172) Kako ocjenjujemo napadaje na sakramenat ženidbe?

Ove se zablude (sekularizacija braka, laicizam, naturalizam) protive izričitoj volji Božjoj, izraženoj u Objavi, prema tome se protive jednoj od osnovnih čovječjih dužnosti (gore br.53).

Ove zablude otvaraju put svakakvim zloupotrebama, jer ako se brak istrgne iz Božjih zakona otvaraju se vrata, da čovjek postane nepozvanim i nesposobnim zakonodavcem u najvažnijoj uredbi naravi, što ne može biti bez najgorih posljedica po brak i društvo.

Problemi venerićkih bolesti, koji zadavaju toliko jada ljudskom društvu, logična su posljedica zastupanih sloboština u pitanju ženidbe i spolnog nagona.

Svi razlozi, koje iznose zastupnici gornjih hipoteza, samo su smicalice, kojima žele pokriti svoje neznanje ili svoje niže prohtjeve.

Ovakve teorije razbijaju obitelj, tu osnovnu stanicu ljudskog društva, a ruše i društvo ("Casti con." str.46-56).

173) Ostaju li grijesi proti ženidbenih Božjih zakona nekažnjeni?

Ne dirajući ovdje sankciju vječnosti, kojom se kažnjava svaki teški grijeh, ističemo opće pravilo, da "natura agit ut instrumentum divinae providentiae" (sv.Toma in I ad Cor. 12. 18). To znači, da se ne mogu nekažnjeno gaziti zakoni naravi, jer će ih sama narav, kao oruđe Božje Providnosti, kazniti ili osvetiti. Isto tako: "Ex rebus naturalibus ad res humanas derivatur, ut id quod contra aliquid insurgit, ab eo detrimentum patiatur" (I-II.87.1.). Prema tome kršenje naravnih i Božjih zakona zavrijeđuje odmazdu.

Ne zaboravimo, da svaki grijeh umanjuje u čovjeku sklonost na krepost ili na dobro (I-II.85;86;87) tako, da osobito učestali grijesi oslabljuju razum u prosuđivanju, volju slabe u težnju prema dobru, uvećavaju poteškoću krepsnog djelovanja,

raspaljuju strasti. Svaki grijeh lišava čovjeka reda, harmonije, diže ljepotu, diže čar duše, otvara put novim prestupcima, poremećuje društveni red.

I liječnička se znanost slaže s tim, da neomaltuzianizam i onanizam rađaju teškim posljedicama za život žene i muškarca, kako se može vidjeti na pr. u "Seksualni problemi" str. 119-125 i drugdje.

Deseto poglavlje: Obitelj i država

174) Da li su pojedinci ili obitelji neposredni elementi ili subjekti države?

Proti individualističkog liberalizma tvrdimo, da su pojedinci daljnji i posredni, obitelji pak bližnji i neposredni elementi ili subjekti države, jer je obitelj ona naravna, organska institucija, koja se po naravi širi u državu. A kako to dokazujemo?

a) činjenica je, dakle genetički se dokazuje, da su prije nastale obitelji nego država, jer je obitelj prvotna stanica; b)sama definicija države predpostavlja, da je ova sastavljena od mnoštva, a šire društvo pravilno predpostavlja uže društvo; c)ima mnogo ljudskih osoba, kao što su djeca i starci, koji kao neposredni subjekti države ne mogu ništa neposredno značiti, prema tome znače posredno; d)obitelj prema tome posjeduje neku samostalnost, neko prvenstvo, po porijeklu i po naravi, a to još nijedna država ne smije zanijekati.

175.) Da li je ova istina važna za društvene odnose?

Ona je od kapitalne važnosti. Osniva se na samostojnosti i na dostojanstvu čovječje osobe. Kršćanstvo je oborilo poganško mišljenje, da je pojedinac rođen, da se utopi u društvu i da se žrtvuje državi do nijekanja sebe i svojih prava. Budući naime pojedinac i obitelj imaju bivstvo neovisno od države, imaju i ciljeve neovisne od nje, time imaju i prava i dužnosti, koja im prava država ne smije zanijekati, a dužnosti im ne smije onemogućivati vršiti.

176) Ima li država pravo očekivati od obitelji koristi?

"Da obitelj odgovori svom pozivu, ona mora odraziti zakon Božji, mora odgojiti pojedinca, da uzmogne biti korisnim članom zajednice" (Weiss IV. 14; 15; 16). Država dakle ima pravo tražiti primjeren civilni ili građanski odgoj od obitelji (Denz. 2211).

Obitelj je dakle prva škola prava, kreposti, zakona, religije. Obitelj je prva tvrđava za obranu države (Weiss IV. 14.br.1●). Samo one države uspjele su podići visoko stijeg napretka, ekonomske i moralne nadmoći, koje su imale dobro uređene obitelji.

Obitelj se dakle u odnosu prema državi mora čuvati ekstrema, naime: mora se boriti proti obiteljskog individualizma, kao da nije ništa dužna državi, ali se mora boriti i proti dr-

žavnog posizanja u njena sveta prava, u svetište njenog ognjišta.

177) Kojim se dakle pravom država može uplesti u obiteljski odgoj?

Pravo joj pripada "non paternitatis titulo, uti Ecclesiae ac familiae, sed propter auctoritatem, quae in eadem inest ad commune bonum in terris promovendum, qui quidem est finis eius proprius" ("Divi illius magistri" Denz.2208).

"Tko čini volju Božju, ostaje do vijeka" (I Iv. 2,17). Ove riječi imaju svoju programatsku i vječnu vrijednost. I države mogu računati na trajnost, ako opslužuju volju Božju u pitanju ženidbe i obitelji. I najmanja stvar, najneznatniji čin, u podložnosti volji Božjoj, služi kao stvaralački potez. Tko radi za vječnost, radi i za vrijeme. Tko se brine da brak i obitelj budu čisti i u slozi s voljom Božjom, taj se brine i za obitelj i za državu, jer je obitelj s državom de facto najuže povezana.

178) Koju osobitu pomoć očekuje obitelj od države?

Danas bismo to izrazili "da podigne standard života". Doista bi time i obitelj bila sretnija i država sigurnija. Uzmimo jedan primjer, uvođenje antibiotika dječji mortalitet posvuda opada. Higijenske prilike mnogo odlučuju o dječjem mortalitetu na pr. u Švedskoj, Norveškoj, Nizozemskoj i nekim drugim se računa dječji mortalitet na 25 pro mille; u Kanadi, Irskoj, Francuskoj i sl. oko 35 pro mille; Njemačkoj, Austriji, Japanu oko 50; Tailandiji, Češkoj, Ceilonu oko 80; Portugalu, Poljskoj i mnogim drugima oko 100 pro mille; Egiptu oko 130; Birmaniji oko 230 pro mille.

Ovo nam odskače i iz statistike o prosječnoj dužini života, koja se mjeri i ovisno o standardu života, naime: u Danskoj, Engleskoj, Švedskoj i USA srednja godina smrti je oko 69; Francuskoj oko 66; Austriji, Belgiji, Švajcarskoj oko 65; Luksemburgu oko 63; Njemačkoj oko 60; Argentini oko 59; Istočnoj Evropi, Italiji, lat.Americi oko 52; Gvatemali, Meksiku, Čileu oko 40; Egiptu, Kongo-Belgu oko 39; Indiji oko 32.godine života (isp. "Inform.cath." 1.I.1957.br.39).

Jedanaesto poglavlje: idejno-praktični program obnove braka i obitelji

179) Koje su to točke programa, sveta dužnosti za obnovu obitelji?

Prvo: potrebno je, da svi ljudi razmišljaju o božanskoj ideji braka te da urede brak prema toj ideji, jer svaka se stvar popravlja, kada se upriličuje prvotnoj ideji onoga, koji je stvar zamislio;

Drugo: treba privući milost Božju iskrenim kršćanskim životom, koji će obuzdavati strasti i požudu, a koji će biti odraz kreposti;

Treće: treba se povoditi za naučavanjima Crkve i biti poslušan njenim propisima, a ne misliti, da svatko može provoditi reforme prema svojem ili tuđem nahođenju;

Četvrto: treba vjerno navještati nauku o kršćanskom braku, rješavati objekcije protivnika, isticati dostojanstvo roditelja;

Peto: supruzi moraju sudjelovati s milostima ovoga sakramenta, a to najprije vršeći dužnosti svoga staleža, makar one bile teške;

Šesto: treba se kršćanski pripraviti na brak, osobito vježbanjem u krepostima, koje će im biti potrebite;

Sedmo: roditelji, odgojitelji, učitelji moraju suzbijati kod mladosti zle porive, koji će joj otežčati bračni život;

Osmo: izbor bračnog druga mora ići najprije po načelu kreposti, ne po načelu strasti ili gramzivosti za novcem;

Deveto: roditelji moraju gledati najprije dobro budućih bračnih drugova, a ne osvrtati se najprije na svoje potrebe ili svoje želje;

Deseto: ako svi pozvani faktori nastoje riješiti ekonomske poteškoće obitelji, radi kojih je bračni život izložen mnogim zloupotrebama;

Jedanaesto: državna vlast mora prihvatiti suradnju Crkve, da oba ova moćna faktora surađuju na tako važnom pothvatu i to za dobro duša i za dobro obitelji, time i države ("Casti connubii").

Zaključak:

Katolička nauka o obitelji i o braku nalazi na odlučne protivnike i ne vidi se mogućnost kompromisa. Protukršćanska nauka niječe osnovne istine katoličke nauke: naravni zakon i dostojanstvo sakramenta. Crkva pak ne može odstupiti od svojih načela, jer su to načela naravi i Božjeg zakona. Demarkaciona crta između dobra i zla, zakona i protuzakona, grijeha i kreposti tako je očita, da i pomisao na kompromis vrijeđa osnovne zakone umovanja. Radi se uvijek o nemogućnosti idejnog i načelnog kompromisa.

Bog je stavio pečat na ženidbeni ugovor. Bog je uzeo u zaštitu najvažniji posao naravi. Ili ćemo opsluživati Božje zapovijedi ili ćemo na grobovima obitelji oplakivati smrt svih vremenitih vrednota i strahovati pred sudbinom vječnosti.

.....

DRUGI DIO: DRŽAVNO DRUŠTVO

UVOD

18o) Koja su glavna prethodna načela kat.dr.nauke o državi?

To su one istine, na kojima kao na temeljima počivaju svi daljni, izvedeni zaključci, jer se istina nalazi u njima kao "effectus in causa vel completum in incompleto, sicut genus continet species potestate, et sicut tota arbor continetur in semine" (I-II.1o7.3), dakle virtute ili seminalno, sjemenski.

a) Promatranje se države ne smije emancipirati od osvrta ili obzira na Boga i njegov zakon, što je izrekao Pijo XI. u onim povjesno-klasičnim riječima, da naime "ljudi nijesu manje ovisni o Bogu kada su ujedinjeni u društvu nego li su ovisni o Njemu kada ih uzmemo odjelito" ("Quas primas" Denz.2196).

Po naravi je svako društvo, prema tome i država, vezano uz Boga, jer je Bog tvorac čovječje društvenosti.- Posve je jasno da je Bog proglasio zakone društvenosti, osobito zakon pravednosti, budući da čovjek može od društva primiti štete i koristi za svoj vječni život. Uostalom i državno je društvo jedan od faktora svjetskog, životnog zbivanja, pa kako da taj faktor otrgnemo iz osnove Providnosti? (C.G.I.128).

b) Država se ne smije smatrati kao društveni oblik" koji je dan čovjeku bez ikakvog napora, nego da si je mora s mnogo muke izgrađivati" (Gasset y Ortega "Pobuna masa" str. 175). Svaki čovjek mora biti spreman žrtvovati svoje osobne probitke za korist zajednice, time i države, jer "bonum multorum commune divinius est quam bonum unius" (II-II.21.3 ad 2). Proti parasitizma ističemo, da čovjek mora biti odgojen, krepostan, da bude sposoban živjeti u društvu, u državi, da bude njezin častan i koristan član. Tim načelom osuđujemo pretjerani individualizam, koji smatra da od države može primiti usluge, tražiti prava, ali da nije prema njoj vezan dužnostima.

c) Proti etatizma, statolatrije i sličnih totalitarističkih sistema počujmo načelo sv.Tome: "Homo non ordinatur ad communitatem politicam secundum se totum et secundum omnia sua; et ideo non oportet quod quilibet eius actus sit meritorius vel demeritorius per ordinem ad communitatem politicam. Sed totum quod homo est, et quoad potest et habet, ordinandum est ad Deum; et ideo omnis actus hominis bonus vel malus habet rationem meriti vel demeriti apud Deum, quantum est ex ipsa ratione actus (I-II.21.4 ad 3).

Iz ovoga dakle slijedi to, da iako čitav čovjek stoji u vezi s državom ipak nije potpuno njoj podložan već samo toliko, koliko prava njegove osobe dozvoljavaju i koliko mu dužnosti naređuju. Slijedi također, da jedino o Bogu ovisi potpuno i u svemu, bio on samac ili u društvu.

d) Čovjek je osoba, sa svojim osnovnim pravima i dužnostima, obdarena dostojanstvom, kojega se ne može odreći. Država mora u čovjeku tu čast poštovati te usmjeriti svoje nastojanje, da se čovječja osobnost razvije i usavrši. Rekao je Pijo XII.,

da je porijeklo, bitna svrha društvenog života uopće čuvanje, razvijanje i usavršavanje ljudske osobe, da čovjek uzmogne ostvariti ideal religije i kulture na dobro čovječanstva (24. XII.1942). Država prema tome postaje općenito sredstvo Providnosti, da se čovjek kao osoba stavi u vezu s drugim ljudima, kao osobama. Svaki pojam u državi ili svaki postupak države, koji bi ljudsku osobu u njenim pravima uništio ili umanjio vrijeđa osnovne zasade naravi. Ne ulazi čovjek u društvo da bude opljačkan od svojih naravnih prava, već da ih zaštiti i da se razvije.

e) Crkva je čuvarica objavljene istine. Gdjegod je pitanje savjesti, gjegod se sastaju interesi moralnoga reda, gdjegod je u pitanju usmjerenje prema zadnjoj svrsi života ili interesa duše Crkva ima pravo i dužnost idejne ingerencije. Ona ne određuje tehničku stranu državnog uređenja niti se određuje za politički režim kao takav, ali "Crkva, čuvarica kršćanskoga, nadnaravnog reda, ima dužnost oblikovati savjesti, pa i onih, koji su pozvani da nađu rješenje, što ih postavlja i namiče socijalni život" (Pijo XII. na Duhove 1941). Opstoji dakle politička nauka Crkve, u smislu, koji je izrazu dao sv.Toma poslije Aristotela. To je smisao uređenja grada-države, ne smisao strančarstva, koji se izrazu daje kod modernih liberalističkih država. Tradicionalnom smislu izraza "politički" približava se totalitarističko poimanje države, jer sve što se odnosi na državno uređenje smatra totalitarizam "politikom", dakako, jedne stranke.

Prema tome Crkva kao čuvarica kršćanskoga reda ne spada pod ocjenjivanje već ona ima pravo ocjenjivati. Ako netko zanijeće Crkvi pravo da ulazi u politička pitanja, t.j. u pitanja idejnog uređenja države, ne smije zanijekati državi dužnost, da to uređenje bude u skladu s kršćanskim načelima (Marcel Clement "Introduction" str.139, po riječima F. de la Noe). To znači, da se državno uređenje ne smije protiviti naravnom redu, te da mora pomagati razvoju nadnaravnog života svih članova države.

Sve, što iznosi Lav XIII (RN br.13-25) te Pijo XI (QA br. 16-25) o uslugama Crkve za društveno uređenje odnosi se također na državno uređenje, jer je država najglavnije i savršeno ljudsko društvo.

f) Treba pročistiti pojam države, veli Pijo XII., te ga okružiti pojmovima kreposti. Zato će se prava država temeljiti na razumnoj strogosti zakona, voditi će računa o plemenitim ljudskim osjećajima, o kršćanskoj savjesti, odgovornosti, poštivanju čovječje osobe, ovisnosti o Bogu, radu za zajednicu (24.XII.1942).

181) Opstoje li posebni izvori kat.nauke o državi?

Crkveno je Učiteljstvo nauku o državi posijalo na mnoga mjesta, na pr. Pijo XII.u svojim govorima, a osobito treba spomenuti enciklike Lava XIII. "Immortale Dei" od 1.XI.1885, "Libertas" od 22.VI.1888, te "Sapientiae christianae" od 1o. I. 189o.

Prvo poglavlje: pitanja o državi napose

Neka su pitanja direktno u vezi sa samim državnim uređenjem, neka se pak direktno odnose na državljane. Razvojem prilika neka pitanja prelaze okvir jedne države i njenih državljana te se mogu smatrati izravno zajednička pitanja (o radu, vlasništvu, ekonomskim odnosima i t.d.), u koja ulaze i međunarodni obziri kao na pr. u pitanjima radničkih sindikata. Tim dakle pitanjima ne odgovara danas mjesto u društvenoj nauci gdje se raspravlja prvotno o pravima i dužnostima pojedinaca već radije ondje gdje se nalazi nekako kao stjecište i državne i međudržavne i pojedinačne suradnje.

§ 1. Pojam i definicija državnog društva

182) Koji su glavni krivi pojmovi o državi?

1) Poganska teorija. Država je cjelina, pojedinci su njeni dijelovi, koji vrijede jedino u vidu države, radi države, jer ona zahvaća čitav život. Plato niječe neka prirodna prava pojedinca na pr. na obitelj, vlasništvo, odgoj i sl. Kod Aristotela je apsolutizam države doista malo ublažen, ali opstoji sa svojim antinomijama, na pr. Aristotel govori o društvenoj potrebi robstva, jer država ima pravo direktno ulaziti u pitanje ženidbe, odgoja, rada.

Kod pogana je teorija o apsolutnoj državi došla do kulta države. Aleksandar veliki je tražio, da se prizna njegovo božanstvo. Ptolomejci u Egiptu nose i predstavljaju naglašnut način taj kult. Slično postupaju i Seleuci. Općenito govoreći orijentalci se odnose prema državi kao bogu, servilno.- Carigrad je također bio tip divinizacije države, jer civilna vlast uzurpira poslove Crkve, i ova joj se potpuno pokorava.- Kod nekih kraljeva-careva još opstoje neki ostaci kulta na pr. pretjeranost na nekim dvorovima kraljeva (isp."Dict.apol." I. str.1543-1548).

2) Lockeova teorija, teorija političkog liberalizma. On piše 1690. o državnoj upravi. Polazi od načela, da se ljudi rađaju jednaki, slobodni i neovisni jedan od drugoga. Potrebito je da ljudi sklope ugovor, da nešto popuste od tih svojih naravnih darova, da se spriječe zloupotrebe i zločini. Ovaj ugovor je temelj i njerilo prava državne vlasti.

3) Rousseauvá teorija. Država je "opća volja", izvor svih prava i njoj građani duguju potpun posluh. Ta je volja nepogrješiva. "Viši" nemaju prava ni povlastica već samo dužnosti. Svi građani su jednaki. Svi građani moraju ispovjedati jednu javnu religiju. Prema toj vjeri treba živjeti, drukčije čovjeka treba smatrati zločincem.

4) Kantova teorija. Pojam se prava ograničuje samo na izvanjske odnose među ljudima. Pravo je ono, što ne dovodi u sukob slobodu dvojice. Prisila je sredstvo harmoniziranja sloboda, a posjeduje ga država. Tko će zaštititi te slobode? Država, jer posjeduje javnu i zakonitu moć prisile. Država pak ima samo gledati izvanjsko funkcioniranje slobode pojedinca. Treba spasiti čast slobode i moralnog djelovanja po kategoričkom impe-

rativu. Po Kantu je dakle "država-žandarm" ili "država-oružnik". Kant shvaća moral kao objekt autonomije čovječjeg razuma, pravo dijeli ili rastavlja od morala, te brani neovisnost vlasti od Boga.

5) Hegelova teorija. Država je neka opća substancija, kojoj su pojedinci samo pripadnosti ili prolazna obilježja. Država nastaje po trostrukoj fazi: teze (vlast)- antiteze (sloboda) - sinteze (sraz dviju oprečnih snaga u višoj stvarnosti države). Država je nešto apsolutno, bog, koji je došao do izvjesnog stupnja svoga razvoja.--- Prema Schellingu država je realizacija ideja, inteligentno biće u sebi i po sebi. Država je čovjeku sve.

6) Pozitivističke teorije. One nastaju u 19.vijeku kao reakcija na nauku o apsolutnim načelima. Ove računaju samo na indukciju i činjenice. Pretjeravaju moć države, moć zakona i pozitivnog morala. Comte osniva znanost o društvu samo na temelju opažanja. Niječe temeljne zakone moralnoga reda i bitne vlastitosti ljudske naravi.

Historicizam tvrdi, da pravo nastaje razvojem, na temelju običaja, postupaka vlasti, u svijetlu nekog neodređenog, višeg razuma. Opstoje neka apsolutna načela, ali društvo se neprestano razvija. Ovaj se sistem osobito razvio u Njemačkoj djelima Savigny-a.

Organicizam smatra državu kao živi organizam, živi stvarni organizam sastavljen od stanica kao što su individualni organizmi prirode sastavljeni od stanica. Država je hiperzoon, pojedinac pak metazoon. Razvio se dakle pojam o "državi-mitu", koji zamišlja državu kao neko samosvojno, zasebno, živo, misteriozno, djelatno, od pojedinaca različito biće, kao neko božanstvo, izvor prava, početak i svršetak svega. Isp. P.H. Hering "Le mythe de l'Etat" Friburg 1945.

7) Totalitaristička država previše sebi prisvaja prava na račun ličnih sloboda pojedinaca. Takva postaje gospodarom, despotom, grobljem slobode, robstvo.

8) Sindikalistička država t.j. svako zvanje imati će svoj autonomni sindikat, a država će biti kao neka generalna konfederacija rada.

9) Liberalistička država niče iz parola francuske revolucije, a ima kao karakteristike: suverenitet naroda, koji se očituje izborima, u okviru općeg prava, u jednakosti svakog građanina pred zakonom, bez razlike klase, roda, profesije, vjere i sl. Država je lajički orijentirana. Ona čuva slobodu, prava, vanjski red, obranu. Narod je izvor svakog prava i moći. O ovakvom pojimanju vidi osobito "Immortale Dei" od Lava XIII.

Općirnije o ovim teorijama vidi "Dict.Apol." I.st.1535-1544; također J.P.Steffes "Moderni pojam države" njemačko i talijansko izdanje, naime: "Die Staatsauffassung der Moderne" Freiburg 1925; "La concezione moderna dello Stato" Brescia 1934.

183) Koji je pravi pojam države prema kat.dr.nauci?

Pijo XII. odgovara: "Pravi je pojam države pojam jednog organizma na temelju moralnog reda svijeta" (pismo od 14.VII. 1954). Ili: "Dostojanstvo države jest dostojanstvo moralne zajednice prema volji Božjoj" (radio poruka o Božiću 1944). Ili: "Jedna živa stvarnost, normalna emanacija ljudske naravi" (5.VIII.1950).

Papa ne pruža neku školsku definiciju, ali predočuje razne elemente, iz kojih se može konstruirati pravi pojam države (24.XII.1942).

184) Kako definiraju državu kat.social-filozofi?

Sv.Toma govori o državi kao najpotpunijem društvu, koje je usmjereno "ad per se sufficientia vitae humanae" (Comm. in Pol.Prol.). To znači da država raspolaže svim sredstvima, da građanima providi sve što im je potrebito za vremenito blagostanje.

"Societas civilis est unio permanens plurium familiarum, sub eodem regimine, bonum commune et temporale, directe prosequentium" (Barbedette II.str.501). Malo se razlikuje od te definicije i ova druga: "Unio moralis et constans hominum in finem honestum et communem, suis actibus viribusque conjunctis conspirantium" (Marcellus a Puero J.str.665). Također: "Coetus stabilis hominum sub aliquo regimine independenti perfectae vitae sufficientiae causa sociatus" (Donat "Eth.spec." str.122).

Možemo dakle reći, da je država "potpuno i savršeno društvo, sastavljeno od mnogo obitelji, koje ima za konačnu svrhu realizaciju zajedničkog dobra ili blagostanja, koje je po naravi potrebito svim ljudima" (Antoine u "Dict.Apol." II.stup. 1522).

Svaka od ovih definicija kao da insistira više na jednu ili drugu komponentu, ali se u bitnosti sve podudaraju. Označuje razne komponente: subjektivne ili materijalne, formalne, finalne i efektivne, t.j. četiri uzroka. Pojedinci se preko obitelji sastaju u jednu zajednicu, s nakanom trajnog zajedničkog života, pod zajedničkom vlasti, da ostvare puninu zemaljskog blagostanja ili da poluče puninu vremenitih dobara.

Kako se može lako vidjeti svima ovim definicijama nešto fali, naime obzir na činjenicu, da se nalazimo u kršćanskoj eri (isp.Eschmann "De societate" u "Angelicum" 1934, fasc. 1, 2 et seq.). Budući de facto opstoji samo jedna svrha života, i to nadnaravna, Crkva i Država se sastaju u teičkom jedinstvu jedne svrhe. Ovom jedinstvu Crkve i Države predsjeda Krist, koji je Bogočovjek, zato u dvostrukoj naravi u Kristu imamo kao predznačeno i predoblikovano jedinstvo Crkve i Države, tako da Država predstavlja ljudsku narav, Crkva pak božansku, ali osoba je jedna.

Zaključak: država je dakle trajna veza mnogih pojedinaca preko obitelji, pod jednom neovisnom vlasti, koja ima svoju izravnu svrhu realizaciju vremenitog blagostanja u podređenosti vječnom životu, i to na određenom prostoru zemaljske kugle.

Bilješka: prostor se de facto i juridički zahtijeva za jednu državu, jer je zemaljska kugla de facto podijeljena, dok za narod ili pleme nije taj prostor potrebit. Goti i Vandali kao i nomadska plemena, cigani, čuvaju svoje pleme, dakle neku zajednicu (u prošlosti, a dijelom i danas) ali bez određenog teritorija nema de facto danas pravno priznate države.

§ 2. O sastavnim elementima (komponentama) države

185) Koje su to komponente?

A) Kao neposredni subjekti najprije ulaze obitelji. Pod br. 174. već smo tu istinu naglasili, a i ovdje je mjesto da se iste dotaknemo.

Država se razlikuje bitno od obitelji, različito im je ustrojstvo, različita svrha. Pojedinci, pa bili i samci, neposredno su u vezi s obitelju. Pojedinci pak moraju imati neke kvalitete, da uzmognu neposredno biti u vezi s državom kao takvom. Dijete kao takvo ne može sudjelovati u upravi, ne može raditi za državu, ne može sudjelovati u sudstvu (III.Pol. c.1.). Iako dakle svaki pojedinac netom se rodi juridički postaje članom države te uživa neka prava, ipak integralno shvaćajući člana države, osobito imajući pred očima istinu iznesenu gore pod br.18o slovo b, moramo reći, da časnost člana države ide onomu, koji može svojim radom izgrađivati državu (RN br.18).

Dokazi za ovu tvrdnju su jasni: a)po porijeklu ili genetički obitelji su prije formirane nego država; b)red traži da pojedinci neposredno sastavljaju obitelj, obitelji pak državu; c) kada se državni organizmi izmijene, obitelji ostaju neizmijenjene, jer su one prva i najpotrebnija stanica; d) domaćinstva, gazdinstva, udruženja, nosioci vlasti i sl. neposredno sastavljaju državu kao subjekti, a pojedinci kao takvi samo preko obitelji. Prema tome šef nekog ureda ima dvostruku vezu s državom, naime: kao pojedinac preko obitelji, kao šef ureda neposredno.

Bilješke: 1) Liberalistički individualizam ruši ovu istinu, jer za njega pojedinac ne smije imati na putu nikakvu zapreku pa ni obiteljsko društvo, da razvija svoju slobodu unutar države, a država mu ima samo služiti. Ovakvo je stanovište urodilo centralizmom, nagomilavanjem vlasti u rukama pojedinaca ili nadmoćne stranke na pr. kapitalističke, koja je dokinula sva udruženja, u ime tobože slobode rada (Marcellus a P.Iesu str.686).

2) Dobro treba naglasiti da se pojedinac razlikuje od društva, recimo od obitelji, obitelj pak od države. Pojedinac može imati djelovanje, koje se ne podudara s djelovanjem obitelji, obitelj može imati djelovanje, koje se ne podudara s djelovanjem države. "Sciendum est autem, quod hoc totum, quod est civilis multitudo, vel domestica familia, habet solam unitatem ordinis, secundum quam non est aliquid simpliciter unum" (Eth.n.5). Na ovoj se razlici osnivaju i prava pojedinaca, kojih ga obitelj ne može lišiti te prava obitelji, kojih je država ne može lišiti.

3) Mnoštvo se modernih zabluda osniva na poimanju države kao osobe u pravom, fizičkom smislu. Kada pak mi govorimo o državi kao"osobi" moralnoga ili pravnog reda, tada izraz "osoba" upotrebljavamo u prenesenom, metaforičkom smislu. Isti se izrazi osnivaju na sličnosti, to jest: kao što razni udovi čine jedno fizičko tijelo, tijelo i duša jednu osobu, tako slično razne osobe čine jednu zajednicu, obitelj ili državu. Bitna je razlika u tome, što je fizička osoba samostojni, jedinstveni subjekt, a država predstavlja samo akcidentalno jedinstvo, ili "unitatem ordinis" (Eth. br.5). Ne opstoji država kao neki zasebni, samostojni subjekt već kao zajednica više osoba, koju zamišljamo kao jedno tijelo, jedan organizam. To je dakle izraz samo "per similitudinem" (III.P.8.1 i 4).

B) Kao daljni elementi i neposredni subjekti države ulaze općine, gradske ili pokrajinske zajednice na pr. kotarevi, srezovi i sl. Ove se zajednice također razlikuju od obitelji i služe joj, ali joj ne mogu pružiti sve, što joj može pružiti država. Ove su zajednice po naravi obdarene vlastitim ciljem, a tom cilju odgovara i posebna djelatnost na pr. privredna, građevinska i sl. Mora im se dakle priznati i autonomija, u skladu, dakako, općeg državnog ravnovjesja.

Sve će te zajednice izbjegavati dvostruki ekstrem, naime gubitak one naravne autonomije, koju imaju kao neposredno proširenje obitelji, što se događa u pretjeranom centralizmu, te ekstrem regionalizma ili pretjerane brige i djelatnosti za grad ili kotar na štetu zajednice (Pijo XII.o općinama dne 30.IX.1955). Isp.Denz.1877.

C) Stručna udruženja, sindikati i slične ustanove na bazi raznih poslova ili službe. To je potrebno u svrhu veće proizvodnje i u svrhu jačih obrana prava članova tih ustanova, poduzeća, sindikata i sl. Lakše je također nadzirati i vršenje dužnosti, jer neposredna je vlast uvijek budnija nego daljnja vlast.

Time se dodirujemo pitanja društvenih klasa. Kod Indijaca opstoje na pr. svećenička, vojnička, ratarsko-trgovačka i robska klasa; kod nekih naroda plemićka, vojnička, građanska, slobodna i robska klasa; u srednjem vijeku se spominju: kler, plemstvo, građanska i kmetska klasa. Povijest je skoro potpuno ukinula krvnu aristokraciju, jer se je izrodila u kaste na štetu zajednice. Ostale klase ostaju, na pr. radnička klasa, i posve je razumljivo, da se ljudi istih zanimanja udružuju zajedno bilo za zaštitu prava, bilo za olakšicu vršenja dužnosti.

Na mjesto stare aristokracije i plemstva došla je negdje klasa kapitalista negdje pak buržoazija negdje opet druga klasa. Danas pak je općenito udruženje u sindikate. Izraz pak "sindikat" kod demokratskih država označuje udruženje radnika u obranu prava; kod totalitarnih pak država sindikati su državne ustanove, koje služe državi, da je učvrste te da provode njene poslove. Dijele se na podružnice, a ove na sekcije (isp.Mioni "Manuale di soc." str. 166-171).

D) Razni narodi unutar jedne države. Pod izrazom "narod" razumijevamo skupinu, koja se osjeća bliskom u kulturi, u zajednici jezika, tradicija i sl. tako da osjeća kao jednu, zajedničku dušu. Prema tome ovo se shvaćanje razilazi od značenja riječi "narod" na pr. u klasičnom značenju riječi "demokracija" kod Aristotela (Eth. br.1679;1701).

Govoreći općenito svaki bi narod imao pravo na apsolutnu državnu autonomiju, ali je de facto provedba toga prava nemoguća radi rasijanosti raznih naroda po raznim državama. Time se dira pitanje nacionalnih manjina. Svakako te manjine imaju pravo na nacionalnu kulturu. U državi moraju imati ista građanska prava, ali autonomiju ne mogu imati nego u granicama općeg ili državnog jedinstva. Zabacuje se dakle t.zv. "principium nationalitatis", koji je prvi proglasio Mancini 1851.

E) Teritorij se također traži kao element sastava jedne države, kako je spomenuto pod br. 184. Teritorij se smatra kao integralni dio, s kojim narod i koji s narodom nekako sraste, te se ne može odijeliti jedno od drugoga.

Zaključak: Država je dakle slična organizmu tijela (Pijo XII. 31.I.1952). Obitelji, razna udruženja, staleži, klase, radnici, poduzeća i t.d. predstavljaju funkcioniranja raznih organa a sve na dobro zajednice. Dakako, sudbonosno bi bilo poistovjetiti državu, koja je samo etičko-juridički organizam s fizičkim organizmom, kako smo upozorili pod br. 75. i gore pod slovom A). Kao što se tijelo ne može zamisliti bez raznolikosti udova tako će i u državama uvijek biti nekih razlika u zanimanju (RN br.27).

§ 3. O porijeklu države općenito

186) Koji je pravni oslon ili porijeklo države uopće?

Ne pitamo sada kako je nastala ova ili ona država već raspravljamo općenito o naravnom poticaju da ljudi stupe u državno društvo. To smo općenito rekli pod br. 71., ali ovdje primjenjujemo na državu, jer ima zabluda, prema kojima je država čovjeku štetna, protunaravna.

Odgovor je ovaj: "Insitum homini a natura est, ut in civili societate vivat" ("Immortale"). Također: "Homines in civili societate vivere natura iubet seu verius auctor naturae, Deus" ("Diuturnum"). Tako je davno učio Aristotel, da je čovjek "fizei politikon zoon", ili sv.Toma: "animal politicum" (De reg.princ.I.1; I-II.72.4; C.G.III.85; 129; De ver. 12.3 ad 11). Prema tome narav je onaj pravni oslon, zahtjev naravi je odlučni movens da čovjek stupi u državno društvo, narav je opći izvor čovječjeg života u državi. Lav XIII. to zove "nagon za ujedinjavanjem i građanskim udruživanjem" (RN br. 37-39). Dokazi se mogu ovako navesti:

a) Čovjek po naravi traži pomoć i sreću u životu, a to ne može ni u fizičkom ni intelektualnom ni moralnom redu postići bez države, prema tome država odgovara naravnom zahtjevu. Životinje se rađaju spremnije za život, dok čovjek mora iznaći sredstva života i djelovanja, a to sam ne može posti-

ći, već je potrebito šire društvo, i to država (isp. De reg. prin.I.1).

b) Obitelj nije dovoljna, ona je nepotpuna, nesavršena, jer su odnosi među ljudima kompliciraniji; obitelj nije dorasla na pr. da kazni zločince; obitelj nije u stanju pribaviti sredstva civilizacije, koje može samo pribaviti razvijena društvena organizacija, t.j. država. Iako dakle čovjek po obitelji može "vivere", ali ne može "bene vivere" kako bi rekao sv. Toma (Eth.n.4).

c) Dokazuje se iz povijesti, jer se država nalazi uvijek, kod svih naroda i to savršenija, što je narod kulturniji. Što je pak zahtjev razuma kod svih, to je specifično ljudsko, naravno.

d) Ne ćemo reći naprosto da je kod čovjeka "nagon stada" glavni izvor državne udruživosti već specifično naravno u čovjeku dolazi od razuma i volje. Razum uviđa potrebu države, volja odabire, te s tog stanovišta velimo, da po naravi čovjek traži državno društvo, uz uviđanje razuma i slobodan izbor volje.

e) Po naravi je država kao neko protegnuće, proširenje ili umnoženje obitelji. Obitelji naime u skupu "ex communi condicto" (II-II.57.2 ad 2; Suppl.41.1; in Pol.I) izabiru starješinu te tako osnivaju selo, grad, pokrajinu, državu. Tako postupa naravi, što je točno opazio Cicero, kad je napisao: "Prima societas in ipso conjugio est, proxima in liberis; deinde una domus, communia omnia; inde autem est principium urbis et quasi seminarium reipublicae" ("De officiis" I.7).

f) Današnja struktura društva traži da čovjek bude članom države, jer je život među ljudima tako svestran, kompliciran, pun poteškoća i pogibli, da čovjek samac nestaje u tom sveopćem društvenom uređenju. Činjenica je, da su skoro svi zakutci zemaljske kugle razdijeljeni među razne države. Država, veli Lav XIII. "odnosi se na sve, budući je u vezi s općim ili zajedničkim dobrom, na koje svi i pojedini razmjerno imaju pravo" (RN br.37).

187) Je li očita neispravnost Hobbes-Rousseauova teorija?

Po Hobbesu "homo homini lupus" i njegovo je naravno stanje samca, prema tome država je proti naravi, jer je čovjek po naravi antisocialan. Prema Rousseau čovjek je sretan u naručju naravne slobode, u stanju šumskog, primitivnog čovjeka, dakle čovjek "van-društven", dosljedno van državnog društva. Ljudi su, prema njihovoj hipotezi, posve slobodno stvorili državu.

Odgovoreno je općenito pod br.79. Što se napose države tiče posve je dokazano, da je patrijarhalno i državno društvo uvijek opstojalo. Dogovor ili pristanak, koji su ljudi stupili u državu nije proti naravi ni mimo naravi već točno po naravi, po naravnom i božanskom pravu.

188) Je li država produkt sile udesa ili slijepe nužde?

Ovdje se primjenjuju načela iznesena pod br. 80-82, te zaključujemo, da zahtjev razuma i slobodne volje stvara nuž-

du ali ne fizičku prisilu. Možemo dakle govoriti o nekoj etičkoj ili moralnoj nuždi na bazi zdravog psihičkog stanja, odnosno razuma i slobodne volje.

§ 4. O porijeklu pojedinog drž.društva (države)

189) Da li su sve pojedine države nastale posredstvom ugovora?

Vrlo je malo država, koje su nastale posredstvom ili na temelju formalnog ugovora (Mioni "Manuale di soc." str.162). Nije ni potreba, jer "sicut ratio et voluntas hominis manifestantur verbo in rebus agendis, ita etiam manifestantur facto: hoc enim unusquisque eligere videtur ut bonum, quod opere implet" (I-II.97.3).

19o) Da li su sve države nastale združivanjem više obitelji?

To je jasno, jer je to normalni naravni put. Država nije drugo nego skup više obitelji, ali pitanje je, kako su te obitelji stvorile taj skup, tu državu? Prema tome mišljenje nekih, da svaka država nastaje razvojem obitelji ne rješava ništa.

191) Ima li dakle više naslova ili faktora pri porijeklu pojedine države?

Država je, rekli smo, etičko-pravni organizam, koji je neposredno sastavljen od obitelji. Ove obitelji se mogu udružiti u državu s više razloga, naslova ili uzroka.

Izvorni su naslovi ili uzroci: a) razvoj života, rada i vlasti iz jedne obitelji, kako se često dogodilo na pr. Gen. 4.17; 19-24; 1o.32; b) faktični boravak na istom teritoriju u svrhu zajedničkog rada ili u svrhu zajedničke obrane, jer "ubi esset timor hostium, non posset per se una civitas subsistere; ideo propter timorem hostium necessaria est communitas civitatum plurium, quae faciunt unum regnum" (Sv.Toma in Math.XII.br.2 str.17o); c) izričiti dogovor ili ugovor na pr. kada se je godine 1849. stvorila država Kalifornija.

Izvedeni, drugotni uzroci ili naslovi su: a)odjeljivanjem na pr. kada se Amerika 1776. odijelila od Engleske, tako se i Grčka i Bugarska odijelila od Turske i t.d.; b)cijepanjem ili komadanjem na pr. tako se rimsko carstvo pocijepalo na istočno i zapadno, tako se Austrija 1918. raspala na mnogo država; c)autonomijom unutar jedne velike države na pr. u Americi; d)ustanovljenjem novih država bilo dogovorom bilo silom na pr. kako je Napoleon stvorio razne države; e)konfederacijom i ujedinjenjem, kako se ujedinila Italija od mnogo malih državica (Donat nav.dj.str.136).

192) Traži li se uvijek neki pristanak mnoštva?

Da, formalni se ugovor ne traži, ali pristanak se traži. Pojedina država nastaje sudjelovanjem volje, dakle iz slobodnog pristanka. Taj se pak pristanak može dati izričito i mnijevano; boravkom na teritoriju i time uklapanjem u pravne odnose toga teritorija; odjedmom ili postepeno; najprije u vidu

nekog posla, a kasnije protegnućem na ostale pothvate i na život i djelovanje uopće; priznanjem pobjednika.

Prema tome uvijek posreduje ljudska volja, čovječje samoodređenje. Prvenstvo je time uvijek za stvaranje odluke kod naroda ili mnoštva, a volja ili vlast se prenosi na određena lica.

§ 5. O svrsi drž. društva (države)

193) Koje su glavne zablude o svrsi državnog društva?

a) Teoretski agnostici, pozitivisti niječu uopće vrijednost svršnog uzroka, prema tome vrednota svrhe ne ulazi u pitanje niti kada se govori o državi. Drugi tvrde da država može imati neku svrhu, ali ne različitu od svrhe pojedinaca. Treći idu malo naprijed, pa dozvoljavaju i to, da naime može imati svrhu, ali da je ta uvijek neka posebna, ograničena svrha na pr. kako je Sparti bila svrha ratovanje, Židovima religijski život, Kini javni mir, starom Rimu gospodstvo nad svijetom i t.d.

Opaska: naglasili smo gore pod br. 185 A, da na temelju bitne razlike države od pojedinaca i od obitelji može opstojati i razna djelatnost, a ova se pokreće od različitih svrha ili ciljeva.- Ovo krivo teoretiziranje polazi iz pretpostavke, da je država neko universalno biće, koje apsorbira sve u svom posvemašnjem jedinstvu.- To je poistovjetovanje etičko pravnog organizma države s fizičkim organizmom, što je za svako društvo krivo ustvrditi (gore br.75). Jedno je analogija ili sličnost, a drugo je istovjetnost, što organicizam ne uvida.

b) Liberalizam, politički radikalizam tvrdi, da je svrha države jedino u zaštiti slobode građana ili obrani prava. Tako se to tvrdi od Kanta, koji je tu hipotezu teoretski obradio, a začetnik je ideje bio Locke. Tu su tvrdnju usvojila "Prava čovjeka" od god. 1789.

Ovo mišljenje polazi iz krive pretpostavke, naime, da je čovječji razum "arbiter" dobra i zla, a da je ljudska volja autonomna, nepodložna višim zakonima.- Osim toga ovo mišljenje vodi do apsurdnih zaključaka, jer po tim načelima ne smiju se zločinstva zabranjivati, ako ne smetaju životu građana.- Slijedilo bi, da religiju treba uništiti, jer stavlja uzde neobuzdanoj čovječjoj slobodi.- Država bi bila slijepac ili nijemi promatrač.

c) Apsolutizam države tvrdi, da je napredak, čast, slava, neograničena vlast države svrha u sebi.

Ovo se mišljenje svodi na zablude iznesene gore pod br. 182.- To je mišljenje starih pogana, koje u moderno doba razvio nacionalizam. Proti takvog shvaćanja isp. osobito "Summi Pontificatus" Pija XII. od 2o.X.1939.

d) Industrijalizam i materijalizam određuju državi za svrhu samo materijalno blagostanje i dozvoljavaju joj pretjeranu ingerenciju.

Ovo mišljenje predpostavlja prvenstvo materije, niječe duh i duhovne vrednote te znači negaciju kršćanstva.

194) Kako se izrazuje crkveno učiteljstvo?

Pijo IX. piše, da država mora posvetiti pažnju "tranquilitati et saecularibus negotiis" ("Etsi multa" Denz.1841).

Lav XIII.piše: "Svrha, koja je namijenjena građanskom društvu odnosi se na sve, budući da je u vezi s općim dobrom, na koje svi i pojedini razmjerno imaju pravo" (RN br.37); isti piše, da država "suppeditare vitae sufficientiam perfectam sola potest" ("Immortale"); također piše, da ta svrha obuhvaća sve, što "civile et politicum genus complectitur" ("Immortale" Denz. 1866).

Pijo XI. govori o specifičnoj svrsi države, da se sastoji u vremenitom dobru, u miru i sigurnosti, da pojedinci i obitelji uzmognu ostvariti svoja prava i to u izobilju prolaznih i duhovnih dobara, koja će svi nastojati pribaviti (Denz. 2209); piše također izričito o državi, da je u njoj vlast "ad commune bonum in terris promovendum, qui quidem est finis eius proprius" (Denz.2208).

Pijo XII. spominje misiju države u tome, da kontrolira, pomaže i upravlja privatnim djelatnostima državnog života, da se sve harmonijski složi u zajedničkom dobru... a to je u naravnom usavršenju čovjeka, za što je Stvoritelj odredio društvo kao sredstvo ("Summi Pontificatus). Isti piše, da je država usmjerena trajnom realiziranju zajedničkog dobra, t.j. izvanjskim uvjetima potrebnim svim građanima za razvoj njihovih sposobnosti, njihovih služba, njihovog materijalnog, intelektualnog i religijskog života (24.XII.1942). Sa stanovišta pak čovječje osobnosti govori isti Papa, da je porijeklo i bitna svrha društvenog života čuvanje, razvijanje i usavršavanje čovječje osobe, kojoj ovaj društveni život dozvoljava, da ostvari ideale religije i kulture određene od Stvoritelja za pojedinca i za čovječanstvo (ibidem).

195) Kako ćemo dakle označiti svrhu države?

Sv.Toma odgovara: "Bene vivere maxime est finis civitatis vel politicae et communiter quantum ad omnes et sigillatim quantum ad unumquemque" (In Pol.III.lect.3). U taj "bene vivere" uključena su moralna, intelektualna i materijalna dobra (I-II.4.7). Može se također reći, da je taj "bene vivere" isto što i "vitae sufficientia perfecta" (Eth.br.4).

Zaključak bi bio, da je svrha države u zajedničkom dobru ili u punini svih životnih dobara. Ako hoćemo analizirati taj izraz "zajedničko dobro" i "punina dobara dostatna za život, mogli bismo reći, da se bitno sastoji u ostvarenju kreposnog djelovanja na intelektualnom i aktivnom području; integralno se sastoji u ostalim znanostima i umjetnostima; dosljedno u miru i prijateljstvu, kao posljedici kreposnog života i djelovanja; instrumentalno u nekoj obilatosti vanjskih, materijalnih dobara (Merkelbach II.br.265). Isp.I-II.4.7.

Svrha je dakle države u odstranjivanju zala i promicanju

dobara fizičkog, intelektualnog i moralnog reda, a poslove manjeg opsega neka obavljaju manja udruženja unutar države.

196) Ima li država svrhu različitu od svrhe pojedinaca i raznih udruženja?

Ima, jer: a)zajednica ili cjelina nije isto što i njezin dio, u slučaju država nije isto, što pojedinci ili pojedina udruženja; b)ciljevi su pojedinaca i pojedinih udruženja često suprotni, isključuju se, a svrha nam se države tada prikazuje kao nešto nadindividualno, jedinstveno; c)i država je djelo razuma onih koji su je stvorili, prema tome oni su imali i neku svrhu, specifično različitu, jer je i državno društvo različito specifično od pojedinačnih udruženja; d)kada svrha ne bi bila različita, onda bi se država poistovjetovala s obitelji i mogla bi zadirati u svetinju obiteljskog ognjišta; e)da se država specifično razlikuje od ostalih udruženja unutar njenih granica razabire se iz definicije države, koja je "perfecta communitas, quantum ad omnia necessaria vitae" (De reg.princ.lib.I.c.1); f)kada ne bi imala posebnu svrhu tko bi ispunjao međunarodne obaveze? Tko bi mogao voditi tehničke napretke? Tko bi posjedovao velika proizvodna sredstva? Tko bi uspješno mogao ustati na obranu?

197) Možemo li ipak reći da se ciljevi države i pojedinaca sastaju?

U zadnjoj se svrsi sastaju sve kretnje, svi napori, sve djelatnosti bilo pojedinaca bilo društava. Na vrh ljestvice vrednota za kršćanina stoji krepost, jer je ona najbliža vječnoj sreći (C.G.III.141). Iako država nije jedino ni neposredno odgojilište za krepost, ipak ne smije od kreposti zazirati već je namjeravati, promicati, nagrađivati i t.d. Prema tome možemo reći, da se svrha pojedinca i države sastaje te da "non aliunde beata civitas, aliunde homo, cum aliud civitas non sit quam concors hominum multitudo" (sv.Aug.epist.155). Time što se Crkva neposredno brine za duhovne vrednote ne odbacuje vremenite. Proskribirana je rečenica, da se nauka kat.Crkve protivi sreći života (Denz.1740).

198) Može li se reći da je svrha države održanje pojedinaca?

U pretjerano-personalističkom smislu to bi bilo neispravno.- Naprotiv, nijedno se biće ne zadovoljava s golom egzistencijom već teži prema napretku, usavršenju, to je zakon naravi; prema tome ni svrha se države ne smije ograničiti samo na održanje pojedinaca.- To bi mišljenje uništilo želju za napretkom i pomirilo bi se s nekim štetnim pasivizmom, koje se malo ili ništa ne bi razlikovalo od mišljenja, da je država samo za to tu, da štiti prava, o čemu smo rekli pod br.193 b (Marcellus a P.Iesu "Phil.moral. et soc." str.700).

199) Može li se reći da je svrha države "prosperitas publica"?

Neki se tako izražavaju na pr. Donat (str.169), ali pod tim izrazom razumijevaju materijalna i duhovna dobra. Možda je bolji tradicionalni izraz "bonum commune" ili "sufficientia vitae perfecta", jer izraz "prosperitas" kao da miriše po progresizmu i materijalizmu, a "temporalis" kao da zvuči odveć jednostrano.

§ 6. O državnoj vlasti - upravljanja

2oo) Da li je pitanje o vlasti suvremeno?

Pitanje pomirenja vlasti i slobode predstavlja eminentno politički problem. Vlast u državi označuje uvjet zdravlja u ljudskom tijelu, a anarhija i diktatura znače bolest vlasti. Pojam naime vlasti mora biti kao pojam snage, koja harmonizira sve kretnje društvenog organizma, poštivajući narav članova, koji ga sastavljaju. Kod pojedinaca, u obiteljima i u državama naiđemo na to, da je vlast i njezin ugled koji put poruše-na u ime slobode, ali koji put tiranija ruši ugled vlasti, jer tiranija je karikatura vlasti. Modernom je duhu potrebit bistar pojam vlasti, zato je opravdano, što je socijalni Tjedan u Francuskoj od 2o.-25.jula 1954. uzeo kao temu "Kriza vlasti i kriza civizma" (isp."La doc.cath." od 8.VIII.1954). Isp. M. Clement "Introduction..." str.148.

2o1) Koja je metafizička baza pojma vlasti?

Moramo je naći u ideji o Božjoj Providnosti, koja se služi drugotnim, podređenim uzrocima u upravljanju svijeta ili u odvijanju od vijeka začete osnove. Zakon podređenosti jest bitan zakon svemira. Po naravi tijelo je podređeno duši, a također po naravi su pozvani oni koji se ističu pameću i razboritošću, da upravljaju s drugima (C.G.III.81). Prema tome je očito da vlast upravljanja svijetom predstavlja snagu, koja djeluje snagom Božjom, jer "in omnibus ordinatis virtutibus hoc commune est, quia in vi superioris virtutis omnes inferiores agunt" (C.G.III.8o). Porijeklom dakle moramo reći: "Humanum regimen derivatur a divino regimine" ali moramo i svršno reći: "et ipsum debet imitari." (II-II.1o.11).

2o2) Da li je vlast isto što i sila?

Osuđena je rečenica, koja glasi: "Auctoritas est numeri... et materialium virium summa" (Denz.176o). Poistovjetiti vlast sa silom može samo mišljenje, koje u čovjeku guši svaki osjećaj razumnosti i slobode duše i tijela. Vlast nije sila, kao što je ona odlučna u gospodstvu nad životinjama, niti je vlast samo zbroj ili kvantum osoba već nešto drugo, naime vrednota etičkog ili moralnog reda.

Upravo je poučno čitati kako je Aristotel brižno odredio, da "politica" t.j. nauka o državi spada u etiku ili moralku (Eth.br.6), te da određuje što je dobro, što zlo u državnim odnosima (br.1196). Tako uzvišeno mišljenje ima o toj nauci, da je zove najglavnijom između nauka ili znanosti praktičnoga reda (br.3;12oo).- U tim je riječima vječna osuda razuma izrečena nad svima onima, koji politiku odcjepljuju od morala.

2o3) Što je dakle državna vlast upravljanja?

Možemo reći da je: dužnost i pravo rukovoditi državom u postizavanju njene svrhe. Netom rekosmo, da je "dužnost i pravo" odmah vlast uklapamo u moralni red; stoga mjesto "dužnost i pravo" može stati i "moralna sposobnost ili snaga". Primjena dakle vlasti mora poštivati uvijek moralne zasade pa i za vri-

jeme rata, zato Pijo XII. govori, da i u skrajnim situacijama treba postupke podložiti ozbiljnom ispitu moralne dozvoljenosti ili nedozvoljenosti. (2o.X.1939).

2o4) Što je kršćanstvo učinilo za ispravno shvaćanje vlasti?

Usluge kršćanstva možemo svesti na tri: 1)kršćanstvo je vlast zadržalo u njezinim pravim granicama, proti zloupotreba na pr. silništva, apsolutizma, bilo u koje se ime ono provodilo; 2)kršćanstvo je vlasti otkrilo njenu pravu narav, osobito to, da je određena da radi u vidu općeg dobra, u zajednici s podanicima, u jedinstvu društvenog organizma, u uskoj vezi s narodom; kršćanstvo je vlastodršce naučilo, da su oni samo oruđe, opunomoćenici, odgovorni službenici Božji, te da je njihova služba puna pogibli (Weiss IV.27.br.7).

2o5) Možemo li vlast nazvati "duša države"?

Radije bismo rekli da je onaj "duh zajednice", ona "svijest jedinstva" duša države. Što produhovljuje državni organizam ako ne taj duh, koji ujedinjuje članove u jednu zajednicu? Vlast je vanjski faktor, i to bez sumnje najglavniji, koji usklađuje i usmjeruje djelatnost pojedinaca i određenih društava prema harmonički shvaćenoj svrsi, u skladu s općim dobrom. Vlast je prema tome više izvanjska snaga ujedinjavanja, ona se drži više sa strane tvornog nego formalnog uzroka.

A) Potreba državne vlasti

2o6) Proti koga ističemo potrebu drž.vlasti?

U prvom redu proti ekstremne teorije anarhizma, za koji vlast predstavlja nepodnosivu stegu, koju treba ukloniti (Proudhomme, Bakunjin, Kropotkin).- I za liberalizam možemo reći da krnji vlast, jer je pretvara u motrioca, pasivnog stražara.- Pod br. 84. ustvrdili smo općenito za svako društvo, da se bez vlasti ne može održati.

2o7) Što uči Crkva u pitanju?

Ona polazi od one Kristove o porezu: "Caru carevo, i Bogu Božje" (Mt 22,21). Dvije su vlasti: crkvena i državna i "utraque est in suo genere maxima" (Denz.1866). Kristove su riječi kao najbolji dokaz potrebe državne vlasti. Državna vlast predstavlja društvo, koje je "genere et iure" potpuno ili savršeno (Denz.1869).

Ljudi su doista nastojali na razne načine stresti sa sebe jaram vlast, ali oholi čovjek nije mogao polučiti "ut memini pareret. Praesse aliquos in omni consociatione hominum et communitate cogit ipsa necessitas" (Denz.1855). Dakle potreba državne vlasti proizlazi iz same naravi, koja traži vlast za svako društvo, napose za savršeno društvo, kakvo je država.

2o8) Ima li i drugih dokaza za potrebu drž.vlasti?

a) Čovjek ne samo posjeduje naklonost da živi u društvu već i posebnu naklonost, da se udruži u državu, kako smo

rekli pod br.186. Ako je dakle čovjek po naravi "animal politicum", od iste naravi prima garanciju, da će vlast u državi njemu omogućiti da ostvari tu naravnu naklonost. "Ad legem naturalem pertinent ea quae ad huiusmodi incinationem spectant" (I-II.94.2), a to je u prvom redu vlast, bez koje bi se država rasula.

b) Naravni razum kod ljudi zaključuje općenito na isti način. Kao što povijest dokazuje da se državno uređenje nalazi kod svih ljudi od početka ljudskog roda, tako isto povijest svjedoči, da u svakoj od tih država ima i vlast. Zato je Cicero pisao: "Nihil tam aptum est ad ius conditionemque naturae quam imperium, sine quo nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum universum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest" ("De leg." III.1).

c) Država kao najpotnije društvo zorno prikazuje sliku svemira, najveće zajednice. U svemiru pak ima podređenih i nadređenih bića. Tako je Bog htio da bude posvuda, gdje ima mnogostrukosti i raznolikosti. Potrebno je dakle po osnovi Božjoj, da i u državi bude hierarhija ili vlast i podanici.

d) U državi ima jačih i oprečnijih snaga nego u obitelji ili u drugim nižim društvima. Ako je dakle u svim društvima potrebita vlast da ujedini i usmjeri prema jednoj svrsi tu mnogostrukost i tu oprečnost, to mnogo više vrijedi za državu.

B) Porijeklo ili izvor državne vlasti

209) Što uči sv.Pismo o pitanju?

Sv.Pismo o tome jasno govori na više mjesta (Sap.6.2-4; Prov.8.15; Eccli. 17.14), ali najznačajnije su riječi kod sv. Pavla; "Svaka duša neka se pokorava višim vlastima, jer nema vlast, da nije od Boga. A što su, od Boga su postavljene. Dakle, tko se protivi vlasti, protivi se naredbi Božjoj" (Rim 13.1-7).

210) Što uči Crkva?

"Ad politicum imperium quod attinet, illud a Deo profici sci recte docet Ecclesia" (Denz. 1856); također: "ortum publicae potestatis a Deo ipso, non a multitudine repeti oportere" (Denz.1868). Vlast je dakle neposredno od Boga, koji je tvorac svega.

211) Može li se dokazati, da je vlast od Boga?

1) Država je zahtjev naravi, dakle i državna vlast, bez koje se država ne može ni stvoriti ni održati, također je od naravi, time od Boga, jer sve što je učincima ili stvorovima proizlazi od Boga.

2) Država ima vlast, koja nadilazi vlast običnih ljudi ili pojedinaca na pr. izdavati zakone, koji obvezuju u savjesti, kažnjavati zločince smrću. To su nužne službe, potrebiti postupci za održanje ljudskog roda. Dosljedno moramo reći, da državna vlast prati ljudsku narav kao njena vlastitost te se svodi na Boga, koji je stvoritelj i uzdržatelj svih svojih bića.

3) Državna je vlast kao pokretna snaga, koja igra vrlo važnu ulogu u odvijanju plana Providnosti. Ta vlast ima najuzvišeniju svrhu u ljestvici stvorenih snaga tako, da je Bog razdijelio upravljanje svijeta na dvije vlasti: crkvenu i državnu (Denz.1866). Što je snaga veća, potrebnija, uzvišenija, to je moramo staviti neposrednije u vezu s Bogom (De reg.princ. lib.III.c.1-4).

Zaključak: Zapovijedati državnim podanicima (dužnost nosioca vlasti), odnosno slušati ih (dužnost podanika), to nameće narav, neovisno o volji ili mišljenju pojedinaca. Ne slušati zakonodavnu vlast znači izlagati se grijehu (Denz.1128). Zato nije dozvoljeno ustajati protiv zakonite vlasti (Denz. 1763).

212) Je li državna vlast neposredno od Boga?

Državno je društvo zahtjev naravi. Time je od Boga neposredno stvorena i državna vlast, jer bez nje nije moguća opstojnost države. Porijeklo dakle vlasti je neposredno u Bogu kao i narav i sve njene vlastitosti. Država i državna vlast su vlastitosti društvene naravi čovječje. To vrijedi, ako uzmemo državnu vlast općenito, apstraktno, nekako "in actu primo" ili prethodno. U tom je smislu apsolutno istinita izreka sv.Pavla, da nema vlasti, da nije od Boga, jer svaka vlast de facto upravlja svijetom, ostvaruje plan Providnosti. Vječno je pravilo, da sve radi ili pokreće po snazi i u podređenosti Prvom-Uzroku.

213) Da li je svaka i pojedina vlast neposredno od Boga?

Ljudevit XIV. je fantazirao o kraljevskoj vlasti kao da je ta vlast u svakom i pojedinom slučaju neposredna emanacija Božjeg veličanstva, pa da joj se stoga sve mora podlagati do u tančine (Weiss IV.27.br.3). Zdrava pamet i iskustvo ljudi uči, da je to prazna riječ, utopija, što je urodilo prijezirom vlasti, jer je svatko iskusio, da je to neka halucinacija.

Da u svakom pojedinom slučaju vlast nije od Boga najbolje uči povijest, koja iznosi, da se do vlasti dođe i "ex perverso hominis appetitu, qui per ambitionem, vel quocumque alio illicito modo potestatem adipiscitur". Isto tako u načinu upravljanja možemo reći, da nije uvijek od Boga, jer "aliqui potestate sibi data utuntur contra divinam iustitiam" (sv.Toma in ad Rom.XIII.st.1-7).

214) Možemo li dakle reći da se pojedini nosioci vlasti određuju od Boga?

To se moglo reći u teokratskom židovskom režimu St. Zavjeta. Možemo također reći u slučajevima, kada se netko popne na vlast potpuno u skladu s voljom Božjom. Prema onomu koji grješno ide na vlast ili grješno upravlja Bog se odnosi kao prema zlu: Redovito pak se pojedini nosioci vlasti određuju pristankom mnoštva bilo putem izbora bilo putem faktičnog pristanka (tacito consensu).

215) Možemo li reći, da se nosioci vlasti određuju od naravi?

Po naravi možemo reći da muž u obitelji ima vlast nad ženom, te da po naravi roditelji imaju vlast nad djecom, ali po naravi nitko se ne rađa s pravom vlasti nad drugim, dapače svi se ljudi rađaju jednakih prava.

216) Da li im izborno mnoštvo daje vlast?

Izborom "designatur princeps, non conferuntur iura principatus: neque mandatur imperium, sed statuitur, a quo sit gerendum" (Denz.1855). Iz ovoga se dakle zaključuje da na pr. u trgovačkim društvima vlast se stiče iure humano, ali državna vlast upravljanja proizlazi "a iure divino naturali". Izborno pak mnoštvo, t.j. narod, određuje oblik državnog upravljanja, imenuje nosioce vlasti, vrši zakon investiture, ali ne daje pravo vlasti ili upravljanja, jer ovo nadilazi kompetenciju izbornog mnoštva.

217) Gdje se nalazi vlast poslije izbora?

Piše Gredt: "Lex aeterna praecipit, in principe, non in populo, inesse debere perfecta et stabiliter auctoritatem seu potestatem supremam" kako smo naveli pod br.86.

Doista: a) izborno mnoštvo ili narod ne može dati i zadržati, jer tko je dao, taj je otuđio. Po kat.dr. nauci izbornici određuju nosioce vlasti, time polučuju ili primaju stvarno vlast nad sobom; b)kada bi vlast poslije izbora ostala kod izbornog mnoštva, ovo bi bilo nadređeno i podređeno odjednom, što je protuslovno; c) i oni koji zastupaju posvemašnju "suprematiam populi" uviđaju, da izbornici ne mogu kadgod im se prohtije poslanike opozivati niti ukidati zakone; d)mnoštvo je po naravi nesigurno, podložno promjeni, nerazborito, dosljedno nije sposobno da mudro vodi k jednoj, zajedničkoj svrsi. Kako bi dakle po naravi to mnoštvo moglo biti nosiocem vlasti?!

Možemo se poslužiti jednim primjerom sličnosti. Muški i ženska se mogu slobodno izabrati za ženidbu, ali poslije nego je brak sklopljen njima nije slobodno mijenjati zakone ženidbe, jer su nekako ušli u službu naravi. Izbornici su izabrali nosioca vlasti, zato im poslije izbora nije slobodno samovoljno, kad im se prohtije, već u granicama zakona, mijenjati nosioce vlasti.

Zaključak: državna vlast je neposredno od Boga kao sredstvo upravljanja svijetom. Izbornici pri izboru služe Bogu kao oruđa, koja označuju nosioce vlasti, time služe kao sredstva, preko kojih Bog saopćuje vlast određenim subjektima. Nosioci vlasti mogu pri sticanju vlasti i pri vršenju vlasti griješiti i to kao vlastodršci, ali u tom slučaju Bog nema direktnu već indirektnu ingerenciju (I-II.79).

218) Da li ovo mišljenje kat.dr.nauke koristi drž.vlasti?

Bez sumnje da se vlasti priznaje veće dostojanstvo, kad se reče, da je od Boga. Isto tako su i podložnici potaknuti, da vjernije i savjesnije opslužuju zakone, kad znaju, da se moraju pokoravati u ime Božje. Pa i sami podložnici osjećaju čast podložnosti vlasti, u kojoj gledaju ili mogu gledati vo-

lju Božju, bilo da Bog hoće ili samo dopušta ili pušta ono što nosioci vlasti naređuju (Lav XIII."Diuturnum").

219) Ima li protivnih mišljenja o porijeklu vlasti?

Mogu se svesti na četiri, t.j. na Hobbes-Rousseauvu teoriju društvenog kontrakta, evolucionističku nauku, nauku "prava jačega" te na nauku juridičkog pozitivizma.

220) Što mislimo o teoriji "društvenog ugovora"?

Lav XIII. odlučno veli: "Pactum, quod praedicant, est aperte commenticium et fictum, neque ad impertiendum valet politicae potestati tantun virium dignitatis, firmitudinis, quantum tutela reipublicae et communes civium utilitates requirunt" (Denz.1856).

Osim onoga što je rečeno općenito pod br. 79. nadodajemo: a) sama narav čovjeka nagoni da u državi prizna nadređene i podređene t.j. vlast, prema tome nije potrebito od čovjeka očekivati, da on ugovorom to prizna; b)kakav je to kontrakt kada jedna strana daje sve, odriče se volje i svojih prava, a prima malo ili ništa, naime prima samo pravo glasa, koje i onako nije apsolutno, i koje su mu pristaše te teorije prvi spremni okrnjiti?!; c) kako ćemo tumačiti države, koje su nastale osvajanjem ili podjarmljivanjem, gdje nije bilo kontrakta već prisila ili samo protuvoljni pristanak? A kako ćemo tumačiti manjine u jednoj državi, za čiju se volju i ne pita? d)vlast ne može biti skup ili kolekcija volja i prava pojedinaca, jer kakav bi to bio monstrum, u kojemu bismo zamislili tako razne i oprečne volje?! e) taj bi umišljeni kontrakt bio izvorom prava i morala, ali na kojemu je onda on moralu utemeljen?; f) iz ove teorije ili bolje hipoteze slijedi i zlo apsolutizma, jer nosioci vlasti mogu uzeti više vlasti nego im je dano; i zlo anarhije, jer podanici mogu lako odviše dati svojoj svijesti maha te tražiti obračun s onima, koji u njihovo ime zapovijedaju.

221) Što mislimo o evolucionističkoj teoriji?

Prema toj hipotezi došlo se do države postepeno, naime preko ovih faza: stado, skup, obitelj, horda, pleme, država.

Jasno je, da ova hipoteza polazi iz nedokazane tvrdnje o porijeklu čovjeka od životinje.- Očito također generalizira način nastanka država, jer smo rekli, da za svaku državu nije isti konkretni izvor.- Nije logično ustvrditi da država stvara pravo, jer onda treba odgovoriti na kojem pravu počiva ista država?!

222) Što o teoriji podjarmljivanja?

Prema ovoj hipotezi vlast nastaje na temelju sile jačega. Tako su nekada zastupali mišljenje sofisti, evolucionisti, pa kasnije Spinoza i neki drugi,

Ovdje vrijedi, što je rečeno pod br. 202.- Prema mišljenju, koje smo izložili, uvijek se traži neki pristanak podložnika, koji pristanak može biti i uključan, mnijevan, faktičan i sl., ali fizička sila kao takva među ljudima ne stvara pravo.- Zastupnici te hipoteze ne mogu nikako obrazložiti

zašto su podanici dužni ljubiti vlast i pokoravati joj se i onda, kada organi vlasti ne vide.- Zašto drugi ne bi mogli podjarmiti podjarmljivača? - To bi podjarmljivači mogli ustvrditi, ali sigurno ne bi dozvolili, jer bi to značilo neprestano ratovanje među ljudima.

223) Što mislimo o teoriji juridičkog pozitivizma?

Po ovoj hipotezi vlast nema pravnog oslona, jer je vlast izvor prava. Vlast nastaje povjesnim razvojem, i to je opravdava.

Ovu hipotezu odbijamo: a) lako upada u nepravdu t.zv. gotove činjenice, koja je osuđena u Silabu reč. 61., kod Denz. 1761; b)lako upada i u zabludu "prava jačega"; c)niječe postulate razuma i naravi, koji su izneseni u toku ove rasprave (isp.Donat "Eth.spec." str.130).

Možemo doista reći s Lavom XIII.: "Inventae a recentioribus de potestate politica doctrinae magnas iam acerbitates hominibus attulerunt, metuendumque ne extrema malorum afferant in posterum" ("Diuturnum"). Naprotiv "Ecclesia Christi neque principibus potest esse suspecta neque populis invisa. Principes quidem ipsa monet sequi iustitiam nullaque in re ab officio declinare: at simul eorum roborat multisque rationibus adiuvat auctoritatem" (Denz.1858).

Ako bismo rekli da je vlast od ljudi, zar ne bi zbilja to bio onaj "extremum malorum" da ljudi uopće zaniječu vlast i padnu u anarhiju? Vlast je dakle od naravi, od Boga, a nosioci vlasti kao i podložnici moraju biti kreposni, da tako u vlastodržaca ne dođe do samovolje, a kod podanika ne dođe do rušenja slobode ljudske osobe, jer "bitna je zadaća svake javne vlasti, da zaštićuje kao nedirljivo područje prava ljudske osobe i da učini, te ljudima bude lagano vršiti svoje dužnosti" (Pijo XII. na Duhove 1941.). Isp. Dict. Apol. IV.st.81 i sl.

224) Nije li protuslovno ustvrditi da je vlast neposredno od Boga i naroda?

Rekao bi sv.Toma da nije protuslovlje, gdje se to proizlaženje pa bilo i neposredno, ostvaruje "alio et alio modo" (C.G.III.7o). Rekli smo naime da je od Boga neposredno vlast kao takva, kao fenomen u prirodi, u svijetu. Pri izboru ta je vlast u izbornicima prolazno, ne potpuno, a i ti izbori ne davaju vlast već samo označuju subjekt vlasti, dakle se ne radi o istoj stvari ni istom načinu.

Uostalom ako se i u ovom pitanju dodirujemo kontakta Stvoriteljeva s čovječjom voljom, zapamtimo da uzročnost Božja i stvorova nije univoca. "Nihil prohibet quin una et eadem actio procedat a primo et secundo agente" nalazi se passim kod sv.Tome (isp.C.G.III.67; 89; 147 i t.d.). Ništa nije dijelom od Boga dijelom od čovjeka već svaki je učinak "totus ab utroque secundum alium modum, sicut idem effectus totus attribuitur instrumento et principali agenti etiam totus" (C.G.III.7o).

C.) Osobne vlastitosti nosioca vlasti

225) Što uči sv.Pismo?

Krist nas je naučio, da treba davati porez i poganskim vlastima (Mt 22,21). Moramo se pokoravati i zlima (ibid. 23.3), dakako ne u zlu, jer se većma treba pokoravati Bogu nego ljudima, kada se zapovijedi ljudske protive Božjima (Dj.Ap.5,29). Sv.Pavao također poziva, da se pokoravamo nevjernicima kao Božjim oruđima (Rim. 13,5-7).

Ovo je očito, jer svaki nosilac vlasti zauzima mjesto uz Božju volju koja ili šalje ili pripušta. Krist je rekao Pilatu: "Ne bi imao nikakve vlasti nada mnom, da ti nije dana odozgora" (Iv 19,11).

Ako promatramo ljudsku narav u sebi, onda je istinita ona misao sv.Tome, da razlika između vjernika i nevjernika ne uništuje odnose podložnosti vjernika nevjernicima (II-II.1o.1o), iako isti tvrdi na istom mjestu, da je za vjeru pogibeljno, da nevjernici zapovijedaju s vjernicima.

226) Kakve se vlastitosti traže kod nosioca vlasti?

Intelektualne su sposobnosti nekako zahtjev naravi, da netko može biti doličan i sposoban nosilac vlasti. U društvenim se odnosima događaju mnogi neredi, jer nosioci vlasti nijesu obdareni tim sposobnostima, kako opaža sv.Toma (C.G.III. 81).

Od moralnih se kvaliteta osobito traži razboritost ili razumnost upravljanja (I-II.1o4.4; II-II.5o). Tu je uključeno ispravno shvaćanje, kreposno raspoloženje i t.d.

Vjera, moral, poštenje, spol i sl. ne mogu se ipak uzeti kao bitni uvjeti vlasti. Crkva je osudila Wiklefovu rečenicu: "Nullus est dominus civilis, nullus est praelatus, nullus est episcopus, dum est in peccato mortali" (Denz.595). Nije dozvoljeno podanicima po miloj volji ispravljati nosioce vlasti (Denz.597).

Nosilac vlasti ne zapovijeda kao čovjek već kao taj čovjek koji je de facto nosilac vlasti. Zle nadležnike ne častimo radi njihove zloće već "propter excellentiam dignitatis, secundum quam sunt Dei ministri", kako piše sv.Toma (II-II. 1o3.2 ad 3).

Nosilac bi vlasti morao najprije znati, da "solus Deus est verssimus maximusque rerum Dominus, cui subesse et servire omnis quaecumquae sunt, necesse est; ita ut quicumque ius imperandi habent, non id aliunde accipiant, nisi ab illo summo omnium Principe Deo" (Lav XIII."Immortale").

D) Promjene državne vlasti

227) Koje je vrhovno pravilo u pitanju?

Ono je dvostruko: 1)svaka je država ustanovljena u vidu nekog općeg ili zajedničkog dobra; dosljedno, vlast može primiti ovaj ili onaj oblik, može biti predstavljana od ovoga ili onoga "modo utilitatis bonisque communis reapse efficientem"

(Lav XIII. "Immortale"). Mjerodavno je dakle pri tome ono, što traži "bonum commune"; 2) promjena se može dogoditi posredstvom izbornog mnoštva ili podanika, jer vlast od Boga dolazi, "de facto" preko izbornika, koji biraju oblik vladavine ili označuju zakonodavno tijelo (I-II.9o.3).

Mnoštvo dakle, t.j. podanici ili narod, može odrediti kako će se vlast obavljati (ustav). Ako to traži "zajedničko dobro" isto izborno mnoštvo može u granicama zakona tražiti promjenu istog ustava, jer tko može označiti nosioca vlasti, može ga i izmijeniti; tko može odrediti oblik vladavine, može je i izmijeniti. Zar sadašnji izbornici mogu nametnuti svoje misli, želje i odluke pokoljenjima u nedogled?!

Izborno mnoštvo može također sebi rezervirati pravo "interveniendi per seipsam in condendis vel confirmandis quibusdam fundamentalibus legibus seu Statutis" (Fanfani I.str. 238).

228) Što uči Crkva?

"Ubi dominatus premat aut impendeat eiusmodi, qui oppressam iniusta vi teneat civitatem, vel carere Ecclesiam cogat libertate debita, fas est aliam quaerere temperationem reipublicae, in qua agere cum libertate concessum sit" (Denz. 1933).

Razumije se, da izraz "quaerere" ne znači nego želju i traženje u granicama zakona, kako ćemo vidjeti o dužnostima podanika ili građana, odnosno državljana. Isp.Denz.2278 - od Pija XI. "Firmissimam" od 28.III.1937).

E) Izborima se označuju nosioci vlasti

229) Jesu li potrebiti izbori?

Potrebiti su, jer sama narav ne označuje nikoga predsjednikom ni poslanikom.- Potrebiti su također, jer je to redoviti put, kojim ljudska volja svih izbornika ili državljana sudjeluje u upravljanju s državom.- Kada pak na taj ili sličan način svi sudjeluju u upravi "conservatur pax populi, et omnes talem ordinationem amant et custodiunt" (I-II.1o5.1).

23o) Koje je mišljenje Crkve?

"Posse in quibusdam causis voluntate iudicioque deligi multitudinis non adversante neque repugnante doctrina catholica" (Denz.1855), prema tome izborna praksa ne dira uopće nijednu točku crkv.nauke, dakako, ako su izbori u skladu s naravnim i Božjim zakonom.

231) Da li je izborno pravo samo naravno pravo?

Očito da nije, jer bi po naravnom pravu svi ljudi, pa i djeca, imali pravo aktivnog i pasivnog izbora. Tu dakle ulazi i pozitivno pravo, na temelju pozitivnih zakona, koji određuju uvjete prava glasa na pr. određenu životnu dob i sl.

232) Je li opravdano opće pravo glasa?

Bez sumnje, da manjina ne bi nametnula svoju volju većini. I to je danas kod kulturnih naroda općenito usvojeno.

Mora se ipak dozvoliti, da stariji, pametniji, uplivniji, oni koji više rade za zajednicu i sl. mogu ispravnije prosuditi o sposobnosti i prikladnosti pojedinih osoba kao nosioca vlasti, zato: "suffragium universale quidem sed inaequale... aut cum repraesentatione proportionali suffragiorum, aut quo speciales utilitates diversarum classium et professionum repraesentantur et imprimis familiae, magis aequitati favet" (Barbedette II.str.513).

F) Struktura ili oblici vladavine(ustrojstva vlasti)

233) Što uči Crkva?

Crkva se načelno ne miješa u to pitanje, jer je to više pitanje tehnike ili aplikacije na praksu. "Non ad se putat Ecclesia pertinere, quae maxime forma civitatis placeat" ("Sapientiae christianae").

Pravo vlasti "per se non est cum ulla reipublicae forma necessario capulatum" ("Immortale").

Prema tome "salva iustitia, non prohibentur populi illud sibi genus comparare reipublicae, quod ad ipsorum ingenio aut maiorum institutis moribusque magis apte conveniat" ("Diuturnum" Denz.1855).

"Ex variis reipublicae generibus, modo sint ad consulendum utilitati civium per se idonea, nullum quidem Ecclesia respuit: singula tamen vult, quod plane idem natura iubet, sine iniuris cuiusque, maximeque integris Ecclesiae iuribus, esse constituta" (Denz.1934).

234) Koji su oblici vlasti od starine?

Aristotel iznosi tri vrsti, naime: monarhiju, aristrokraciju i demokraciju (timokraciju), ali nadodaje, da se svaka od ovih može iskvariti (Eth.br.1673). Njegov je ipak sud očit: najbolja je monarhija, najgora timokracija, srednja pak aristrokracija (Eth.br.1674).

Monarhija je vlast ili predsjedništvo jednoga koji se ne mora zvati "kralj" (br.1673). Ideal je ovog oblika u imitiranju obitelji, da budu odnosi između državljana i kralja kao između oca obitelji i ukućana (br.1682). Kralj mora biti dovoljan, sposoban za svoju službu (br.1677). Mora gledati na korist ili dobro podanika (br.1676). Mora imati nakanu, da podanike učini kreposnim (br.1689). Mora im činiti dobra (br. 1689). Kada se pak monarhija izrodi onda imamo tiranstvo (br. 1675 i sl.). Tiranin gleda na svoju korist, on je egoistički usmjeren. Tiranstvo je dakle najgori oblik vladavine, jer "conrruptio optimi pessima" (br.1677).

Aristokracija je vladanje najboljih, kreposnih (br.1673). To je dakle vladavina nekolicine, među kojima je vlast razdijeljena (br.1674). Dostojanstvo se ovog oblika mjeri po bogatstvu kreposti (br.937). Kada se aristokracija izrodi onda imamo oligarhiju, koja sebi prisvaja od zajedničkih dobara, obogaćuje svoje rođake i prijatelje te umjesto malog broja kreposnih zavladaju zli i to u malom broju (br.1678).

siromasima i oduzima bogatašima ako "non conveniant ad politicas congregationes", kako navodi Eth.br.1673) t.j. vladavina, u kojoj sudjeluju bogataši i siromasi. Upravlja velik broj, ali su to "mediocres" (br.1674). Kada se izrodi pretvara se u demokraciju (br.1679). Demokraciju zato zove neispravnom, jer se brine samo za siromahe (br.1679, 17o1). Svakako demokracija, u Aristotelovom smislu, je najmanji izrod, ili u njoj je "minima perversitas" budući je blizu timokracije, koja je ispravna (br.1679). Odlika se ovog oblika nalazi u slobodi i jednakosti (br.937).

235) Koji su općeniti suvremeni oblici vladavine?

Aristokratska ili plemićka, kako je nekoć bilo u Rimu, Veneciji i sl. je pregažena. Danas se razni oblici svode na monarhiju i demokraciju. Triumvirat je na pr. bio jedan oblik aristokracije.

Monarhija može biti nasljedna ili izborna, i to tako, da monarh ili vlada apsolutno (bez ograničenja pozitivnih zakona) ili mu ograničenje dolazi od ustava, od predstavništva naroda (parlamenta).

Demokracija pak označuje vlast naroda preko njegovih putem izbora izabranih predstavnika. I u tome su danas razlike između raznih demokratskih država, na pr. između zapadne i istočne demokracije.

Bilješka: Bio kakav oblik vladavine uvijek najvišu vlast drži u rukama jedan na pr. kralj, car, predsjednik i sl.

236) Koji su zaključci iz načela iznesenih pod br. 233?

a) Oblik vladavine najprije treba uzeti prema općem dobru. Onaj će oblik biti najbolji, koji će najuspješnije omogućiti postizavanje svrhe, o kojoj smo govorili gore pod br. 193 i sl. Možemo reći, da onaj "bonum commune" uključuje vremenitu, zemaljsku sreću i sve, što se za nju zahtijeva (I-II. 4.).

Za postizavanje te svrhe potrebito je, da svaki oblik vladavine ne stoji na putu najpotrebnijoj kreposti, koja se zove "prudentia politica" (II-II.47.1o). Treba dakle u svakoj upravi da bude pametnih, kreposnih, sposobnih savjetovati, iskusnih i t.d. Za svaki posao treba najprije uočiti što, tko i kako ima raditi (C.G.III.8o govori: finis... forma agentis... dispositio effectuum). Za sve to treba znanja, iskustva, razboritosti.

Pijo XII. u radio-poruci 24.XII.1942. održao je govor o unutarnjoj strukturi svake države. Svaki dakle oblik vladavine mora biti takav, da omogući ove dvije glavne zasade: red i mir, u punom značenju tih riječi, kako je izložio Papa u tom zbilja povjesnom govoru.

b) Svaki oblik vladavine mora ići za tim, da se konačno vrhovna vlast svede na jednu osobu. Bez sumnje treba se čuvati, da taj jedan ne uzme toliko vlasti, da ne postane tiraninom (I-II.1o5.1), ali svesti konačno vlast na jednoga je potrebno: a)jer takav oblik vladavine više sliči obitelji i to patrijarhalnoj, iz koje se općenito država razvila; b)jer je

metafizička istina, da je jedan uspješniji uzrok jedinstva nego većina, a time i mira u državi (I.lo3.3); c)takav je oblik vladanja i efikasniji i časniji; d)jer iskustvo uči, da pretjerani parlamentarizam ili prevelika ingerencija mnoštva otvara vrata beskrajnim raspravama, trošenju vremena i novca.

Zaključak je dakle očit: "Da unum, et populus est, tolle unum et turba est" (sv.Augustin in Ps.3o.govor 2o.). A sv. Toma piše: "Provinciae et civitates, quae sub uno rege (principe) reguntur, pace gaudent, iustitia florent, et affluentia rerum laetantur" (De reg.princ.lib.I.c.2). To konačno jedinstvo danas svi oblici vladavine redovito i ostvaruju, jer zadnju riječ redovito ima jedan.

c) Za izbor oblika vladavine treba gledati povijest naroda, njegove običaje, prilike vremena i sl. Zato treba izbjegavati česte promjene vlasti, jer ta promjena urodi mnogim zlim posljedicama. Svaka je naime promjena kao neka smrt prošlosti. Oblici vladavine, koji ne odgovaraju psihi naroda, ne mogu uspijevati.

Iako bi se možda moglo govoriti o tome, da je neka vrst oblika vladavine bolja, na pr. da je bolja nasljedna i umjerena monarhija (Barbedette II.str.511) ipak to je samo apstraktno, dok konkretno treba uzeti u obzir razne okolnosti mjesta, vremena i podanika.

Međutim ni apstraktno nije lako tvrditi prednost jednog oblika iznad drugoga. Zar i apstraktno nije lako uvidjeti, da se u monarhiji može razviti samovolja vladara? Zar u monarhiji ne zavlada često veliki luksus na dvorovima? A nesposobnost nasljednika?- Isto tako, zar i demokracija ne može značiti silu mase? Poticaj na laktaštvo?

Možemo zaključiti, da je danas demokracija najusvojeniji oblik vladavine. On se doista iskristalizirao te ima dobro označene crte, iako i sama demokracija predstavlja mnoge različite oblike. O demokraciji govorio je Pijo XII.na pr. 25. XII.1953; 24.XII.1944. i u drugim prigodama. (Isporedi također "Angelicum" 1956.fasc.2. "Democrazia e ordine morale"). Vrlo je značajno priznanje Karla Marksa, koji piše: "Temelj se demokracije nalazi u vrhovnoj vrijednosti pojedinca, a ova se opet temelji na sanji kršćanstva, da čovjek posjeduje neumrlu dušu" (Marks-Engels, Edition critique-historique, K. Marks Institut, Moskva, vol.I.n.1.str.59o).

d) U praksi možemo reći, da je valjanost oblika ovisna najviše o kreposti nosioca vlasti, te da bi najbolji oblik vladavine bio aretokracija, da naime vladaju kreposni ljudi.

e) Potrebno je dakle svaki oblik temperirati t.j. preventivno urediti tako, da se spriječi zlo na onoj strani, na kojoj se može izroditi ili doći zloupotreba na pr. monarhiju treba temperirati savjetodavnim tijelom na pr. senatom, parlamentom i sl.; predstavničkoj vladi treba staviti mjeru, da se ne obavljaju česti izbori, jer to znači gubitak vremena, snage i novca.

f) Nije dobra niti česta promjena vlade ili oblika vlade, ali nije dobra niti njena okamenjenost. Kada se opazi izrod

na štetu zajedničkog dobra mora se zakonitim sredstvima nastojati oko promjene na bolje, jer "in rebus mutabilibus non potest esse aliquid immutabiliter permanens" (I-II.97.1 ad 2).

236) Opstoji li nesvediva razlika između kat.dr.nauke i Rousseauovih?

1) K.dr.nauka: čovjek je po svojoj naravi biće usmjereno na društven život, a R.: čovjek je po svojoj naravi nedruštven i usmjeren na samoga sebe.

2) K.dr.nauka: čovjek je po naravi, neposredno društven, a R.uči: čovjek je društven, jer to hoće ugovorom.

3) K.dr.nauka: čovjeku je društvo potrebito, da poluči puninu sreće ovozemnog života, a R.: društvo čovjeku nije potrebito i može se vratiti u samotan život.

4) K.dr.nauka: vlast je izvorno od Boga; R.: vlast je skup odreknutih volja i prava.

5) Bog saopćuje vlast mnoštvu a ne pojedincima neposredno; R.:vlast je od pojedinaca, koji ustupaju svoju volju.

6) Mnoštvo mora vlast predati nosiocima vlasti; R.:vlast je neotuđivo u narodu.

7) Narod ne može predanu vlast kadgod mu se prohtije i kakogod mu se prohtije opozvati; R.: mnoštvo to može.

8) Vlast predana izravnim ili neizravnim izborima upravlja podanicima u ime Božje; R.: nosioci vlasti su samo službenici Države i mandatori naroda.

9) Nosioce se vlasti ne smije lišiti vlasti po samovolji; R.: to mnoštvo može učiniti.

1o) Općenito govoreći svaki je oblik vladavine u skladu s općim dobrom moguć; R.: samo demokracija. Isp.Marcellus a P.J. "Phil.mor.et soc." str.722.

G) Kako se prosuđuje t.zv."činjenična vlast"?

237) Što razumijevamo pod tim izrazom?

"Odnosi društvenog života primiše čisto fizički i mehanički karakter. Bez ikakva obzira, bez opravdanih razloga, gospodstvom izvanjske prisile, jednostavna činjenica uzimanja vlasti nametnuše se na mjesto pravila reda koji mora upravljati zajedničkim životom ljudi, na mjesto pravila, što ih je Bog proglasio. A ova određuju kakvi su naravni i nadnaravni odnosi, koji opstoje između prava i ljubavi prema pojedincima i prema društvu" Pijo XII.u radio-poruci 24. XII.1941.

Modernisti su naučavali, da vlast postaje zakonitom samom činjenicom, da se je netko te vlasti dočepao makar na koji način. Taj su postupak smatrali u skladu s pravom, ali je ta nauka od Crkve osuđena, kako se može vidjeti kod Denz. 1761. (Riječi Pija XII.padaju u doba osvajanja sa strane nacionalsocializma).

238) Može li se činjenična vlast pretvoriti u zakonitu?

Načelno moramo reći, da uzurpacija ne može postati "titulus iuris", jer se protivi osnovnim načelima sticanja prava. U vezi teorije "gotovih činjenica" piše Balmes: "Onoga dana, kada sličan princip bude priznat, toga istoga dana bi načela razuma i pravednosti izčezla iz ovoga svijeta" ("Le protestantisme" p.15o., c.55-56).

Ima slučajeva da činjenična pređe u pravnu ili zakonitu, na pr. ako se prošla vlast zakonito odreče; ili ako narod izrazi volju, da vlast prenosi na novu vlast; ili privremenim podnošenjem u interesu općeg dobra, da se spriječe veća zla.

Iz ovoga slijedi, da se činjenična vlast, koja je nastala uzurpacijom smatra kao nepravedan napadač, pa za prosuđivanje toga pitanja služe nam načela, o kojima ćemo govoriti kasnije.

H) O primjeni državne vlasti

239) Kako se primjenjuje ili ostvaruje upravljanje?

Državna vlast ima zadatak voditi državljane prema zajedničkoj svrsi. "In recta ordinatione ad finem, qui includitur in ratione providentiae, importatur rectitudo consilii, et iudicii, et praecepti, sine quibus recta ordinatio in finem esse non potest" (II-II, 49.6 ad 3). Traži se dakle odlučnost zapovijedanja, ispravnost suđenja, razboritost provedbe, pri čemu je savjet veoma dragocjena pomoć.

Izdavanjem zakona, sudstvom te upravom primjenjuje se državna vlast na djelo i državljani se upućuju prema svrsi države, t.j. prema općem ili zajedničkom dobru, time prema sreći ovozemnog života.

24o) Što se mora znati o zakonodavnoj službi?

O civilnoj zakonodavnoj vlasti raspravili smo u "Priručniku teološ.moralke" sv.I.br.127-129; 136-141 i t.d.

Što se tiče samih zakona, ako su pravedni, oni "habent vim obligandi in foro conscientiae a lege aeterna, a qua derivantur" (I-II.96.4).

Svrha zakona mora biti zajedničko dobro, a ne dobro pojedinaca ili pojedinih slojeva. Zakonodavci pak ili "qui praesunt caeteris, hac una de causa praesunt, ut civitatis utilitatem tueantur. Neque ullo pacto committendum, unius vel paucorum commodo serviat civilis auctoritas, cum ad commune omnium bonum constituta sit" ("Immortale").

241) Što o sudskoj službi?

O suđenju ili sudskoj službi vidi II-II.6o., te u kazalu pod izrazom "iudex" i "iudicium". Napose o sucima, svjedocima i sl.II-II. 67-72, te sv.IV.br.719.i dalje.

Sudska vlast izvire iz zakonodavne, jer se ne može odrediti što je pravedno nego pozivajući se na mjeru, a ta je mjera zakon (II-II.1 i art.5. ad 2). Svaki je sud kao interpretacija

i primjena zakona. Onaj dakle koji zakon donosi ima ga pravo interpretirati i primijeniti.

Za mir i red u državi je potrebito, da suci sude pravedno. Zato se traži da suđenje "procedat ex inclinatione iustitiae; secundo quod procedat ex auctoritate praesidentis; tertio quod proferatur secundum rectam rationem prudentiae" (II-II.6o.2). Pisci obično traže, da se kod sudaca moraju nalaziti: znanje, okretnost, razboritost, blagost i t.d. (Marcellus a P.J. nav.dj.str.766).

Porast kriminaliteta potiče mjerodavne, da se pozabave pitanjima odgovornosti, krivnje i kazne. Pijo XII. u govoru od 5.XII.1954. iznosi nauku o odnosu krivnje i kazne, osobito o stanju krivca i to sa psihološke, pravničke, moralne i religiozne strane. - Dne 5.II.1955. nastavlja o oslobođenju od krivnje i kazne.- U vezi s time usporedi govor istoga Pape od 2o.XI.1955., koji je izrekao pred činovnicima ministarstva unutarnjih poslova Italije.

242) Što o upravnoj ili administrativnoj službi?

Što je veća vlast to traži više pomoćnika, da paze nad provedbom zakona u praksi. Bog se služi mnogim drugotnim uzrocima, da im podijeli čast uzrokovanja, djelovanja (I.22.3). Tako i državna vlast ima puno činovnika, preko kojih provodi, primjenjuje svoje zakone u praksi.

Treba se čuvati birokracije, preopterećenosti državnog aparata prevelikim brojem činovnika. Osim toga se treba čuvati nesposobnih činovnika, jer ti koče napredak i štetuju državi. Isp.govor Pija XII.dne 15.X.1954. o policiji, o službi, odgovornosti i sl.

I) O granicama državne vlasti

243) Kako možemo svrstati zablude o tom pitanju?

Kako obično, zablude se i ovdje nalaze na skrajnostima. Neki naime previše suzuju, drugi previše puštaju državnoj vlasti.

Prva je kategorija onih, koji suzuju državnu vlast. Lozinka je ovog mišljenja: "Laisser faire, laisser passer". Država bi se imala jedino brinuti da omogući slobodu državljana. Država je samo kao "oružnik", koji čuva javni mir i red. Liberalci bi dakle htjeli, da država samo nadzire vanjski okvir pravednih odnosa, i svako zadiranje unutar ili preko, označuje povredu slobode i prava državljana.

Druga je kategorija onih, koji se drže lozinke, da na državu spada: "Tout faire", Država je sve, ona je "omnium iurium origo et fons, iure quodam pollet nullis circumscripto limitibus" (Denz.1739). To je teorija svemogućstva države, koje absorbira svu djelatnost i drži u svojoj vlasti trgovinu, industriju, privredu, upravu i ostalo. To je državni totalitarizam, koji drži u svojim rukama proizvodne i razdiobne snage te rad radnika smatra kao neki artikl ili objekt, te s njim raspolaže po miloj volji.

O ovim skrajnostima vidi govore Pija XII., i to: 31. X. 1948. te radio-poruku 23.XII.1949. u kojoj izričito spominje ove dvije pogrešne skrajnosti. Jedna nam pruža portret autonomnog, samovoljnog, neodgovornog, zemlji i užicima okrenutog čovjeka, druga pak poniženog i zarobljenog.

Ako bismo dakle htjeli aforistički izraziti zlatnu sredinu između ovih skrajnosti morali bismo reći, da je prava uloga države ova: "Aider a faire".

244) Što naučava Crkva u pitanju?

Crkva je osudila modernističko mišljenje o državi kao izvoru svih prava; zabacila je i osudila svemoć države, njeno miješanje u poslove duhovnog života, u obitelji i t.d. Vidi kod Denz. br.1739-1756.

"Hominibus causa est non parendi, si quid ab iis postuletur, quod cum naturali aut divino iure aperte repugnet: omnia enim, in quibus naturae lex vel Dei voluntas violatur, aeque nefas est imperare et facere" ("Diuturnum" kod Denz.1857). Naravni dakle i Božji zakon su granice, proti kojih država ne smije ići.

"Nije pravo da država proguta građane i obitelji... Zakoni neka ne poduzimlju više i neka ne idu dalje nego je potrebno, da zlo bude izcijeljeno ili da pogibelj bude odvraćena" (RN br.28 i 29).

O granicama dakle državne vlasti može se vidjeti u RN osobito br.25-36; u QA br.80-82.- Pijo XII. je osobito istaknuo te granice u radio poruci na Duhove 1.VI.1941, gdje je označio granice državnoj vlasti, koje joj stavlja "nedirljivo područje prava ljudske osobe" te granice, koje joj nameće "opće dobro". Može se reći, da se granice državne vlasti nalaze ondje, gdje počinju osnovna prava čovjeka, o kojima smo govorili pod br.61., a da svršavaju ondje, gdje svršavaju zahtjevi općeg dobra. Kada bi na pr. država uzurpirala pravo da odlučuje o životu podanika bez njihove krivnje prekoračila bi granice općeg dobra, te bi upala u zabludu, koja drži, da je prva svrha čovječja na zemlji država, i da je državljanin radi države, a ne država radi državljanina.

245) U kojim bi dakle slučajevima prešla granice svoje vlasti?

Ako bi odlučivala o početku ili svršetku ljudskog života nevinoga; ako bi ukinula prirodno pravo na materijalna dobra; ako bi određivala pojedinom čovjeku službu ili zanimanje proti njegove volje i njegovih sposobnosti (Pijo XII.dne 1.VI. 1941.); ako bi pretjerano zadirala u prava obitelji na pr. u pitanje ženidbe, bračnih prava, broja djece i sl. (Denz.1877; 1938); ako bi uništila zakonitu autonomiju općina ili srodnih okruga (Denz.1877); ako bi dokinula razne staleže i razne društvene redove (Denz.2266); ako bi substituirala ili preuzela na sebe pravo i dužnosti obitelji na pr. u odgoju (Denz. 1877); ako bi ograničavala porod (Denz. 2266); ako bi na sebe preuzela svu inicijativu proizvodnje (Pijo XII. dne 19.VIII. 1947) i t.d. Kako Papa ističe na ovom zadnjem mjestu, država mora imati samo ulogu "subsidiarnosti" t.j. pomoćnu službu, da naime pomogne i usavrši djelatnost pojedinaca, obitelji i staleža.

Proti dakle načela substitucije Crkva brani načelo subsidiarnosti: "Duplex igitur est civilis auctoritatis munus, quae est in republica: tuendi nempe atque provehendi, minime vero familiam singulosque cives quasi absorbendi vel se in eorum locum substituendi" (Denz. 2209).

246) Koje je idejno opravdanje ovih načela?

Granice se državnoj vlasti nameću iz same naravi države. Državna je vlast kao podređeni faktor upravljanja svijetom. Svaku pak vrst upravljanja treba svesti "in Deum sicut in primum auctorem". Razum dakle sam uviđa: "Est ipse Deus immediate sua providentia omnia dispensans; quicumque vero sub ipso provisore dicuntur sunt providentiae ipsius executores" (C.G.III.76). Državna je dakle vlast kao "regula regulata" te se mora držati pravila naravnog i Božjeg zakona, bilo da se taj zakon odnosi na prava pojedinca ili obitelji ili nižih društava.

Sama bitnost države stavlja vlasti granice, jer je država stvorena u vidu neke svrhe, koja se želi polučiti radom na zajedničkom dobru. Što se tom dobru protivi ili što njemu ne vodi to ne spada u kompetenciju državne vlasti već prelati njene granice.

J) Sudjelovanje u državnoj vlasti

247) Što uči Crkva?

Katolicima je slobodno "ad rerum urbanarum administrationem conferre sapienter operam", nadalje "summam republicam complecti", a također sudjelovanjem u revijama (Denz. 1882 i dalje). Što se pak tiče čisto političkih djelatnosti ili čisto tehničkih i praktičnih pitanja tu treba opreza (Denz.1886). Napose treba isključiti sudjelovanje klera i katoličke akcije u djelatnostima "violentae defensionis" (Denz.2278).

248) Koji razlozi opravdavaju to sudjelovanje?

a) To naređuje opće dobro ili dobro zajednice (Denz. 1935); b)to uključuje posebno i opširno sudjelovanje u dobru čovječanstva (Pijo XII. 5.VIII.1950); c)to služi da se riječju i djelom drugima pokaže dobar primjer i plodnost vjere (Denz.1884); d)u tim se prigodama može osobito koristiti mladosti (Denz. 1882); e)time to sudjelovanje, ako se obavlja prikladno i u dobroj nakani, služi promicanju časti Božje (Pijo XII.dne 5.VIII.1950).

§ 7. O dužnostima države

249) Zašto govorimo o dužnostima države?

Mi govorimo u skladu s načelima o podređenosti državne vlasti višim zakonima naravi i zakonima Božjim. Govorimo, jer zastupamo mišljenje, da država nije svemoćna, neodgovorna, da nije izvor prava i zadnji kriterij čovječjih dužnosti.

O dužnostima državne vlasti ne bi smio govoriti onaj juridički pozitivizam, koji pozitivne zakone ovija u neko ruho hipermisticizma; ili koji smatra da su neki narodi ili klase suvereni i bez priziva; ili koji državu shvaća kao apsolutno i vrhovno biće, poviše svake kritike, iznad svih dužnosti (Pijo XII. 24.XII.1942).

25o) Koje su te dužnosti države?

Nalaze se u RN br. 26-36 te obično po priručnicima, a budući se odnose samo na određene osobe, iznijeti ćemo ih kratko:

a) U čisto vremenitim pitanjima dužna je izdavati zakone neovisno od Crkve, jer Crkva u čisto vremenitim pitanjima, kao vremenitim, nema prava ingerencije (Fanfani I.str.239). Neovisno pak od Crkve znači neovisno od Boga ili naravnog zakona (Denz.1858);

b) U mješovitim pitanjima na pr. u pitanjima ženidbe, vanjskog kulta, religijskog odgoja i sl.ako ne surađuje s Crkvom, ne smije joj se protiviti, jer su oba društva neovisna i autonomna na svom području;

c) Brinuti se za radnike obzirom na stan, nadnicu, uposlenje, život i djelovanje u skladu s dostojanstvom osobe kao slike Božje;

d) Brinuti se pa i silom, da se spriječe velika zla na pr. pretjerani kamati, ludo rasipanje novca, moralno kvarenje i t.d.;

e) Brinuti se za slabije, zapostavljene, jer "remedio non tempestive adhibito, in omnium ordinum perniciem est aliquando eruptura: ut nimirum qui calamitosae plebis negligat causam, ipse sibi et civitati faciat improvide" ("Graves de communi Lava XIII.od 18.I.19o1);

f) Urediti odnose između radnika i poslodavaca, da ne dođe do sukoba, obustave posla na štetu zajednice;

g) Štititi privatno vlasništvo; promicati i nastojati da svaki radnik stekne nešto privatna vlasništva, jer to može biti samo od koristi za radnika i za državu;

h) Brinuti se donekle i za moralni odgoj radnika, jer o tome ovisi uredan život, time dobro zajednice;

i) Braniti nedjeljni odmor i to uime Božjeg zakona, na korist radnika, koji trebaju odmora, te u vidu jačanja obiteljskog života;

j) Nadzirati i promicati materijalne i tehničke uvjete rada na pr. zaštite pri radu, obzir prema dobi i spolu radnika i t.d.;

k) Ne dozvoliti da poslodavci prisile radnike na nadnice ispod minimuma, jer je pravednost iznad ugovora;

l) Poštivati radnička udruženja, na koja po naravi imaju pravo, koliko se ne kose sa zajedničkim dobrom države;

m) Točnije određivati kakovo je upotrebljavanje imovine

slobodno posjednicima, a kakovo nije (QA br. 49); u skladu s općim dobrom (RN br.35);

n) Prepustiti nižim ustanovama manje važne poslove i brige, koje bi državi oduzele mnogo vremena. Njena je pak dužnost nadzirati, bdjeti, suspregati i sl. (QA br.81);

o) Općenito govoreći obzirom na privatne inicijative mora usvojiti načelo subsidiarnosti t.j. pomagati i dopunjati djelatnost pojedinaca, obitelji i pojedinih staleža (Pijo XII. dne 19.VII.1947);

p) Također općenito govoreći njena je sveta dužnost, da se ne substituira pojedincima na mjesto njihovih misli i slobode samoodređenja (Pijo XII. 24.XII.1942; da privatnom vlasništvu ne substituira razne sisteme zaštite (2o.V.1948); da pretjeranom etatizacijom ili podržavljivanjem ne stavlja javno pravo na mjesto privatnog (7.V.1949); da ne stavlja sebe na mjesto zakonite autonomije pojedinaca, koji će upravo onda raditi za dobro zajednice, kada budu razvijali svoje osobne sposobnosti na korist općeg dobra (5.VIII.1950); ne smije monopolizirati svu ekonomiju, jer ekonomija po svojoj naravi nije ustanova države već živi produkt slobodne, individualne inicijative kao i slobodno ustanovljenih skupina (7. V. 1949).

§ 8. O pravima države

251) Možemo li govoriti o pravima države?

Posve logično, jer smo rekli, da je država zahtjev naravi; da je specifično različita od pojedinaca i od obitelji te pojedinih udruženja; time da ima svoju specifičnu svrhu. Bog je dao svrhu, time je dao i sredstva, da do svrhe dođe, a ta su sredstva njena prava.

252) Koja su dakle glavna njena prava?

a) Ima t.zv. subsidiarno ili dopunsko pravo odgoja (Denz. 2208) t.j. ne kao roditelji i Crkva; izdavati će zakone, da zaštiti prava obitelji i prava poroda (Denz. 2209); poštivati će prava Crkve u odgoju (Denz. 2209); promicati će odgoj i izobrazbu (Denz. 2210); naređivati civilnu izobrazbu (Denz. 2210-2211);

b) Ima pravo naređivati sve što može imati utjecaj na opće ili zajedničko dobro, na pr. zabranjivati sablazne predstave, rušenje vlasništva i t.d. Jasno je, da se ne može zabraniti niti sve narediti već samo zabraniti ona "graviora, a quibus possibile est maiorem partem hominum abstinere", a narediti samo one čine, koji su "ordinabiles ad bonum commune vel immediate vel mediate" (I-II.96.2 i 3).

c) Ima pravo kažnjavati zločine. Ova vlast izvire iz naravi državnog društva. Bog je dao državi sve ono, što je potrebito, da se čuva "bonum commune" u miru i redu. Država ima pravo odstraniti ili onemogućiti rušenje zajednice, uništavanje općeg ravnovjesja.

Ima ljudi, koji se ne mogu dovesti razumu nego samo kaz-

nama (II-II.1o8.3; De malo 1.5 i 4 ad 12). Potrebita je dakle kazna kao odgojno sredstvo za samog počinitelja.- Osim toga kazna ima preventivnu svrhu, da naime krivca i ostale čuva u budućnosti od počinjanja zlodjela.- Ima i svrhu poravnanja ili ispravljanja zlodjela, jer kazna kao da stavlja ponovno na mjesto poremećeni red.- Time kazna promiče na dobro (II-II. 1o8).

Država može kazniti smrću, jer "ubi est maior pronitas ad peccandum debet severior poena adhiberi" (II-II.39.2 ad 1). Razlozi: a)ima tako velikih zločina, da zaslužuju smrtnu kaznu, na pr. izdajstvo domovine; b)ima tipova, koji se samo prijetnjom smrti mogu odvratiti od nekih zločina; c)ima okolnosti tako važnih za mir, slogu i opstanak društva, da se te vrednote ne mogu u tim okolnostima drukčije sačuvati već prijetnjom kazne smrti; d)praksa vjekova i sadašnjice dokazuju, da većina čovječanstva priznaje državi to pravo kažnjavanja smrću (II-II.64.2; C.G.III.144;146).

Razumije se, da država nema pravo mučiti krivce na nečovječni, sadistički način.- Priznaje joj se također pravo, da može kaznu i oprostiti (II-II.167.4).- Što se krivca tiče uvijek ipak treba voditi računa o tome, da je čovjek, stoga poganski izrazi o "čovjeku-životinji" (II-II.64.2 ad 3) ne mogu se niti na zločinca doslovce primijeniti.

d) Država ima pravo nametanja poreza, t.j. pripada joj fiskalno pravo. Ako su poreski zakoni pravedni i ako se u praksi primjenjuju pravedno obvezuju u savjesti i to snagom pravednosti i posluha, osim ako je protivno očito iz raznih okolnosti.

Pijo XII. je održao govor dne 4.X.1956. pred kongresistima međunarodnog udruženja finacijskog i fiskalnog prava. Priznaje da je fiskalno pravo još u fazi nekog empirizma, ali ipak neka su načela očita, na pr. da porez ne smije biti bez potrebe; da bude proporcionalan ili prema prihodu; da država ne nameće poreze, da ispuni praznine prouzrokovane nepromišljenom administracijom; da država ne smije u odmjerivanju poreza favorizirati neke klase na teret druge; neka ne povećava broj činovnika, jer birokratski aparat opterećuje državni budžet, što se onda osvećuje na poreskom području; neka ne oporezuje jednako nužne i luksuzne prihode i t.d.

e) Država ima pravo da u vrlo teškim okolnostima, kada naime ljubav nije dovoljna da pomogne bijednicima, na pr. za vrijeme poplave, potresa i sl., pomoću poreza na prihode, dakle poreza bogatašima, pomogne općoj potrebi. Dakle s jedne strane država ne smije onemogućiti davanje milostinje svođenjem svih na pauperizam, s druge strane ne smije dozvoliti da se dio države valja u luksuzu, a drugi dio oskudijeva u bitnim uvjetima života. Kada dakle traži iskreno shvaćeno zajedničko dobro, država može odrediti obzirom na bogataše "quid eis liceat in suorum bonorum usu, quid illicitum sit" (CA). U ime društvene pravednosti, u prvom redu razdiobne i zakonske, država neka nastoji da nadnice budu dovoljne, da se državni novac ne troši u ludo, da u životu i djelovanju vladaju načela kreposti, da se pojedincima omogući štednja i sticanje privatnog vlasništva, da se ostvare razna udruženja, zavodi uzajamne pomoći, zavodi za osiguranje, zavodi za štednju i t.d.

f) Država ima pravo ingerencije u imovinu državljana "vi dominii alti". Ima ga pravo uskladiti s općim dobrom. Paziti da ne bi nejednaka i nepravedna podjela dobara škodila zajednici. Bez sumnje bolje bi bilo da imućnici sami postupaju tako, da ne bude pogibeljnog neravnovjesja ili bolne nejednakosti, ali ako to oni ne čine, država ima pravo ingerencije i to samo koliko traži zajedničko dobro zajednice.

g) Prema tome država ima pravo i etatizirati ili nacionalizirati neka dobra na pr. poduzeća, ali samo u granicama poštivanja osobnih ili pojedinačnih prava. Tako protegnuti sistem etatizacije i nacionalizacije da on postane r e d o v i t o pravilo javnog ekonomskog ustrojstva značilo bi uvesti poremećaj u društveni život, izvrnuti načela naravnog razuma, jer je ekonomija plod slobodne inicijative pojedinaca i pojedinih skupina a nije prvotno državna tvorevina (isp.Montini 23.IX.1951).

h) Pravo zvati pod oružje, o čemu u "Priručnik mor." sv.III.br.318.

§ 9. O državnom indiferentizmu

253) U čemu se sastoji?

Neki zastupaju mišljenje, da suvremena država ne smije imati određenih principa niti stalnih moralnih zasada niti ideala pravednosti. Dakle moderna država mora providiti idejnu, moralnu i pravnu indiferentnost. O vjerskoj da i ne govorimo. Jedino pravo i jedina dužnost moderne države jest materijalne naravi, naime nastojanje, da država materijalno napreduje.

254) Je li moguća de facto takva država?

Dovoljno je otvoriti prve paragrafe državnih ustava, da se odmah uvidi, kako je svakom ustavu odlazna točka neka idejna, filozofska zasada. Ekonomski se sistemi iznose prema idejnim pojmovima o državi, o životu i moralu.

Mora se priznati, da je stari ideal životnog konformizma višim zasadama oslabio, ali niti se dokinuo niti se može niti se smije dokinuti.

Opstoji naime neki minimum moralnog dogmatizma, koji svaka država mora poštivati u interesu svoje egzistencije. Opstoji još više dužnost prihvaćanja objavljene religije, kako je rečeno pod br. 53. Mnoge su države zapečatile svoju sudbinu onda, kada su iz svoje sredine izbacile uzvišena načela vjere i morala.

Drugo poglavlje: o državljanima(podanicima)napose

255) Koja nas načela rukovode u ovom promatranju?

Dužnosti se građana svode na ono, što mu osnovna prava dozvoljavaju i što mu naređuju dužnosti, koje se mjere prema

tome, što izravno ili neizravno vodi općem ili zajedničkom dobru države.

Ponovit ćemo dakle liberalističkim individualistima: "Omnis pars ordinatur ad totum ut imperfectum ad perfectum; et ideo omnis pars naturaliter est propter totum... Qualibet autem persona singularis comparatur ad totam communitatem, sicut pars ad totum" (II-II.64.2). Niti se može u čovjeku dijeliti duša od tijela, dok je živ, te reći da je čovjek podložan samo tijelom državi, jer "ipse totus homo ordinatur, ut ad finem, ad totam communitatem, cuius est pars" (II-II.65.1).

Ponovit ćemo totalitaristima: "Homo non ordinatur ad communitatem politicam secundum se totum et secundum omnia sua" (I-II.21.4 ad 3) već samo koliko mu dozvoljavaju osnovna, neotuđiva prava i koliko mu naređuju dužnosti u granicama općeg dobra, jer to opće ili zajedničko dobro države je razlog i mjera opstojanja državne vlasti.

§ 1. Patriotizam ili ljubav prema domovini

256) Ima li pretjeranosti u toj dužnosti prema domovini?

Ima, nažalost, i vrlo pogibeljnih za društveni život pojedinih država kao i za međunarodni život.

Prvi je ekstrem pretjeranog nacionalizma. To je u stvari nacionalistička politika, koja, po riječima Pija XII. upravljenim 2o.X.1939. osobito nacionalsocializmu, deificira državnu vlast te je proglašuje suverenim gospodarom života i smrti, dobra i zla ("Summi Pontificatus"). Zastupnici te statolatrije proglašuju da je sve dozvoljeno, što "ljubav" prema domovini traži, ita je misao osuđena (Denz.1764). Koliko je pogibeljna ova zabluda najbolje dokazuju ratovi, koji redovito nastaju iz pretjeranog nacionalnog sebeljublja ("sacro egoismo").

Drugi je ekstrem indiferentizma ili nekog amorfnog internacionalizma, šupljeg kozmopolitizma, koji prezire osobine svoga naroda te se gubi u anacionalnosti. Ovi zaboravljaju, da je nacionalni život nešto nepolitičko. To je pravo i ponos naroda; to je plodni kompleks svih vrednota kulture i civilizacije vlastitih narodu, koje izlaze iz njegovog duhovnog jedinstva (Pijo XII. 24.XII.1954).

Pijo XII. je pisao o nacionalizmu osobito u pismu od 1. XI. 1945. i to poslije nacionalsocialističkog sloma. Pismo je upravljeno kardinalu Faulhaberu.

257) Je li pojam domovine i pojam države istovjetan?

Nije, jer pojam domovine je bliži (ako ne istovjetan) pojmu naroda. Domovina uključuje vjekovne elemente, koji su zajednički pripadnicima iste krvi, jezika, kulture, običaja, zemlje, vjere i t.d. Izraz "domovina" kao da označuje "dom", očinsku kuću, u kojoj smo rođeni i odgojeni. Prema domovini uvijek nas veže ljubav, pa i onda kada se nalazimo u tuđoj državi.

Pojam pak države označuje više juridičke granice, unutar kojih se mogu nalaziti razni narodi. Dogodi se da se netko rodio u Austriji, djetinjstvo proveo u drugoj, muževnost u trećoj državi, a ostaje uvijek pripadnik jednog naroda, koji smatra kao domovinu rođenja. Prema tome je najbolje za one, kojima se pojam države i naroda podudaraju. Takav je narod homogen, složan, time i snažniji i sretniji. Danas je pak vrlo lako naći, da razni narodi stanuju u velikom broju van svoje domovine na pr. Talijana ima nekoliko milijona u SAD.

258) Kakva je zasluga kršćanstva u ovom pitanju?

Opaža Weiss, da neprijatelji kršćanstva predbacuju njegovim pristašama najnepravedniju i najuvredljiviju klevetu kada govore, da kršćani ne ljube svoju domovinu (I.13.br.11; IV. 11.br.5). To redovito čine oni, koji padaju u jedan od spomenutih ekstrema pod br. 256. Dovoljno bi bilo razmatrati ljubav Kristovu prema svome narodu i njegov posluh prema državnim zakonima.

259) Što uči Crkva?

Tako i toliko moramo ljubiti domovinu, i to po naravnom zakonu, da moramo biti spremni za nju i život dati (Denz. 1936 a).

Ta ljubav ne smije biti nerazumna i nepravedna. Ne smijemo radi nje nijedan zločin počiniti (Denz.1764). Niti je opravdano, da radi te ljubavi kršimo zapovijedi Crkve (Denz.1936 b).

Naprotiv, ako bi zakoni vrijeđali Božje ili naravne zakone, tada "resistere officium est, parere scelus; idque cum ipsius reipublicae iniuria conjunctum, quia peccatur in reipublicam, quidquid in religione delinquitur" (Denz. 1936 b).

"Adamanda igitur patria est, unde vitae mortalis usuram accipimus" (Denz. 1936 a). To je dužnost "pietatis" (isp.sv. III.br. 276). U toj se ljubavi nalazi i ljubav prema sunarodnjacima, ljubav prema svima prijateljima domovine (II-II.lol. 1.).

§ 2. Dužnosti prema nosiocima drž. vlasti

26o) Kakvo je moderno stanovište prema tim dužnostima?

Danas se može u pravom smislu govoriti o krizi vlasti i krizi civizma (Pijo XII.14.VII.1954). Ta se kriza očituje na pr. u kritiziranju i ustajanju proti vlasti, u izbjegavanju sudjelovanja u izborima, u fiskalnim prevarama i t.d. U stvari je to, kako kaže Pijo XII., kriza čovjeka, jer je odbacio vezu s Bogom, pa je lako odbacio podložnost i drugom čovjeku. Time su oni isti, koji su ga htjeli prometejski osloboditi bacili u gore muke na štetu čovjeka i društvene zajednice.

261) Obvezuje li državljane krepost čašćenja nosioce vlasti?

Obvezuje, jer su nosioci vlasti odličniji, viši (II-II. lo2). "Nužno je da bude takvih, koji će se baviti državnim

poslovima... Svatko vidi, da su takvi muževi odličniji te ih valja držati prvacima u cijelom narodu, zato što za opće dobro sudjeluju neposredno i najboljim načinom" (RN br.167). Nosioce vlasti poštivati i poslušati ih (u granicama podređenosti) to je "lex aeque naturalis et christiana" (Lav XIII. "Graves de communi"). Neka dakle nitko ne predbacuje Crkvi neispravnost ni u tom pitanju, jer "Ecclesia semper et ubique fidelium suorum animis ingerere contendit obsequium, quod inviolabiliter servare debent erga supremos principes eorumque iura quoad saecularia" (Denz. 1841; 1842).

262) Opstoji li dakle dužnost sudjelovanja u izborima?

Izbori su ne samo sudjelovanje u općim državnim poslovima već i neka počast onima, koji se biraju. Izbornici se, ako nemaju opravdana razloga, moraju poslužiti svojim pravom. U svakom naime slučaju sudjelovanje ima svojih dobrih učinaka, na pr. "factis ostendere bonos cives minime desperare, sed paratos esse omnibus licitis mediis uti, usquedum boni deputati et senatores tandem eligi valeant" (Fanfani III.str.383). Isp. Pijo XII. 8.I.1947. Nije dakle dovoljan "leve incommodum" da se odustane od izbora (Pijo XII. 1o.II.1948. u govoru župnicima Rima).

263) Veže li državljane posluh prema nosiocima vlasti?

To je zahtjev naravnog i Božjeg zakona, jer su podložnici dužni vršiti volju nadređenih (II-II.1o4). Od kolike bi koristi za državu bilo kada bi doista državljani bili prožeti duhom te kreposti najlakše se može procijeniti mišlju: koliko bi kontrolnih organa nestalo, koliko bi mira i sigurnosti bilo i t.d.!

264) Što uči Crkva u pitanju?

Već je naglašeno, da u slučaju protivnosti državnih i Božjih zakona, Božji zakoni imaju prvenstvo. Ipak svi ljudi neka znaju, piše Pijo IX. katolicima "unumquemque vestrum tributum et obsequium Caesari dari paratum esse, non propter iram, sed propter conscientiam, in iis, quae civili subsunt imperio et potestati" (Denz. 1842). To je posve logički izvod iz načela, da "quae in genere rerum civilium versantur, ea in potestate supremoque imperio eorum esse agnoscit et declarat" (Denz.1958). Zapovijed je naime Kristova, da treba dati Cezaru, što je njegovo (Mt 22,21). Osuđena je rečenica, da se zakonitoj vlasti može uskratiti posluh (Denz. 1763).

265) Koje je načelno stanovište Crkve u pitanju revolucije?

"Intelligi necesse est.... seditionum licentiam cum ratione pugnare" (Denz.1868). Zato "oboedientiam abjicere, et per vim multitudinis, rem ad seditionem vocare est crimen maiestatis, neque humanae tantum sed etiam divinae" ("Immortale"). Razlog je, jer je vlast neposredno od Boga, kako je rečeno gore pod br. 212. Sa strane pak države razlog je "ne ordinis tranquillitas magis magisque turbetur neve societas maius exinde detrimentum capiat" (Denz.185o). Crkva dakle "improbat nefacria seditionum studia" (Denz. 1878).

Revolucija je kao negativno sredstvo, a činjenica je, da "nihil umquam boni peperit odium, nihil mendacium, nihil seditio... Necesse quidem est controversias omnes, quae populos seiungunt ac dividunt, quam primum dirimere; sed veritate auspice, iustitia duce" (Pijo XII."Summi moeroris" od 19.VII. 195o). Isp. Weiss IV.2.

Razumije se, ako pod izrazom "revolucija" shvatimo samo obranu odnosno samoobranu, da je tada pitanje na drugom području. Zato Pijo XII. govori, da se ne nalazi spas u revoluciji, koja izvire iz nepravde i nepodložnosti državnoj vlasti i opterećuje se krvlju sugrađana i uništavanjem zajedničkih dobara (13.VI.1943). Zakonita obrana spada u pitanje, o kojemu odmah.

266) Što shvaćamo pod izrazom "tiranin", "tiranija"?

Ako izraz "tiranin" shvatimo u klasičnom smislu, onda pod tim izrazom razumijevamo onoga, koji "non intendit bonum commune, sed proprium; et ita se habet ad subditos, sicut artifex ad instrumentum et anima ad corpus, et dominus ad servum. Utitur enim tyrannus subditis ut servis" (Eth.br.1698). Takvom nije stalo da između podanika vladaju prijateljski ili obiteljski odnosi (Eth.1697-17oo).

U modernom pak smislu govorimo o tiraniji u apsolutizmu. Također je pitanje tiranije ako neki mogući kapitalisti dominiraju u svim pitanjima financija (Pijo XII. 1.IX.1944.). Sila je uvijek sila, dolazila ona od ekonomskog despotizma, ili od bilo koje stranke (11.III.1945). Koja naime razlika za čovječju osobu da li je gazi kapitalizam pojedinaca ili kapitalizam države? Moderni je čovjek izložen mnogovrsnim načinima tiranije na pr. strančarstva, mode, reklame, štampe i t.d.

267) Koje je pravo i dužnost državljana u činu uzurpiranja vlasti?

Uzurpator (okupator, invazor) u samom činu invazije, okupacije ili uzurpacije, smatra se kao "iniustus agressor", pa se držanje ravna po načelima iznesenim u sv.III.br.322.

U samom dakle činu, t.j. za vrijeme navale okupatora, dozvoljena je, a može biti i naređena, samoobrana, u ime koje je i svakom pojedincu može biti dozvoljeno ubiti okupatora. Razumije se, da okupator nema nikakva prava išta tražiti već jedino dužnost odustati od nepravednog napadaja. Dužnost opiranja i borbe veže "usquedum resistentia videatur inutilis et noxia" (Barbedette II.str.522). Dosljedno državljane ne veže nikakva dužnost posluha prema napadaču.

268) Kako postupati kad je uzurpator de facto prigrabio vlast?

Rekli smo pod br. 237. da činjenica sticanja vlasti sama po sebi ne daje pravo zapovijedanja niti nameće državljanima dužnost slušanja.

Međutim mnoštvo ne može stati bez vlasti. Život se ne može odvijati bez mira i reda. Ako je dakle nemoguće uzurpatora istjerati, t.j. ako borba postane nekorisna, i štetna za opće dobro, onda naravni razum naređuje, da "saltem pro

hic et nunc" treba slušati takvog osvajača, jer je to "vis maior". Državljani su ga dakle dužni slušati, dakako "in licitas et iustis".

269). Može li uzurpator postati zakoniti vladar?

To se može dogoditi "aut iusta principis abdicatione, aut populi consensu tacito vel expresso transferendi iura potestatis in usurpatorem post legitimi principis eiusque haeredum mortem, aut publica salute reipublicae, si haec necessariam reddit permanentiam usurpatoris. Disputatur, utrum diuturna regni possessio ius ad auctoritatem conferat. Negandum videtur, praesertim in primo usurpatore (t.j. invasore) et dum deficit bona fides, et legitimus princeps adhuc reclamat; nisi ipsa diuturna possessio adducat necessitatem permanentiae regiminis usurpatoris ob publicum bonum" (Aertnys I str. 378, iz Marcellus a P.Iesu str. 79o i sl.).

27o) Ako je zakoniti vladar tiranin?

a) Ako je tiranija podnosiva barem za neko vrijeme treba imati razuma i strpljivosti, jer tada je "utilius remissam tyrannidem tolerare ad tempus" (De reg.princ.I.c.6).

b) Ako je tiranija nepodnosiva: 1)dozvoljen je pasivni neposluh, ako iz toga ne će uslijediti veća zla; isti je naređen, ako se radi o kršenju Božjih ili naravnih zakona; 2)pojedincu nije dozvoljeno napasti ni ubiti takvog vladara, jer pojedinac ne smije samoinicijativno suditi zakonitog vladara; osim toga mogu uslijediti veća zla nemira i ubojstava; 3)"cum res eo devenerit, ut nulla alia spes salutis affulgeat, docet Cath.Ecclesia christianae patientiae meritis et instantibus ad Deum precibus remedium esse maturandum" Lav XIII. u "Quod apostolici muneris"; 4)nikada se ne smije činiti zlo, da se poluči dobro.

c) Ako zakoniti vladar, tiranin ili ne, izgubi zakonitost na pr. ako je narod sebi rezervirao pravo izmjene vladara te se tim pravom zakonito služi, dozvoljeno je narodu da takvog potjera. Ipak je u praksi taj postupak nedozvoljen, ako bi zajedničko dobro stradalo, ili bi slijedila veća zla.

271) Smije li narod, zajednički, ustati proti pretjeranog tiranina?

Najprije treba tražiti zakonita sredstva, a ta su danas na pr. izbori, molbe, žalbe, utoci, prizivi na međunarodne forume i t.d.

Ako se pak tiranin istini i pravdi očito i teško protivi "non videri cur improbari debeant cives illi, qui in unum coalescant ad tuendos semptipsos nationemque servandam, licita atque idonea auxilia adhibentes contra eos, qui imperio abutantur ad rem publicam labefactandam" (Denz.2278). Uključuje se i "violent defensio".

Primjena ovog načela ovisi u pojedinim slučajevima o mnogim okolnostima. U svakom pak slučaju takva samoobrana: a) mora se smatrati sredstvom a ne nekom zadnjom ili apso-

lutnom svrhom; b)ne smije se služiti nepravednim ili zlim sredstvima; c)postupci moraju biti prikladni i adekvatni za svrhu t.j. onemogućenje tiraninu da dalje uništuje zajednicu, ali ne smiju se zajednici navući veća zla, nego li su ona, kojih se želi riješiti; d) ta nasilna samoobrana izravno ne spada na Kat.Akciju, ali na nju može spadati da pouči članove kako će pravedno štititi svoja prava; e)kler i Kat.Akcija neka u duhu misije mira Kristova nastoje oko mira i suradnje između građana i klasa te neka podupiru sva društvena nastojanja, koja se ne protive Kristovoj nauci (Pijo XI. ibidem, t.j.Denz. 2278).

272) Smije li se ta "violenta defensio" upotrijebiti i onda, kada se vlast ne određuje izborom niti postavlja od više vlasti?

Postavlja se slučaj, da naime narod nije sebi rezervirao pravo smjenjivanja nosioca vlasti, a o tome i pozitivni zakon šuti.

Smatramo, da se narod ne odriče prava, koje mu daje priroda, da može sam izabrati oblik vladavine te da sam označi nosioca vlasti. To mu pravo pripada po naravi, bez pristanka bilo koga. Ako su dakle, recimo narodni pređi vlast predali N.N., današnji naraštaj nije u manjem pravu, da mu to pravo uskrati, ako, dakako, za to postoje teški razlozi.

Prema tome "prava gospode" (Dict.apol.I.st.1190) te "božansko pravo kraljeva" (Dict.apol.I.st.1186.) spadaju u povijest, ako se shvate u strogom smislu.

273) Što misli sv.Toma?

Predpostavljajući, da je "violenta defensio" državljana manje zlo, smatra, da bi bilo dozvoljeno, doista u vrlo rijetkim i teškim slučajevima, izmijeniti nosioca vlasti. Nije to dozvoljeno privata auctoritate; niti nepravednim ili nemoralnim sredstvima; niti je dozvoljeno, ako bi taj postupak otvorio vrata gorim posljedicama. U svrhu pak samoobrane može biti dozvoljeno, osobito "si ad ius multitudinis alicuius pertineat sibi providere de rege" (De reg.princ.lib.1. cap. 6; II-II.42.2).

274) Kojim pravom narod to može učiniti, ako nije rezervirao sebi pravo?

a) Svi državljani posjeduju neotuđivo pravo izabrati oblik vladavine i označiti nosioce vlasti; b)državljani pod tim uvjetom priznavaju vlast, da vlada u granicama zakona a ne tiranski; c)opće ili zajedničko dobro je svrha i mjerilo vlasti, i naravni zakon, u tim okolnostima, daje pravo zajednici. Radi se dakle o pravu pravedne obrane, i ne smiju se preći granice "inculpatae tutelae" (vidi svezak III.br.333). Tiranin je u tim slučajevima kao "iniustus agressor", koji napada ili nepravedno šalje u smrt. "Sicut licet resistere latronibus ita licet resistere malis principibus (ako nepravedno osuđuju na smrt) nisi forte propter scandalum vitandum, cum ex hoc aliqua gravis turbatio timeretur" (II-II. 69.4).

275) Je li Crkva u ovoj nauci uvijek sebi dosljedna?

Regalisti su joj predbacivali, da je branila ubojstvo vladara-tiranina; liberalci pak joj predbacuju, da brani slijepo pokoravanje i da se prilagođuje ugnjetavanju.

Iz svih se dokumenata vidi to, da Crkva osuđuje privatno obračunavanje, t.j. "proprio marte". Osuđuje ustanak, ako bi iz njega slijedilo gore zlo. Osuđuje također, ako bi se tražila smrt tiranina kao svrha u sebi, jer "privata auctoritate" čovjek jedino može sebe braniti pa i indirektnim ubojstvom napadača, ali direktno se smrt ne smije namjeravati. Crkva i u tim slučajevima traži neki viši auktoritet.

Priznaje se ipak, da je i u ovom pitanju zapažen neki napredak u izlaganju misli. Tako Lav XIII. u "Quod apostolici muneris" smatra da, praktički govoreći, treba na koncu pribjeći samo Bogu, dok Pijo XI. u "Firmissimam constantiam" iznosi nauku, koju smo iznijeli pod br. 271-273.

TREĆI DIO: Zajednička pitanja države i državljana

276) Koja su to pitanja?

To su ona, koja predpostavljaju poznavanje dužnosti države i državljana.- To su ona, u kojima se danas nalazi društveno ili socijalno pitanje. Ono se naime ne postavlja, kako se postavljalo na pr. za Lava XIII. Danas je to, veli Pijo XII. pitanje sirovina, pitanje radne snage, organiziranja proizvodnje i t.d. (2.VI.1948; 3.VI.1950).- To su pitanja, u koja su danas upletene i države i međudržavno društvo.

Glavna se pitanja odnose na r a d, koji rađa v l a s n i š t v o, ovo pak rađa t r g o v a č k e o d n o s e. Time se društveni život zapliće i postati će kaotičan, ako m o r a l n e z a s a d e ne budu rukovodile svim pojavama društvenog života. Te moralne vrednote kulminiraju u jednoj najglavnijoj, naime u p r i z n a n j u objavljene Istine.

Poglavlje prvo: pitanja o radu

§ I. Pojam rada

277) Što je rad?

"Rad je ljudska djelatnost, kojoj je svrha pribaviti životu ono, što mu je potrebno osobito za njegovo uzdržavanje: U znoju lica svoga jesti ćeš kruh" (RN br.34). Rad je "ljudska djelatnost", time promišljeno i slobodno primjenjivanje djelatnih moći u neku korisnu svrhu.

"Duša" se dakle rada sastoji u tome, da je on osobna i društvena djelatnost. Koliko je osobna djelatnost mora se računati na fizičko i moralno zdravlje radnika, na pravednu nadnicu, na postupanje s radnikom kao s članom ljudske zajednice.- Koliko je dužnost, treba tražiti načina, da tu dužnost svi uzmognu izvršiti, da ne nestane rada.- Koliko je ekonomska i društvena vrijednost rad teži dovoljnoj proizvodnji dobara.- Napose kao društvena djelatnost mora stvoriti harmoniju između kapitala i radnika, stvoriti pravedne odnose s poduzećem, stvoriti normalni red između raznih poduzeća i raznih struka te služba (Montini 18.IV.1952).

Rad dakle filozofski znači svrhu egzistencije, realizaciju djelatne moći; psihološki znači upotrebu razuma i volje u svrhu sticanja dobara; pravno ili juridički znači pravo na rad, pri čemu nitko nikoga ne smije spriječiti; ekonomski znači da predstavlja neku vrijednost, koja se može donekle procijeniti, zamijeniti, unajmiti.

278) Pojam rada u sv.Pismu

Opstojao je i u zemaljskom raju, iako se obavljao časno, bez poteškoća. Poslije grijeha primio je karakteristiku kazne i ispaštanja. Nametnut je čovjeku, da mu posluži kao sredstvo za život, da zemlji otme dobra.- U radu se krije i misterij, jer je Sin Božji postao radnikom na zemlji zajedno sa svojim hraniteljem sv.Josipom. Krije se misterij, jer je Krist htio poučiti svijet primjerom prije nego ga je počeo poučavati riječima (Pijo XII.13.VII.1943).

Moderni svijet ne raspravlja o radu kao o nekom uzvišenom misteriju već radije postavlja "probleme rada" (Montini 12.X.1946). Problemi rada se tiču svih ljudi. Toliko je problematika rada zamršena, da rješenje mnogih problema na industrijskom, agrarnom, trgovačkom kao i na području slobodnih zanimanja ovisi velikim dijelom o pojmu, koji se ima o radu (Pijo XII. 3o.VIII.1949).

§ 2. Dostojanstvo rada

279) Odakle izvire dostojanstvo rada?

Odatle, što je rad realizacija djelatnih moći.- Rad je dokaz misli i osjećaja radnika tako, da se u obrađenom dobru nalazi kao utisnuta slika radnika (RN br.2o).- Rad je kao nastavak djela započeta od Stvoritelja.- Rad je sredstvo zbližanja ljudi.- On je način suradnje za korist zajednice. - U radu se može naći sredstvo pokore.- Rad može postati riznicom zasluga (Pijo XII. 27.III.1949).- Rad je doista za čovjeka "naslov plemstva" (Montini 3o.VIII. 1949).

"Ako se želi, da se zvijezda mira pojavi i ostane nad svijetom, treba radu dati mjesto, koje mu je Bog dao u početku" (Pijo XII. 24.XII.1942).

28o) Da li je svaka vrst rada iste vrijednosti?

U širem smislu svaku ljudsku djelatnost, na pr. molitvu, možemo nazvati radom.- U strogom smislu rad je sredstvo proizvodnje i zarade, bio on duhovne ili fizičke naravi.- Unutarnji ili imamentan je rad na pr. umovanje; izvanjski je na pr. sječa šume.- Posredan je rad na pr. nadzor radnika, neposredan je sam rad radnika.- Industrijskim radom zovemo onaj koji preobrazuje tvari na pr. u metalurgiji.

Svaki je rad častan, predmet dostojanstva, ali po kršćanskoj ljestvici vrednota moramo reći, da je specifično čovječji rad dostojanstveniji nego rad, u kojemu nekako sudjeluju i niža živa bića. Po objektu je dakle časniji duhovni nego materijalni ili fizički; na području duševnog i duhovnog rada časniji je čisto duhovni nego duševni, na pr. kontemplacija je časnija nego memoriranje pjesme; u duhovnom pogledu najpotrebniji je rad oko kreposti (I-II.4.7).

Ovdje ćemo dakle primijeniti načelo o neposrednom (genetičkom) prvenstvu te o prvenstvu po objektu ili savršenstvu. Genetički je najpotrebniji rad, o kojemu ovisi egzistencija; po objektu pak je najčasniji rad, koji se odnosi na časniji objekt. Prema tome rad oko napretka u ljubavi Božjoj predstavlja po objektu najuzvišeniji rad.

281) Ima li skrajnosti u ocjeni dostojanstva rada?

Precjenjuju rad oni, koji čovjeka definiraju jednostavno kao "homo-faber"; precjenjuju fizički rad oni, koji glorificiraju ručni rad, a zapostavljaju umni ili duhovni. Pretjeruje Adam Smith kad smatra, da je rad, upotrebljen u proizvodnji nekog dobra, glavna mjera vrijednosti toga dobra. Precjenjuje ga i Marks, po kojemu se prometna ili zamjenična vrijednost neke stvari ili proizvedenog objekta sastoji jedino u radu, koji je za to utrošen.

Podcjenjuju rad pogani, koji ga smatraju vlastitim samo nižem sloju ljudstva. Malo cijene rad i radnika oni, koji smatraju da je radna sposobnost radnika kao neki tržni artikl (Pijo XII. 31.X.1948), dok je rad djelo radnika, koji je subjekt ljudskih prava, čovjek, osoba, a kao kršćanin još posinak Božji. Neminovno se dolazi do potcjenjivanja rada ako se oduzme čovjeku i njegovu radu religijski karakter, jer mu se tada prekine podređenost s Bogom, s višim vrednotama, a rad i radnik se izlažu samovoljnim sudovima u procjenjivanjima uloge rada u životu (Pijo XII. 24.XII.1942).

§ 3. Pregled pojma rada kroz povijest

282) Kakvo je mišljenje bilo prije Krista?

Brahma i Buda guše svaki zanos za radom, njihovi sljedbenici zaziru od rada, jer svaki rad prouzrokuje nemir i boli.- U Grčkoj i u Rimu preziru rad, napose ručni rad, jer on za njih predstavlja neku sramotu, koju mogu nositi samo niži slojevi, robovi.- Kod židovskih Talmudista rad je osobito u trgovini, u kamatnjaštvu, ostali je rad nešto nisko.- Moderno

je doba unijelo mnogo zabluda o radu. Za kapitaliste je sredstvo izrabljivanja. Za neke je rad samo neki kupoprodajni artikl.

283) Kakvu je promjenu donijelo kršćanstvo?

Ono je najprije podiglo vrijednost radu time, što je čovjeka potsjetilo na njegovu vrijednost kao čovjeka i kao kršćanina. Svima je ljudima zajednička ljudska narav, u kojoj su jedno. Kršćanima pak je zajednička milost, u kojoj su jedno. Time je uklonjena zapreka, radi koje su se ljudi dijelili. Nema više ni Židova ni Grka, ni slobodna ni roba, jer u Kristu je jedinstvo svih kršćana (Gal 3,28).

Vrijednost rada je podignuta naukom o karakteru rada kao kazne i ispaštanja, kao izvoru zasluga. Krist je oplemenio rad svojim primjerom. Sv.Pavao se hvali, kako je svojim rukama priskrbio stvari potrebne za siromahe (Dj.Ap. 2o,34). Isti apostol opominje gospodare na dužnosti prema slugama (Kol 4, 1).

Povijest Crkve svjedoči trajnu brigu Crkve oko zaštite rada i radnika.- Seoba naroda učini, da se rad udomio kod nekih Redova, na pr. kod Benediktinaca, koji su u ono doba pravi spasitelji zapadne kulture.- U doba feudalizma iznose se razni propisi u zaštitu rada.- Crkva je nastojala sistem salarijata ublažiti na korist radnika; kapitaliste je pak uvijek najstrožim riječima navodila na vršenje svojih kršćanskih dužnosti.

Kršćanstvo je i dublje zašlo u problem rada. Rad predstavlja neki misterij; on je izvor zadovoljstva; on je težak, ali njegova teškoća podiže i otkupljuje; on se afirmira u vlasništvu, u proizvedenim djelima, u kojima odsijeva njegova slava; rad se sublimira osobito u ljubavi prema Bogu (Renard "L Eglise et la q.soc." str.112-137).

Rad kao "nenadoknadivo sredstvo osvajanja svijeta, kao sredstvo od Boga izabrano na svoju slavu, posjeduje neotuđivo dostojanstvo i, u isto vrijeme, usku vezu s osobnim usavršavanjem, u čemu je uzvišeno dostojanstvo i odlika rada, koje ne umanjuju ni kazna ni teret koje treba primiti kao posljednicu iskonskog grijeha u duhu podložnosti i posluha volji Božjoj" (Pijo XII. 24.XII.1942).

§ 4. Društvena vrijednost rada

284) U čemu se sastoji ta društvena vrijednost rada?

a) Prije svega možemo reći u tome, što Bog nije dao odlike nijednom biću, da samo njemu služe, već da i drugi od njih budu od koristi. Suncu je dao svijetlo i toplinu, da drugima svijetli i topli. Vrijednost dakle rada ne ostaje samo u radniku, već se mora proširiti i na druge ljude iste ljudske zajednice.

b) Kršćanski pojam društva uopće, države napose, kao jednog organizma ili jedne cjeline, najbolje nas uvodi u ovu vrijednost rada, jer svaki ud tijela ima veze s ostalima, s tije-

lom, i svaki dio cjeline kao takav spada na cjelinu. Ne smije se dakle izolirati društvena od osobne vrijednosti rada, jer čovjek je po naravi društveno biće.

c) U tijelu svaki ud ima svoju ulogu, i svaka je potrebita. Potreban je i posao crijeva i želuca i nogu. Potrebit je onaj koji planira i onaj koji plan izvodi; i onaj koji gradi oruđe i onaj koji ga upotrebljava.

d) Društvena je vrijednost rada i u tome, što svaki čovjek mora da radi. Tko ne radi rekao je sv.Pavao, neka ne jede (Tes.II.3.1c; Rimlj 14,7). Društvu je pak potrebita mnogostruka vrst rada: umna, fizička, duhovna, tjelesna i t.d.

e) Društvo se ne može održati bez rada. Govori se, da Nijemci rade točno, Talijani umjetnički, Francuzi elegantno, Slaveni ustrajno, ali nitko od ovih ne može napredovati ako ne radi i to ustrajno. Kod svih naroda vrijedi pravilo, da rad dokazuje smisao ili duh odgovornosti pojedinca prema zajednici i da samo savjestan, pošten i točan rad postaje izvorom sreće i blagostanja (Pijo XII. 25.IV.1950).

f) Velika je društvena vrijednost rada u tome, što je on sposoban ljude ujediniti. On pribavlja društvu sve što je potrebito za život. Time može ujediniti ljude, dati društvu oblik i strukturu, dati mu stabilnost i urediti odnose između državljana i države. Ako se naprotiv od države čini samo gomila radnika izvrće se smisao i rada i države (Pijo XII. u pismu 19.VII.1947).

285) Da li je rad jedino mjerilo u društvenim ekonomskim zamjenama?

Rad koji je utrošen za izradbu jednog predmeta, veli Marks, jest mjerilo zamjenične ili prometne vrijednosti toga predmeta. U zamjeni se, veli njegova nauka, traži neka jednakost, a stvari, na pr. kruh i kišobran nijesu jednake. Rad je pak nešto, što se nalazi u jednom i u drugom predmetu. Vrijednost će im se dakle prosuditi prema vremenu, što se općenito smatra potrebnim, da se stvar proizvede ili prenese. Time rad postaje najvišom normom u društvenim ekonomskim odnosima.

"Promatranje i najjednostavnijih činjenica dovodi nas do protivnih zaključaka: Ista količina stolareva rada u jelovu i hrastovu drvu ne će dati iste vrijednosti radu. Rad zagorskog i ljutomerškog vinogradara, iako je uložena ista količina rada i kapitala, ne daje vinu jednake vrijednosti. Odatle slijedi zaključak: U vrijednosti svih proizvoda dolaze do izražaja i drugi faktori, a ne samo količina uloženog rada" (Ivšić "Problemi suvrem.života" str.122-123).

Vrlo je zanimljivo konstatirati, da je problem zamjenične vrijednosti u ekonomskim odnosima društva bio predmetom raspravljanja u davno, staro doba. Aristotel i sv.Toma ne apeliraju na rad kao kriterij jednake vrijednosti niti kao mjerilo prosudivanja vrijednosti već na potrebu (potražnju). Potreba je mjera, koja sve mjeri, jer ona sadrži u sebi sve, što se može zamijeniti ili za što se traži zamjena (Eth.981-992). Istina je, da se različite stvari, kao kruh i kišobran,

ne mogu procijeniti do jednakosti, ali mogu se sastati u poredbi s čovječjim potrebama (br.989).

286) Da li je problem rada uzrokom društvenim sukobima?

Na to odgovara Marks svojom drugom tezom o "višku vrijednosti" rada (Mehrwert). Radnik naime, kako umuje Marks, radi, recimo, šest sati i plaća mu se vrijednost rada od šest sati, prema kriteriju minimuma egzistencije. U stvarnosti radnik je proizveo vrijednost od 5o sati rada, jer će obavljeni posao poslodavcu donijeti prihod od 5o sati vrijednosti rada.- Tu je izvor svih društvenih nedaća, govori Marks. Nagomilava se kapital u rukama nekolicine; nastaje hiperprodukcija robe, jer radnici mnogo proizvode, a ne mogu plaćati ili trošiti nego malo, koliko im dozvoljava zarada za onih 6 sati nadnice; proizvodnja se koncentrira samo kod nekih. Sve to dovodi do kriza i sukoba, što vodi katastrofalnom završetku "kapitalističkog" sistema.

Na ovo se može reći: a)Ova se teza osniva na krivnj premisi o radu-vrijednosti, o kojoj u prošlom broju; b) opći ekonomski zakon glasi, da se jednako u kapitalističkom kao i u socijalističkom gospodarstvu povećava rentabilnost u progresiji prema proporcionalnom povećavanju kapitala i rada, a ne na osnovi teze o "radu-vrijednosti"; c)za poljodjelstvo vrijedi obratni zakon, t.j. rentabilnost to više opada, što se u poljodjelstvo ulaže više rada i kapitala; prema tome poljodjelstvo se može koncentrirati samo do neke izvjesne granice, a poslije toga nastaje bezbroj malih posjeda, od kojih prijeti veća pogibelj nego od koncentracije malih posjeda u velike, jer u mrvljenju poljodjelstva nastaju male, nesposobne privredne jedinice; d)ako dozvolimo, da se razvojem industrije apsorbiraju male obrtničke radnje, ali se rađaju i nove male obrtničke radnje na pr. šoferi, elektromonteri, mehaničari i t.d.; e) uvijek nastaju nove potrebe, koje će moći zadovoljiti samo mali obrt; f) kapital se općenito ili širi ili raspada stvarajući male rentijere i dioničare, koji se okupljaju često baš iz radničkih redova (Ivšić naved.dj.str.124).

287) Da li na državu spada odrediti, organizirati i dijeliti rad?

Dužnost i pravo organiziranja rada pripada prije svega onima, koji su neposredno zainteresirani: poduzetnici (poslodavci) i radnici. To je temelj naravnog zakona, koji traži da društvo bude uređeno na bazi udruženja raznih profesija ili struka i staleža (Pijo XII. 1.VI.1941).

"Ako pak spomenuti ne ispunjaju svoju dužnost, ili je ne mogu ispuniti radi posebnih, izvanrednih okolnosti, onda država može intervenirati u određivanju i razdiobi rada, na način i u granicama, koje traži dobro shvaćeno opće ili zajedničko dobro" (ibidem).

288) Što dakle traži društvena vrijednost rada od rada i kapitala?

Kat. dr. nauka ne zastupa "borbu klasa" već polazi sa stanovišta, da je država organizam ili neka cjelina, Potrebi-

ta je sloga, jedinstvo, sporazum, suradnja. Društvo ima koristi od pojedinaca, pojedinci od uređenog društva (Maglione 11.VII.1939). Sve klase treba integrirati, uklopiti, staviti u zakon suradnje. To traži opće ili zajedničko dobro, to traži i dobro pojedinaca (Pijo XII. 13.VI.1943).

§ 5. Dužnost rada

289) Što uči Crkva?

Lav XIII. je pisao o osobnoj dužnosti svakoga i pojedinca, da uloži sve svoje snage za dobro zajednice (Denz.1935). Pijo XII. govori o osobnoj dužnosti rada, koja je zahtjev naravi" (1.VI.1941). Isti pak govori ne samo o zakonu rada već ga zove "veliki zakon" (27.III.1949). U oficiju sv.Josipa radnika nalazi se također spomenuti zakon, o kojemu se govori, da ga je Bog odredio ili postavio ljudskom rodu.

Zakon dakle obvezuje ljudski rod. Zakon obvezuje i pojedinca, koliko ne bi bilo dozvoljeno da netko čitav život provede u dokonstvu. Također zakon može obvezivati neke, ako im je rad sredstvo da se otresu pogibeljne besposlice, strasti i t.d.

Zakon je rada općenit zakon. On ne određuje vrst rada. Prema tome i religijski i kontemplativni i naučni rad i sl. ispunjaju spomenutu zapovijed.

Dužnost rada prema tome izvire: a)iz zapovijedi čuvanja života t.j. prehrane; b)iz zapovijedi, da se izbjegava dokolica; c)iz dužnosti, da se bude korisnim članom zajednice; d)iz auktoriteta Crkve.

§ 6. Pravo rada

29o) Opstoji li pravo rada?

Louis Blanc (1811-1882) zastupa mišljenje, da je svakom čovjeku prirođeno pravo rada tako, da država mora ustanoviti tvornice, u kojima će dijeliti posao prema sposobnostima, plodove prema potrebama. Tako će se postepeno ukinuti privatna vlasništva.

Mišljenje se kat.dr.nauke može ovako kratko prikazati: Čovjek ima pravo živjeti, prema tome ima pravo i raditi, koliko je rad sredstvo življenja.- Čovjek ima pravo tražiti rada te ima pravo, da ga nitko u radu ne smeta.- Nitko pak nema pravo tražiti silom posla od ovog ili onog poslodavca ili gospodara. Gospodari su dužni iz ljubavi, ali ne iz stroge uzajamne pravednosti davati posla pojedincima.- Država je dužna davati posla u ime razdiobne pravednosti. Dužna je država i u ime zakonske pravednosti, da naime sačuva mir, red, harmoniju, jer neuposlenost lako dovode u pitanje i samu egzistenciju društva, odnosno države.

291) Kako dakle prosuđivati problem neuposlenosti?

Taj problem raste s više razloga. Povećalo se pučanstvo; ljudi sa sela bježe u gradove, industrijalizacija traži radnike za tvornice; mehanizacija rada ih čini suvišnim; možda se eksploatira ženska s manjom nadnicom, time muškarci ostaju bez posla i t.d. (Pijo XII. 5.VIII.1945; 3.VI.1950; 24.XII. 1952. i t.d.).

Lijek će toj društvenoj rani pružiti i sami radnici na pr. štednjom i solidarnošću; i poslodavci i kapitalisti investiranjem kapitala; država pak prethodnim mjerama kao harmoniziranjem proizvodnje i potrošnje, zavodima osiguranja; dapače tu moraju pomoći i ostale države u svijetu u duhu solidarnosti na pr. boljom razdiobom radne snage, kolanjem sirovina i t.d.

Svakako najprije je pozvana država da uime razdiobne i zakonske pravednosti na vrijeme predusretne taj problem, osobito na početku industrijalizacije.

§ 7. Radni ugovor

292) Što je radni ugovor?

To je bilateralni ugovor između poslodavca i posloprimca, da će posloprimac u određeno vrijeme, za određenu platu izvršiti određeni posao.

Je li to kupoprodaja? Ne, jer niti je čovječji rad kupoprodajni artikl, što bi degradiralo čovjeka do proste tržne robe, niti radnik otuđuje niti prodava svoju radnu moć, već radije unajmljuje svoju snagu.

Je li to jednakopravno udruženje kapitala i radne snage, odnosno poslodavca i posloprimca u svrhu zajedničke dobiti? Ne, jer bi takvo društvo uključivalo jednakost pozicija, a ova nije ni moguća ni opravdana.

Je li to neki bezimeni ugovor ili contractus innominatus? Neki ga tako zovu, ali takav ugovor, t.j.: do ut facias - facio ut des, ne može svojom neodređenošću nikomu koristiti.

Teolozi i pravnici ga zovu "locatio operae" t.j. unajmljivanje radne snage.

293) Na čemu se osniva zakonitost radnog ugovora?

a) Na pravu, koje čovjek ima da raspolaže svojim sposobnostima u skladu s Božjim zakonom; b)ako čovjek unajmljuje svoju radnu snagu on je smatra faktorom ekonomske koristi i kao o takvoj može paktirati, a ne koliko je ta djelatnost svijesno-voljna i duhovna; c) ta je plaća radniku često jedino sredstvo uzdržavanja, dakle po pravu i dužnosti samoodržanja; d)jer se to unajmljivanje može ravnati pravilima pravde i de facto se mora regulirati, jer "recompensare mercedem operis vel laboris est actus iustitiae" (I-II.114.1); e) jer taj ugovor pretpostavlja privatno vlasništvo i omogućuje da

se ono stvara; f)ta je vrst ugovora usvojena kod svih naroda i to za razne vrsti poslovanja; g)u ljudskom je društvu potrebita neka hierarhija, a teorija o niveliranju ili potpunoj jednakosti nije ostvariva.

294) Da li se sistem radnog ugovora može zamijeniti društvenim ugovorom?

To bi značilo, da na mjesto radnog ugovora stupi na snagu "ugovor društva" t.j. da radnik bude suvlasnik, suupravitelj (14.IX.1952).

Ovo mišljenje polazi iz krive pretpostavke, naime, da svako poduzeće, svaki javni ugovor ulazi odmah u područje javnog prava (7.V.1949). Polazi također iz krive pretpostavke kao da je privatno pravo ispod javnoga, ili da se treba riješiti privatnog vlasništva.

Prema tome Crkva naučava, da je uputno, da osobito ondje, gdje velika poduzeća napreduju u produktivnosti, elementi društvenog kontrakta uđu što više u radni kontrakt (Montini: 21.IX.1952), ali u načelu i de facto pravo ekonomskog suvlasništva i suupravljanja prelazi mogućnosti ostvarivosti (3.VI.1950). Pijo XI. u QA br.65-67 želi, da se ugovor rada (sistem salariata), u koliko to bude moguće, donekle ublaži društvenim ugovorom, dakle sudioništva. To bi se imalo ostvariti tako, da: a)radnici i činovnici postanu drugovi u vlasništvu, suvlasnici; b)ili u upravljanju poduzećem-suupravljači; c)ili da imadu dijela u razdiobi dobitka. Pijo XII. popravlja kriva tumačenja ovog teksta, te govori, da se ne može reći da svako i pojedino poduzeće po naravi može funkcionirati kao suvlasništvo ili sudioništvo u prihodima (7. V. 1949; 4.IX.1949; 3.VI.1950; 31.I. i 14.IX.1952). Svakako, budući su radnici suproizvađači, moraju imati udjela u sastavu i razvoju narodne ekonomije.

Osim spomenutih razloga za to nepovjerljivo stanovište Crkve ulaze i ovi razlozi: vodstvo poslovanja traži jedinstvenu promisao, a kako bi u tome neupućeni mogli meritorno davati savjete? Mogu li radnici na sebe preuzeti rizik poslovanja? Mogu li radnici čekati da se izvuče dobit, dok prime plaću? Kako bi se to provelo, recimo, u gradnji kuće? Zar krojač ima pravo nositi odijelo za vas sašiveno, ako ste ga vi isplatili po ugovoru?

Razumije se, da je u nekapitalističkim državama moguć, barem donekle, ovaj društveni na mjesto radnog ugovora, samo je pitanje kako se ima spasiti dostojanstvo samostalnosti radnikove osobe, te kako stvarno radnici postaju suvlasnici ili sudioničari ili suupravitelji! To je teško ostvarivo, još teže razumljivo.

295) Niječe li se time potreba uvođenja suodgovornosti?

Ne niječe već se u duhu solidarizma naglasuje, da je potrebito da radnici uzimaju što više učešća u odgovornosti za narodnu ekonomiju. Onaj koji radom proizvodi ne smije se smatrati tuđincem na području svoga rada. Radnik je suproizvađač, subjekt poduzeća a ne objekt (26.IV.1953). Neka dakle

i radnici prime dio odgovornosti u vođenju narodne ekonomije (7.V.1949; 5.VII.1952). Neka svojom štednjom ulaze postepeno i kao sudionici (7.V.1949).

§ 8. Pitanja o nadnici

296) Kako razlikujemo nadnice?

O s o b n a je nadnica ona, koja je dovoljna za pristojno uzdržavanje radnika.- O b i t e l j s k a r e l a t i v n a je ona, koja se odmjeruje prema broju radnikove obitelji.- O b i t e l j s k a a p s o l u t n a je ona, koja računa na osrednje brojnu obitelj, na pr. oko pet članova.

297) Smiju li poslodavci i posloprimci posve slobodno paktirati za nadnicu?

Liberalni ekonomisti smatraju rad tržnim artiklom i odgovaraju, da je slobodno paktirati i ispod minimuma egzistencije radnikove osobe.

Katolici odgovaraju, da to nije dozvoljeno. Radnik je dužan živjeti, prema tome se ne može odreći potrebitih uslova za život. Poslodavac mora u radniku gledati čovjeka kao subjekt prava, zato mora računati na potrebe, kojima će nadnicom udovoljiti.- Osim toga rad je podložan društvenim zakonima, pa se treba pokoravati odredbama državnih vlasti u pitanju nadnica. (RN br.34; QA br.76).

298) Kolika mora biti nadnica u ime pravednosti?

Nadnica mora biti dostatna za prehranu umjerenog i poštenog radnika te za osiguranje proti pogibelji rada, obične bolesti i starosti. Rad je naime prvotno usmjeren na to, te se to radniku mora dati bez osvrta na protivna mišljenja ljudi. (RN br.17; QA br. 64 i sl.). Kao praktični kriterij za odmjerenje nadnice mora poslužiti "communis prudentum aestimatio" (Merckelbach II.str.580). Prema tome toliku nadnicu traži "iustitia commutativa". Tko bez razloga povrijedi to pravilo, t.j. ako poslodavalac bez opravdanja uskrati toliku nadnicu, dužan je "ad restitutionem".

299) Ima li radnik pravo na obiteljsku apsolutnu nadnicu?

U povoljnim ekonomskim okolnostima, ili ako je obiteljska nadnica doista uobičajena, poslodavac je dužan uime zamjenične pravednosti dati obiteljsku apsolutnu nadnicu (o obiteljskoj relativnoj nema rasprave, ne opstoji dužnost, a broju se djece danas pruža lijek na pr. u dodacima na djecu).

Obiteljska pak nadnica je uvijek zahtjev zakonske pravednosti, ljubavi, društvenog obzira i t.d. Takva se nadnica traži u interesu općeg dobra. To traži narav države, u kojoj čovjek mora naći pomoć za pravilan razvoj. To traži zakon solidarnosti. Takva nadnica mora omogućiti roditeljima da odgoje zdrav naraštaj, da pristojno djecu obuku i nahrane, da im pruže pristojan stan, odgoj, liječenje i t.d. (Pijo XII. 13. VI.1943; RN br. 35).

3oo) Ima li ova razlika praktične vrijednosti?

Prekršena obaveza zamjenične pravednosti se ne ispravlja nego obećanjem vraćanja. Obaveza pak zakonske pravednosti i drugih kreposti ispravlja se i samim pokajanjem prekršitelja. Međutim ako poslodavac ne isplaćuje apsolutnu obiteljsku nadnicu, na koju je dužan "sub gravi", iako ne "ex iustitia commutativa", te se ne kaje i ne odlučuje iskreno popraviti svoj postupak, ne može primiti odrješenje.

3o1) Je li poslodavac dužan kadikad dati i višu nadnicu?

Jest, na pr. ako je proizvodnja znatno obilatija; ako je manji broj posloprimaca; ako je industrija u znatnoj dobiti i t.d.

3o2) Može li što ispričati poslodavca od apsolutne obiteljske nadnice?

Činjenica da se prihodi umanjuju ne opravdava. Ne može se pozivati da poduzeće slabo ide, ako je sam tomu kriv. Niti ga ispričava od davanja te nadnice činjenica, da je možda njegovo poduzeće na nižem stupnju tehničkog napretka. Ne smije se pozivati ni na to, da hoće da poduzeće radi, a nema zato uslova. Niti ga ispričava strah, da će cijene na tržištu porasti.

Neki se poslodavci ispričavaju, da su dali legalnu nadnicu. Međutim postupati u skladu sa zakonom ne znači uvijek postupati u skladu sa savjesti.- Nitko ne može Boga prevariti, a ljudski zakon može izigrati ili se pred ljudima iza njega sakriti.- Zakon ne ide za tim, da umiruje savjesti.- Legalna je nadnica koji put nadnica glada.- Legalna nadnica čuva od upadanja pod sankcije kaznenog zakona, ali treba računati i na savjest.

Ne smije se imati kao svrhu povećanje produkcije na štetu čovjeka, jer produkcija je za čovjeka i nju izvodi čovjek. Ako hoćeš da čovjek više proizvodi, bolje ga plaćaj. Plaća dakle uvijek mora biti dostatna. Cijene pak ne rastu jedino povišenjem nadnice radniku već i nezasitnošću poslodavaca, koji ne trpe da im se smanji prihod. Prema tome nemaju opravdanja, da smanje nadnicu ispod apsolutne obiteljske nadnice.

3o3) Mora li se odmjerivanje nadnice obazirati i na druge motive?

Mora se uvijek računati na to, da i žena i djeca radnikova možda mogu zarađivati.- Treba se također osvrtati na snagu poduzeća.- Važno je također računati na nadnice drugih struka, da ne bi neki bili previše, drugi premalo plaćeni (RN br. 35; QA br.72-77).

Osobito treba ići za tim, da nadnica omogući radniku sticanje lične imovine. Time će se smanjiti jaz između imućnika i radnika; radnik će biti potaknut da više proizvodi; spriječiti će se seljenje u druge države (isp.Pija XII. 1.VI.1941). Ovo će sticanje privatnog vlasništva omogućiti na pr. višu naobrazbu radničke djece, širiti će društveni duh, podizati će radničku samosvijest (24.XII.1942).

3o4) Kako se može poboljšati sistem salarijata ili radnog ugovora?

Prije svega spomenutim društvenim ugovorom, koji se ne može nametnuti niti tražiti uime prava, ali je poželjan osobito u povoljnim ekonomskim prilikama ili velikim dobitima poduzeća. Također je poželjan ulaganjem radnikove uštednje, jer tada doista radnici postaju "drugovi u vlasništvu ili u njegovu upravljanju ili imadu dijela u razdiobi dobitka" (QA br. 66).

Postoje i drugi načini, na pr. sistemi nagrada, olakšice u liječenju, nabavci hrane i t.d. Također treba da se razvija duh solidarnosti. Omogućivati radnicima suodgovornost u napretku poduzeća, što dakako ovisi o volji vlasnika (Marcel Cl. I. str.215). Rekli smo naime, da radnici nemaju strogo pravo suupravljanja niti diobe dobiti po snazi iustitiae commutativae. Isp. Marcel Cl. sv.I.str.152-164.

3o5) Može li država intervenirati u odmjerivanju nadnica?

Lav XIII. piše, da država ima pravo intervenirati, odnosno bdjeti nad pravednom plaćom (RN br. 34). Ako bi naime poslodavci uskraćivali onu plaću, koju moraju dati, dužnost je države, radi općeg dobra, da posreduje.

"Međutim u ovim i sličnim stvarima, kao na pr. koliko sati valja raditi u ovoj ili u onoj vrsti posla, kojim se sredstvima najviše pomaže u tvornicama ili radionicama, neka se država ne upliće previše, naročito kad su tako različite okolnosti stvari, vremena i mjesta. Bolje bi bilo, da se ostavi sudu onih zborova, o kojima ćemo niže govoriti ili da se udari drugim putem, kako bi se osiguralo stanje radnika po pravici uz pripomoć i zaštitu države, ako bude potrebno" (RN. br.34).

Što Lav XIII.shvaća pod riječima "drugim putem?" Svakako se te riječi tumače, da država može odrediti minimalnu nadnicu, ispod koje se ne smije. Međutim možda se te riječi mogu i šire shvatiti, da naime država uznastoji naći koji drugi put za poboljšanje sistema salarijata (isp.Rutten "La doctrine soc." str. 116-117).

§ 9. O radnicima

3o6) Koje je vrhovno načelo o dostojanstvu radnika?

On je, kao i svaki drugi čovjek, ljudska osoba, sa svim osnovnim naravnim pravima, jer je slika Božja. Njegov se rad ne smije smatrati tržnom robom. Njegov je posao uvijek odraz njegove razumne osobe (Pijo XII.31.X.1948). Niti rad smatra nesnošljivim teretom, budući mu kršćanstvo prikazuje rad kao sredstvo služenja Bogu i samousavršavanja, niti rad pretvara u idol, kojemu bi on robski služio (25.IV.195o).

Zato se ne smije radnike smatrati kao da su druga vrst ljudi (8.IX.195o). Nema među ljudima kategorija. Ako je njihovo stanje teže, iz toga slijedi to, da se na njihov vapaj za sigurnošću, pravdom i bratstvom nitko, napose svećenici,

ne smiju oglušiti, jer bi ta šutnja bila puna odgovornosti, grješna (25.XII.1942; 28.II.1945).

Svijest je radnika mnogo napredovala u organizacionom duhu. To se mora sa zadovoljstvom isticati. U radničkom dakle pitanju nema povratka unatrag (13.V.1942). Treba uvijek, lojalno, braniti prava radnika, da dobiju svoje mjesto u društvenoj zajednici (15.8.1945), ali se eventualni protukršćanski pokreti ne odobravaju već osuđuju (25.XII.1942).

307) Koje su dužnosti radnika?

Moraju potpuno i vjerno izvršiti, što su slobodno i pravedno ugovorili; ne oštećivati gospodara; ne nanositi mu na bilo koji način nepravdu na pr. klevetom; neka radnik izbjegava društva, u kojima će pasti na niski stupanj moralnog odgoja (RN br.16).

308) Smiju li stupati u štrajk?

Nije dozvoljeno dok traje ugovor rada, osim ako je ugovor postao nepravedan ili ga je poslodavac prekršio.

Postaje dozvoljen, ako su opravdani razlozi, i ako je zlo, što nastaje štrajkom, nekako u omjeru s dobrima, koja žele postići.

Ako je štrajk opravdan može se i druge radnike zvati da stupe u štrajk, ali nikada s prevarom ili putem nasilja.

To manje je opravdan štrajk, što su činovnici ili radnici na važnijem položaju t.j., što je posao potrebniji za funkcioniranje osnovnih životnih potreba.

Štrajk se dakle smatra kao neko zlo, jer je doista na štetu gospodarima i samim radnicima, trgovini i javnom blagostanju (RN br.31).

309) Koje je stanovište Crkve u radničkom pitanju?

Uvijek isto. Ne dozvoljava jednostrane ili pretjerane zahtjeve. Crkva ima uvijek pred očima, da se opće ili zajedničko dobro t.j. dostojna i mirna suradnja svih slojeva mora sačuvati. Osim toga Crkva zna, da bučni, neprimjenljivi i sumnjivi programi, koji se često iznose pred radnike, mogu služiti propagandi, ali ne promiču njihove prave i stvarne interese (Pijo XII. 29.IV.1945).

Radničko je pitanje bez sumnje nevralgička točka društvenog života, ali i drugi slojevi osjećaju potrebu društvene obnove, jer je društvo temeljito uzdrmano (13.VI.1943).

Povjesno gledajući stvar katolička se društvena obnova u 18-19.vijeku našla pred mnogim društvenim nepravdama, pred akutnim radničkim pitanjem radi industrializma i kapitalizma. Francuska revolucija je uzdrmala temeljima duhovnog života. Bilo je dakle potrebno staviti dostojanstvo čovječje osobe i dostojanstvo kršćanina kao početnu točku obnove.

Prvi pisac, koji je htio Crkvu uvesti u moderni svijet bio je Chateaubriand s djelom "Le Genie du Christianisme"

(1802). On ističe, da je doista pravi građanin onaj, koji opslužuje zakone Evanđelja. U Austriji istu ideju zastupa Adam Müller, koji u Crkvi gleda snagu, koja može ujediniti različite slojeve naroda.

Kao pobornici katoličkog društvenog uređenja nastupaju: Fridrik Ozanam, pomažući siromahe; Armand de Melun intervencijom u zakonodavnoj Skupštini; Fridrik Le Play predlaganjem osnovnih ideja katoličke obnove svijeta.

U Njemačkoj nastupa kao prvi katolički društveni reformator Gvilem-Emanuel Ketteler (1811-1877), koji nastoji spriječiti, da se radništvo odmetne od kršćanstva. Lav XIII. ga je nazvao "svojim predšasnikom".

U Austriji nastupa Karlo Vogelsang (1818-1890) te brani prava radnika i zalaže se za njihovo duhovno podizanje.

U Francuskoj kao teoretičar nastupa La Tour du Pin (1834-1925), širitelj Albert de Mun (1841-1914), a kao ostvaritelj Leon Harmel (1827-1915), koji je stvorio među radnicima pravo udruženje za vodstvo društvenih poslova poduzeća, te Viktor Cappe (1886-1927).

U Engleskoj se istaknuo Henrik-Eduard Manning (1807-1897), nadbiskup, koji u doba štrajkova lučkih radnika u Londonu priskače u pomoć radnicima raznovrsnom pomoći. Proročki je rekao: "Vijek, što dolazi, ne će biti vijek kapitalista ni buržoazije već naroda".

U Švicarskoj treba spomenuti Gaspard Decurtins-a (1855-1916) te neke druge.

U Americi se istaknuo osobito James Gibbons (1834-1921), kardinal, te Powdely te John Ireland (1838-1918) nadbiskup sv.Pavla.

Proglašenje "Rerum novarum" značilo je početak novog vijeka u pitanju društvenog katolicizma. Počeli su se osnivati i katolički ili kršćanski sindikati, u Belgiji JOC (Jeunesse ouvriere chretienne).

U Italiji se istaknuo Josip Toniolo (1845-1918), koji u listopadu 1888. sakuplja desetak katoličkih istaknutih ličnosti, da utvrde temelje katoličkog idejnog i praktičnog društvenog rada. Ne zaboravimo, da su se od 1904. počeli održavati i "Socijalni tjedni".

Godine 1931. pojavila se enciklika "Quadragesimo anno", koja je razjasnila neke točke iz "Rerum novarum" na pr. pitanje radnog ugovora i društvenog ugovora, pitanje obiteljske nadnice i sl. (isporedi: H.Rollet "Les etapes du catholicisme social" 1949).

§ 10. O gospodarima (poslodavcima)

31o) Koje su njihove dužnosti?

Ne smiju postupati s radnicima kao s robovima; poštivati radnička prava, osobito čovječja prava, oplemenjena kršćanskim značajem; ne smiju od radnika tražiti više nego njihove

snage podnose; brinuti se za umno, moralno i vjersko obrazovanje radnika; plaćati ugovorenu nadnicu; ne varati radnike ni na koji način; omogućiti im, da steknu štogod za osnivanje imovine i t.d. (RN br.16).

§ 11. Udruženja

311) Iz kojeg izvora izviru?

"Privatna društva stvarati dano je čovjeku naravnim pravom. Država je pak ustrojena da bude u pomoć naravnom pravu, a ne na njegovu propast. Ona je sama sa sobom u protuslovlju, kada zabranjuje građanima stvarati društva, budući da i ona sama i privatna društva proizlaze iz jednoga načela, naime, da su ljudi po svojoj naravi udruživi" (RN br. 38).

312) Koja im je svrha?

Da brane prava udruženih članova te da poluče potpunije i stabilnije sve dobiti, korisne za dušu i za tijelo. Svrha im je, da se pomognu slabiji, da se organizira obrana prava, da se utišaju strasti i da zavlada mir (Pijo XII. 1.XI.1939; 1.VI.1941). Papa upozorava, da se tim korporacijama ne smije davati ista disciplina, ista organizacija za sva vremena i za sve narode, jer ne bi mogle poslužiti svrsi.

U povijesti se osobito spominju c e h o v i, udruženja obrtnika u svrhu zaštite njihovih staleških interesa. U zap. Evropi se spominju od 12.vijeka, u Hrvatskoj sredinom 15. vijeka. God. 1466. Matija Korvin potvrđuje pravila postolarskog, krznarskog, uzdarskog i remenarskog ceha. Ceh predstavlja obrtnu oblast za svoje članove, Rješava sporove, štiti obrtnike, brine se za bolesne članove, za pogreb. Sredinom 18.vijeka počela je slabiti njihova vlast, oko 1872.dokinuti.

313) Što o udruženjima poslodavaca i radnika?

a) Nekada su to bila obrtna udruženja, cehovi, koje je uništio ekonomski liberalizam, a koja su dala toliko dobra i služila na čast dr.nauci Crkve (RN br.36). Svrha im je da stvore zajednicu između poduzetnika ili poslodavaca i radnika, u svrhu da se zajedno pobrinu za zajedničko dobro (25.I. 1946). Ova suradnja klasa mora služiti kao temelj novog pravnog reda u društvenoj ekonomiji. Ova su udruženja potrebna u raznim granama ekonomije (7.V.1949).

b) Država ih ne smije dokidati već pomagati, ali može ih i mora spriječiti, ako njihova pravila idu za nečim, što se očito ne slaže s poštenjem, s pravednošću i s općim dobrom države, na pr. ako se iskorišćuju u prevratničke svrhe.

314) Što o sindikatima?

Bitna je svrha sindikata, da brani interese radnika u radnim ugovorima (11.III.1945).

Ne smije se pretvoriti u oruđe klasne borbe niti u sredstvo promicanja stranačkih interesa (15.VIII.1945). Dok traju

iznimne prilike dozvoljeno je i katoličkim radnicima da uđu u jedan ili jedinstveni sindikat (1.XI.1945). Mjesto da u sindikatu vlada duh borbe, svađa i nemira, neka posluži kao most za slogu i jedinstvo (25.I.1946). Treba se čuvati od napasti zloupotrebe (11.IX.1949).

Budućnost sindikata ovisi o vjernosti temeljnim zadacima istog sindikata. Ako sindikat bude htio u državi dominirati, ako se nametne radniku silom, ako odbaci osjećaj pravde i suradnje s ostalim društvenim slojevima izdati će ideal, u koji svaki pošteni radnik vjeruje. Što dakle misliti, ako se nekoga isključi iz sindikata jedino zato, što nije "persona grata"? Ili ako se naredi obustava rada u propagandističke svrhe? Sindikat mora biti odraz i izvor solidarizma (29.VI. 1948).

Crkva dakle ne gleda a priori nepovjerljivo na sindikate, jer su oni nastali kao spontana i nužna posljedica na ekonomski despotizam kapitalizma. Razumije se, da Crkva uvijek traži poštivanje naravnih i Božjih zakona (11.IX.1949).

315) Što o zadrugama?

One se pokazuju potrebne osobito za zaštitu malih i srednjih posjeda, da im naime omoguće sudjelovati u prednostima većih eksploatacija, jer je jasno, da mali i srednji posjednici nijesu u stanju odoljeti sredstvima ekonomskog napretka, kojima raspolažu veliki posjednici, bili skupni ili privatni (1.IX.1944).

Vrlo su potrebne potrošačke zadruge, koje spadaju u sredstva međusobnog pomaganja, na bazi načela solidarizma (11.III.1945; 25.VI.1948). Općenito je poželjno da se ekonomski život organizira u razne zadruge ili korporacije (lo. VII.1946).

Bilo nabavljačke, bilo potrošačke, agrarne ili ekonomske zadruge, u svakom slučaju zadrugarski je život zbilja u svojoj ideji vrlo zavodljiv, jer je plemenit, altruističan, a u izvjesnim prilikama i lako ostvariv. Taj život nosi u sebi sve značajke socijalnih pokreta i vrednota u ekonomskom životu (Ivšić "Problemi suvr.živ." str. 47).

Upućujemo na djelo dr.Ivšića, u kojemu raspravlja o potrošačkoj, proizvodnoj zadruzi kao i o racionalizaciji u našem zadrugarstvu.

316) Da li se smije računati na klasnu borbu?

Mora se priznati, da se radničko pitanje može danas smatrati dobrim dijelom riješeno, što na pr. nije bilo za Lava XIII. Radnički je stalež uzdignut do stupnja drugih staleža. Međutim javljaju se osobito dva problema: svladavanje teorije o borbi klasa i obrana osobnosti i obitelji (14.IX. 1952).

Crkva nije nikada bila za borbu klasa, makar se radi toga tkogod u njoj razočarao ili se od nje udaljio, makar zato ostala bez naglih uspjeha (4.IX.1949).

Dijalektički materijalizam naučava, da su radnici i poslodavci kao po nekom zakonu u borbi ili sukobu tako, da nema mira bez te borbe.- Međutim ovo mišljenje zaboravlja, da ne može biti govora o miru, ako se jedna strana uništi, u slučaju kapital, jer tada bi nestalo života i snage privatnoj i javnoj ekonomiji.- Uostalom, ako između rada i kapitala mora opstojati klasna borba, onda se ta borba mora pojaviti i između rada i državnog kapitala. U svakom naime slučaju prijeti pogibelj, da se radnik pretvori u roba (25.I.1946).

Ta se teza pojavljuje u nekom podsvjesnom obliku i kod nekih katolika, koji naime smatraju da je kultura radnika i napredak radnika ne samo glavni već jedini zadatak društvene kršćanske politike, što bi također značilo svratiti vodu na mlin klasne borbe (3.IX.1950; 14.IX.1952).

Bilo kako zamišljena borba klasa, jer se osniva na mržnji i borbi, škodi sindikalnom pokretu t.j. ideji radničkog napretka, jer po naravi izaziva reakciju i samoobranu (29. VI.1948).

Lijek proti klasne borbe jest: organska zajednica gospodara i radnika; ostvarivanje društvene pravde; promicanjem međusobnog razumijevanja, solidarizma; razvijanjem bratske ljubavi u Kristu (1.V.1953); poštivanjem dostojanstva ljudske osobe kod svakog čovjeka bez razlike; postavljanjem zajedničkog dobra iznad osobnog i t.d. (19.VII.1947; 1.V.1953).

317) Katolička radnička udruženja

Imaju istu svrhu kao i udruženja drugih radnika, ali se rukovode naukom kat.dr.nauke. O njihovoj potrebi, samostalnosti, svrsi, uređenju i koristi govorio je davno Lav XIII. (RN br.4o-45). Pijo XII. od tih udruženja očekuje, da postanu stanice pravog apostolata te intensivnog moralnog i vjerskog života (11.III.1945).

318) Što je mit tehničke organizacije?

To je djelo današnjice, kod onih naime, koji očekuju utopijsko blagostanje i neostvarivo bogatstvo (13.X.1948) od tehnike i suhe organizacije, od planova i planiranja, od suhih tehničara, koji misle, da će malo mrtvih formula moći urediti svijet. To je taj "demon organizacije" koji tiranizira ljudski duh, čovjeka depersonalizira i lišava ga časti slike Božje (24.XII.1952).

Ljudi se tuže, da je na pr. rad postao bez duše i srca, jer da je i život postao golemi automat; da je tehnika svojim standardiziranjem uništila individualnost (2.VII.1951). Mit "viši standard", "spremanje zadnje faze evolucije", "napredak proizvodnje" i t.d., služe kao uspavajuća sredstva, koja se nekako po receptu serviraju opravdano skeptičnom duhu depersonaliziranog modernog čovjeka. - O pitanju osobito govor Pija XII. dne 24.XII. 1952).

Drugo poglavlje: pitanja o vlasništvu

319) Što je pravo vlasništva?

To je čovječje pravo, da se služi ili raspolaže s nekom stvari ili predmetom u vlastitu korist po svojoj volji tako, da drugi na tu stvar ili predmet toga prava nema.

320) Koji je izvor privatnog vlasništva?

Neposredno možemo reći da se vlasništvo rađa kao plod rada, prirode i kapitala. Niti sam rad niti sama priroda već sudjelovanje jednog i drugog faktora, na pr. rodnost kraja i ustrajnost rada. Kada se pak plod prirode i rada upotrebio za produciranje novih dobara onda ulazi i kapital kao treći izvor vlasništva.

Daljni pak izvor privatnog vlasništva jest dostojanstvo čovječje osobe, koja je od Boga postavljena u svijet, da razvija svoje sposobnosti, da pomaže u djelu stvaranja. Tako je davno pisao sv.Toma, da vlasništvo pripada čovjeku "secundum rationem, in qua imago Dei consistit" (II-II.66.1).

Ovdje se moramo čuvati od pogibeljne zablude, da čovjek koji ne posjeduje ništa nema pravo na odlike ljudske osobe. Pisao je jedan, da bez vlasništva nema osobnosti, nema individualnosti, nema volje, nema slobode (kod Weiss IV. 12.4). Takav bi "čovjek" bio kao tijelo bez udova, razum bez mogućnosti govora i slično. To je jeka poganskog, rimskog prava, koje je dolaskom Krista pregaženo, popravljeno i uzdignuto, samo što ima miopa i zlonamjernih, koji odvraćaju oči od "vesele vijesti".

321) Ima li krivih teorija o izvoru ili porijeklu toga prava vlasništva?

Mjesto iznesenog mišljenja, da je izvor prava vlasništva u razumskoj, od Boga stvorenoj naravi, odgovaraju neki, da je to pravo dodijelio civilni zakon ili društveni ugovor, dosljedno bi se to pravo moglo i ukinuti (Montesquieu, Kant, Rousseau i t.d.).

Drugi zastupaju mišljenje, da se to pravo temelji na društvenoj koristi (Droz), ali to je nedovoljan temelj prava.

Ima osobito važno mišljenje, da je pravo vlasništva isto što i pravo na plodove rada. Rad je dakle jedini izvor vlasništva. Iz ovoga bi slijedilo da prirodna dobra ili oruđa moraju biti zajednička.

"Samo onaj koji ne će da prizna čovjeku to dostojanstvo slobodne osobe može dozvoliti, da se pravu privatnog vlasništva može substituirati ne znam kakav sistem osiguranja ili zakonskih garancija javnog prava" (Pijo XII. 2o.V.1948).

322) Koje mjesto zauzima danas ovo pitanje?

Možemo ga nazvati centralnim, glavnim društvenim pitanjem, u kojemu je lako pogriješiti, a o njegovu rješenju ovisi uopće ispravno rješenje društvenog, napose radničkog pitanja.

323) Kojih se ekstrema moramo čuvati?

Prvi je ekstrem kapitalista, koji smatraju, da je privatno vlasništvo područje neograničenih prava, u poganskom smislu "abutendi", bez osvrta na moralne zasade, bez obzira na zajedničko dobro. Ti gomilaju vlasništvo do idola "anonimata", koji guta tolike živote bijednika.

Drugi je ekstrem onih, koji niječu privatno vlasništvo ili ga toliko reduciraju ili se u nj ingeriraju, da ono ostaje prazna riječ, formula bez sadržaja.

§ 1. Što nas uči povijest?

324) Je li bilo protivnika privatnog vlasništva?

Povijest nam svjedoči, da je privatno vlasništvo na snazi kod svih starih naroda, na pr. vlasništvo polja. Kod nomada je barem vlasništvo pokretnih predmeta. Stalnost boravka, prisvajanje zemljišta, stalno obiteljsko društvo to su uvijek zajedničke ideje, a nesigurnost vlasništva i barbarstvo također idu zajedno (Rossi kod Barbedette II.str.475).

Prije Krista nije bilo ozbiljnih protivnika privatnog vlasništva, ako odbacimo neznatne iznimke kao na pr. skupni posjed za Likurga u Sparti ili idejno zastupanje skupnog posjeda kod Platona.

Poslije Krista protive se privatnom vlasništvu na pr. gnostici; kasnije njihovu nauku uzeže Manihejci i Pelagijevci; u 16.vijeku protive mu se protestanti Postell, Bodin, donekle i Luter; sv. Tomas Morus u 16.vijeku opisuje utopističku zemlju bez privatnog vlasništva; u 17.vijeku Campanella čini što i Morus; u 18.vijeku podiže barem donekle viku Rousseau, iz kojega su izvađena t.zv. "prava čovjeka"; grlato ustaje proti privatnog vlasništva Noel Babeuf, Henrik Saint-Simon, Fourier, Blanc, Leroux, Proudhon, Lassalle, Marks, Engels i t.d. (isp. Marcellus a P.Iesu "Phil. mor.et soc." str.536-546).

§ 2. Što naučava Crkva?

325) Nije li prva kršćanska općina bila proti privatnog vlasništva?

Krist je proglasio pravu jednakost, bratstvo i solidarnost ili ljubav. Poznato je, da je privremeno, ne prisiljena već slobodnim samoodređenjem, prva kršćanska zajednica živjela u nekoj zajednici. To je pak bilo kao plod jedinstva duha i milosti (Dj.A. 4.32, 34,35). To je i danas moguće na području zavjeta, koji se polažu kod redovnika, što je "de consilio" ali ne "de praecepto".

326) Što nas uči Crkveno Učiteljstvo?

Pravo privatnog vlasništva odgovara naravi, zakon je naravi, to je osnovno naravno pravo, kojega se čovjek ne smije silom lišiti (Denz.1851; 1938 a b c; 2256). To je pravo ko-

risno za opće ili zajedničko dobro države i ostalih društava (Denz. 1851; 2254); potrebno je i korisno obitelji i potomstvu (Denz. 1938; 2254). Korisno je i pojedincu u njegovom životu, djelatnosti i razvoju (Denz.1851; 1938 a). Ipak to je pravo povezano sa strogom zapovijedi davanja milostinje, dijeljenja suvišnog posjeda (Denz. 1852; 1938 b; 2257).

Smisao je ovih načela Crkve izložio Pijo XII. osobito u radio poruci 1.IX.1944. kad je rekao, da Crkva ne namjerava braniti postojeće stanje niti posjednike de facto već da brani PRAVO vlasništva. Međutim ona nije nikada zaboravila, da uz to pravo opstoji i dužnost, naime dokazati njegov društveni karakter te ga ostvariti u znaku velikih kršćanskih krepost, prema idealu postavljenom od Boga.

327) Koje je mišljenje sv.Tome?

Zanimljivo da sv.Toma raspravlja o zakonitosti posjeda ili vlasništva u pitanju o krađi i otimačini. Kao da unaprijed želi odgovoriti Proudhonu, koji će u 19.vijeku reći, da je privatno vlasništvo krađa.

Na nijednom predmetu ne piše, da on po naravi pripada Petru a ne Pavlu, dakle vlasništvo nije apsolutno usađeno u samoj naravi stvari. Zato sv.Toma piše, da je privatno vlasništvo svakomu dodijeljeno "ex consequenti considerationе" (II-II.57.3).

Ta "consequens consideratio" jest promatranje zdrava razuma, da je privatno vlasništvo uvjet mira, sreće, napretka, brige, uspješnijeg rada, sigurnosti (II-II.66.1 i 2). Prema tome po naravi čovječjoj pripada mu "potestas procurandi et dispensandi".

Međutim, što se tiče spremnosti,uporabe ili korištenja, čovjek mora smatrati posjed kao da je određen za sve, da naime "de facili aliquis eas communicet in necessitate aliorum" (II-II.66.2).

328) Zašto sv.Toma piše, da privatno vlasništvo spada na ius positivum?

Izraz "ius positivum" (II-II.66.2 ad 1) u tekstu dolazi kao "ex condicto" (II-II.57.2) t.j. ova njiva ne pripada Petru po samoj naravi, već na temelju nekog pozitivnog naslova, po ugovoru, nasljedstvu, našašću ili posjednuću i t.d. Dakle moraju posredovati pozitivni naslovi vlasništva, o kojima smo govorili u obrađivanju VII.Zapovijedi br.382.

Zašto sv.Toma piše, da je privatno vlasništvo ex iure gentium? Jer je za njega "ius gentium" zaključak iz prvotnih zasada naravnog zakona (I-II.95.4). Prvotni je zahtjev naravi, da ljudi žive u društvu i to u miru. Kao zaključak izvodi se "iure gentium", t.j. općenito kod svih ljudi, da je za to potrebita dioba vlasništva. Dakle "ius gentium" odgovara modernom nazivu "sekundarno naravno pravo". To je opravdano, jer taj "ius gentium" prima snagu iz naravnog prava (I-II. 95.2), naravni ga je razum otkrio (II-II.57.3 ad 2). Privatno je vlasništvo kao izvod iz naravnog zakona ili dodatak naravnom zakonu (II-II.66.2 ad 1).

329) Koje je istine Pijo XII. osobito naglasio?

Osobno i obiteljsko pravo vlasništva neposredno izvire iz naravi čovječje osobe, to je pravo povezano s dostojanstvom osobe, time nosi sa sobom društvene obaveze, ali to pravo nije isključivo društvena funkcija (14.IX.1952). Treba spriječiti, veli u istom govoru Pijo XII., da pojedinac i obitelj ne padnu u ponor, kamo ih vodi posvemašnje udruštvovljivanje, na kraju kojega bi jezovita slika Levijatana postala grozna stvarnost. Pravo privatnog posjeda vezano je uz dostojanstvo osobe i to pravo uključuje društvene dužnosti.

Treba nastojati, da svaki čovjek po mogućnosti bude među privatnim posjednicima (2.VI.1951). Društvena pravda traži, da svi državljani pravedno i dostojno budu sudionici državnih dobara (13.VI.1943). Tu ulogu privatnog vlasništva treba omogućiti, a privatno vlasništvo je potrebito s razloga, radi kojih nadnica mora biti dostatna (odgoj radničke djece, poticaj na novo sticanje, kulturno izdizanje radnika i t.d.), o čemu Papa 24.XII.1942.

Vlasništvo mora služiti novoj proizvodnji (23.IX.1950). Također mora služiti blagostanju obitelji (1.VI.1941). Uopće je potrebito naglasiti društvenu ulogu velikih posjeda (15. IX.1947).

Koristi su vlasništva očite: ono promiče duh inicijative i odgovornosti (3.VI.1950); ono pruža sigurnost posjedniku i njegovoj obitelji (5.VII.1952).

§ 3. Zakonitost i prirodnost privatnog vlasništva

330) Zašto je privatno vlasništvo zakonito i prirodno?

a) Bog je učinio čovjeka gospodarom zemaljskih bića (Gen. 1.26); b) čovjek je obdaren razumom i slobodnom voljom, da smišlja i da se brine za sebe i za svoje, za sadašnjost i za budućnost; c)stvoren je, da živi u društvu, a društvo se ne može sačuvati u miru, slozi i radu, ako nije određeno vlasništvo, jer u zajednici svega lako se rađaju svađe i lako se svatko brine za sebe, a nitko za zajedničko; d) čovjek kao glava obitelji najbolje zna potrebe svoje obitelji, da im u pravo vrijeme doskoči, što najbolje može učiniti iz riznice svog vlasništva; e)povijest svih naroda proglasuje vlasništvo kao naravno, time zakonito; f)za katolike vrijedi auktoritet Crkve, koja ga takvim proglasuje.

331) Da li privatno vlasništvo odgovara prilikama vremena?

a) Oblici su se vlasništva kroz povijest mijenjali, ali pravo je ostalo isto, jer se temelji na naravi; b)danas se nastoji podići standard života, a tko će dati jači impuls sticanju, ako ne pomisao na vlastitu imovinu?; c)ako zamislimo danas zajednicu dobara: ili će se dijeliti po zaslugama - onda eto opet nejednakosti, koju se želi ukloniti; ako po potrebama - onda će biti nejednakosti radi parcialnosti, jer ova nastaje najprije onda, kada nema moralne svijesti; ako svakomu isto -

onda je nepravda i nezadovoljstvo jasna, jer potrebe nijesu iste; d)danas je čovjek ljubomoran na slobodu, a kako će moći biti slobodan, ako mu netko drugi raspolaže s njegovom imovinom, inicijativom, životom i radom?; e)bez rada nema života, rad pak stvara vlasništvo, jer bez pomisli na vlasništvo čovjek zapada u pasivnost, indiferentnost, neproduktivnost; f) i danas sve države priznavaju privatno vlasništvo, iako ne sve u jednakoj mjeri. Tako je na pr. privatno vlasništvo zajamčeno čl.18 Ustava FNRJ; g)također sve države priznavaju zakonite naslove sticanja vlasništva kao što su posjednuće, prirast, rad, preskripcija, ugovor i sl.

§ 4. Veliko vlasništvo - kapital

332) Što je kapital?

Možemo reći, da je kapital skup dobara preostalih od potrošnje, koja se sada opet upotrebljavaju u drugu proizvodnju. On je dakle nastao od rada, prirode na pr. plodnosti zemlje, od velike potražnje potrebnih predmeta. To su sirovine, mašine, zemlja, novac i sl. Ako tako uzmemo riječ "kapital" onda je svijet kapitalističan odkad je svijet, i opće uskrsnuće ostvariti će se i opet u kapitalističkom svijetu, kako kaže Renard ("L Eglise et la qu.soc." str.173).

S te strane je lako braniti kapital i dokazati njegovu trajnost, jer je svaki posjednik donekle kapitalist. Kapital dokazuje plodnost vlasništva, promiče proizvodnju, potiče na rad i omogućuje veće prihode na svim područjima kao na pr. na agrarnom području. Doista postoji neka kolektivna sugestija, manija vikanja na kapital, iako se prije nije saslušala njegova obrana (Weiss IV.22).

333) Što je kapitalistički ekonomski sistem?

Povjesno shvaćen jest doista onaj krivac, koji je skrivio najveća zla u društvu, jer je taj sistem kapital pretvorio u svrhu, dočim kapital ostaje sredstvo i samo sredstvo.

To su "kapitalisti" u lošem značenju riječi, koji upravljaju s kapitalom bez osvrta na zajedničko dobro; koji dominiraju s privatnom i javnom ekonomijom i civilnom vlasti, dok s druge strane stradavaju nesigurni i zapušteni; koji puštaju da im kapital spava ili ga rasipno troše; oni koji sebi podređuju rad, a radnika čine prostom loptom; koji uživaju u pretjeranoj akumulaciji kapitala i pretvaraju ga u moloha anonimata; koji čine da kapital raste, da veliki posjedi postaju malobrojniji, mjesto da čini da postaju brojniji nosioci privatnog vlasništva; koji sa svojim kapitalom ravnaju s potrebama ljudi, mjesto da potrebe ljudi ravnaju s kapitalom tih mogućnika i t.d. (isp. PIJO XII. 1.IX.1944; 28.II.1945; 15.IX.1946; 15.XI.1946. i t.d.).

Opaska: Zloupotreba kapitala ne mora samo doći sa strane privatnika. Opstoji i tako zvana "država-kapitalist" ili "državni kapital" koji je to pogibeljniji, što ima u ruci

brojnija i jača upravna sredstva. Bijedniku ili razvalšteniku je sve isto, da li ga osiromašuje pojedinac ili država.

§ 5. Društvena uloga privatnog vlasništva

334) Na čemu se osniva ta uloga vlasništva?

Na tome, što je Bog odredio zemaljska dobra, da posluže svima ljudima za život (RN br.7). Svi se ljudi, izravno ili neizravno moraju hraniti i hrane plodovima zemlje, zajedničke hraniteljice svih ljudi.

Osniva se također na pravu države, da pravo vlasništva ili njegovu uporabu stavi u sklad sa zajedničkim dobrom, da se privatno vlasništvo ne pretvori u despotsku silu na štetu zajednice.

Bez sumnje se ta uloga temelji i na dužnosti svakog vlasnika, da iz motiva kreposti učini, da njegova dobra mogu služiti i drugim ljudima. To može učiniti u obliku milostinje, ili osnivanjem i pomaganjem humanitarnih institucija, ili investiranjem kapitala da se uposle neuposleni, ili na drugi shodan način.

335) Da li se nameće uime zamjenične ili svojinske pravednosti?

Ne, jer zamjenična pravednost poštuje pravo vlasništva i tko ga neovlašteno, bezrazložno prekrši, dužan je na vraćanje, na što se može i sudskim putem prisiliti.

Pošteno pak i kreposno upotrebljavanje vlasništva ne spada pod predmet ove stroge pravednosti već to ide "u područje drugih kreposti, čije se vršenje ne može sudbenim putem zahtijevati" (RN br.19; QA br.47). To su kreposti društvene ili zakonske pravednosti, na pr. ako je država odredila da se u skladu sa zajedničkim dobrom dade od svoje imovine onda je privatnik dužan poslušati po snazi te kreposti (QA br. 49; II-II. 118. 4 ad 2). Također to spada na kreposti darežljivosti, ljubavi, milosrđa i sl. (isp. sv.II. o ljubavi br. 86 i slijed.)

Posjednici dakle prema ljudima dužnici su prema Bogu i time prema potrebnim ljudima. "Kad je udovoljeno potrebi i dostojanstvu, dužnost je dijeliti od onoga, što je preostalo" (RN br.19; QA 47-53).

§ 6. Uloga države u pitanju privatnog vlasništva

336) Ima li država pravo supstitucije?

Ne, jer je čovjek i obitelj prije države (RN br.6). Ne smije se dakle država toliko uplitati da pojedince, bez krivnje, liši svojine. Niti država smije toliko ograničiti vlasništvo, da ono postane prazna riječ, jer "nije pravo da država proguta građane i obitelji (RN. br. 28,34,35; QA br.49). Ne može ga dakle dokinuti, jer je od prirode (RN br.14); ne smije ga smanjiti do ekvivalentnog uništenja (QA br.48); ne

smije zalaziti u vlasništvo privatnika ni obitelji tako, da vlasništvo ne može odgovoriti svrsi (Pijo XII. 1.VI.1947); ne smije niti nametati tolike poreze, da se to privatno vlasništvo de facto isprazni (RN br.35).

337) Ima li država dužnost interveniranja?

Ima pravo toliko, koliko i kada traži zajedničko dobro. Ako je naime država u pogibli ili znatno stradava veliki dio državljana onda ima pravo tražiti od pojedinaca, što od nje traži zakonska pravednost, kako kaže Pijo XI. u "Divini Redemptoris".

Ima pravo "vi dominii alti" dopunjati ono, što nije određeno od naravnog zakona na pr. odrediti čiji je nađeni predmet. Tako je općenito ljudski razum upravljač od početka svijeta i mijenjao neke oblike vlasništva, ali pravo je ostalo uvijek nedirnuto.

Država može i narediti milostinju, ali "officium beneficentiae incumbit primo et directe divitibus... quando caritas privata imper est ad miserias omnes sublevandas, tunc et per accidens, Status ei supplere potest et debet ope tributi ex divitibus" (Barbedette II.str.52o).

338) Da li je uputno da država uzme u svoje ruke neka dobra?

"S pravom se naime tvrdi, da su neke vrsti dobara pridržane državi, jer sa sobom nose tako veliku prevlast, kakva se privatnim ljudima bez štete za državu ne može dopustiti" (QA br.115). Ako se tvrdi "neka dobra" ne znači sva, niti skoro sva. Monopoli se na pr. s pravom priznava da spadaju u kompetenciju države, rudnici također.

339) Može li država primjeniti ekspropriaciju?

Rekli smo, da je životna uloga privatnog vlasništva i osobna i društvena. Ako dakle privatno vlasništvo postaje zaprekom postizavanja svrhe, država mora najprije kušati razna sredstva, da vlasništvo odgovori svojoj funkciji, ali, ako ništa ne pomogne, može i eksproprijirati, dakako, uz odštetu (1.IX.1944).

Znači li to, da je Papa u načelu proti velikih vlasništva? Ne, jer izričito na tom mjestu spominje, da niti uvijek niti nužno veličina posjeda vodi do nerazmjerne diobe dobara.- Uostalom pravo privatnog vlasništva ne određuje količinu tako, da se u velikom posjedu kao takvom gubi naravno pravo. Kadkada je, piše Montini, uputno da se veliki posjedi razdijele na mala vlasništva, a kadkada je možda zgodnije da se uposle brojniji radnici (pismo od 11.IV.1953).

34o) Može li država nacionalizirati?

Nacionalizacija je s moralnog stanovišta, u vidu materijalnog dobra države, načelno dozvoljena (Pijo XII. 19.VII. 1947; 11.III.1945).

Ne smije se međutim generalizirati, jer nacionalizacija je sredstvo državnog ili javnog prava, a privatno je pravo prije (7.V.1949). Osim toga ekonomski je život živi produkt slobodne inicijative a ne državne sile.

Moraju dakle opostojati razlozi za nacionalizaciju, na pr. da se izbjegne teška zloupotreba, da se spriječi rasipanje dobara, da se osigura pravilnije upravljanje u vidu zajedničkog dobra (11.III.1945).

Priznaje se međutim, da je problem, da li na pr. nacionalizacija koristi ili ne. Bez sumnje mehanizira karakter rada i rad radnika te mu diže dinamiku (1o.VII.1946), jer u stvari to znači prebacivanje privatnog u skupno vlasništvo, a time ulazimo u osudu razloga iznesenih u prilog privatnog vlasništva. Nastaje neka apatija prema radu u svakoj nacionalizaciji, a činovnički se aparat uvećava. Jesu li pak činovnici kao takvi sposobni rukovoditi velikim industrijskim poduzećima?

U današnjim prilikama čovječanstva možemo proglasiti nacionalizaciju dozvoljenom recimo, ako je neki artikl potrebit državi na pr. ugljen; ako radna snaga nema rada, a ima neobrađenog zemljišta; ako su poslovi veoma potrebiti i moćni kao pošta, monopoli i sl.; ako su vanredne potrebe, a država ne može drukčije doskočiti potrebi nego nacionalizacijom.

§ 7. Što drži kat.dr.nauka o sistemima skupnog vlasništva

Odgovor smo dali time, što smo iznijeli, što misli u prilog privatnog vlasništva.

Sistemi, koji žele primijeniti skupno vlasništvo grupiraju se oko izraza "socijalizam". Međutim, opaža Wells: "Što je socializam? Postoje stotine definicija i tisuće sekta socializma" (Povijest svijeta Zagreb 1931. str.361). Činjenica je naime, da se skupno vlasništvo nije nigdje apsolutno provelo. Činjenica je također, da se socijalistička nauka često približava opravdanim zahtjevima kršćanskih obnavljača društva. (QA br.114 i 115). Ne može se međutim zanijekati, da postoje mnoga idejna razmimoilaženja između tih sistema i načela kat.dr.nauke (QA br.114-128).

341) Kako ocjenjujemo onoga, koji bi nijekao privatno vlasništvo?

Teolozi stoje na stanovištu, da je nauka Crkve, koja ima temelj u naravnom zakonu i Dekalogu, zahtjev Božjeg prava, time je privatno vlasništvo po Božjoj volji dozvoljeno i zakonito.

Tko bi tvrdio, da je sistem privatnog vlasništva jedino odraz ljudskog prava ili bi nijekao da ima oslon i izvor u naravi, počinjao bi pogrešku u vjeri, jer je Crkveno Naučiteljstvo jasno progovorilo.

Tko bi ustvrdio, da se u današnjim prilikama života može dozvoliti općenito skupno vlasništvo bio bi temerarius, jer bi se protivio jasnoj nauci Papa.

Katolici smatraju, da stanje ljudske naravi poslije iskonskog grijeha traži privatno vlasništvo. I u samom hipotetskom naravnom stanju bilo bi potrebito (Merkelbach II. str. 411).

Treće poglavlje: o ekonomskim pitanjima

§ 1. Općenito o ekonomskoj problematici

342) Što je ekonomija?

Ekonomija je skup raznih mjera, koje se odnose na promicanje materijalnog blagostanja.- Ekonomika pak formalno označuje praktičnu znanost, koja proučava ljudske čine, koliko oni idu u društvenom životu za posebnim, ekonomskim ciljem (Marc.CL.I.str.47).- Nacionalna pak ekonomija je skup ili organska povezanost i suradnja svih privatnih ekonomija pojedinaca, obitelji, poduzeća i sl. u svrhu stalnog stvaranja materijalnih uvjeta za život državljana (Pijo XII. 1.VI. 1941).

343) Koje je značenje riječi "oeconomica" kod Aristotela?

Uzimajući prvotni korijen riječi "oikia" za Aristotela ekonomika je dio moralne filozofije, koji razmatra kućnu djelatnost, da se u kući dobra pravilno dijele i troše. Ona dakle uređuje odnose u prvoj stanici, između pojedinca i države, t.j. u kućnoj stanici (Eth. br. 6,1200, 1201, 1196, 1168).

344) Kako razlikujemo ekonomska dobra?

Proizvodna ili produktivna na pr. sirovine, polja, ugljen, mašine i t.d.; potrošna ili konsumptivna na pr. hranu, odijevanje, stanove i t.d.

345) Koje su funkcije ekonomije u vezi tih dobara?

1) Proizvodnja je rad koji pribavlja, a to je rad svakog radišnog čovjeka. Osobnom radu pomažu priroda i kapital.

2) Razdioba obuhvaća promet i prihod. Promet se odvija osobito kupnjom-prodajom, kontraktima, ostavštinom, darovima i sl.- Prihodi dolaze osobito iz rada, pologa, poduzeća, poslovanja i sl. Kolanjem prometa, prihoda, uz sudjelovanje poljodjelstva, trgovine i industrije odvija se trgovački, ekonomski život.

3) Potrošnja je zadnja etapa, prema kojoj ide proizvodnja, ali izmjenično se uvjetuju.

Mora se spomenuti, da ovo nijesu posve neovisni sektori, jer jedan te isti čovjek, ekonomski faktor, može biti i kao proizvađač i kao djelitelj i kao potrošač (Marcel "Introduction" str.89).

346) Koji su glavni ekonomski sistemi?

Sistematska je ekonomika novijeg porijekla kao i sistematska sociologija. U starini se nalaze načela prave ekonomije na pr. u nauci o pravednosti, o radu, nadnici, cijenama, trgovini, ugovorima i t.d.

U 17. i 18.vijeku razvijaju se razni sistemi kao merkantilizam, kojemu je osobiti začetnik Colbert (umro 1683), ministar Ljudevita XIV. U Engleskoj je predstavnik ove škole Cromwel. Merkantilizam ide za podizanjem domaće trgovine, industrije, novčarstva do nezavisnosti od inozemstva. Treba umnažati narodni imutak. Država ima pravo znatne ingerencije, da izda izvozne i uvozne zabrane, dozvole, premije, monopole.

Fiziokratizam, s glavnim pobornikom Quesnay (umro 1774), zastupa mišljenje, da je poljodjelstvo izvor bogatstva. On je iznio načelo, da je ekonomija samostalna, te da se ne smije osvrtati na druga načela. Ova narodno-gospodarska škola 18. vijeka polazi od nazora, da je priroda najviši faktor u svijetu. Po toj školi samo poljodjelstvo stvara nove vrednote. Fiziokratizam je strogo individualističke naravi, te ne dozvoljava miješanje države u gospodarski život.

Industrializam, uz vođe A.Smitha (umro 1790), Ricarda i druge naglasuje isto načelo ekonomske autonomije, ali izvor bogatstva nalaze u industriji. Iz ovoga se razvio gospodarski liberalizam, kapitalizam i druga neopisiva društvena zla.

347) Što treba znati o ekonomskom liberalizmu?

U duhu čovječjih prava iz god. 1789. brani posvemašnju ekonomsku slobodu, konkurenciju, ekonomsku borbu po zakonu "ponude i traženja". U Francuskoj ga zastupa Quesney, u Engleskoj Smith. Prvo ostvarenje ili primjena izvršilo se u Manchester-u god. 1839., pa se zove također i menćesterizam.

Ovaj sistem polazi iz predrasuda o posvemašnjoj čovječjoj slobodi.- Pobornik je egoizma.- Odviše procjenjuje vrijednost proizvodnje, kao da je ona svrha sebi.- Pogoduje da se kapital akumulira, ojača, time postane despotom.- Doista je industrijalizam stvorio plejade neuposlenih, osiromašenih proletera.- Podžiže pohlepu za novcem. Svjetska ekspanzija ekonomije kao mit je zamišljena, a svršila je kao katastrofa socijalnog pitanja i kao katastrofa rata (Pijo XII. dne 24. XII.1943).

348) Što o skupnom sistemu proizvodnje?

Taj sistem stavlja državi u ruke proizvodna dobra (socializam). Na državu spada i razdioba dobara. To je liberalizam t.zv. četvrtog staleža. Osim zajednice dobara zastupaju razne druge ideje kao: borbu klasa, potpunu jednakost žena, amoralnost, državni odgoj, štetnost religije i tradicionalnog morala.

349) Koje su glavne ekonomske teze marksizma?

Prva je materijalističko poimanje povijesti, prema kojemu: način proizvodnje materijalnih dobara općenito određuje društvene, političke i duhovne životne potrebe. Borbom će se

klasa i ovo stanje promijeniti te će se kapitalistički sistem raspasti.

Druga je teza o teoriji vrijednosti, prema kojoj zamjenična vrijednost stoji u čovječjem radu, koji je u stvar utrošen, jer rad je jedina zajednička vrijednost, koja se nalazi u izmjeni raznih dobara.

Treća teza je o uskrati dovoljne nadnice, jer radnik proizvede više nego poslodavac plati, kako smo rekli gore pod br. 285.

350) Ima li štogod istine u ovim idejama?

Bez sumnje se je svijest radnika probudila.- Pravo je trebalo upozoriti na nepravde društva uređenog po kapitalističkom individualizmu ili liberalizmu.- Naglasio je potrebu radničkog okupljanja.- Zadan je udarac individualizmu.- Upozorio je i kršćane, da budu više kršćani na djelu, da ne zaborave i uređenje na ovom svijetu.

Što se tiče pretjeranosti istog sistema to je bilo govora prigodice na više mjesta, dakako za katolike, i prema načelima kat.dr.nauke.

351) Kojih se glavnih zabluda moramo čuvati?

a) Zablude, koja dijeli ili posve luči ekonomiju od morala. To je sistem utilitarizma, ugnjetavanja radnika, bezobzirne konkurencije i t.d.

Ovoj zabludi suprotstavljamo istinu o jedinstvu čovječjeg života u moralnoj svijesti. Čovjek ne smije tražiti korist izvan pravednosti. Korist mora tražiti u skladu sa zajedničkim dobrom ili harmonijom.

b) Zablude etatizma, prema kojoj je pravo države da uvede potpunu jednakost, da nivelira ekonomski život (QA br.46)

Suprotstavljamo joj osobito dostojanstvo čovječje osobe, njegovu odgovornost, njegov poziv na nadnaravni život.

352) Ima li država pravo ingerencije u ekonomiju?

Ta ingerencija može biti veća ili manja, kako traži pravo shvaćeno zajedničko dobro, u skladu s osnovnim pravima čovjeka, obitelji i udruženja.

Razlog je u tome, što ekonomija nije po svojoj naravi državna tvorevina već naprotiv živa tvorevina slobodne inicijative pojedinaca i njihovih slobodnih udruženja (Pijo XII. 7.V.1949). Zato pravo veli Pijo XII., da je društvena ekonomija harmonička zajednica radnika, od kojih je svaki obdaren ljudskom čašću i slobodom (2.VI.1948). I narodna ekonomija traži da sve snage budu u međusobnoj proporciji (15.XI.1946).

§ 2. Ekonomska nauka Crkve

353) Ima li Crkva pravo ingerencije u ekonomska pitanja?

Odgovor je načelno pod br. 18. Crkva ne prisvaja sebi pravo, dapače ga sebi niječe, da predlaže tehnička, praktično-praktična načela za ekonomsko uređenje društva, ali "neosporna je kompetencija Crkve u onoj strani socijalnog reda, gdje on dodiruje i ulazi na ćudoredno polje" (RN. br. 13; 22-25; QA br. 17-24; 41).

Veza je pak ekonomije i morala nužna (Pijo XII. 27.IV. 1950).- Čovjek uvijek ima istu zadnju svrhu života, prema kojoj mora urediti cjelokupno svoje djelovanje na bilo kojem području, prema tome i na ekonomskom, jer čovjek je nedjeljiv (23.III.1952). Isp. 29.IV.1945 .

354) Koja su glavna načela crkvene ekonomske nauke?

Prvo je načelo, da je ekonomski život dio društvenog života i djelovanja. Jedan i drugi su određeni za to, da usklade zajednički život. Svrha je ekonomije, da omogući svima članovima zajednice, da se domognu materijalnih sredstava za razvijanje kulturnog i duhovnog života. Zato su potrebne i neke društvene norme, ali uvijek daleko od automatizma.

Drugo je načelo: ekonomski je život doista život slobodnog čovjeka. Svrha je ekonomškog života čovjek kao osoba, a nije čovjek objekt toga života. Tim ljudima, subjektima ekonomije, mora biti omogućeno da se solidarno povežu u svrhu postizavanja svrhe državne ekonomije. Stručne organizacije jednako će braniti od ekonomskog liberalizma i od gigantskih skupnih organizacija sa strane države, u kojima ta sloboda iščezava.

Treće načelo: narodna ili državna ekonomija predstavlja za sebe neko jedinstvo. Ona traži harmonijski razvoj svih sredstava proizvodnje na čitavom teritoriju naroda ili države. Međunarodne dakle ekonomske veze igraju samo subsidiarnu ulogu. Tako se treba čuvati ekonomskog internacionalizma, koji govori o svjetskoj ekonomiji, te uskog autarhijskog, nacionalnog ekonomizma, koji se potpuno ograđuje od svjetske ekonomije.

Četvrto načelo: treba pobijediti duh utilitarizma, duh egoizma a uspostaviti iskrenu pravnu i ekonomsku solidarnost, što znači bratsku suradnju prema načelima Božjeg zakona, između naroda, koji uživaju pravu nezavisnost, pravu autonomiju.

Ova je načela iznio Pijo XII. dne 7.III.1948. u govoru upućenom članovima kongresa za međunarodnu izmjenu dobara.

355) Može li se govoriti o "teološkoj ekonomiji?"

Ako uočimo nauku iznesenu pod br.24. onda se ne čudimo, da se traži veza između teologije i ekonomije. Razlozi su jasni: a)čovjeku se mora pomoći da se posveti u svakoj službi, dakle i u ekonomskoj; b) ni u ekonomiji ni s ekonomijom

nije moguće naći izgubljeni raj zemaljske sreće; c)u teologiji se ne mogu naći tehnička ekonomska pitanja, ali se mogu naći duša i duh ekonomije; d)ekonomski je život samo jedan aspekt, jedan dio integralno shvaćenog života, koji je teocentrički orijentiran.

Neka se dakle ekonomija razvija, neka se ne ukoči u akademizmu, niti neka se izgubi u situacionizmu, već neka napreduje i proučava konkretna pitanja i konkretnu situaciju, ali uvijek neka drži na pameti teološka načela; čovjek je osoba sa svim pravima osobe i u ekonomiji; duša je iznad tijela, duh je iznad materije, zahtjevi vječnosti su iznad vremena, nauka Crkve je iznad ljudskih naučavanja; materijalna dobra nijesu svrha, ona su samo sredstva ili oruđa drugotne ili podređene vrijednosti; nadasve je potrebita moralna i religiozna formacija svih nosioca ekonomskog života i djelatnosti ("Di Thomas" 1957.str.251).

356) Koji je doprinos Pija XII.društvenoj ekonomiji?

Najprije u tome, što je na središnju točku ekonomskog života stavio čovjeka kao subjekt prava, prema tome nije nužno podložan ekonomskom determinizmu, niti da se s njim može raspolagati kao s nerazumnom tvari. Time je naznačio, da se čovjek može slobodno grupirati u ekonomske organizme.

Osim toga je zaslužan, što je na području morfologije društvene ekonomije precizirao neke pojmove na pr. razliku javnog i privatnog prava; označio kako su razna poduzeća izvorno u privatnom pravu time polje slobodne samoinicijative; odbio nacionalizaciju i etatizaciju kao općenito rješenje ekonomskih pitanja, a istaknuo potrebu solidarnog udruženja poslodavaca i radnika u stručna udruženja.

Konačno je definirao ekonomsku ravnotežu ne kao plod izjednačenja ponude i potražnje već upriličavanju proizvodnje ljudskim i kršćanskim potrebama.

Isporedi djelo Marcel Clementa "L' economie sociale selon Pie XII" osobito str. 213-217.

§ 3. Pitanja proizvodnje

357) Koje je glavno načelo u proizvodnji?

Treba više imati pred očima čovjeka nego li ekonomske ili tehničke probitke, jer na zemlji je sve radi čovjeka i on je izvor i svrha društva i svih društvenih pojava (Pijo XII. 11.III.1951).

358) Kakvo je doista činjenično stanje?

U današnjem se društvenom uređenju proizvodnji ne daje ni mjera ni harmonija ni stabilnost. Otud duh nesigurnosti u modernoj ekonomiji. Uzaludno je obećavati "čuda tehnike" i "idole organizacije" i "viši standard" jer bilo da se proizvodnja bilo potrošnja uzme kao svrha u sebi, gubi se s vi-

da onaj pravi, realni čovjek, koji mora usmjeriti proizvodnju prema potrebama duše i tijela u podređenosti zadnjoj svrsi (14.V.1953).

359) Koji je dakle smisao proizvodnje?

Ljudi proizvode i za ljude proizvode. Proizvodnja je pitanje i faktor reda među ljudima. Potrebno je dakle da u to pitanje uđe i država i inicijativa pojedinaca. Država ne smije pustiti da proizvodnja ide bez kontrole, ali opet ne smije zaboraviti svoju ulogu subsidiarnosti a ne substitucije (19. VII.1947).

Smisao je dakle proizvodnje u tome, da ona po svom porijeklu i po svojoj svrsi stoji u najužoj vezi s dostojanstvom i potrebama i pojedinca i obitelji, promatrane kao moralne, juridičke i ekonomske jedinice (3.VI.1950). Ovaj se smisao dapače mora protegnuti na usmjerenje proizvodnje na čitavo čovječanstvo u duhu općeg solidarizma (23.IX.1950).

360) Kojih se skrajnosti treba čuvati?

Skrajnost je, ako bi se država držala starog načela "laissez faire, laissez passer", jer je njena dužnost bdjeti nad tim važnim problemom društvenog života. Svaka je naime društvena obnova tijesno povezana s pametnom organizacijom proizvodnje (2.VI.1948).

Također je skrajnost ako bi njena intervencija bila pretjerana, jer svi poslovi i usluge države moraju imati karakter subsidiarnosti ili dopune, pomagati i dopunjati djelatnosti pojedinca, obitelji i udruženja (19.VII.1947).

Također je skrajnost ako se produktivnost tjera dotle, da se izcrpe izvori produktivnosti na pr. izsiječe sva šuma, premori plodonosnost loze i sl. Prihodi i serijske proizvodnje ne mogu biti svrha zdrave ekonomije (3.VI.1950). Zato vidimo da je srednji stalež u tome u najpovoljnijem stanju, jer taj čovjek čuva svoju autonomiju i svoje dostojanstvo a ne vodi ga nezasitna žeđa za neobuzdanom proizvodnjom (piše Montini 13.IV.1951).

Također je dakle skrajnost ako se uzme kao da je proizvodnja do maksimuma svrha u sebi. Mjesto da se proizvodnja rukovodi od kumira više i manje cijene i prihoda, zar ne bi bilo bolje da uzme za svrhu ono, što Bog hoće, naime priskočiti ljudskim potrebama? Zar se ne bi onda moderni hvalisavi duh mogao okrenuti malo oko sebe i konstatirati svoju zalutalost u tome, da velikom broju ljudi ne može priskrbiti ni osrednje pristojan stan? (25.III.1949; 2.VI.1948).

Jedino ako proizvodnja bude imala pred očima čovjeka, obitelj i ljudsku zajednicu onda će ona odgovoriti svom pozivu, da ne samo bude od koristi svima njima u materijalnom pogledu, već da bude kao neki most jedinstva (21.II.1948).

§ 4. Pitanja podjele ili razdiobe

361) Opstoji li problem razdiobe ili podjele dobara?

Postoji, jer je jasno, da opstoje oni koji uživaju u obilatosti i oni koji oskudijevaju. Problem opstoji i za sistem privatnog vlasništva i za sistem skupnog vlasništva.

Prije svega problem je vezan uz problem proizvodnje, jer, ako je proizvodnja slaba onda je otešćano pitanje podjele, jer, kad se nema, nema se što dijeliti i svatko je nezadovoljan.

Problem opstoji za sistem privatnog vlasništva, jer imućnici se teško dadu nagnati prikladnim sredstvima, da pomognu slabima. Teško je naime uvidjeti društvenu ulogu privatnog vlasništva radi pretjeranog čovječjeg egoizma i pohlepe za zgrtanjem imovine.

Problem opstoji i u sistemu skupnog vlasništva, jer bilo kako se obavi podjela uvijek će biti nesklada, jer ako se podjela izvrši na jednake dijelove sukobit će se s nejednakim potrebama; ako se izvrši prema zaslugama onda postaje izvorom nejednakosti, koju se želi izbjeći.

Upravo zato je dužnost sindikata, strukovnih udruženja, da se postavi most, koji će ujediniti i solidarizirati (25. I.1946.).

362) Na što osobito upozorava Crkva?

Nejednakosti će među ljudima uvijek biti, ali oni do kojih stoji moraju učiniti da dobra budu podijeljena tako, da svaki čovjek može ne samo živjeti već i ekonomizirati barem donekle (11.III.1951).

Bog je stvorio dobra zemlje za sve ljude, ona dakle moraju do njih i doći. Pravda i ljubav moraju rukovoditi tom podjelom (1.XI.1939). To ostaje jedna točka programa kat.dr. nauke.

Upozorava na skrajnosti, naime, da država ne smije u tu svrhu nametati tako visok porez, da uništi pravo i činjenicu privatnog vlasništva. S druge pak strane, da ne uvodi takve sisteme društvene sigurnosti, da uništi samostalnost i brigu pojedinaca i obitelji (5.VII.1952).

Upozorava također, da i potrošnja i proizvodnja danas često boluje od izvozne manije, radi koje se forsira proizvodnja, nameće ograničenje podjele ili potrošnje, čini nestabilnim unutarnje tržište. Pisao je naime Pijo XII., da međunarodni ekonomski odnosi pružaju nužnu i pozitivnu ulogu, ali ipak uvijek subsidiarnu ne glavnu (3.VI.1950; 7.III.1948). Država je samostalna jedinica, pa se kao takva mora i smatrati.

§ 5. Pitanja potrošnje

363) Što je potrošnja?

Uporaba dobara u svrhu zadovoljenja svojih potreba bilo direktno bilo indirektno. Neproduktivna potrošnja je ona,

kada upotrebljenog dobra uporabom nestaje na pr. hrane. Produktivna je pak potrošnja, kada se potrošeno dobro javlja u drugom obliku ili na drugi način na pr. potrošnja novca u alkoholizmu ili zabavama, od kojih neki imaju koristi.

364) Koje je mjerilo potrošnje?

Dužnost je društvene ekonomije da uravnoteži proizvodnju potrošnji, prema potrebama i dostojanstvu čovjeka (3. VI. 1950).

Ne smije se ciljati na potrošnju kao takvu, kao da se mora proizvoditi da se proizvodi a trošiti, da se troši, jer bi to išlo u beskraj. Treba naime imati u vidu kao mjerilo potrošnje stvarnog čovjeka, t.j. onog i onakvog kakav mora biti i kako mora raditi, naime da mu zemaljska dobra budu dovoljna prema općim načelima života i djelovanja u vidu zadnje svrhe po diktatu razuma i vjere.

Pitanja dakle potrošnje zasijecaju na područje kreposti štednje, umjerenosti i sl., o kojima je bilo govora u raspravi o krepostima. Tako smo na pr. raspravljali o milostinji i milosrđu u sv.II, gdje smo raspravljali o ljubavi pod br. 86 i slijed.

§ 6. Neka posebna ekonomska pitanja

365) Može li se opravdati sistem dobiti?

Bez sumnje, jer dobit je u stvari, predpostavljamo, sretna igra kapitala i rada. Dobit je, recimo, nagrada za specifičnu radinost poduzetnika.

Kako će se ta dobit pravedno odmjeriti? Treba gledati na stupanj poduzetnikove odgovornosti pri radu. Također na okolnosti, u kojima se možda izložio riziku, ili u kojima je morao pokazati naročitu brigu, pokazati sposobnost.

O suvišnim dobitima moramo suditi kao o suvišnom vlasništvu. Dvostruka im je uloga: osobna i društvena. Ova se društvena uloga može realizirati na više načina, na pr. u jačanju poduzeća, u nagradama suradnicima, u porezu i t.d. Razumije se, da i država može u nekim okolnostima intervenirati.

366) Zaslužuje li i kapital nagradu?

Kapital je svakako koristio ne samo onomu, koji se je s njim poslužio, već uopće ekonomskom sistemu, koji je doživio dinamiku ili kolanje dobara i stavio temelje napretku. Osim toga sačuvani kapital zaslužuje i neko priznanje radi preuzete odgovornosti poduzetnika ili poslodavca.

Ako je kapital pak donio osobite koristi za društveni život, na pr. otvaranje neke bolnice i sl. bez sumnje država može intervenirati, da odmjeri korist, koja je nastala u društvenom životu. Isto tako mora računati da svako udruženje može postati odveć jako, a njena je dužnost nad svim pojavama svemoći kapitala "nadzirati, bdjeti, obuzdavati" (QA br.81).

367) Kako prosuđivati prihode?

Pod prihodima razumijevamo dobit postignutu ulaganjem nekih produktivnih sredstava, a da dobitnik ne ulaže svoj rad.

Načelo je, da rente treba ili dokinuti ili reducirati na minimum. Razumije se, koliko su sredstvo gomilanja kapitala, a ne koliko su sredstvo za život nesposobnih za rad.

Država mora osobito paziti, da se takav kapital ne gomila. Napose joj je dužnost da intervenira, ako se prihodi gomilaju na račun ekonomski slabih, koji se možda eksploatiraju.

Bilješka: Godine 1956, od 23-3o rujna održan je u Bergamu Socijalni Tjedan, koji se bavio temom "Ekonomski život i moralni red". U rezolucijama dodirnuta su i pitanja cijena, vodstva državnih poduzeća i sl. Sve su točke vrijedne promatranja, jer su odraz autentične kat.misli prema zadnjim smjernicama Crkvenog Učiteljstva (isp.Divus Thomas" - Piacenza - god. 1957. str. 98-1o5).

Četvrto poglavlje: moralna obnova svih ljudi

368) Gdje se nalazi ključ za rješenje društvenog pitanja?

To je bez sumnje u čovjeku i to u onoj odgovornoj moći, koja zapovijeda s čovječjim djelovanjem, a to je u volji. Volja je "totus homo" zato je potrebito najprije ukrasiti volju krepostima pa će društveno pitanje biti lako riješeno. Krivci su drugog svjetskog rata, veli Pijo XII., kažnjeni, jer su u svom moralnom nihilizmu upropastili svijet, ali i poslije rata se prešlo na gaženje najosnovnijih zakona čovječnosti n. pr. prisilnim deportacijama, prisilnim radom (24.XII.1947). "Pitanje je društvenog i političkog mira u čovjeku, to je prije svega pitanje morala, te nema plodonosne obnove, nema čvrstog sporazuma bez promjene i čistoće u duši" (2.VI.1957. u Enciklici o jubileju Lurdskih ukazanja).

369) Što je glavnije:promijeniti društveni uređaj ili čovjeka?

Obožavatelji suhih formula ili idola organizacije smatraju, da treba uvesti drugi društveni uređaj, pa da će se automatski čovjek izmijeniti. To je krivo, jer se društvo sastoji od ljudi, ovi su kao stanice u organizmu. Treba najprije promijeniti čovjeka, stanicu, onda će organizam, društvo, biti zdrav.

Ne će dakle i stručno udruženje ni sindikat ni mješovita povjerenstva ni kolektivni ugovor ni arbitraža ni drugi propisi ostvariti trajnu slogu i mir, ako prije ne prožme sve ljude dah duhovnog života i moralnih kreposti pa i u ekonomskim odnosima (25.I.1946).

37o) Društveno pitanje je poglavito moralno-religiozno pitanje

To je trajna nauka Crkve. Lav XIII. u "Graves de communi", tako Lav XIII. u RN br. 22,45 i slijed. Tako Pijo XI. u QA br. 98; 128-15o. Tako Pijo XII., koji na pr. zanosno piše: "Necesse ciquidem est imprimis animos renovare hominum, cupiditates comperscere, sedare odia, iustitiae rationes ac normas

in usum reapse deducere, ad meliorem devenire divitiarum distributionem, mutuam fovere caritatem, omnium excitare virtutem" ("Mirabile illud" od 6.XII.1950).

371) Kako se dakle to pitanje sintetizira?

Neka sva udruženja, od najmanjih do onih svjetskih, posjeduju moralnu snagu da stvore uvjete života, da nijedan pojedinac i nijedan narod ne budu objekt, lišen svakog prava i izložen eksploataciji drugih.

Naprotiv neka svi budu također subjekti, koji će zakonito sudjelovati u obnovi društva te će svaki, prema svojem zvanju i struci, moći živjeti mirno i sretno, s dovoljnim sredstvima za život, efikasno zaštićeni proti nasilja egoistične ekonomije, u slobodi ograđenoj od granica zajedničkog dobra i u dostojanstvu ljudske osobe, koje će svaki poštivati u drugomu kao u samom sebi (12.IX.1948).

372) Da li je zadatak jednostavan?

Težak, ali jednostavan. "Društveno bi se pitanje moglo riješiti na mig oka, kada bi čitavo ljudsko društvo iskreno ponovilo riječi Psalma: Tvoja je riječ svijetlo mojim nogama" (Weiss IV. 19.9). Evanđelje je i danas pozvano da ljudima svijetli u traženju puta, da izidu iz labirinta društvenog života u svijetlo istine i pravednosti i ljubavi.

Peto poglavlje: najviša dužnost države i državljana

373) Mora li i država ispovijedati vjeru?

"Deo auctore coaluit, cuius nutu conservatur, cuius beneficio innumerabilem bonorum, quibus affuit, copiam accepit" ("Immortale Dei").

"Vetat igitur iustitia, vetat ratio atheam esse, vel, quod in atheismum recideret, erga varias, ut loquuntur, religionem pari modo affectam civitatem" ("Libertas").

U zadnjim je riječima osuđena t.zv. dogmatska tolerancija, ali politička je dozvoljena (II-II.10.11), privatna pak i naređena (Shultes "De Ecclesia" str. 276).

374) Što uključuje ta dužnost?

Stari su pogani uviđali potrebu religije za društvo. Stari bi Grci dapače kažnjavali one, koji bi pogrdili božanstvo (Weiss I.9.8; III.4.13). Povijest svijeta najbolje dokazuje kako je napredak države išao uporedo sa cvatom vjerskog života.

Prije svega država mora dati slobodu vjeroispovjedi. Osim toga opstoji i dužnost prigrliti objavljenu religiju, jer Boga treba slušati kad govori, slijediti, kad upućuje (Garrigou Lagr. "De revelatione" str. 619; Barbedette II.str.533).

Ova je dužnost naglašena gore pod br. 46. i slijed. također i s obzirom na državu.

Četvrti dio: Međudržavno (međunarodno) društvo

375) Kojih se skrajnosti moramo čuvati?

Uski nacionalistički šovinizam zatvara svaku državu u svoj krug. Može li se naime danas ijedna država izolirati od međunarodnih veza, kada je svijet isprepleten tolikim političkim, kulturnim i ekonomskim vezama? Izolacija je dakle nemoguća.

Pretjerani kozmopolitizam ili neodređeni internacionalizam ruši narodne i državne osebujnosti te smatra, da je potrebito stvoriti jednu svjetsku državu. Ova skrajnost zaboravlja, da u svijetu nije Bog ostvario takvo jedinstvo, da je dokinuo mnogostrukost i raznolikost. Ostavio je pojedince, vrsti i rodove, stoga potrebito je jedinstvo, ali uvijek poštujući pojedinačnost.

§ 1. Pojam međunarodnog društva

376) Što je međunarodno društvo?

Kratko rečeno, to je "respublica hominum sub Deo" (I-II. 1oo.5). Svi dakle ljudi sačinjavaju jedan organizam, jednu obitelj, u kojemu ima međutim raznolikosti, ali opstoji i neka veza, koja ih ujedinjuje.

377) Koji su temelji svjetskog jedinstva?

Ljudski je rod jedinstven, jer je iz zajedničkog izvora: Boga; jedan je Bog svih ljudi i svih naroda, Otac svih, iznad svih, u svim stvarima, u svim ljudima; jedna je narav kod svih ljudi, sastavljena kod svih od materijalnog tijela i duhovne neumrle duše; jedna je neposredna svrha svih ljudi na zemlji, naime zemaljska sreća; jedna je kuća svih ljudi, zemlja; jedna je riznica, t.j. zemaljska dobra, koja su određena da se svi ljudi mogu od njih uzdržavati; jedna je nadnaravna svrha svih ljudi, naime postizavanje Boga; jedna su sredstva, naime milost, sakramenti i sl. (Pijo XII. "Summi Pontificatus" 2o. X. 1939).

378) Da li je ideja međunarodnog društva nova?

"Međunarodno načelo na svakom nereligijskom polju čedo je najnovijih vremena s tendencijom, da pomalo stvori superstatarne, vrhudržavne organizme... To je vrhudržavna, svjetska organizacija s glavnim prerogativama sadašnjih država u suđenju međunarodnih sporova. Na vjerskom polju preteča je tomu načelu budizam, kršćanstvo i islam. Izvan njih i prije njih nije bilo nikakvih ljudskih organizacija, kojih ne bi obuhvatala samo organizacija država. Izvan svoje države nekad bijaše - pa bila ona samo i pleme - pojedinac socijalno ništa, zvijer u gori, koju može svatko ubiti. Samo privremeni ugovori "ad hoc" mogahu osiguravati tuđemu državljaninu život i imutak, a samo život osiguravao je još i onaj prvi plamečak međunarodnoga ljudskoga osjećanja, da je svaki čovjek pod zaštitom bogova, ako se to tuđe biće zakloni za njihovo svetište. Inače bogovi jedne države bijahu zaštitnici samo te svoje države, osobito glavni joj bog - Asur, Marduk, Amon, Mil-

kot, Jahve, Zeus, Jupiter -, vječni neprijatelj bogova svake druge države.- Bellum omnium contra omnes; - i n hostem aeterna auctoritas" (Manojlović G. "Sile pokretnice i pravilnosti u univers.historiji" str.21).

Mora se ipak reći, da je ideja međunarodnog društva zahtjev razuma, time plod naravi. Nalazimo je na pr. kod autentičnog tumača ljudske naravi sa stanovišta samog razuma, kod Aristotela. On zaključuje na zajedničko dobro između gradova-država kao na nešto, što se izdiže iznad raznih partikularizama te se većma približava Bogu, koji obuhvaća sve. Ljubav dakle iskazati velikim zajednicama "multo melius et divinius est... eo quod magis pertinet ad Dei similitudinem, qui est ultima causa omnium bonorum" (Eth.br.3o).

Kršćanstvo je ideju međunarodnog društva odmah zamislilo i ostvarilo u jednakosti, bratstvu i duhovnoj slobodi. Povijest nas uči, da su neke epohe bile obilježene vrlo istaknutim duhom jedinstva, koji danas toliko narodima fali. "Mračnom" srednjem vijeku štošta predbacuju, ali mu sigurno duh jedinstva ne mogu zanijekati.

§ 2. Pojam međunarodnog prava

379) Što je međunarodno pravo?

Skup dužnosti i prava, bilo naravnih ili pozitivnih, kojima se vežu narodi u svojim međusobnim odnosima.

Ono je dakle dijelom pozitivno, t.j. temelji se na konvencijama i ugovorima, i kao takvo, pozitivno, obvezuje stranke, koje su se tim ugovorima obvezale. Tako postoji ženevska konvencija o ranjenicima i zarobljenicima.

Dijelom je naravno, t.j. nalazi se u naravnom zakonu na pr. treba poštivati ugovore.- Postoji i privatno međunarodno pravo, koje se odnosi na pravne odnose pojedinaca između raznih država na pr. konvencije o ženidbi, o čuvanju umjetnina.

Tko zanijeće da opstoji naravno pravo, bazirano na naravnom zakonu, taj mora zanijekati i pozitivno međunarodno pravo, jer čemu ugovori i konvencije, ako se ne priznaje zakon: ugovore treba poštivati?! Svi takvi ugovori postaju samo teret papiru. Bez naravnog prava postoji samo "pravo jačega".

Uostalom države su samostalne jedinice, one su "personae morales". Kao takve sastavljene su od ljudi, subjekata prava i dužnosti. Zar su dakle ljudi, ujedinjeni u državama i međudržavnim društvima, oslobođeni moralnih zakona naravi?! Jer postoji naravno pravo, može postojati i pozitivno, koje će determinirati, što naravno ne determinira.

38o) Tko niječe ovakav pojam međunarodnog prava?

Niječu ga mnogi, ali se teorija, koja ga niječe običaje zvati makiavelizam, iako Machiavelli nije bio jedini koji je nijekao naravne temelje međunarodnog pozitivnog prava.

Makiavelizam dakle dozvoljava državi da sama sebi stavlja mjere po svojoj volji i nahođenju. Država je sebi "suprema lex" i njena se svemoć ne može vezati drugim obavezama, koje

sama ne stvori.

Ovakvo mišljenje: a)protivi se općoj svijesti, koja shvaća, da narodi i države imaju dužnosti kao i pojedinci; b)protivi se općem shvaćanju, koje se zgraža nad teorijom "prava jačega"; c) protivi se prihvaćenim ugovorima na pr. Versajskom, u kojemu sve države potpisnice priznavaju obaveznu snagu međunarodnih ugovora; d)pogibeljno je, jer po njemu države mogu otkazati ugovore po miloj volji; e) osobito je pogibeljno za ostale države, nepotpisnice, jer su onda one izložene sili jačega; f) strahote rata najbolje osuđuju takvo mišljenje.

381) Koja je razlika između međunarodnog prava i "ius gentium"?

Rekli smo, da međunarodno pravo obuhvaća zakone, koji daju svima skoro ista prava i reguliraju međudržavne odnose, na pr. poštanski ugovori, slobodna trgovina, zabrana oštećivanja privatne imovine u ratu, sloboda plovidbe i t.d.

"Ius gentium" po skolasticima, osobito po sv.Tomi, rekli smo, da označuje kao "ius secundarium naturae" (gore pod br. 328). Označuje dakle pravila ustanovljena običajem, koja se ne temelje na apsolutnoj nuždi naravi već na koristi, shodnosti, nekoj moralnoj nuždi.

Rimsko je pravo shvaćalo "ius naturale" samo ono, koje regulira onu čovječju djelatnost, koja mu je svojstvena s ostalim živim bićima, na pr. vezu muža i žene; pod izrazom pak "ius gentium" razumijevalo je sve one dužnosti, koje spadaju na čovjeka kao subjekt moralnih dužnosti prema Bogu i bližnjemu. Isp. Fanfani I.str.2o1.

Danas se poistovjetuje značenje izraza "ius gentium" i "ius internationale", što se ne podudara potpuno s klasičnim shvaćanjem tih izraza.

382) Kada se označuje početak međunarodnog prava?

Prvi su bili skolastici, koji su mu postavili temelje. Osobito se na tom području istaknuo Franciscus de Victoria O.P. (148o-1566). Za njim slijede Soto, Molina, Lessius, Lugo i drugi.

F. de Victoria iscrpno iznosi dva poglavita pitanja ondašnjeg međunarodnog prava, naime "de iure belli" i "de iuribus Indoram". De Victoria traži razloge, radi kojih su Španjolci mogli ostati u novom svijetu. U njegovim se djelima nalazi načelo slobodne plovidbe. Nalazi se teorija o ratu i sl.("Xenia thomistica" III.str. 391-421).

I u našim se je krajevima našlo pisaca o tim pitanjima. Tako je P.Vincentius Paletinus de Curzola O.P. pisao "De iure belli contra infideles occidentalis Indiae". Pisao je u 16. vijeku. Sadržaj je djela našao Munjoz, ali originala nema. (Pisao je i "Del arte del navigare"). Treba istaknuti, da Paletinus stoji više na obrani zapadnih Indijaca nego li španjolski pisci.

383) Kada je međunarodno pravo počelo funkcionirati?

Neki označuju Vestfalski mir god. 1648., gdje se je usvojilo načelo "ravnoteže sila", t.j. državama se dalo pravo

da se složе, ako se koja država popne do premoći.

U 18. i 19.vijeku nastale su Velike Sile. Počeli su međunarodni sastanci i osnovani su međunarodni forumi na pr. 1899. u Hagu osnovan je Forum arbitra (arbitraža). Druga Haška konvencija iz 1907. ustanovljuje efikasnu formu za pravna pitanja.

Poslije prvog svjetskog rata, i to 1920. osnovaro je "Društvo naroda", da promiče suradnju i mir među državama. Benedikt XV. je iznosio njegovu ideju već god. 1917. Isti Papa god. 1920. u enc'klici "Pacem Dei munus" i Pijo XI. god.1922. u "Ubi arcano" hvalili su i obogatili savjetima to "Društvo naroda". Godine 1932. Društvo je brojilo 55 država.

Poslije drugog svjetskog rata osnovane su "Ujedinjene Nacije" ili UN. Neki se pozitivni plodovi opažaju, ali daleko je od toga da pravda i ljubav vladaju među državama.

384) Što je najpotrebnije međunarodnom pravu?

Da se otrese makiavelizma, koji je, kako rekosmo, u djelu "Il principe", zastupao mišljenje, da je vlast jedne države izuzeta od obzira prema moralnim propisima, ako to traže njeni probici. Odkad je umro, t.j. od 1527. ta nauka truje narodne i međunarodne odnose.- Protiv te nauke potrebno je uvijek iznositi razloge, jer je doista otrov u državnim organizmima.-

Znamo naime, da,što je u sebi zlo, da to nije dozvoljeno ni državi činiti.- Znamo da dužnosti obvezuju ljude gdjegod oni bili, kojugod službu obavljali.- One države, koje lako krše moralne propise gube prestiž, simpatije, i tako im se koleba međunarodni položaj.- Ako državljani vide da država krši moralne propise prema drugima lako će sebi formirati savjest, da i oni prema državi mogu kršiti obaveze.

385) Da li se Pijo XII. založio za međunarodna pitanja?

Na premnogim mjestima obrađuje razna pitanja međunarodnog života na pr. u radio-poruci 24.XII.1941 ; 13.VI.1943; u radio-poruci 23.XII.1949; u govoru 6.IV.1951; 6.XII.1953. govori o toleranciji; 24.XII.1954. o ujedinjenoj Evropi; 8. I.1955. govori o koegzistenciji. 13.X.1955. o odnosima među narodima i o pomirenju; također 21.X.1955. prigodom govora o televiziji; 7.IX.1955. i t.d. Sv.Otac se često navraća na pitanje ujedinjene Evrope. Uvijek, međutim, ističe, kao n. pr. i 13.VI.1957., da, dok se ne stvori zajednička ustanova s kompetentnom vlašću, prema tome donekle neovisna od pojedinih država, ujedinjena Evropa biti će visoki ideal, ali nedohvatljiv. Pokušaja ima: god. 1952. osnovana je,"zajednica ugljena i čelika", te ima dobrih rezultata na ekonomskom i na društvenom polju (CECA: Communante Europeenne du Charbon et de l'Acier)."Zajednica Obrane" ili CED = Communante Eur. Defense, nije uspjela. Osnovali su UEO = l'Union de l'Europe Occidentale, ali ograničenja vlasti učinila su je malo korisnom. Dne 25.III.1957. potpisan je na zapadu "Euraton" i "Zajednička trgovina" kojima je ekonomska svrha, vrijedna pohvale, ali treba čekati vrijeme, da se stvori sud o uspjehu.

§ 3. Dužnosti pravde među državama

386) Koje su to dužnosti pravde?

Dovoljno bi bilo provesti u djelo načelo: ne čini drugomu, što ne bi želio, da drugi tebi učini. Prema tome:

Pravednost traži (proti imperializma), da se svakoj državi prizna neovisnost, na koju svaka ima pravo. Pravednost ne dozvoljava ni najnekulturnije narode lišiti neovisnosti.

Pravednost traži da jedna država poštuje zakon samoodržanja drugoj državi. Ne smije dakle poticati na pobune, ne smije ubacivati grupe prevratnika.

Pravednost traži, da jedna drugoj prizna pravo veze s drugim državama, zato joj ne smije spriječiti taj kontakt na bilo kojem polju.

Pravednost traži, da se svakoj državi prizna posjed, vlasništvo, prema tome, da se ne otimlju njena dobra na pr. teritorij, pologe, brodovi i t.d.

Pravednost traži da se drugoj državi iskazuje čast, prema tome i za vrijeme rata predstavnici, pa i protivne države, uživaju prava imuniteta.

Pravednost traži, da se poštuju ugovori, koji su potpisani od druge države (Pijo XII. 24.XII.1941).

§ 4. Dužnosti ljubavi među državama

389) Koje su to dužnosti?

Sve one, što se odnose na fizički, intelektualni, moralni ili politički život, jer svaka država i sebi želi na tim područjima dobra.

Pomagati u živežnim namirnicama.- Izmijeniti savjete, misli, iskustva, dati savjete.- Pomagati zaostale narode.

§ 5. Zajednička pitanja između država

390) Što moramo držati o koegzistenciji?

Tim se je pitanjem pozabavio Pijo XII. osobito 24.XII. 1954. Odbija koegzistenciju hladnoga rata, jer bi to bila samo koegzistencija straha. Odbija koegzistenciju na bazi neistine, nepravde, ekonomske premoći.

Brani koegzistenciju na bazi sloge, suradnje u istini, pravednosti, na bazi straha Božjega, kršćanskog duha.

Nije dakle pitanje koegzistencije samo ekonomsko pitanje, niti "slobodna izmjena dobara" ili trgovinski odnosi riješavaju to pitanje već jedino će nastati most suradnje na bazi morala, evanđelja i kršćanskog duha. Zato je i stanovište Crkve prema "blokovima" vrlo jasno izraženo od Pija XII.: "Naše je stanovište između dvije oprečne stranke daleko od svake predrasude, daleko od toga da dademo prednost jednom narodu na štetu drugo-

ga, jednom bloku naroda na štetu drugog bloka, kako nam je tuđe svako računanje na vremeniti red. S Kristom ili proti Krista, eto u čemu je sve pitanje" (24.XII.1947).

391) Što se mora držati o načelu "de non-interventu"?

Taj se princip nalazi u Silabu (Denz 1762). Proglašen je najprije u Italiji oko 1870. i to upravo od onih, koji su oteli Crkvi dobra. Taj je princip osuđen, jer se protivi načelu suradnje. Treba ga dakle dobro shvatiti.

Zabranjena je intervencija ili miješanje u poslove druge države, jer svaka ima pravo na neovisnost. Međutim, ako je neka država nepravedno napadnuta od druge države, ili ako se događaju veoma veliki neredi i stradanja u nekoj državi, osobito pak ako to unesrećena država zatraži, onda je prijateljska država pozvana i u ime naravnog zakona da pomogne. S te je perspektive osuđeno gornje načelo.

Razumije se, da će države lako naći opravdanje, da ne interveniraju, jer ta intervencija nosi sa sobom velike neugodnosti. Najbolje je, da se stvar riješi na međunarodnim forumima.

392) Što moramo misliti o kolonizaciji?

Moramo spasiti dva načela: načelo pomoći, koje treba isticati i preporučivati, ali i drugo načelo, naime prava na samostalnost, koja po naravi pripada svim državama. O pitanju je bilo govora pod br. 39.

393) Što o emigraciji i imigraciji?

Problem iseljenja-useljenja postaje jedan od najtežih poslijeratnih problema. Ljudi su oduvijek selili, jer im na to daje pravo naravni zakon samoodržanja. Negdje je naime nezahvalna zemlja, negdje su nepovoljni uvjeti života, neki žele zarađivati više, sticati imanje, a ima ih mnogo, koje tjera iz svoje zemlje nepomirljivost protivnika između svojih sunarodnjaka.

Potrebito je ljudima omogućiti da traže bolje uslove za život, djelovanje i razvijanje svoje osobnosti. Zato treba da vlada iskreno povjerenje između zemalja, između kojih se vrši iseljenje-useljenje (Pijo XII. 1.VI.1941). Potrebno je, da se urede međunarodni pravilnici ili zakoni, koji će omogućiti da se ljudi posluže svojim pravom, ali da ne nestane zato neko neravnovjesje u drugim zemljama (2.VII.1951). Ne smiju se pri tome stavljati neki protuprirodni uvjeti na pr. ograničenje poroda i sl., jer bi se onda pomoć okrenula u propast (24.XII.1952).

394) Što o međunarodnoj trgovini?

Odgovara naravi i vrlo je korisna: a)koristi se potrebnima i zaostalima; b)prenosi se kultura; c)napreduje znanost i umjetnost, kako je pokazala povijest osobito u srednjem vijeku; d)odgovara nekako stupnju kulturnog razvoja, jer se iz lova i paše prešlo na poljodjelstvo, iz poljodjelstva na razna umijeća i konačno na trgovinu.

Treba se čuvati skrajnosti, naime dozvoliti posve slobodan uvoz, što bi značilo izložiti domaću trgovinu uništenju, te drugog opet zla, naime ostacizma, koji traži velike uvozne troškove, da se omogući domaćem tržištu nesmetani rad. Nešto slobode treba, jer trgovina pod pritiskom ne napreduje, ali treba i nadzora, jer treba zaštićivati interese svoje države.

395) Što je potrebito za ekonomski napredak države?

"Ekonomski odnosi među narodima toliko će biti faktori mira, koliko se podlože normama naravnog prava, koliko budu zadahnute ljubavlju, koliko se budu osvrtali na druge narode i budu izvori pomoći" (24.XII.1954), rekao je Pijo XII.

Prema tome, u skladu s gornjim načelima o proizvodnji, treba ograničiti produkciju prema potrebama, a ne pustiti da mehanička ili masovna produkcija ostavi radnike bez posla i stvori nemir u društvu.

Za podjelu produkata treba naći tržišta, da naime ne bi produkti izjeli sami sebe, što znači stvorili anarhiju.

Složno određivati visinu nadnica, da ne bude takvih razlika između naroda, da se neke države smatraju inferiorne, što izaziva zavisti i svađe. Ovi odgovori su najbolje sredstvo, da se svi narodi osjete kao članovi jedne obitelji.

§ 6. Najveće međunarodno zlo: rat

396) Što je rat?

Oružana borba između naroda ili država u svrhu obrane prava. Razlikuje se dakle od svađe, od pobune unutar jedne države, od obične pljačke.

397) Da li je rat po svojoj naravi nešto bitno zlo?

Pretjeruje Hobbes, da je rat normalno stanje među ljudima. Mora se reći, da je rat, uz potrebite uvjete, dozvoljen, i, uzevši u obzir ljudsku zloću, nekako s poviješću usko povezan. Ne priznajemo pak, da bi rat bio, u duhu "novog ratnog morala", kako ga zastupaju neki njemački pisci, n.pr, Scheler i Spengler, plodonosan, biološki i sociološki potreban i koristan, već može biti opravdan jedino uz neke uvjete, dakle ga smatramo kao neko "potrebito zlo".

O toj dozvoljenosti svjedoči na sv.Pismo (Gen.14;Exod. 17; Deut.23 i t.d.).- Svjedoče nam sveti kraljevi Starog i Novog Zavjeta, koji su za obranu časti svoga naroda, za obranu vjere vodili ratove.- Uči nas razum, koji nastoji najprije naći prikladna sredstva izmirenja, ali ako nijedno ne uspije može naći shodnim pribjeći bilo navalnom ratu, da se poluče nepravedno oteta dobra, bilo obranbenom, da se zaštiti nepravedno napadnuta svojina.- Potvrđuje i sv. Toma (II-II.4o.1).

398) Koji se uvjeti traže?

a) Najprije se mora tražiti mirno rješenje; b)o ratu ima odlučivati najviša vlast u državi; c)traži se veliki razlog, u koju svrhu treba dobro izvagnuti razloge, dobra što se imaju braniti, zla u koja se upada; d)traži se poštena nakana, naime zadobiti povrijeđenu pravdu a ne zadovoljiti častohleplju, želji za ekspanzijom, militarističkom duhu i sl.; e) traži se poštivanje međunarodnih zakona na pr. u pitanju navještaja rata, vođenja rata i postupka poslije rata.

399) Da li je ABC rat po svojoj naravi nešto bitno zlo?

A(atomski) B(bakteriološki) C(kemijski) rat predstavlja u sebi nešto zlo, jer je po naravi destruktivan. Takav rat ne stavlja na mjesto uvrijeđenu pravdu, već nužno donosi nepravdu, uništenje.

Takav rat može biti nametnut jedino u skrajno teškim slučajevima, t.j. kada je vrlo očita nepravda, a druga su sredstva nedorasla, da se spriječi rat. Osim toga moraju se uzeti sve moguće prekaucije. Ako je nemoguće te prekaucije uzeti onda ga moramo proglasiti nemoralnim (PIJO XII. 3o.IX. 1954). Vidi u "Doc.cath." stupac 1282 godine 1954.

4oo) Opstoji li "pravo pobjede"?

Pobjeda kao takva ne daje novo pravo, jer pobjeda je de facto sila nad pobjeđenim, a sila kao takva ne rađa pravo.

Pobjeda ipak daje vlast, da pobjednik uzme svoja prava, koja su neovisna o pobjedi, na pr. uzeti oteto. Dozvoljeno je također uzeti neke prekaucije, da se pobjeđeni ne osili te počini isto zlo. Pobjednik također može tražiti neku odštetu za štete nepravednog rata, njemu proti njegove volje nanesenog. Razumije se, da, ako ne opstoji neka viša instancija, da takvim sredstvima treba pribjegavati kao otrovu, ona se naime dadu vrlo lako izroditi ili zloupotrebiti.

4o1) Da li je ograničenje naoružanja pohvalno?

Naoružanje se može obeskrijepiti indirektno time, da se narodi ugovorom obvežu, da se ne će latiti oružja već mirnim putem riješavati sporove.- Direktno se pak može doskočiti naoružanju time, da se naoružanje ograniči ili uništi.

§ 7. Sredstva međunarodnog zbliženja

4o2) Koja su to sredstva?

a) To je prije svega dobra volja za mirom, koju su anđeli najavili pri rođenju Kristovu, jer da ima dobre volje, svi bi ugovori imali uspjeh (Pijo XII. 24.XII.1948). Pravi mir, veli Pijo XII., nije matematički rezultat razmjera snaga već u svom zadnjem i najdubljem značenju on je etičko-moralno i pravno djelo (24.XII.1943).

b) Razoružanje ili ograničenje razoružanja. Tko će, međutim, vjerovati jedan drugomu, ako se moral potpuno odvoji od politike?

c) Manjinama treba osigurati prava, koja im po naravi i po međunarodnim ugovorima pripadaju.

d) Poštivanje državnih granica svake države, njene nezavisnosti. Ali, ako su granice nepravedno utvrđene?

e) Međunarodni sud bi imao reći zadnju riječ u svim prijepornim pitanjima. Tako opstoji Haški Sud, ali kad zazveketće oružje ne čuju se glasovi pravde.

f) Razna međunarodna društva, kao danas UN, ali ništa ne može funkcionirati, dok se ne stave moralne i kršćanske smjernice kao baza za rješavanje pitanja.

g) Međunarodni forum, kako je davno predložio Benedikt XV. mora imati pravo i mogućnost, da proti nepokornih država povede akcije.

h) Svi narodi neka sačinjavaju jednu obitelj za međusobnu sigurnost i izmjeničnu pomoć. To ne smije biti neko mehaničko jedinstvo, jedan skup brojeva, niti gomila bespravnih, niti kazniona neslobodnih već živi organizam zdrave zajednice, u kojoj će svi članovi surađivati na dobro čitavog čovječanstva (6.IV.1951).

§ 8. Odnosi državnog i crkvenog društva

4o3) Koje su zablude?

Subordinacionizam zastupa mišljenje, da Crkva mora biti podložna državi. Tako je bilo u rimskom carstvu do 313. te donekle u srednjem vijeku prema "theoriae Conciliares".- To mišljenje zastupa protestantizam, koliko naučava da crkvena vlast izvire iz civilne, ili da mora doći od pojedinaca, ili da je kralj, odnosno car, subjekt najviše vlasti u državi, time i crkvene.--- Među katolicima također je osuđen: galikanizam, jansenizam, febronianizam i jozefinizam. Svi su ovi krivo tumačili odnose Crkve i države. Galikanizam je osobito 1682. izrazio svoje mišljenje nepodložnosti francuskog episkopata Papi (Denz.1322-1327;1598...); jansenizam je pokušaj disidentstva u Belgiji (Denz. 1o99; 1291...); febronianizam je zastupao ingerenciju civilne vlasti na područje crkvene (Denz.15oo; 15o3); jozefinizam je apsolutizam Josipa II., koji se apsolutistički miješao u crkvena pitanja.- Hegelianizam se može također ubrojiti među subordinacioniste, jer je za njega država kao neka emanacija Božje volje.

Separatizam je zastupan od Kanta, prema teoriji da treba moral odvojiti od religije.- Zastupaju ga Machiavelli i Cavour naukom o slobodnoj Crkvi u slobodnoj državi.- Zastupa ga i Harnack argumentirajući iz riječi Kristovih o Cezaru i Bogu.

Prvenstvo Crkve nad državom neki brane time, da naučavaju, da vlast na nosioca vlasti države dolazi od glave Crk-

ve, ali da to pravo vrši glava države neovisno. Drugi zastupaju mišljenje, da Crkva ima samo direktivno pravo, naime opominjanja i poučavanja kad ustreba. Neki opet smatraju, da Crkvi pripada prvenstvo samo indirektno radi veze duhovnih i materijalnih dobara.

404) Koje je stanovište najbolje?

Ako gledamo svrhu, na koju je čovjek pozvan, onda Crkvi pripada prvenstvo. Međutim konkretno govoreći jedna i druga vlast je na svom području neovisna. "In iis, quorum iudicium, diversam licet ob causam, ad sacram civilemque pertinet potestatem, vult existere inter utramque concordiam, cuius beneficio funestae utrique contentiones devitantur" (Lav XIII. "Diuturnum" Denz.1858).

Isporedi P.G.Paris "De vera Christi Ecclesia" str.165-176. O pitanju se duže raspravlja na drugim mjestima. Za društvenu je nauku glavno to, da niti je dobar sistem koji apsolutno nadređuje niti onaj koji podređuje, već je najbolje u suradnji riješavati zajednička pitanja na korist i Crkve i države (Pijo XII. 7.IX.1955).

IZDAVAČ: Rkt. Bogoslovski fakultet u Zagrebu, Kaptol 29.
Umnoženo ciklostilom u 250 primjeraka za isključivu upotrebu bogoslova.

BIBLIOGRAFIJA

1) Izvori su kat.dr.nauke: sv.Pismo te Predaja, bilo pismena bilo usmena, i to prema tumačenju Crkvenog Učiteljstva (Denz. 783,2o21).

2) Pod br. 22. iznijeli smo glavne Enciklike, u kojima se iznosi kat.dr. nauka, a citirali smo mnogo puta govore i radio-poruke Pija XII.

3) Korisno je konsultirati priručnike moralke, apologetsko-teološke Leksikone, govornike kao Janviera i t.d., jer svi ti iznose razna posebna pitanja kat.dr.nauke.

Anderlić V. "Sociologija" Đakovo 1912.

Antoine Ch. "Cours d'Economie Sociale" Paris 1921.

Arambuja G. "Ce que le christ.a fait pour la femme"Paris 19o9.

Bakšić-Deželić "Obnova socijalnog poretka" Zagreb 1934.

Barač D.O.P. "Socijalna filozofija bolj." Dubrovnik 1944.

Barbedette-Brin-Farges "Philosophia scholastica" u dva sv. Paris 1939.

Baratta C.M. "Principii di sociologia christiana" Parma 19o5.

Bastide R. "Elements de sociologie religieuse" Paris 1935.

Beals A. "The Catholic Church and internat.Order" Pengun B. 1941.

Biederlack J.S.J. "Die Soziale Frage" Innsbruck 1921.

Brucculeri S.J. "Problemi d'oggi" Roma 1949.

Brucculeri S.J. "Meditazioni sociali" Roma 1944.

Brugeille R. "Introduct.à une sociol.thomiste" Paris 1934.

Brun H. "La Cite chret. d'après les enseignements Pontif." Paris 1922.

Cavallera F. "Précis de la Doctrine Soc.Cath." Paris 1937.

Collet P. "L'Église et le probleme soc."2 sv. Paris 1928.

Coudenhove-Kalergi R. "L'homme et l'état totalitaire" Paris 1938.

Dauphin-Meunier A. "La doctrine econom. de l'Église" Paris 195o.

Delos J.T.etc. "Comment juger la soc.contemp." Marseille

Del Vecchio "Dirito e personalità umana nella storia" Bologna 1917.

Deploige S. "Le conflit de la morale et de la sociologie" Louvain 1911.

Deželić dr.V.sin "Socijalno pitanje" Zagreb 1926.

Donat "Ethica specialis" Barcelona 1944.

Ebers G. "Kat.Staatslehre und volksdeutsche Pol." Freiburg im Br. 1929.

Eble M. "La doctrine sociale catholique" Paris 1923.

Fellermeier J. "Abriss der kat.Gesellschafts-lehre" Freiburg 1956.

Felicinović J. "Izgradimo našu Hrv." Preko 1940.

Felicinović "Izgradimo soc.Hrv." Preko 1941.

Gestel C. "La doctrine soc. de l'Église" Bruxelles 1952.

Gillet M.S. "Le Pape Pie XI et les heresies soc." Paris 1939.

Gillet M.S. "La morale et les morales" Paris 1925.

Gillet M.S. "Thomas d'Aquin" Paris 1949.

Grasset D. "Morale scientifique e mor.evangel.devant la sociologie" Paris 1910.

Guitton J. "Le catholicisme sociale" Paris 1945.

Hering H. "De iustitia legali" Freiburg 1944.

Hering H. "Le mythe de l'Etat" Freiburg 1945.

Hering H. "Charite d'hier,justice d'aujourdhui" Louvain?

Hohoff W. "Temelji krščanskega gospodarskega nauka" Celje 1950.

Hrv.Socijalni Tjedan "Načela društvene obnove" Zagreb 1937.

Isto "Obitelj u današnjem društvu" Zagreb 1938.

Isto "Društveni poredak i društveni pokreti" Zagreb 1939.

Ivšić dr.Milan "Problemi suvremenog života" Zagreb 1937.

Ivšić dr.Milan "Društveni život na selu" Zagreb 1938.

Jeraj dr.J. "Sociologija" Samozaložba 1932.

"Kom. i kršćani" prijevod s francuskoga, Zagreb, izdanje "Istina i život".

Korać V. "Povjest radn.pokreta u Hrv.i Slavoniji" u tri sv. Zagreb 1929-1933.

Lavaud B. "Le monde moderne et le mariage chretien" Paris 1935.

Leclercq J. "Introduction à la sociologie" Louvain 1948.

Lehu L. "Philosophia moralis et socialis" Paris 1914.

Lemonnyer etc "Precis de sociologie" Marseille 1934.

Leon Gr. "Le Pape, les catholiques et la quest.soc." Paris 1907.

Lentner L. "De Christ und der Staat" Wien 1952.

Link Ew. "Das Subsidiaritatsprinzip" Freiburg 1955.

Maigneu Ch. "La doctrine soc. de l'Eglise" Paris 1933.

Manojlović dr.G. "Sile pokretnice i prevlnosti i t.d." Zagreb 1927.

Marcellus a Puero Jesu "Philosoph.mor.et soc." Burgis 1913.

Marcel Clement "L'Économie sociale selon Pie XII" u 2 sv. Paris 1953.

Marcel Clement "Introduction à la doctrine soc.cath." Paris 1951.

Marmy E. "Mensch und Gemeinschaft in christlicher Schau" Freiburg 1945.

Mioni Ugo "Manuale di sociologia" Torino-Roma 1932.

Mouroux J. "Sens chretien de l'homme" Aubier 1943.

Messner J. "Die soziale Frage" Tyrolia Verlag 1956.

Niedzielski F. "Novi društveni poredak" Banja Luka 1937.

Pascal G. de "Philosophie mor.et soc." 2 sv.Paris 1894-1896.

Quervain A.de "Die theol.Voraussetzungen der Politik" Berlin 1931.

Renard R.G. "L'Église et la question sociale" Ed.Cerf 1937.

Roland-Gosselin B. "La doctrine polit.de s.Thomas" Paris 1928.

Rollet H. "L'action soc.des Chatoliques en France" Paris 1947.

Rollet H. "Les étapes du catholicisme social" Paris 1949.

Rommen H. "Der Staat in der katholischen Gedankenwelt" Paderborn 1935.

Rutten G.C. "La doctrine sociale de l'Église" ed.Cerf 1932.

Santilli R. "Personalità christiana" Firenze 1956.

Schoeck dr.Helmut "Soziologie-Geschichte ihrer Probleme" München 1952.

Schilling Otto "Katholische Sozialethik" München 1929.

Schuster J.B. "Die Soziallehre nach Leon XIII und Pius XI" Freiburg 1936.

Six Alfred "Politische Wissenschaft" Berlin 1944.

Steffes J.P. "Die Staatsauffasung der Moderne" Freiburg 1925.

Schwalm M.B. "Leçons de philosophie sociale" 2 sv. Paris 1911-1912.

Sertillanges R.P. "La philosophie morale de s.Thomas" Paris 1946.

Thellier A.de Poncheville "L'Église sur le chantier soc." Paris 1935.

Toma Akvinski: osobito II.dio Sume, komentar na Aristotelovu Etiku te "De regimine Principium".

Ušeničnik dr.A. "Sociologija" Ljubljana 1910.

Isti "Principi sociologije" Zagreb 1920.

Isti "Socijalno pitanje" Zagreb 1934.

Isti-Alajbeg "Socijalne konferencije" Split 1937.

Villain P. "L'Enseignement soc.de l'Église" 3 sv.Paris 1955.

Zeiller J. "L'idée de l'État dans s.Thomas" Paris 1910.